

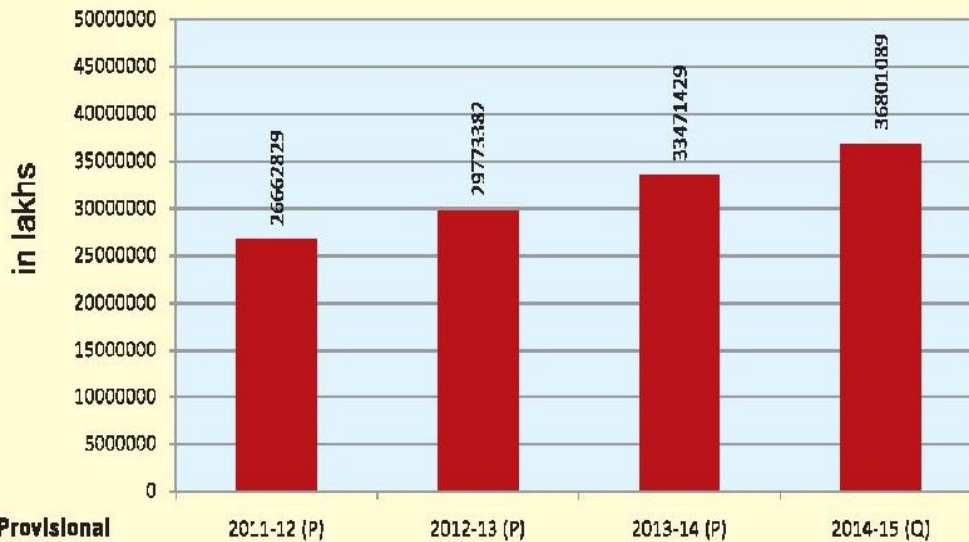

2015-2016

ਆਰਥਿਕ ਸਰਵੇਖਣ ECONOMIC SURVEY

ECONOMIC SURVEY OF PUNJAB-2015-16

Gross State Domestic Product at Current Prices

P- Provisional
Q-Quick

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ECONOMIC ADVISER, GOVERNMENT OF PUNJAB

website : www.esopb.gov.in

2015-2016

ਆਰਥਿਕ ਸਰਵੇਖਣ

ECONOMIC SURVEY

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ECONOMIC ADVISER, GOVERNMENT OF PUNJAB

PREFACE

Economic Survey of Punjab is prepared by the Economic and Statistical Organisation, Department of Planning every year which is presented in the budget session of State Vidhan Sabha. It analyses the important economic activities and achievements of the Government during the previous year. The information related to various socio-economic sectors of economy along with indicators and trends is also available for ready reference. In an attempt to use the latest available data, some of the data/estimates used are provisional.

I am thankful to all the concerned departments of Central and State Governments and public undertakings for providing useful information in time that enabled us to bring out this publication in time. The burden of collecting and updating the data and its presentation in a concise and inter-related form was on Economic and Statistical Organisation. I appreciate the work done by the officers and officials of my department.

(M.L.Sharma)

Economic Adviser

Government of Punjab

Dated- 08-03-2016

Chandigarh

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਚਿੰਨ੍ਹ Symbols used in this Publication

R	ਸੋਧੇ ਹੋਏ Revised
P	ਆਰਜੀ Provisional
PA	ਪ੍ਰੀ-ਐਕਚੂਅਲ Pre-Actual
Q	ਤੁਰੰਤ Quick
T	ਟੀਚਾ Target
..	ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ Not Available
–	ਨਿਲ Nil
A	ਲੇਖੇ Accounts
RE	ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ Revised Estimates
BE	ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ Budget Estimates
RP	ਸੋਧੇ ਪਲਾਨ Revised Plan
Adv.	ਅਡਵਾਂਸ Advance
LA	ਸੰਭਾਵਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ Likely Achievement
E	ਅਨੁਮਾਨ Estimated

ਸੂਚਕ

INDEX

ਲੜੀ ਨੰ:	ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ	ਪੰਨਾ ਨੰ:	SN.	Contents	Page No.
I.	ਪੰਜਾਬ-ਐਟ-ਏ ਗਲਾਂਸ	3-10	I.	PUNJAB-AT-A GLANCE	105-110
II.	ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ	13-24	II.	AN OVERVIEW OF THE ECONOMY	113-122
III.	ਖੇਤਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ		III.	SECTORAL ANALYSIS	
1.	ਖੇਤੀਬਾੜੀ	27-42	1.	Agriculture	125-136
2.	ਊਰਜਾ, ਮੁੱਢਲਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ	43-52	2.	Energy, Infrastructure and Communications	137-145
3.	ਉਦਯੋਗ	53-59	3.	Industry	146-150
4.	ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ	60-72	4.	Employment Generation & Poverty Alleviation	151-161
5.	ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	73-79	5.	Prices and Public Distribution System	162-167
6.	ਲੋਕ ਵਿੱਤ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ	80-86	6.	Public Finance and Planning	168-173
7.	ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ	87-102	7.	Social Services	174-185
IV.	ਅੰਕੜਾ ਸਾਰਣੀਆਂ	189-285	IV.	STATISTICAL TABLES	189-285

ਸਾਰਣੀਆਂ TABLES

ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ Review of the Economy

	ਪੰਨਾ
1.1.1— ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਸਥਿਰ (2011-2012) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Gross State Domestic Product and Net State Domestic Product at Current and Constant (2011-2012) Prices	189
1.1.2— ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-2012) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Growth Rate of GSVA at Constant ((2011-2012) Prices	190-193
1.1.3— ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ 2011-2012 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Percentage Distribution of Gross State Value added by Economic Activity at 2011-2012 Prices	194-197
1.1.4— ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਥਿਰ (2004-2005) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Per Capita Income of Selected States in India at Constant (2004-2005) Prices	198-199

1. ਖੇਤੀਬਾੜੀ Agriculture

1.1— ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ Gross Area Under Crops	200-201
1.2— ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ Production of Principal Crops	202-203
1.3— ਜਗਾਇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ Index of Agriculture Production	204
1.4— ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਝਾੜ Yield of Principal Crops	205
1.5— ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਨਪੁਟਸ Principal Inputs in Agriculture	206-208
1.6— ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ Contribution of Wheat and Rice to Central Pool.	209

1.7—	ਅਨਾਜ ਲਈ ਸਟੋਰੇਜ ਸਮਰੱਥਾ Storage Capacity for Foodgrains	210
------	--	-----

2. ਊਰਜਾ, ਮੁੱਢਲਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ **Energy, Infrastructure and Communications**

2.1—	ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟ ਸਮਰੱਥਾ Installed Plant Capacity for Electricity Supply	211-212
2.2—	ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ/ਹਾਈਡਲ ਪਲਾਂਟਾਂ/ਸਾਂਝਾ ਪੂਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸਲਾਨਾ ਪਲਾਂਟ ਲੋਡ ਫੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਊਰਜਾ ਉਤਪਾਦਨ Annual Plant Load Factor Achieved by Thermal Plants/ Hydel Plants/Common Pool Projects and Total Energy Generated	213
2.3—	ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ Electrical Energy Availability	214-215
2.4 —	ਊਰਜਾ ਦੀ ਵਿਕਰੀ Energy Sold	216
2.5—	ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਵੇਚ ਤੋਂ ਔਸਤ ਆਮਦਨ Average Revenue Realised Per unit sold	217
2.6—	ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ Tubewells Energized operated	218
2.7—	ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਪਤ Consumption of Petroleum Products	219
2.8—	ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ Bio-Gas Plants Installed	220
2.9—	ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸੋਲਰ ਥਰਮਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ Solar Thermal Systems Installed	221

3. ਉਦਯੋਗ **Industry**

3.1—	ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗ Large and Medium Scale Industries	222
3.2—	ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗ Small Scale Units	223
3.3—	ਰਾਜ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ State Comparable Index Number of Industrial Production	224-226

3.4—	ਚੋਣਵੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ Industrial Production of Selected Items	227-229
3.5—	ਨਵੇਂ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ਯੂਨਿਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਰੋਜਗਾਰ 2013-14 New Units Registered and Employment Provided during 2013-14	230

4. ਰੋਜਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ Employment Generation and Poverty Alleviation

4.1—	ਸੰਗਠਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜਗਾਰ (ਪਬਲਿਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ) Employment in the Organised Sector (Public Sector and Private Sector)	231
4.2—	ਰੋਜਗਾਰ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰ ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ Number of Job seekers on the Live Register of Employment Exchanges	232-233
4.3—	ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 2011-12 (ਡਾ.ਸੀ. ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿਧੀ) Percentage of Population below Poverty Line by Major States in India- 2011-12 (Dr. C.Rangarajan Methodology)	234-236
4.4—	ਦਿਹਾਤੀ/ਸ਼ਹਿਰੀ ਔਸਤਨ ਐਮ.ਪੀ.ਸੀ.ਈ. Rural/Urban Average MPCE	237-238
4.5—	ਪੀਲੇ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਲਾਭਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੰਡੀ ਰਕਮ Number of Yellow Card Holder Beneficiaries and Amount Disbursed by Different Agencies.	239

5. ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ Prices and Public Distribution System

5.1—	ਜਰਾਇਤੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ Index Number of Wholesale Prices of Agricultural Commodities	240
5.2—	ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ Monthly Retail Prices of 23 Essential Commodities during 2015(Jan.-Dec.)	241-245
5.3—	ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) ਚੋਣਵੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਸਲਾਨਾ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ Districtwise Annual Average Prices of selected essential commodities during 2015(Jan.-Dec.).	246-247

5.4—	ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਰਾਇਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਜਰਤਾਂ Minimum Wages for Agricultural and skilled Labour fixed by the state Government.	248
5.5—	ਉਚਿਤ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ Retail Rates Charged by Fair Price Shops	249

6. ਲੋਕ ਵਿੱਤ ਅਤੇ ਪਲੈਨਿੰਗ **Public Finance and Planning**

6.1—	ਰਾਜ ਬਜਟ-ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ State Budget-Receipts on Revenue Account	250-252
6.2—	ਰਾਜ ਬਜਟ-ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਖਰਚ State Budget—Expenditure on Revenue Account	253-254
6.3—	ਰਾਜ ਬਜਟ-ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ State Budget—Receipts on Capital Account	255-256
6.4—	ਰਾਜ ਬਜਟ-ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਖਰਚ State Budget—Expenditure on Capital Account	257-258
6.5—	ਰਾਜ ਬਜਟ-ਬਜਟ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ State Budget—Overall Budgetary Position	259
6.6—	ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ Net Transfer of Resources from Centre to the State	260-261
6.7—	ਰਾਜ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਅਨੁਪਾਤ Ratio of State Taxes to Gross State Domestic Product at Current Prices	262
6.8—	ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ Net Collections from Small Savings	263-264
6.9—	ਬੈਂਕ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ Number of Bank offices	265
6.10—	ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (31 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ) Year-wise Deposits and Advances—Percentage of Scheduled Commercial Banks in Punjab (Upto 31 st December)	266

6.11— ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਵਲੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ (ਮਾਰਚ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ) Advances to Agriculture by Schedule Commercial Banks (amount outstanding as on last Friday of March)	267
--	-----

7. ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Social Services

7.1— ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤਰਵਾਰ 2001 ਅਤੇ 2011 ਦੀ ਆਬਾਦੀ Population of Punjab Classified by sex and Area 2001 and 2011	268
7.2— ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤਰਵਾਰ 2001 ਅਤੇ 2011 ਦੀ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ Literacy rate in Punjab by Sex and Area 2001 and 2011	269
7.3— ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇਵਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ District-wise Literacy rate in Punjab, 2011 census.	270-271
7.4— ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ) Number of Schools (as on 30 th September)	272
7.5— ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ) Enrolment in Schools (as on 30 th September)	273
7.6— ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ) Number of Colleges (as on 30 th September)	274
7.7— ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ) Enrolment in Colleges (as on 30 th September)	275
7.8— ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ) Enrolment of Students of Scheduled Castes in Colleges (as on 30 th September)	276
7.9— ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟੇਜਵਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ Stage-wise Pupil-Teacher Ratio in Schools	277
7.10— ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੰਮ Work done under Sarv Sikhia Abhiyan	278
7.11— ਜਨਮ ਦਰ, ਮੌਤ ਦਰ ਅਤੇ ਸਿਸ਼ੂ ਮੌਤ ਦਰ Birth Rate, Death Rate and Infant Mortality Rate	279

7.12—	ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ Number of Medical Institutions.	280
7.13—	ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ Number of Beds in Medical Institutions	281
7.14—	ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਸਥਾ, ਬੈਡ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਵੱਲੋਂ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਸੇਵਾ Population Served per Institution, Bed and Doctor	282
7.15—	ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ Number of Patients treated in Medical Institutions	283
7.16—	ਇਛਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਾਂਝਪਨ ਉਪਰੇਸ਼ਨ Voluntary Sterilization Operations	284
7.17—	ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਜੀਵਨ ਆਸ Expectation of Life at Birth by Sex	285

ਪੰਜਾਬ-ਐਟ-ਏ ਗਲਾਂਸ

ਪੰਜਾਬ-ਐਟ-ਏ ਗਲਾਂਸ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਮੱਦ	ਯੂਨਿਟ	ਸਥਿਤੀ
0	1	2	3
1	ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ	ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	50362
	ੳ) ਦਿਹਾਤੀ ਰਕਬਾ	ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	48265 (96%)
	ਅ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਰਕਬਾ	ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	2097 (4%)
	ਵਣਾਂ ਹੇਠ ਰਕਬਾ	ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	3011 (6%)
2	ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ		
	ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ	ਨੰਬਰ	5
	ਜਿਲ੍ਹੇ	ਨੰਬਰ	22
	ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ/ ਤਹਿਸੀਲਾਂ	ਨੰਬਰ	82
	ਸਬ-ਤਹਿਸੀਲਾਂ	ਨੰਬਰ	86
	ਵਿਕਾਸ ਖੰਡ	ਨੰਬਰ	147
	ਰਾਜ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ	ਨੰਬਰ	7
	ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ	ਨੰਬਰ	13
	ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ	ਨੰਬਰ	117
	ਕਸਬੇ \$- ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ-2011	ਨੰਬਰ	143
	ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਸਬੇ - 2011	ਨੰਬਰ	74
	ਆਬਾਦ ਪਿੰਡ-ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ-2011	ਨੰਬਰ	12581
	ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸਦਾਂ	ਨੰਬਰ	22

	ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ/ਮਿਊਂਸਿਪਲ ਕੌਂਸਲ/ਨਗਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ	ਨੰਬਰ	165
	ਨਗਰ ਸੁਧਾਰ ਟਰੱਸਟ	ਨੰਬਰ	23
3	ਆਬਾਦੀ (ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ 2011)		
	ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ	ਲੱਖ	277.43
	(i) ਪੁਰਸ	ਲੱਖ	146.39 (52.8%)
	(ii) ਇਸਤਰੀਆਂ	ਲੱਖ	131.04 (47.2%)
	ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਜਿਲ੍ਹਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	ਲੱਖ	34.99 (12.6%)
	ਘੱਟ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਜਿਲ੍ਹਾ (ਬਰਨਾਲਾ)	ਲੱਖ	5.96 (2.2%)
	ਦਿਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ 2011	ਲੱਖ	173.44
	ਦਿਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	62.52
	ਸਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ	ਲੱਖ	103.99
	ਸਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	37.48
	ਘਣਤਾ	ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ	551
	(i) ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਣਤਾ ਵਾਲਾ ਜਿਲ੍ਹਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)	ਉਹੀ	978
	(ii) ਸੱਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਘਣਤਾ ਵਾਲਾ ਜਿਲ੍ਹਾ (ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ)	ਉਹੀ	348
	ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ **	ਨੰਬਰ	18707137
	(i) ਸਾਖਰਤਾ (ਕੁੱਲ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	75.80
	(ii) ਪੁਰਸ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	80.40
	(iii) ਇਸਤਰੀ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	70.70

	ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ (ਹਜਾਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਿਛੇ ਇਸਤਰੀਆਂ)	ਨੰਬਰ	895
	(i) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ)	ਨੰਬਰ	961
	(ii) ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ (ਬਠਿੰਡਾ)	ਨੰਬਰ	868
	ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ (ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ 2011)	ਨੰਬਰ	8860179
	ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ 2011)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	31.94
	10 ਸਾਲਾਂ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ (2001-2011)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	26.1
4	ਗਰੀਬੀ ਸਬੰਧੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ 2011-12		
	ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਸਾਲ 2011-12 (ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਮੈਥਡੋਲਜੀ)		
	ਪੇਂਡੂ	ਰੁਪਏ	1127.48
	ਸਹਿਰੀ	ਰੁਪਏ	1479.27
	ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਬਾਦੀ(2011-12)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	11.3
	ਪੇਂਡੂ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	7.4
	ਸਹਿਰੀ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	17.6
5	ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖਰਚਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਮੂਨਾ ਸਰਵੇਖਣ 68ਵੇਂ ਰਾਊਂਡ ਮੁਤਾਬਕ		
	ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖਰਚਾ (ਐਮ ਪੀ ਸੀ ਈ)		
	ਪੇਂਡੂ	ਰੁਪਏ	2345
	ਸਹਿਰੀ	ਰੁਪਏ	2794
	ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਖਰਚਾ		
	ਪੇਂਡੂ	ਰੁਪਏ	1033
	ਸਹਿਰੀ	ਰੁਪਏ	1145

	ਉਪਭੋਗਤਾ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ		
	ਪੇਂਡੂ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	44.1
	ਸਹਿਰੀ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	41.0
6	ਰਾਜ ਆਮਦਨ		
	(i) ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ		
	2013-14(ਆਰਜੀ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	6.32
	2014-15(ਤੁਰੰਤ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	4.92
	2015-16(ਐਡਵਾਂਸ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	5.96
	(ii) ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉੱਤਪਾਦਨ (ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ)		
	2013-14(ਆਰਜੀ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	334714
	2014-15(ਤੁਰੰਤ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	368011
	2015-16(ਐਡਵਾਂਸ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	408815
	(iii) ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉੱਤਪਾਦਨ (ਸਥਿਰ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ)		
	2013-14(ਆਰਜੀ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	298581
	2014-15(ਤੁਰੰਤ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	313276
	2015-16(ਐਡਵਾਂਸ)	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	331940
	(iv) ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ (ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ)		
	2013-14(ਆਰਜੀ)	ਰੁਪਏ	105143
	2014-15(ਤੁਰੰਤ)	ਰੁਪਏ	114561
	2015-16(ਐਡਵਾਂਸ)	ਰੁਪਏ	126063

	(v) ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ (ਸਥਿਰ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ)		
	2013-14(ਆਰਜੀ)	ਰੁਪਏ	93555
	2014-15(ਤੁਰੰਤ)	ਰੁਪਏ	96638
	2015-16(ਐਡਵਾਂਸ)	ਰੁਪਏ	101498
7	ਖੇਤੀਬਾੜੀ (2014-15) (ਪੀ)		
	ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	4135
	ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	7900
	ਫਸਲੀ ਘਣਤਾ ***	ਪ੍ਰਤੀਸਤ	191
	ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ (2014-15) (ਆਰਜੀ)		
	(i)ਕੁੱਲ ਅਨਾਜ	000 ਮੀ.ਟਨ	26694
	(ii) ਕੁੱਲ ਦਾਲਾਂ	000 ਮੀ.ਟਨ	9
	(iii) ਕੁੱਲ ਖਾਧ ਪਦਾਰਥ	000 ਮੀ.ਟਨ	26703
	(iv) ਕੁੱਲ ਤੇਲ ਬੀਜ	000 ਮੀ.ਟਨ	58
8	ਸਿੰਚਾਈ (2013-14)		
	ਨਿਰੋਲ ਸਿੰਜਿਆ ਰਕਬਾ		
	(i) ਸਰਕਾਰੀ ਨਹਿਰਾਂ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	1160
	(ii) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨਹਿਰਾਂ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	0
	(iii) ਟਿਊਬਵੈਲ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	2981
	(iv) ਹੋਰ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	0
	ਜੋੜ ((i) ਤੋਂ (iv))	000ਹੈਕਟੇਅਰ	4141
	ਕੁੱਲ ਸਿੰਜਿਆ ਰਕਬਾ (2014-15) (ਪੀ)	000 ਹੈਕਟੇਅਰ	7800
9	ਊਰਜਾ (2014-15)		
	(i) ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ	ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ	39755.46

	(ii) ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ	ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ	1360(ਆਰਜੀ)
	(iii) 12581 ਆਬਾਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀਕਰਣ ਹੋਏ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਪ੍ਰਤੀਸਤ	100
10	ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਸਿਹਤ		
	ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਜੀਵਨ ਆਸ (2016-2020) (ਆਰਜੀ)		
	(i) ਪੁਰਸ	ਸਾਲ	70.8
	(ii) ਇਸਤਰੀ	ਸਾਲ	73.8
	(iii) ਜਨਮ ਦਰ (1.9.2014)	ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਲਾਨਾ	15.7
	(iv) ਮੌਤ ਦਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਲਾਨਾ	6.7
	(v) ਸਿਸੂ ਮੌਤ ਦਰ (ਐਸ ਆਰ ਐਸ 2012-13)	ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਲਾਨਾ	26
	(vi) ਐਮ ਐਮ ਆਰ.(ਐਸ ਆਰ ਐਸ 2012-13)	ਪ੍ਰਤੀ ਲੱਖ ਸਲਾਨਾ	155
	(vii) ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਜਿਥੇ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਸਕੀਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ- 2015	ਪ੍ਰਤੀਸਤ	99.7
	(viii) ਹਸਪਤਾਲ-2015	ਨੰਬਰ	98
	(ix) ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ (ਸੀ ਐਚ ਸੀ)- 2015	ਨੰਬਰ	150
	(x) ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ- 2015	ਨੰਬਰ	1440
	(x) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ (ਪੀ ਐਚ ਸੀ)- 2015	ਨੰਬਰ	427
	(xi) ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ- 2015	ਨੰਬਰ	529
	(xii) ਹੋਮੋਪੈਥਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ- 2015	ਨੰਬਰ	111

	(xiii) ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਐਲੋਪੈਥੀ)- 2015	ਨੰਬਰ	23220
	(xiv) ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਸਥਾ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਆਬਾਦੀ - 2015	ਨੰਬਰ	13505
11	ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (30.9.2014)		
	(i) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ	ਨੰਬਰ	14
	(ii) ਆਰਟ, ਕਾਮਰਸ, ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ	ਨੰਬਰ	252
	(iii) ਹਾਈ/ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ	ਨੰਬਰ	8695
	(iv) ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ	ਨੰਬਰ	5448
	(v) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ	ਨੰਬਰ	14507
	ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ/ ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ, 30 ਸਤੰਬਰ, 2014		
	(i) I-V ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਟੇਜ	ਨੰਬਰ	29
	(ii) VI-VIII ਮਿਡਲ ਸਟੇਜ	ਨੰਬਰ	22
	(iii) IX-X ਹਾਈ ਸਟੇਜ	ਨੰਬਰ	17
	(iv) XI-XII ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ	ਨੰਬਰ	32
12	ਬੈਂਕਿੰਗ, ਦਸੰਬਰ 2014 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ		
	ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਬੈਂਕ	ਨੰਬਰ	5887
13	ਸਹਿਕਾਰਤਾ (2013-14)		
	(i) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ	ਨੰਬਰ	18130
	(ii) ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ	ਲੱਖ	52.57
	(iii) ਕਾਰਜ ਪੂੰਜੀ	ਰੁਪਏ ਕਰੋੜ	66403.40
14	ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣਾ (2014-15)		
	(i) ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਸਤਾ ਹਸਪਤਾਲ	ਨੰਬਰ	1367

	(ii) ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵੀਰਜ ਯੂਨਿਟਸ	ਨੰਬਰ	1485
	(iii) ਪਸੂ ਚਕਿਸਤਾ ਹਸਪਤਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਦ ਅਧੀਨ	ਨੰਬਰ	582
	(iv) ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ	ਹੈਕਟੇਅਰ	14851
	(v) ਕੁੱਲ ਪਸੂ ਧੰਨ (ਪਸੂ ਗਣਨਾ -2012)	ਹਜਾਰ	8117
	(vi) ਕੁੱਲ ਮੁਰਗੀਆਂ (ਪਸੂ ਗਣਨਾ -2012)	ਹਜਾਰ	16069
15	ਐਨੂਅਲ ਸਰਵੇ ਆਫ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਏ.ਐਸ.ਆਈ) ਅਧੀਨ ਕਵਰਡ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ 2013-14 (ਆਰਜੀ)		
	(i) ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਨੰਬਰ	12278
	(ii) ਫਿਕਸਡ ਕੈਪੀਟਲ	ਰੁਪਏ ਲੱਖ	3935562
	(iii) ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਮੁਲਾਜਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਨੰਬਰ	602818
	(iv) ਨੈਟ ਵੈਲਿਊ ਐਡਿਡ	ਰੁਪਏ ਲੱਖ	2406699
16	ਭੁਟਕਲ (2014-15)		
	(i) ਡਾਕਘਰ	ਨੰਬਰ	3856
	(ii) ਪੁਲਿਸ ਘਰ/ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀਆਂ	ਨੰਬਰ	560
	(iii) ਮਿਲਕ ਪਲਾਂਟਸ	ਨੰਬਰ	79
	(iv) ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ	ਨੰਬਰ	740313
	(v) ਟੈਲੀਫੋਨ (ਐਕਸਚੇਜਾਂ)	ਨੰਬਰ	1480

\$ 1.00 ਲੱਖ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਾਲੇ ਕਸਬੇ।

** 0-6 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਮਝੇ ਗਏ ਹਨ।

*** ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ X 100
ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ

ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ

ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਧੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਿਛਲੇ 4 ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਨਾਜ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ 50 ਤੋਂ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਣਕ ਅਤੇ 35 ਤੋਂ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਚਾਵਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਵਿਵਹਾਰਕਤਾ ਅਤੇ ਸਥਿੱਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜੀਵਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ, ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਪੈਕੇਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਕਾਰਜਕੁਸ਼ਲਤਾ

ਰਾਜ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 2006-07 ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਅਕਾਰ 4,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 2015-16 ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 21,174 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2007-12 ਦੌਰਾਨ ਗਿਆਰਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਲਾਗੂਕਰਣ 81 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ। ਸਾਲ 2013-14 ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 73 ਅਤੇ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਉਪਬੰਧ 21,174 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਰਚ, 2016 ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਬਾਕਸ 1 : ਮੁੱਖ ਆਰਥਿਕ ਇੰਡੀਕੇਟਰਜ਼					
ਮੱਦ	ਯੂਨਿਟ	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉੱਤਪਾਦਨ (2011-12)	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	280823 (ਪੀ)	298581 (ਪੀ)	313276 (ਕਿਊ)	331940 (ਅਡਵਾਂਸ)
ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉੱਤਪਾਦਨ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)	5.32 (ਪੀ)	6.32(ਪੀ)	4.92(ਕਿਊ)	5.96 (ਅਡਵਾਂਸ)
ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉੱਤਪਾਦਨ (ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ)	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	297734(ਪੀ)	334714(ਪੀ)	368011(ਕਿਊ)	408815 (ਅਡਵਾਂਸ)
ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ	(ਰੁਪਏ)	94318(ਪੀ)	105143 (ਪੀ)	114561 (ਕਿਊ)	126063(ਅਡਵਾਂਸ)
ਚਾਲੂ(2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁਲ ਮਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	32051(ਏ)	35104(ਏ)	39023(ਪੀ ਏ)	46229(ਬੀ ਈ)

ਮਾਲੀ ਘਾਟਾ	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	7407(ਏ)	6537(ਏ)	7591(ਪੀ ਏ)	6394 (ਬੀ ਈ)
ਵਿੱਤੀ ਘਾਟਾ	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	9346(ਏ)	8790(ਏ)	10842(ਪੀ ਏ)	11895 (ਬੀ ਈ)
ਕਰਜਾ ਸਟਾਕ					
(ਰੀਜ਼ਰਵ ਫੰਡਜ਼ ਅਤੇ ਡਿਪੋਜ਼ਿਟ ਸਮੇਤ)	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	92282(ਏ)	102234(ਏ)	112366(ਪੀ ਏ)	124471(ਬੀ ਈ)
ਕੁਲ ਦੇਣਦਾਰੀਆ (ਪਬਲਿਕ ਡੇਬਟ)	(ਜੀ.ਐਸ.ਡੀ.ਪੀ. ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ)	30.99 (ਏ)	30.54(ਏ)	30.53(ਪੀ ਏ)	30.45 (ਬੀ ਈ)
ਮਿਥਿਆ ਖਰਚਾ (ਨਿਰੋਲ ਲਾਟਰੀਜ਼)	(ਮਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ)	84.32	82.62(ਏ)	83.40(ਪੀ ਏ)	77.72 (ਬੀ ਈ)
ਕੁਲ ਮਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆ	(ਜੀ.ਐਸ.ਡੀ.ਪੀ. ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ)	10.76(ਏ)	10.49(ਏ)	10.60(ਪੀ ਏ)	11.31 (ਬੀ ਈ)
ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ	(000, ਟਨ)	28551	29443(ਆਰ)	26703(ਪੀ)	28605(ਈ)
ਕੇਦਰੀ ਪੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ	(ਲੱਖ ਟਨ)				
ਕਣਕ	„	128.30	108.97	116.41	..
ਚਾਵਲ	„	85.60	81.06	77.86	..
ਕੇਦਰੀ ਪੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)				
ਕਣਕ	„	33.6	43.4	41.5	..
ਚਾਵਲ	„	25.1	25.5	24.2	..
ਨੈਟ ਇਰੀਗੇਟਿਡ ਏਰੀਆ	(000 ਹੈਕਟੇਅਰ)	4115	4141	4094	..
ਕਰੋਪਿੰਗ ਇਨਟੈਨਸਿਟੀ	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)	190	189	191	..
ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ	(ਐਮ.ਕੇ.ਡਬਲਿਊ ਐਚ)	26411	25272	20285	21536
ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ	(ਕੇ.ਡਬਲਿਊ ਐਚ)	1257	1277	1360 (ਪੀ)	..
ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ					
ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕਸਾਨ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	16.77	16.89 (ਪੀ)	15.19	..

ਰਾਜ ਆਮਦਨ

ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 368011 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14(ਆਰਜੀ) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 9.95 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 408815 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 11.09 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ (2011-12) ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ

ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 313276 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 2013-14 ਦੇ ਆਰਜੀ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 4.92 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 331940 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 5.96 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਬਾਕਸ 2)।

ਬਾਕਸ 2 : ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ।

ਸਾਲ	ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
2011-12(ਆਰਜੀ)	266628	-	266628	-
2012-13(ਆਰਜੀ)	297734	11.67	280823	5.32
2013-14(ਆਰਜੀ)	334714	12.42	298581	6.32
2014-15(ਤੁਰੰਤ)	368011	9.95	313276	4.92
2015-16(ਅਗੇਤੇ)	408815	11.09	331940	5.96

ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਪਨ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਸਾਲ 2013-14 (ਪੀ) 81811 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 79033 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰਹਿ ਗਿਆ(ਬਾਕਸ 3) ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14 (ਆਰਜੀ) ਦੇ 3.71 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ (-) 3.40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ (ਬਾਕਸ 4)। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 83159 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 5.22 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ।

ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗ, ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਸਾਲ 2013-14(ਪੀ) ਵਿੱਚ 68293 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 70748 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14 ਦੇ 3.67 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2014-15 ਤੁਰੰਤ ਵਿਚ 3.59 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 72969 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 3.14 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਬਾਕਸ 3 ਅਤੇ 4)

ਟਰਸਰੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਬੈਂਕਿੰਗ ਅਤੇ ਬੀਮਾ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਆਦਿ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਸਾਲ 2013-14 (ਪੀ) ਵਿੱਚ 129006 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 140536 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14 ਦੇ

6.94 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2014-15 ਤੁਰੰਤ ਦੌਰਾਨ 8.94 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 149381 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 6.29 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਬਾਕਸ 3 ਅਤੇ 4)

ਬਾਕਸ 3 : ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ।

ਉਪ-ਖੇਤਰ	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
	(ਆਰਜੀ)	(ਆਰਜੀ)	(ਆਰਜੀ)	(ਤੁਰੰਤ)	(ਅਗੇਤੇ)
ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ	78205	78888	81811	79033	83159
ਸੈਕੰਡਰੀ	64441	65876	68293	70748	72969
ਟਰਸਰੀ	111129	120637	129006	140536	149381
ਕੁੱਲ	253774	265401	279110	290317	305509

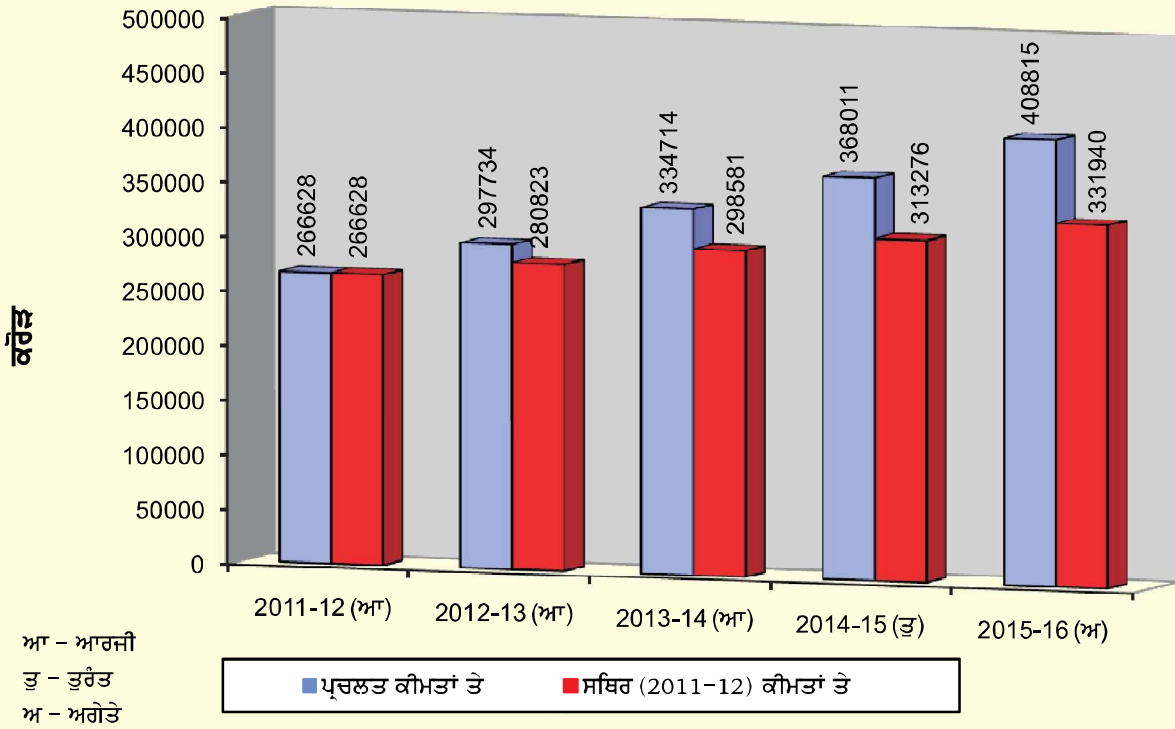
ਬਾਕਸ 4 : ਉਪ-ਖੇਤਰਵਾਰ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ*

ਉਪ-ਖੇਤਰ	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
	(ਆਰਜੀ)	(ਆਰਜੀ)	(ਤੁਰੰਤ)	(ਅਗੇਤੇ)
ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ	0.87	3.71	(-)3.40	5.22
ਸੈਕੰਡਰੀ	2.23	3.67	3.59	3.14
ਟਰਸਰੀ	8.56	6.94	8.94	6.29
ਕੁੱਲ	4.58	5.17	4.02	5.23

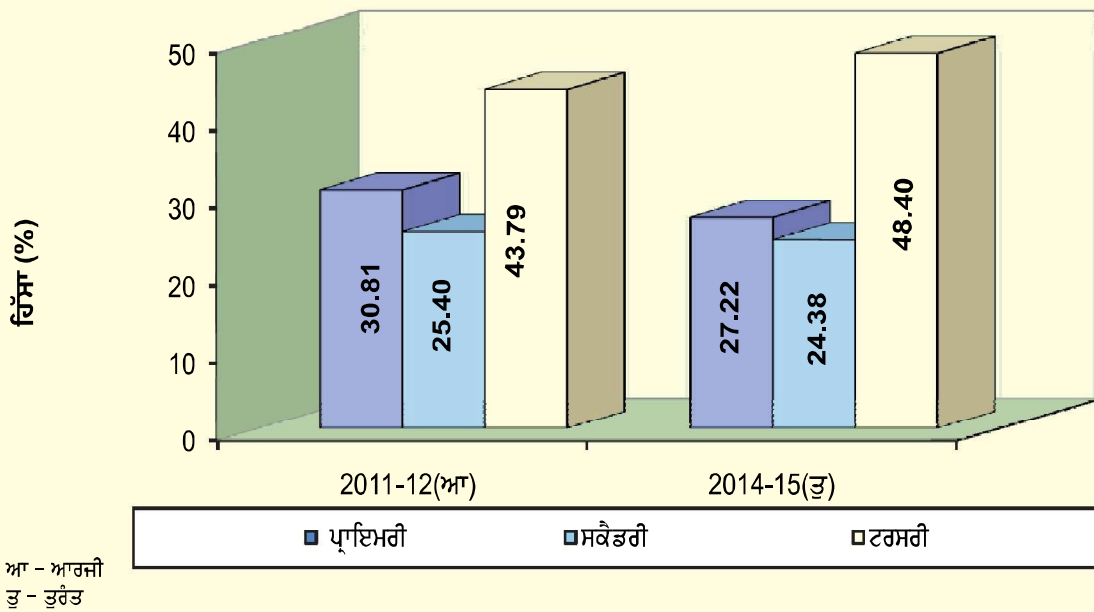
*ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਤੇ ਬੇਸਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਹੈ।

ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਾਲ 2013-14(ਆਰਜੀ) ਦੇ 93555 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 96638 ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14(ਪੀ) ਦੇ 5.22 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 3.30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਗੇਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 101498 ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 5.03 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਾਲ 2013-14 (ਆਰਜੀ) ਦੇ 105143 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 114561 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ 8.96 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ

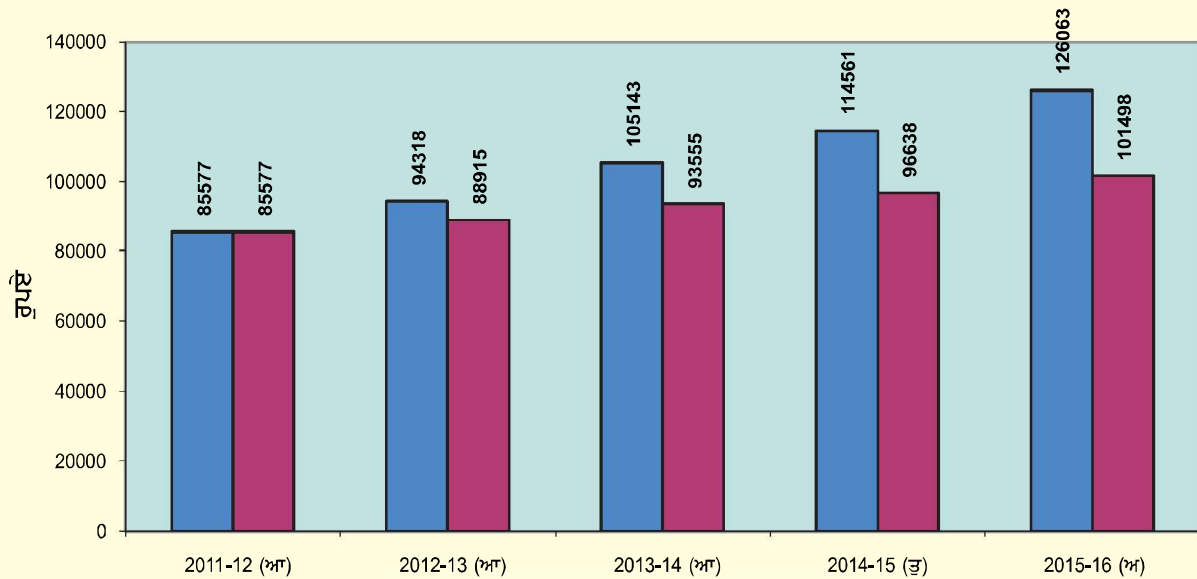

ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਦੀ ਖੇਤਰਵਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਸਥਿਰ (2011-2012) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

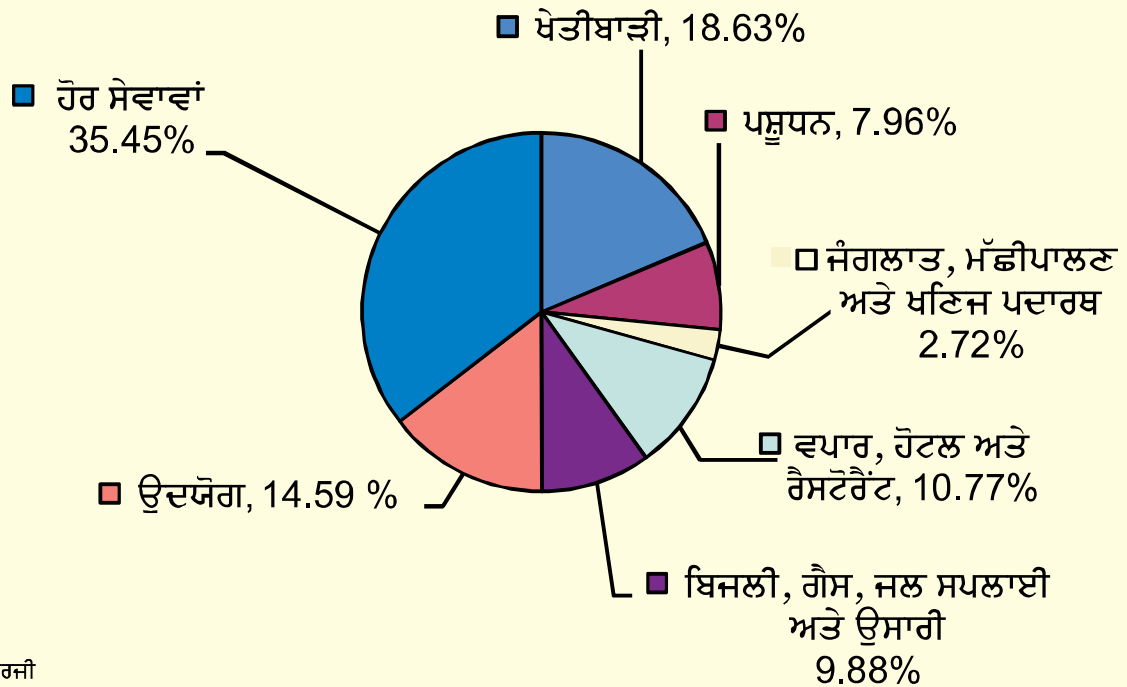
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ

ਆ - ਆਰਜੀ
 ਭ - ਭੁਰੰਤ
 ਅ - ਅਗੇਤੋ

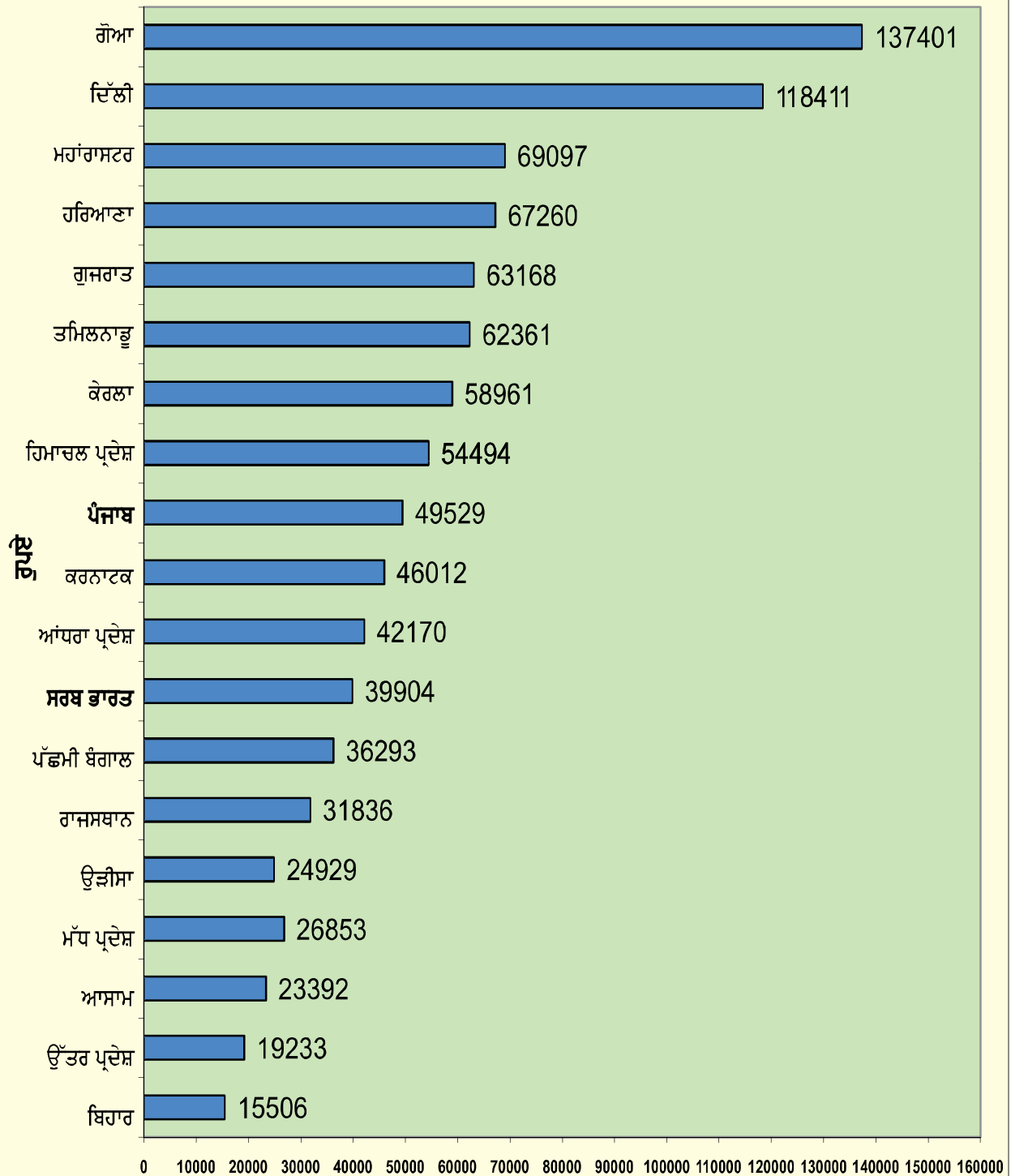
■ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ■ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਖੇਤਰਵਾਰ ਵੰਡ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

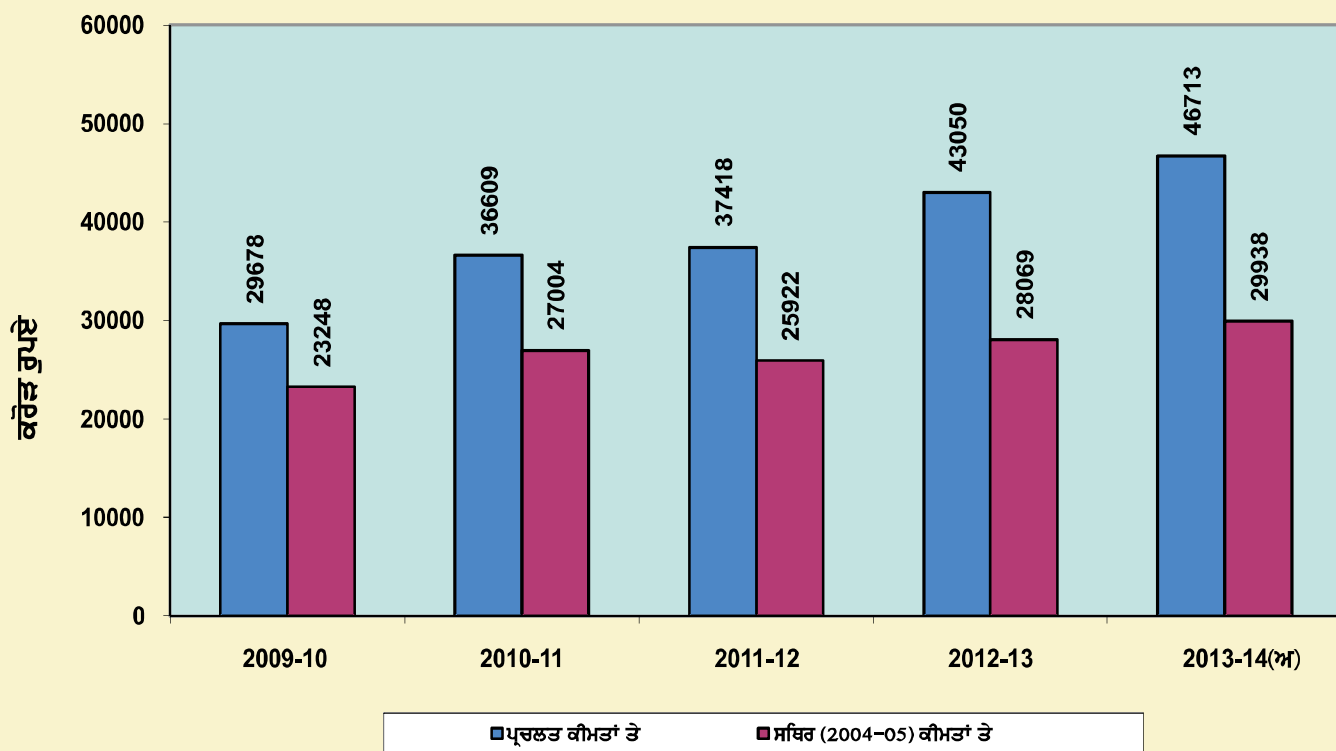

ਆ - ਆਰਜੀ

**ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਥਿਰ
(2004-05) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਸਾਲ 2013-14 (ਅ)**

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ

ਆ - ਆਰਜੀ

ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਇਹ 126063 (ਅਗੇਤੇ) ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 10.04 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। (ਬਾਕਸ 5)।

ਬਾਕਸ 5 : ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਏ)

ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
	(ਆਰਜੀ)	(ਆਰਜੀ)	(ਆਰਜੀ)	(ਤੁਰੰਤ)	(ਅਗੇਤੇ)
ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ	85577	94318	105143	114561	126063
ਸਥਿਰ(2011-12)	85577	88915	93555	96638	101498
ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ		(10.22)	(11.48)	(8.96)	(10.04)
		(3.90)	(5.22)	(3.30)	(5.03)

ਨੋਟ: ਬਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ (ਪਰਾਪਰ) ਦਾ ਕੁਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਸਾਲ 2011-12 (ਪੀ) ਦੇ 19.73 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਵਿੱਚ 17.03 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਪਨ ਆਦਿ ਖੇਤਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਸਾਲ 2011-12 (ਪੀ) ਦੇ 30.81 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਵਿੱਚ 27.22 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੈਕੰਡਰੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਲ 2011-12(ਪੀ) ਵਿੱਚ 25.40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਵਿੱਚ 23.88 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਟਰਸਰੀ ਖੇਤਰ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 2011-12 (ਪੀ) ਦੇ 43.79 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਵਿੱਚ 48.90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸ਼ੱਪੱਸਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2011-12 ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਟਰਸਰੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਅਨੁਲੱਗ-ਸਾਰਣੀ 1.1.3)

ਕੁੱਲ ਅਚੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ

ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਅਨੁਮਾਨ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਬਾਰੇ ਦਿਸਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਅਨੁਮਾਨ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਹੋਏ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸਾਲ 2011-12 ਵਿੱਚ 37418 ਕਰੋੜ, ਸਾਲ 2012-13 ਵਿੱਚ 43050 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸਾਲ 2013-14(ਆਰਜੀ) ਵਿੱਚ 46713 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ (ਬਾਕਸ 6) । ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸਾਲ 2013-14(ਆਰਜੀ) ਦੌਰਾਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 13155 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 33558 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ (ਬਾਕਸ 7)।

ਬਾਕਸ 6 : ਸਾਲਵਾਰ ਕੁਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ

ਕੁਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
	2013-14 (ਆਰਜੀ)				
ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ	29678	36609	37418	43050	46713
ਸਥਿਰ (2004-05) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ	23248	27004	25922	28069	29938

ਬਾਕਸ 7 : ਸਾਲਵਾਰ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ(ਪਬਲਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ)

ਸਬ ਸੈਕਟਰ	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
	2013-14 (ਆਰਜੀ)				
ਪਬਲਿਕ	9094	11359	11276	11745	13155
ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ	20584	25250	26142	31305	33558

ਲੋਕ ਵਿੱਤ

ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਵਿੱਚ 39022.85 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 46229.25 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 18.47% ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਅਤੇ ਗੈਰ ਕਰ ਦਾ ਬੱਜਟ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਨੁਪਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਅਨੁਮਾਨ 72.91% ਅਤੇ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 71.72% ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਵਿੱਚ 27.09% ਅਤੇ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 28.28% ਸੀ। ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਦਾ ਖਰਚ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਵਿੱਚ 46613.49 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 52623.20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 7.43 % ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ

ਰਾਜ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ ਸਾਲ 2011-12 ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2013-14 (ਲੇਖੇ) ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਰਾਸ਼ੀ 102234 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਕੇ 112366 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 124471 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ/ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2011-12 ਦੇ 31.17% ਤੋਂ ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 30.45% ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਗੰਭੀਰ ਮੰਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਾਲ 2009-10 ਤੋਂ 2012-13 ਤੱਕ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ 2009-10 ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ -3.40% ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ 5.22% ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫਸਲੀ ਘਣਤਾ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਧੀਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਣ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਣਕ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬੜਵੀਂ ਯਕੀਨੀ ਆਮਦਨ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਕਿਸਾਨ ਜੋਖਮ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਲ 2004-05 ਤੋਂ ਵਾਧੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ (ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ 2004-05 ਤੇ) 2013-14 ਵਿੱਚ 2415.86 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਅਨਾਜ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1990-91 ਦੌਰਾਨ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ 192.18 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 267.03 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਲ 1990-91 ਦੌਰਾਨ ਚਾਵਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 65.06 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਦੌਰਾਨ 111.07 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 0.09 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ 0.38 ਲੱਖ ਮੀਟਰਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦਾ 41.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ 24.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ।

ਉਦਯੋਗ

ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜ਼ੀ) ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 475 ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ 61750 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ 2.66 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 124450 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ 500 ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ 67,500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ 1,30,500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸਮੇਤ 2.80 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜ਼ੀ) ਦੌਰਾਨ ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 158655 ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 14191 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ 11.39 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ ਅਤੇ 84630 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਇਹਨਾਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ 161400 ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 15700 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ ਨਾਲ 11.48 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ 93000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਿਰਯਾਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਾਫੀ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਤੋਂ ਸਾਲ 2013-14 ਅਤੇ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਨਿਰਯਾਤ 23,722 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 27,235 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਨਿਰਯਾਤ 29,958 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਿਵੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਇੰਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ (ਪੀ.ਬੀ.ਆਈ.ਪੀ.) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਧਾਵੇ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਰਿਆਇਤਾਂ 2013 ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਾਲਸੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਿਊਰੋ ਵਿਖੇ 18150 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸੰਭਾਵਤ ਨਿਵੇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮੈਸ:ਆਈ.ਟੀ.ਸੀ., ਮੈਸ: ਕਾਰਗਿਲ ਇੰਡੀਆ, ਮੈਸ:ਅਮੂਲ, ਮੈਸ:ਮਹਿੰਦਰਾ, ਐਚ.ਜੈਡ.ਪੀ.ਸੀ., ਮੈਸ:ਸੋਨਾਲਿਕਾ ਟਰੈਕਟਰ, ਇੰਨਫੋਸਿਸ, ਕਨਸਾਈ ਨੈਰੋਲੈਕ, ਅਡਾਨੀ ਲੌਜਿਸਟਿਕ ਅਲਟਰਾ ਟੈਕ ਸੀਮਿੰਟ ਅਤੇ ਅਪੋਲੋ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਊਰਜਾ

ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 4949 ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋ ਅਤੇ ਸਟੀਮ (ਥਰਮਲ) ਸਮਰੱਥਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 2309 ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਤੇ 2640 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਵਿਚ 49227 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੁਲ ਊਰਜਾ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ 51172 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੌਰਾਨ ਹਾਈਡਰੋ ਅਤੇ ਸਟੀਮ/ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 9257 ਅਤੇ 12305 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 29610 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਹੋਰ ਵੱਖ-2 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟਾਂ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਰਾਜ ਨੇ ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ (ਸੰਚਾਰ) ਅਤੇ ਵੰਡ ਘਾਟਾ (ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਤਕਨੀਕੀ) ਜਿਹੜੇ ਕਿ 2013-14 ਵਿੱਚ 16.89 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 15.19 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘਟਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 3920 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤ ਉਛਾਲ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ । ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ, ਰਾਜਪੁਰਾ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲਡ ਓਨ ਅਤੇ ਓਪਰੇਟ (BOO) ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੱਲ 3920 ਮੈਗਾਵਾਟ ਵਿੱਚੋਂ 2720 ਮੈਗਾਵਾਟ (1400 ਮੈਗਾਵਾਟ ਰਾਜਪੁਰਾ ਟੀਪੀਪੀ ਅਤੇ 1320 ਮੈਗਾਵਾਟ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਟੀਪੀਪੀ)

ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ 660 ਮੈਗਾਵਾਟ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੇ 540 (2x270) ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਜੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ੀ ਪੁਰ ਨੇੜੇ ਮੁਕੇਰੀਆਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ 1320 ਮੈਗਾਵਾਟ (2x660 ਮੈਗਾਵਾਟ) ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਐਨਰਜੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਏਜੰਸੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦੂਜੇ ਫੇਜ਼ ਅਧੀਨ BOO ਦੇ ਅਧਾਰਿਤ 229 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸੋਲਰ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਪਾਵਰ ਖ਼ੀਦ ਸਮਝੌਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ 2016 ਤੱਕ ਚਾਲੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕੁੱਲ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੀ ਸਮਰਥਾ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ 39 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਨੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਿਸਦੀ ਸਮਰਥਾ 1 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਅਗਸਤ, 2015 ਵਿੱਚ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਐਨਰਜੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮ. (ਜੇ.ਐਸ.ਐਸ.ਕੇ) ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਲਗਿਆ ਸੂਰਜੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ 53 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਡਿਵੈਲਪਰਾਂ ਨੂੰ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 12 ਮੈਗਾਵਾਟ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ ਬਿਆਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸਤਸੰਗ ਬਿਆਸ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.ਬੀ) ਐਂਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇੰਵਾਇਰਮੈਂਟ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ 8-12-2015 ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੁਨਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਲਗਿਆ ਸੂਰਜੀ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ 500 ਮੈਗਾਵਾਟ 31 ਮਾਰਚ, 2016 ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਕੇਨਾਲ ਫਾਲਜ਼ ਤੇ 250 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 134.95 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ 30 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਾਗੂਕਰਨ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਸੜਕਾਂ

ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਆਉਟ ਪੁੱਟ ਐਂਡ ਪਰਫੋਰਮੈਂਸ ਬੇਸਡ ਰੋਡਜ਼ ਕੰਟਰੈਕਟ (ਓ.ਪੀ.ਆਰ.ਸੀ) ਸੰਗਰੂਰ-ਮਾਨਸਾ-ਬਠਿੰਡਾ ਖੇਤਰ ਨੈੱਟਵਰਕ ਤੇ ਪਿਛਲੇ 2 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਧਨੋਲਾ ਰੋਡ ਦੀ ਰੀਹੈਬਲੀਟੇਸ਼ਨ, ਮਾਨਸਾ-ਕੈਂਚੀਆ ਚੌਕ ਤੋਂ ਮੌੜ ਸੜਕ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਹਿਲਾਂ ਚੌਕ, ਮਾਨਸਾ ਤੋਂ (ਰਾਮ ਦਿੱਤੇ ਵਾਲਾ ਚੌਕ) ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਰਾਮਤੀਰਥ ਜੋਗਾ) ਸੜਕ ਦਾ ਸੁਧਾਰ, ਬਠਿੰਡਾ- ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੋਗਾ ਰੋਡ ਦੀ ਰੀ-ਸਰਫੇਸਿੰਗ ਹਨ।

ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ

ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਨਵੇਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਟਰਮੀਨਲ, ਐਸ.ਏ.ਐਸ.ਨਗਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ 11 ਸਤੰਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਟਰਮੀਨਲ ਤੋਂ ਘਰੇਲੂ ਉਡਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਉਡਾਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਅਰ ਲਾਈਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ

ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਇਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਲੋਂ ਜੋ ਦਹਿ-ਸਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਯੂਨਾਇਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਸਤੰਬਰ-2015 ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਟੀਚੇ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਟੀਚੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਰਵਿੰਦ ਪਨਗਰੀਆ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਜਿੰਦਰ ਭੰਡਾਰੀ, ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬ ਯੋਜਨਾ ਬੋਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 29.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਰਫ 11.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫੀ ਜਿਆਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਗਰੀਬੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਿਰਫ 7.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ 23.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਰਕ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 237 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ (31.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ (22.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਥੇ ਤੱਕ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜੋ ਘੱਟ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਤੇ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ 11.1% ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਕਸਤ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚੰਗੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹੈ।

ਕੀਮਤਾਂ

ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਜਮਾਂਖੋਰੀ ਅਤੇ ਕਾਲਾਬਾਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਕੇ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਪੁਟਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਕੱਤਰ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਕੀਮਤਾਂ ਨਿਗਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਟਾਕ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਕੀਮਤਾਂ ਨਿਗਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ

ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਈਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 2.05 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ,2015 ਤੱਕ) ਦੌਰਾਨ 1.38 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ। ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਭਾਅ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ) ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 6.30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ,2015 ਤੱਕ) 5.65 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ।

ਖੇਤਰਵਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਛੋਟਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਫਲ ਵਿੱਚੋਂ 1.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤਰਫਲ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਧੁਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਉਪਰੰਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਮੀਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ (ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ) ਵਿੱਚ 27.22% ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। 2011 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ 36% ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ 82% ਹਿੱਸਾ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦਾ 99% ਹਿੱਸਾ ਸਿੰਚਾਈ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਘਨਤਾ 191% ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (2013-14 ਵਿੱਚ 3952 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ 5017 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ) ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਕੌਮੀ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 41.5% ਕਣਕ ਅਤੇ 24.2% ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਕਈ ਗੰਭੀਰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਝੋਨੇ ਦੇ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਕਾਰਣ, ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜੋਤ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਦਿਹਾਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਘਾਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਰਾਜ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਰਥ ਵਿਸਵਸਥਾ ਦੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਖੇਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਹਨ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ

1.2 ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ 2011-12 ਵਿੱਚ 30.81% ਸੀ, ਜੋ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 27.22% ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਐਡਵਾਂਸ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 27.22% ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ (ਬਾਕਸ-8)। ਇਹ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਅਨੁਪਾਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵੱਲ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

1.3 ਖੇਤੀਬਾੜੀ (Proper) ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਗੇਤੇ) ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ 6.91% ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਾਲ 2013-14 (ਆਰਜ਼ੀ) ਦੇ 3.70% ਵਾਧੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਦੌਰਾਨ (-) 6.43% ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਘੱਟ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੈ।

1.4 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਫਸਲੀ ਘਣਤਾ ਅਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਧੀਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਣ ਅਤੇ ਕਣਕ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬੜਵੀਂ ਯਕੀਨੀ ਆਮਦਨ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਕਿਸਾਨ ਜੋਖਮ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

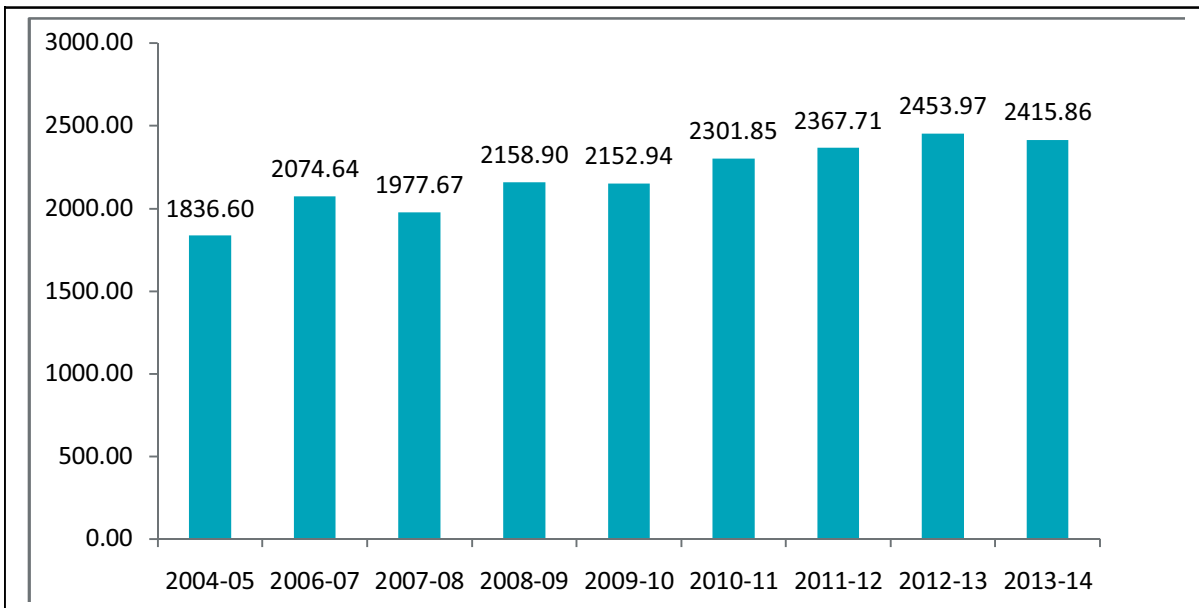
ਬਾਕਸ 8 - ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੂਚਕ					
	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
	(ਪੀ)	(ਪੀ)	(ਪੀ)	(ਕਿਉ)	(ਏ)
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ (ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ 2011-12 ਤੇ) ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ	30.81	29.72	29.31	27.22	27.22
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦਾ ਵਿਕਾਸ	-	0.87	3.71	(-)3.40	5.22
ਖੇਤੀਬਾੜੀ	-	0.12	3.70	(-)6.43	6.91
ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ	-	(-)1.73	(-)1.88	(-)2.22	(-)2.15
ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ	-	1.56	4.92	10.34	3.68
ਕੁੱਲ ਕਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਰੋਜਗਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ (ਸੈਸਜ 2011)			35.56%		

ਸਾਧਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ

1.5 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਲ 2004-05 ਤੋਂ ਵਾਧੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ 2004-05 (ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ 2004-05 ਤੇ) ਵਿੱਚ 1836.60 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 2013-14 ਵਿਚ 2415.86 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 2007-08 ਤੋਂ 2013-14 ਤੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ 7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਬਾਕਸ-9)।

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ: 1 - ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)

ਸਾਧਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ

ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ, ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਝਾੜ

1.6 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ 78.48 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੀ ਫਸਲੀ ਘਣਤਾ ਜੋ ਕਿ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 189 ਸੀ। ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕਾਫੀ ਭਾਰੂ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਲ 1970 -71 ਵਿੱਚ 47 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 81.03 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਣਕ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 35.10 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (P) ਵਿੱਚ 35.05 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16(ਈ) ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕੇ 34.90 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਝੋਨੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਲ 2013-14

ਵਿੱਚ 28.49 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 28.94 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕੇ 26.55 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ (ਬਾਕਸ-9)।

ਬਾਕਸ 9 - ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ							
('000 ਹੈਕਟੇਅਰ)							
ਆਈਟਮ	1990-91	2000-01	2010-11	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)	2015-16(E)
ਚਾਵਲ	2015	2612	2826	2849	2849	2894	2655
ਕਣਕ	3273	3408	3510	3517	3510	3505	3490
ਹੋਰ ਅਨਾਜ	237	203	148	147	144	139	222
ਦਾਲਾਂ	143	54	20	20	19	13	58
ਕੁੱਲ ਖਾਦ ਖੁਰਾਕ	5668	6277	6504	6533	6522	6549	6405
ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ	104	86	56	48	47	46	80
ਗੰਨਾ	101	121	70	89	89	94	95
ਕਪਾਹ	701	474	483	481	445	420	398
ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ	927	983	769	717	745	791	922
ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ	7501	7941	7882	7870	7848	7900	7900

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌਂ ਰਿਕਾਰਡ /ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।

1.7 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਅਨਾਜ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1990-91 ਦੌਰਾਨ ਅਨਾਜ ਦੀ ਉਪਜ 192.18 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਸੀ ਜਦਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 267.03 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ 38.95 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਅਨਾਜ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 286.05 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਸਾਲ 1990-91 ਦੌਰਾਨ ਚਾਵਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 65.06 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਸੀ ਜਦਕਿ ਸਾਲ

2014-15(ਪੀ) ਦੌਰਾਨ ਵੱਧ ਕੇ 111.07 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ 70.72 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਵਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕੇ 106.20 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਣਕ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਜੋ ਕਿ 1990-91 ਦੌਰਾਨ 121.59 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਸੀ, ਸਾਲ 2014-15(ਪੀ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 150.88 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ 24.09 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ 171 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 0.09 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ 0.38 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ (ਬਾਕਸ-10)।

ਬਾਕਸ 10- ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ							
('000 ਮੀ. ਟਨ)							
ਆਈਟਮ	1990-91	2000-01	2010-11	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)	2015-16(E)
ਚਾਵਲ	6506	9157	10819	11390	11259	11107	10620
ਕਣਕ	12159	15551	16472	16614	17610	15088	17100
ਹੋਰ ਅਨਾਜ	448	575	538	535	557	499	847
ਦਾਲਾਂ	105	39	17	12	17	9	38
ਕੁੱਲ ਖਾਦ ਖੁਰਾਕ	19218	25322	27846	28551	29443	26703	28605
ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ	93	88	73	70	64	58	109
ਗੰਨਾ	601	777	417	489	552	581	663
ਕਪਾਹ (ਹਜਾਰ ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਗੱਠਾਂ)	1909	1199	1822	1627	1491	1342	522

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ /ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।

ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੰਨੇ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਗੰਨੇ (ਗੁੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਲ 1990-91 ਵਿੱਚ 6.01 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2010-11 ਵਿੱਚ 4.17 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਸਾਲ 2012-13 ਵਿੱਚ 4.89 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-

15(ਪੀ) ਵਿੱਚ 5.81 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਗੰਨੇ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ 6.63 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਅਣ-ਉਚਿਤ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਕਾਰਣ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਕਪਾਹ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 14.91 ਲੱਖ ਗੰਢਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ 13.42 ਲੱਖ ਗੰਢਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਪਾਹ ਦੀ ਫਸਲ ਤੇ ਸਫੇਦ ਮੱਖੀ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਘੱਟ ਕੇ 5.22 ਲੱਖ ਗੰਢਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਹੈ।

1.8 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲੇ ਦਾ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਖਾਰਜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਹਰਜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੇ ਖਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਾਗਬਾਨੀ ਵਸਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਉਤਪਾਦਨ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਬਦਲਵੇਂ ਨਵੇਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਉਭਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਮੱਕੀ, ਗੰਨਾ, ਜੰਗਲਾਤ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅੰਕੜਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਈ 13ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਅਧੀਨ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹੇਵਾਰ ਕਾਸਟ ਆਫ ਕਲਟੀਵੇਸ਼ਨ ਸਟਡੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ 4.72 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਟਡੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਸੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਝਾੜ

1.9 ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਦੌਰਾਨ ਫਸਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਝਾੜ ਕਣਕ 4304, ਚਾਵਲ 3838, ਮੱਕੀ 3652, ਛੋਲੇ 1085, ਗੰਨਾ (ਗੁੜ) 6186, ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ) 546, ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ) 397, ਤੋਰੀਆ ਅਤੇ ਸਰਸੋਂ 1257, ਮੂੰਗਫਲੀ 1860 ਅਤੇ ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ 1770 ਸੀ।

ਵੱਧ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

1.10 ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵੱਧ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ, ਚਾਵਲ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਦਾ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ ਵੱਧ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਧੀਨ ਰਿਹਾ।

ਮੁੱਖ ਇਨਪੁਟਸ

ਸਿੰਚਾਈ

1.11 ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿੰਚਾਈ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਆਹਲਾ ਮਿਆਰ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕੁਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ 99% ਹਿੱਸਾ ਸਿੰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ ਘਣਤਾ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 187 ਤੋਂ ਸਾਲ 2014-15(ਪੀ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 191 ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਬਾਕਸ 11)।

ਬਾਕਸ 11 - ਕੁੱਲ/ਨਿਰੋਲ ਸਿੰਜਿਆ ਰਕਬਾ							
('000 ਹੈਕਟੇਅਰ)							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)
1. ਕੁਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ	7502	7941	7882	7902	7870	7848	7900
2. ਕੁਲ ਸਿੰਜਿਆ ਅਨੁਪਾਤ 2/1	7055	7664	7724	7771	7744	7728	7800
3. ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ	94	96	98	98	98	98	99
4. ਨਿਰੋਲ ਸਿੰਜਿਆ ਅਨੁਪਾਤ 4/3	4218	4250	4158	4134	4150	4145	4135
	3909	4038	4070	4086	4115	4141	4094
	93	95	98	99	99	99.9	99

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ/ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਸਿੰਚਾਈ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ 1990-91 ਵਿੱਚ 22.33 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 29.81 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਜਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਘਟਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 13 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟਿਊਬਵੈਲ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ 3 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ ਸਿੰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭਗ 70% ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮਿਆਰ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਇਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਬਾਕਸ 12)।

ਬਾਕਸ 12 - ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਧਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰੋਲ ਸਿਜਿਆ ਰਕਬਾ						
('000 ਹੈਕਟੇਅਰ)						
ਸਾਧਨ	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
ਨਹਿਰਾਂ	1669	962	1116	1116	1133	1160
ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ	2233	3074	2954	2970	2982	2981
ਹੋਰ ਸਾਧਨ	7	2	-	-	-	-
ਜੋੜ	3909	4038	4070	4086	4115	4141

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ , ਪੰਜਾਬ ।

ਬਾਕਸ 13 - ਜਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ

ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸਬੰਧੀ ਸਕੀਮ- ਇਹ ਸਕੀਮ ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਡੀ ਏਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਮੀਨੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗੀਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕੰਢੀ ਗੈਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰਕਬੇ ਦੇ ਵਾਟਰਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ- ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਡੀ ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਨਿਕਾਸੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਇਨ ਟਰੀਟਮੈਂਟ, ਗੁਲੀ ਕੰਟਰੋਲ, ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਇਨ-ਸਿਟੂ ਨਮੀ ਬਚਾਓ, ਨਦੀਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆ ਦੇ ਖੋਰੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਸਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖੋਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਅਜੀਵਿਕਾ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮੀਨ ਦੋਜ ਪਾਈਪ ਸਿਸਟਮ ਅਧੀਨ ਸਹਾਇਤਾ- ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2009-10 ਦੌਰਾਨ UGPS ਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਯੁਕਤ ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੱਚੇ ਸਿੰਚਾਈ ਚੈਨਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਾਲੇ ਜਮੀਨੀ ਪਾਇਪ ਦੋਜ ਲਾਇਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਜਮੀਨੀ ਦੋਜ ਪਾਇਪ ਲਾਇਨ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ, ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ 15% ਤੋਂ 25% ਦੀ ਬਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 1% ਉਪਜਾਊ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿੰਚਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਪਲਬੱਧ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਆਪੂਰਨ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ (NABARD-RIDF-XVII)- ਸਾਲ 2011-12 ਦੌਰਾਨ ਨਾਬਾਰਡ ਵਲੋਂ RIDF-17 ਅਧੀਨ 120 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 95:5 ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਨਾਬਾਰਡ ਵਲੋਂ RIDF-17 ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2011-12 ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਧੀਨ 10 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਜਮੀਨ ਦੋਜ ਪਾਇਪ ਲਾਈਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ

90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਕੰਡੀ ਏਰੀਆ ਵਿੱਚ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲਈ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਲੇਜ਼ਰ ਲੇਵਲਰ (Laser leveler) ਦੁਆਰਾ ਸਾਧਨ ਸੰਭਾਲ- ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਖੇਤਾ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਪੱਧਰੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਜਾਈ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ 55HP ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਦੇ ਟਰੈਕਟਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੇਜ਼ਰ ਲੇਵਲਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕੀਮਤ ਤੇ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਹਾਇਤਾ (ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 1.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ) ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ- ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾ ਸਬੰਧੀ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸੇਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ, ਐਕਸਾਵੇਟਰ-ਕਮ ਲੋਡਰ, ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਜ਼ਰ ਲੈਵਲਰ ਵਰਗੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਉਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਾਇਲ ਪ੍ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਬ ਸੋਇਲ ਵਾਟਰ ਐਕਟ 2009- ਸਾਲ 2009 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸੋਇਲ ਪ੍ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਬ ਸੋਇਲ ਵਾਟਰ ਐਕਟ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ 15 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਰੀ (ਬਾਸਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ) ਦੀ ਲੁਆਈ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਖਪਤ

1.12 ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਖੱਪਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ NPK ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਖਪਤ ਸਾਲ 1990-91 ਵਿਚ 12.20 ਲੱਖ ਨਿਊਟਰੀਐਂਟ ਟਨ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15(ਪੀ) ਵਿਚ ਵੱਧ ਕੇ 16.77 ਲੱਖ ਨਿਊਟਰੀਐਂਟ ਟਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ(ਬਾਕਸ 14)। ਸਾਲ 1990-91 ਦੌਰਾਨ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ (ਐਨ.ਪੀ.ਕੇ.) ਦੀ ਕੁਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖਪਤ 163 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਦੌਰਾਨ 212 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋ ਗਈ।

ਬਾਕਸ 14-ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਖਪਤ							
(000 ਨਿਊਟਰੀਐਂਟਸ ਟਨ)							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)
ਕੁੱਲ	1220	1313	1911	1918	1972	1713	1677
ਨਾਇਟਰੋਜਨ	877	1008	1403	1416	1486	1364	1321
ਫਾਸਫੋਰਿਕ	328	282	435	448	462	325	326
ਪੋਟਾਸ਼ਿਕ	15	23	73	54	24	24	30

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।

ਮੰਡੀਕਰਣ, ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ

1.13 ਮੰਡੀਕਰਣ ਅਤੇ ਸਟੋਰੇਜ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਫਸਲ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 31 ਮਾਰਚ, 2015 ਨੂੰ 152 ਨਿਯਮਤ ਮੰਡੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲ 2014-15 ਵਿਚ ਔਸਤ ਪਿੰਡਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਡੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 80 ਅਤੇ 331 (ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ) ਹੈ। ਖਾਧ ਖੁਰਾਕ ਲਈ ਕੁੱਲ ਸਟੋਰੇਜ ਸਮਰੱਥਾ ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ 245.84 ਲੱਖ ਟਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿਚ 220.95 ਲੱਖ ਟਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ 142.35 ਲੱਖ ਟਨ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਅਤੇ 78.60 ਲੱਖ ਟਨ ਖੁਲੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਝੋਨੇ ਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਆਮਦ

1.14 ਝੋਨੇ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਆਮਦ ਬਜਾਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵੱਧੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਵਿਚ ਕਣਕ 11932 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਅਤੇ ਝੋਨਾ 11841 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਬਜਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਾਲ 1990-91 ਤੋਂ ਕਣਕ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਆਮਦ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਬਾਕਸ 15)।

ਬਾਕਸ 15- ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਆਮਦ		
('000 ਟਨ)		
ਸਾਲ	ਝੋਨਾ	ਕਣਕ
1990-91	7882	7109
2000-01	11057	9698
2009-10	14237	10994
2010-11	13136	10278
2011-12	11926	11094
2012-13	13395	12834
2013-14	13192	11097
2014-15(ਪੀ)	11841	11932

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਸਪਲਾਈਜ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ

1.15 ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦਾ 41.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ 24.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਸਾਲ 2014-15

ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ। ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਲ 1990-91 ਵਿੱਚ 115.6 ਲੱਖ ਟਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 194.27 ਲੱਖ ਟਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 116.41 ਲੱਖ ਟਨ ਅਤੇ ਚਾਵਲ 77.86 ਲੱਖ ਟਨ ਹੈ (ਬਾਕਸ-16)।

ਬਾਕਸ 16 - ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ				
(ਲੱਖ ਟਨ)				
ਚਾਵਲ			ਕਣਕ	
ਸਾਲ	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ
2009-10	92.8	28.9	107.3	42.2
2010-11	86.3	25.3	102.1	45.4
2011-12	77.3	22.1	109.6	38.7
2012-13	85.6	25.1	128.3	33.6
2013-14	81.06	25.5	108.97	43.4
2014-15	77.86	24.2	116.41	41.5

ਸਾਧਨ : ਉਪਭੋਗਤਾ ਮਾਮਲੇ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ।

ਸਹਾਇਕ ਸੈਕਟਰ

ਬਾਗਬਾਨੀ

1.16 ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 1990-91 ਵਿੱਚ ਬਾਗਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 0.68 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 0.78 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫਲ ਕਿਨੂੰ, ਸੰਤਰਾ, ਮਾਲਟਾ, ਨਿੰਬੂ, ਅਮਰੂਦ, ਨਾਸ਼ਪਤੀ, ਅੰਬ ਅਤੇ ਅੰਗੂਰ ਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫਲਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 16.45 ਲੱਖ ਮੀਟ੍ਰਿਕ ਟਨ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਬਜੀਆਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 1990-91 ਤੋਂ 2013-14 ਤੱਕ ਵੱਧ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1990-91 ਵਿੱਚ ਸਬਜੀਆਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 0.55 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਜੋ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਵਧ ਕੇ 2.14 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਬਾਕਸ 17)। ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਆਲੂ 0.90 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਬਜੀ ਫਸਲ ਹੈ।

ਬਾਕਸ 17 - ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜੀਆਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ							
(ਹੈਕਟੇਅਰ)							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15(ਪੀ)
ਫਲ	68835	34209	69813	71473	74897	76592	77751
ਸਬਜੀ	54612	110316	102893	113830	122181	203734	214406

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਗਵਾਨੀ / ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ, ਪੰਜਾਬ

1.17 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੌਰਾਨ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ ਫਲਾਂ ਅਧੀਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਟਰਸ ਅਸਟੇਟਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਲੀਚੀ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਪਤੀ ਅਸਟੇਟ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਡਿਸਸੈਮੀਨੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗਬਾਨੀ ਬਾਰੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ

1.18 ਪਸ਼ੂਪਨ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ (2011-12 ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ) 2014-15 (ਤੁਰੰਤ) ਵਿੱਚ 7.88 % ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ਅਤੇ 2015-16 (ਅ) ਵਿੱਚ 7.77% ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਰਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੋਹਰੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਤਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ-ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿਹਾਤੀ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1.19 ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ 19 ਪੋਲੀਕਲੀਨਿਕ, 1367 ਪਸ਼ੂ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ 1485 ਪਸ਼ੂ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰੋਨੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਸੁਧਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਹਿਸੀਲ/ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ 37 ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 110 ਪਸ਼ੂ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਕ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਅਰ ਫਾਰਮ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਵੈਟਰਨਰੀ ਵੈਕਸੀਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ

ਨੂੰ GMP ਮਾਪ ਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਠਾਨਕੋਟ , ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਨਵੇਂ ਪਸ਼ੂ ਪੋਲੀਕਲੀਨਕ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

1.20 ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਰੋਗਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਯੋਜਤ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜ ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੇਰੁਜਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ/ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਨਵ-ਉਸਾਰੀ, ਸੂਰ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਵਸੀਲੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਘੱਟ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲੇ ਗਰੁੱਪ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਦੇਸੀ ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਗੋਪਾਲ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਡੇਅਰੀ ਵਿਕਾਸ

1.21 ਪੰਜਾਬ 27 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਕੇ ਨੰਬਰ ਇਕ ਤੇ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ 79 ਮਿਲਕ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰ ਹਨ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ 200 ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ 1600 ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਲੋਂ 10351 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਦੁੱਧ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਵ ਭਾਰਤੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ (**ਬਾਕਸ-18**) । ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਡੇਅਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਬਦਲਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 12ਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਡੇਅਰੀ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੋਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਚੇਚੇ ਵਪਾਰਕ ਡੇਅਰੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

1.22 ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਦਾ ਮੱਝਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਨਾਉਟੀ ਗਰਭਦਾਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੀਮਨ ਸਟਰਾਅ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਬਸਿਡੀ ਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਕਸ 18- ਦੁੱਧ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲਦਾ ਦੁੱਧ			
ਸਾਲ	ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ('000 ਟਨ)	ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਮਿਲਦਾ ਦੁੱਧ (ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਗ੍ਰਾਮ)	ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਮਿਲਦਾ ਦੁੱਧ (ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਗ੍ਰਾਮ)
2009-10	9389	915	273
2010-11	9423	931	281
2011-12	9551	944	290
2012-13	9724	961	299
2013-14	10013	971	..
2014-15	10351	993	..

ਸਾਧਨ : ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੇਅਰੀ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਵਿਭਾਗ ।

ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ

1.23 ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 2015 ਤੱਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 36682 ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 2297 ਲੱਖ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ/ਸਪਲਾਈ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 514.76 ਲੱਖ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 114771.25 ਟਨ ਮੱਛੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਈ।

1.24 ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਨ ਵਾਟਰ ਲੋਗਡ ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰ.ਕੇ.ਵੀ.ਵਾਈ. ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 9.70 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 16 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਤਲਾਬ ਉਸਾਰਨ ਵਾਸਤੇ 60,000/ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਖਾਦ ਖੁਰਾਕ ਲਈ 20,000/ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਬਸਿਡੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਮੱਛੀ ਕਾਸਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ 300.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸਬਸਿਡੀ ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

1.25 ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਆਰ.ਕੇ.ਵੀ.ਵਾਈ. ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ 7 ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਫਾਰਮਾਂ ਰਾਜਸਾਂਸੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਹਿਯਾਤਨਗਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ), ਬੀੜ ਦੌਸਾਂਝ ਨਾਭਾ (ਪਟਿਆਲਾ), ਮੋਹੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ), ਰਾਏਕੇ ਕਲਾਂ (ਬਠਿੰਡਾ), ਮੱਲਵਾਲ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਫਾਰਮ (ਫਰੀਦਕੋਟ) ਵਿਖੇ 752.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਾਡਰੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅੱਪਗਰੇਡੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ

ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਪੂੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੱਛੀ ਪੂੰਗ ਦੀ ਮੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ

1.26 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਫਸਲੀ ਘਣਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੜੋਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੰਚਾਈ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਾਸਤ ਯੋਗ ਰਕਬੇ ਦਾ 99% ਹਿੱਸਾ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਗੁਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿਆਦਾ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵੀ ਸਥਿਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਵਰਗੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਖੜੋਤ ਆ ਗਈ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਔਸਤ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਖਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1.27 ਜਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਕਣਕ ਝੋਨੇ ਦੇ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਕਾਰਣ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਖੇਤੀ ਵੰਨਸੁਵੰਨਤਾ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

1.28 ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਆਮਦਨ ਘੱਟਣ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ੇ ਵੱਧ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕ ਸਰਵੇਖਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 5000 ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਮਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਲਾਹੇਵੰਦਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਸੂਲੀ ਕੀਮਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸੋਧਣ, ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣਾ, ਗੈਰ ਖੇਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਫਸਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਤੇ ਉਚਿਤ ਬੀਮਾ ਸਕੀਮ ਵਰਗੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

1.29 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਲੋਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ) ਵਿੱਚ 267 ਲੱਖ ਟਨ ਰਿਕਾਰਡ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 286 ਲੱਖ ਟਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

1.30 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੌਰਾਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੱਟ ਰਹੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਪਰਿਜਰਵਸ਼ਨ ਆਫ ਸਬ ਸੋਆਇਲ ਐਕਟ 2009 ਅਧੀਨ 10 ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਰੀ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

ਲਈ ਖਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਰੋ ਟਿਲਿੰਗ ਤਕਨੀਕ, ਮਾਈਕਰੋ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਸਕੀਮ, ਡਰਿੱਪ ਅਤੇ ਸਪਰਿੰਕਲਰ ਸਿੰਚਾਈ ਸਿਸਟਮ, ਕੰਡੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਨਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਚੈਕ ਡੈਮ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰੀ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮੀਨ ਦੋਜ ਪਾਇਪਲਾਈਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਹਿਰਾਂ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਫਾਇਦਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। 12 ਲੋਅ ਡੈਮ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ 17 ਬਾਰਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ।

1.31 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋਰਲੋਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਆ (ਬੀ.ਆਈ.ਐਸ.ਏ.) ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਣਕ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਊਰਜਾ, ਮੁੱਢਲਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ

ਰਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਊਰਜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਊਰਜਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬੱਧ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਗੇੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਧ ਰਹੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭੌਤਿਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਅਹੁਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵਧੀਆ ਰੇਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਆਵਾਜਾਈ ਨੈੱਟ ਵਰਕ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਊਰਜਾ

ਬਿਜਲੀ

ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਸਥਾਪਤ ਸਮਰੱਥਾ

2.2 ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 4949 ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋ ਅਤੇ ਸਟੀਮ (ਥਰਮਲ) ਸਮਰੱਥਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 2309 ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਤੇ 2640 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ। (ਬਾਕਸ: 19)

ਬਾਕਸ : 19 ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟ ਸਮਰੱਥਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਮੱਦ	ਮੈਗਾਵਾਟ					
		2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15 (ਆਰਜੀ)	2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ)
1	ਹਾਈਡਰੋ	2309	2293	2293	2309	2309	2309
2	ਥਰਮਲ	2620	2620	2630	2630	2640	2640
	ਜੋੜ	4929	4913	4923	4939	4949	4949

ਸਾਧਨ: ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ

ਪਲਾਂਟ ਲੋਡ ਫੈਕਟਰ

2.3 ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਦੇ 50.56 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) 53.21 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪਲਾਂਟ ਲੋਡ ਫੈਕਟਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ।

ਊਰਜਾ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ

2.4 ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਵਿਚ 49227 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੁਲ ਊਰਜਾ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ 51172 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੌਰਾਨ ਹਾਈਡਰੋ ਅਤੇ ਸਟੀਮ/ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 9257 ਅਤੇ 12305 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 29610 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਹੋਰ ਵੱਖ-2 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟਾਂ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। (ਬਾਕਸ: 20)

ਬਾਕਸ : 20 ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ

(ਮਿ.ਕਿ.ਘੰ)

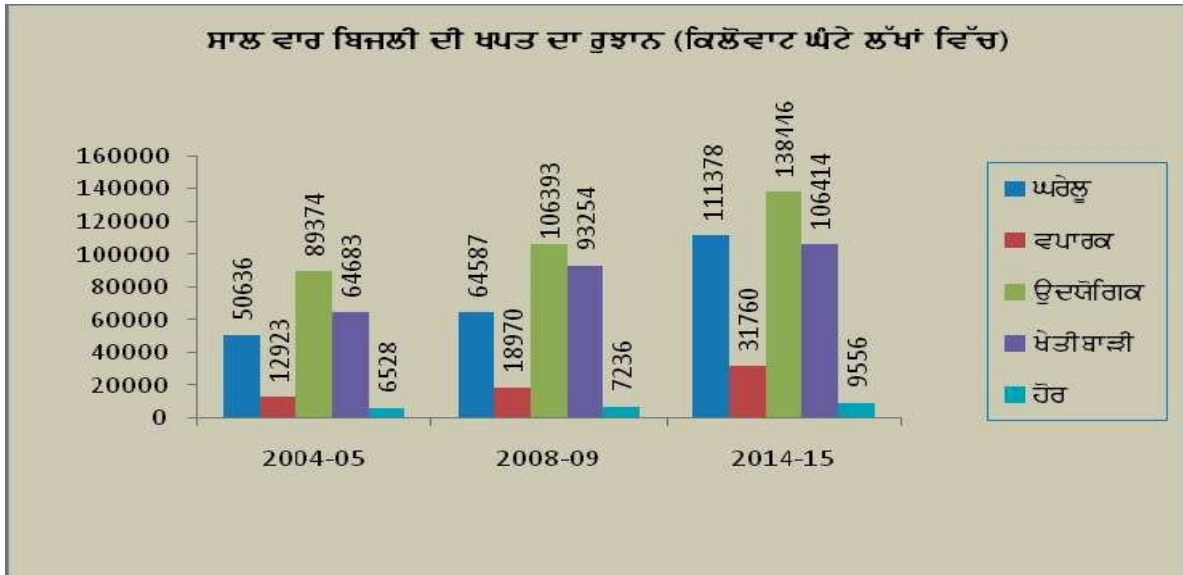
ਲੜੀ ਨੰ:	ਮੱਦ	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15 (ਆਰਜੀ)	2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ)
1	ਹਾਈਡਰੋ	9262	9957	8433	9003	8629	9257
2	ਥਰਮਲ	18326	19068	18014	16306	11692	12305
3	ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ	12087	10790	19161	21650	28906	29610
	ਜੋੜ	39675	39815	45608	46959	49227	51172

ਸਾਧਨ: ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ

ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ

2.5 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। 10 ਸਾਲਾਂ 2004-05 ਤੋਂ 2014-15, ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ 2

ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ

2.6 ਵਧੇਰੇ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੀਜਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੰਚਾਈ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਵੱਧੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਟਿਊਬਵੈਲ/ਪੰਪ ਸੈਟਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 10656 ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਦਾ ਬਿਜਲੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 12,35,722 ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਬਾਕਸ : 21 ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਰੂਰਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਪਰਾਲੇ

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਰੂਰਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ਨੇ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਐਗਰੀਗੇਟ ਟੈਕਨੀਕਲ ਅਤੇ ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ (ਏ.ਟੀ.ਅਤੇ ਸੀ) ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ, ਆਈ.ਟੀ. ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਨਵੀਂ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਈ.ਪੀ.ਪੀ. ਉਪਰਾਲੇ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵੋਲਟੇਜ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਗਰਿਡ ਸਬ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। APDRP-II ਭਾਗ ਏ ਅਤੇ ਬੀ ਲਈ 60 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 650 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਜੀ.ਐਨ.ਡੀ.ਟੀ.ਪੀ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਸਾਰੇ 4 ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਆਧੁਨੀਕੀਕਰਨ (ਆਰ.ਅਤੇ ਐਮ) ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਆਰ ਅਤੇ ਐਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੀਜਾ ਯੂਨਿਟ 7-12-2012 ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਯੂਨਿਟ 27-9-2014 ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਆਰ.ਅਤੇ ਐਮ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰੇਕ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਿੱਚ 110 ਮੈਗਾਵਾਟ ਤੋਂ 120 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ 3920 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਬਰਦਸਤ ਉਛਾਲ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ, ਰਾਜਪੁਰਾ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲਡ ਓਨ ਅਤੇ ਓਪਰੇਟ (BOO) ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੱਲ 3920 ਮੈਗਾਵਾਟ ਵਿੱਚੋਂ 2720 ਮੈਗਾਵਾਟ (1400 ਮੈਗਾਵਾਟ ਰਾਜਪੁਰਾ ਟੀਪੀਪੀ ਅਤੇ 1320 ਮੈਗਾਵਾਟ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਟੀਪੀਪੀ) ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ 660 ਮੈਗਾਵਾਟ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੇ 540 (2x270) ਮੈਗਾਵਾਟ ਅਜੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ੀ ਪੁਰ ਨੇੜੇ ਮੁਕੇਰੀਆਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ 1320 ਮੈਗਾਵਾਟ (2x660 ਮੈਗਾਵਾਟ) ਥਰਮਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਾਈਡਲ ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਟੇਜ-II, 18 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਚੰਗੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2016 ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਕੰਡੀ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 206 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੇ ਸਿਵਲ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 6 ਅਲਟਰਾ ਮੈਗਾ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੋਂ ਕੁੱਲ 2272.13 ਮੈਗਾਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 6 UMPPS ਵਿੱਚੋਂ 2 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਮੁੰਦਰਾ, UMPPS (ਗੁਜਰਾਤ) ਅਤੇ ਸਾਸਨ UMPPS (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਐਲੋਕੇਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਿਜਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਲਿਮ.) ਕੋਲ ਸਮੇਤ ਬੀ.ਬੀ.ਐਮ.ਬੀ. ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸਥਾਪਤ ਸਮਰਥਾ 11804 ਮੈਗਾਵਾਟ ਜਨਵਰੀ, 2016 ਤੱਕ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਅਗਾਂਹ-ਵੱਧ ਕਦਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘੱਟ ਵੋਲਟੇਜ ਵਿਤਰਣ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਉੱਚ ਵੋਲਟੇਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ, ਬਿਜਲੀ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੀਟਰਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ, ਆਟੋਮੈਟਿਡ ਮੀਟਰ ਰੀਡਿੰਗ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ 1000 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ 700 ਮੀਲਿਅਨ ਯੂਨਿਟਸ ਦੀ ਬਚਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸਹਿਰਾਂ ਦਾ ਟ੍ਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਫੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਟਿਊਬਵੈਲ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੇਤ ਸੇਮ ਖੇਤਰ ਲਈ ਟਿਊਬਵੈਲ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੇ 240 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। 33/66 ਕੇਵੀ ਟ੍ਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਲਾਈਨਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਡ ਅਪਗ੍ਰੇਡੇਸ਼ਨ /ਉਸਾਰੀ ਲਈ 480 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 550 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਟੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 100 ਕਿਲੋਵਾਟ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਕਲਿਰੈਂਸ ਅਤੇ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ, ਮਲਟੀਪਲ ਬਿੱਲ ਪੇਮੈਂਟਸ ਆਪਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਈ-ਪੇਮੈਂਟ, ਰੀਟੇਲ ਆਊਟਲੈਟਸ, ਸਪੋਟ ਬਿਲਿੰਗ ਅਤੇ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਬਿਲ ਪੇਮੈਂਟ ਮਸ਼ੀਨਾਂ। ਡਵੀਜ਼ਨ ਪੱਧਰ ਤੇ 24x7 ਨੋਡਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੇਂਦਰ, ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ (ਸੰਚਾਰ) ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਨੁਕਸਾਨ

2.7 ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੰਡ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਿਡ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2013-14 (ਆਰਜੀ) ਦੌਰਾਨ ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ(ਸੰਚਾਰ) ਅਤੇ ਵੰਡ ਘਾਟਾ (ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਤਕਨੀਕੀ) 16.89 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-15(31.3.2015 ਤੱਕ) ਦੌਰਾਨ ਘੱਟ ਕੇ 15.19 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਘਾਟਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਹੋਈ ਊਰਜਾ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ। ਟਰਾਂਸਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ 2015-16 ਲਈ 33 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ 3

ਪੈਟਰੋਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਪਤ

2.8 ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਦੌਰਾਨ ਪੈਟਰੋਲ ਦੀ ਖਪਤ 662728 ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ 2013-14 ਨਾਲੋਂ 8.89 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਸੀ। ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਦੌਰਾਨ ਹਾਈ ਸਪੀਡ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਖਪਤ 3206822 ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2013-14 ਨਾਲੋਂ 0.18 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਖਪਤ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 4.25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਹੈ। ਐਲ.ਪੀ.ਜੀ.ਕੁਨੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2013-14 ਵਿਚ 65.68 ਲੱਖ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜੀ) ਵਿਚ ਘੱਟ ਕੇ 64.12 ਲੱਖ ਹੋ ਗਈ। (ਅਨੈਕਚਰ ਸਾਰਣੀ 2.7)

ਨਵਿਆਣਯੋਗ ਉਰਜਾ

2.9 ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਨਵਿਆਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਧਰਾਤਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਕੋਲ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਹਿਰੀ ਸਿੰਜਾਈ ਦਾ ਨੈੱਟ ਵਰਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ/ਮਾਈਕਰੋ/ਮਿਨੀ ਪਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵਿਆਉਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਨੋਖੀ ਸਫਲਤਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਸੂਰਜੀ ਉਰਜਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦਾ ਇਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਉਰਜਾ ਇਨਾਮ ਨਵਿਆਉਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਐਸੋਸਿਏਸ਼ਨ ਤੋਂ ਐਗਰੋ ਅਧਾਰਤ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬਾਇਓ ਮਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਾਕਸ: 22 ਨਵਿਆਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਾਰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਸਮਰੱਥਾ :ਪੰਜਾਬ (31-1-2016 ਤੱਕ)

(ਮੈਗਾਵਾਟ)

ਲੜੀ ਨੰ:	ਉਰਜਾ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਅਨੁਮਾਨਤ ਸਮਰੱਥਾ	ਸਥਾਪਤ ਸਮਰੱਥਾ
1	ਛੋਟੀ ਪਣ-ਸ਼ਕਤੀ	250	135
2	ਬਾਇਓ ਮਾਸ ਸ਼ਕਤੀ	600	63
3	ਕੋਜਨਰੇਸ਼ਨ ਬੈਗਸੇ	500	410
4	ਵਿਅਰਥ ਤੋਂ ਉਰਜਾ	50	1
5	ਸੋਲਰ	5000	262

ਸਾਧਨ: ਪੰਜਾਬ ਅਨਰਜੀ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ

ਬਾਕਸ: 23 ਨਵਿਓਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ

ਪੰਜਾਬ ਐਨਰਜੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਏਜੰਸੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਵਿਓਣਯੋਗ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰਾਜ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ NRSE ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸੰਚਿਤ ਸਮਰਥਾ 840 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਸਾਲ 2022 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਉਰਜਾ ਦੇ ਨਵਿਓਣਯੋਗ ਸਰੋਤਾਂ ਦੁਆਰਾ 5300 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹੋਰ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਇਹ ਯੋਗਦਾਨ ਸੋਲਰ, ਬਾਇਓਮਾਸ, ਕੋ-ਜਨਰੇਸ਼ਨ, ਹਾਈਡਲ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਦ ਤੋਂ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੋਂ ਆਵੇਗਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਵਿਓਣਯੋਗ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਉਰਜਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਾਰਬਨ ਡਾਇਆਕਸਾਈਡ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਸੋਲਰ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ: ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੂਰਜੀ ਉਰਜਾ ਜੋ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 300 ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਬਦਲਾਵ ਦਾ ਪੱਧਰ 4-7 ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ/ਵਰਗ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ, ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਹਾਸ਼ਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੋਲਰ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਸਮਰਥਾ 230 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਬਿਆਸ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ 12 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਛੱਤ ਉਪਰ ਲੱਗਿਆ ਬਿਲਡ ਓਨ ਅਤੇ ਓਪਰੇਟ (BOO) ਅਧਾਰਿਤ ਪਲਾਂਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਨਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪਲਾਂਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਐਨਰਜੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਏਜੰਸੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦੂਜੇ ਫੇਜ਼ ਅਧੀਨ BOO ਦੇ ਅਧਾਰਿਤ 229 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸੋਲਰ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਪਾਵਰ ਖ਼ੀਦ ਸਮਝੌਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ 2016 ਦੌਰਾਨ ਚਾਲੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕੁੱਲ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੀ ਸਮਰਥਾ ਵਿਚੋਂ 4 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ 39 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਨੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਿਸਦੀ ਸਮਰਥਾ 1 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਅਗਸਤ, 2015 ਵਿੱਚ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਐਨਰਜੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮ. (ਜੇ.ਐਸ.ਐਸ.ਕੇ) ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਤ ਉਪਰ ਲੱਗਿਆ ਸੂਰਜੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ 53 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ ਡਿਵੈਲਪਰਾਂ ਨੂੰ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 12 ਮੈਗਾਵਾਟ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ ਬਿਆਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸਤਸੰਗ ਬਿਆਸ (ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ.ਬੀ) ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇੰਵਾਇਰਮੈਂਟ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ 8-12-2015 ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਛੱਤ ਉਪਰ ਲੱਗਿਆ ਸੂਰਜੀ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ 500 ਮੈਗਾਵਾਟ 31 ਮਾਰਚ, 2016 ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

ਬਾਇਓਮਾਸ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ: ਪੰਜਾਬ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਆਧਾਰਿਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਦ ਜਿਵੇਂ ਕਪਾਹ ਦੇ ਡੰਠਲ, ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਆਦਿ ਉਰਜਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੁਲ 62.5 ਮੈਗਾਵਾਟ ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ ਦੇ 7 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਮਾਣੂਕੇ ਗਿੱਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਵਿੱਖੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, 6 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਾਇਓਮਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਬਾਇਓ ਮੀਥਾਨੋਸਨ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਰਥਾ 4 ਮੈਗਾਵਾਟ 2016 ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚਾਵਲ ਤੂੜੀ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਅਤੇ ਬੰਡਲਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਲਰ ਅਤੇ ਰੀਪਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਬਾਇਓ ਮਾਸ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਸ ਡਿਵੈਲਪਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਬਸਿਡੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚਲੀ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੋ-ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟ: ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸਥਾਪਿਤ ਉਦਯੋਗਿਕ ਆਧਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਪਲਾਂਟ ਉਦਯੋਗ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੂਗਰ, ਕਾਗਜ਼, ਖਾਦ, ਰਸਾਇਣ, ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਅੰਦਾਜ਼ਨ ਇੱਕਠੀ ਸਮਰਥਾ ਇਸ ਸਮੇਂ 500 ਮੈਗਾਵਾਟ ਹੈ। 410 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ 20 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਾਗੂਕਰਨ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਮਾਈਕਰੋ/ਮਿਨੀ ਹਾਈਡਰੋ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ: ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਕੇਨਾਲ ਫਾਲਜ਼ ਤੇ 250 ਮੈਗਾਵਾਟ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 134.95 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ 30 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਾਗੂਕਰਨ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਤੋਂ ਉਰਜਾ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟ: ਇਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਭਗ 5000 ਮੀਟਰੀਕ ਟਨ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਗਰ ਅਤੇ ਸਨਅਤੀ ਰਹਿੰਦ ਠੋਸ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦ ਦੀ ਇਸ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੀ। ਇੱਕ ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਹੈਬੋਵਾਲ ਡੇਅਰੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਜਮਸ਼ੇਰ ਡੇਅਰੀ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਤਾਜਪੁਰ ਡੇਅਰੀ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਏ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਰਕਾਰ 30% ਕੇਂਦਰੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਸੋਲਰ ਵਾਟਰ ਪੰਪਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਪਸਟੀ ਪ੍ਰਤੀ 5 ਐਚ. ਪੀ. ਹੈ ਨੂੰ ਇੰਸਟਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਹੈ, 20 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸੋਲਰ ਪੀ.ਵੀ. ਕੇਨਾਲ ਟਾਪ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 5 ਮੈਗਾਵਾਟ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 15 ਮੈਗਾਵਾਟ ਐਲੋਕੇਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਹਨ। 5 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਸਟ੍ਰੀਟ ਲਾਈਟਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਸਟਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲਗਭੱਗ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਲਾਈਟਾਂ ਇੰਸਟਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਟ੍ਰੀਟ ਲਾਈਟ ਦੀ ਲਗਭੱਗ ਕੀਮਤ 14 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 30% ਸਬਸਿਡੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਅਗਸਤ, 2014 ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨੈੱਟ ਮੀਟਰਿੰਗ ਪਾਲਿਸੀ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੋਲਰ ਉਰਜਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗੀ।

ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ

2.10 ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਧੂੰਏਂ ਰਹਿਤ ਉਰਜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਫਸਲ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਾਈਟਰੋਜਨ ਭਰਪੂਰ ਖਾਦ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਉਰਜਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ (ਪੈਡਾ) ਵਲੋਂ 7304 ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਏ ਹਨ।

ਸੋਲਰ ਥਰਮਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

2.11 ਸੂਰਜੀ ਉਰਜਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸੋਲਰ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਾਪਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉਰਜਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਸੋਲਰ ਥਰਮਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਰਜਾ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਪੂਰਕ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੂਰਜੀ ਥਰਮਲ ਵਿਸਥਾਰ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਊਰਜਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ (ਪੈਡਾ) ਦੁਆਰਾ 2611 ਸੋਲਰ ਸਟਰੀਟ ਲਾਈਟਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ।

ਮਾਈਕਰੋ ਹਾਈਡਲ ਬਿਜਲੀ

2.12 ਪਣ-ਬਿਜਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਤਿ ਛੋਟੇ ਪਣ- ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹਨ ਬਲਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਵਿਆਣ ਯੋਗ ਊਰਜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਛੋਟੇ ਝਰਨਿਆਂ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਿਤ ਲਾਭ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 7 ਮੀਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਬਿਜਲੀ ਮਾਈਕਰੋ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੌਰਾਨ ਮਾਈਕਰੋ ਹਾਈਡਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤੋਂ 6 ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ ਪਾਵਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਨਫ੍ਰਾਸਟਰਕਚਰ

ਸੜਕਾਂ

2.13 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁਲ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 84603 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਲੰਬਾਈ 81402 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਵਸੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 12154 ਪਿੰਡ ਮੈਟਲਡ ਸੜਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਜਵੀਜ਼ੇ ਗਏ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਰਗ ਹਨ:- 4 ਲੇਨਿੰਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਗੰਗਾਨਗਰ ਮਾਰਗ (ਐਨ.ਐਚ.15) 4 ਲੇਨਿੰਗ ਜਲੰਧਰ-ਜੀਂਦ ਮਾਰਗ (ਐਨ.ਐਚ.15) , 6 ਲੇਨਿੰਗ ਜਲੰਧਰ-ਢਿਲਵਾਂ (ਐਨ.ਐਚ 1), 4 ਲੇਨਿੰਗ ਖਰੜ ਕੁਰਾਲੀ (ਐਨ.ਐਚ.21) ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹਾਈਵੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਨੈੱਟਵਰਕ 4/6 ਲੇਨ ਲਗਭੱਗ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਆਊਟ ਪੁੱਟ ਐਂਡ ਪਰਫੋਰਮੈਂਸ ਬੇਸਡ ਰੋਡਜ ਕੰਟਰੈਕਟ (ਓ.ਪੀ.ਆਰ.ਸੀ) ਸੰਗਰੂਰ-ਮਾਨਸਾ-ਬਠਿੰਡਾ ਖੇਤਰ ਨੈੱਟਵਰਕ ਤੇ ਪਿਛਲੇ 2 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਧਨੋਲਾ ਰੋਡ ਦੀ ਰੀਹੈਬਲੀਟੇਸ਼ਨ , ਮਾਨਸਾ-ਕੈਂਚੀਆ ਚੌਕ ਤੋਂ ਮੌੜ ਸੜਕ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਹਿਲਾਂ ਚੌਕ, ਮਾਨਸਾ ਤੋਂ (ਰਾਮ ਦਿੱਤੇ ਵਾਲਾ ਚੌਕ) ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਰਾਮਤੀਰਥ ਜਗਾ) ਸੜਕ ਦਾ ਸੁਧਾਰ, ਬਠਿੰਡਾ- ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੋਗਾ ਰੋਡ ਦੀ ਰੀ-ਸਰਵੇਸਿੰਗ ਹਨ।

ਰੇਲਵੇ

2.14 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੇਲਵੇ ਨੈੱਟ ਵਰਕ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰੂਟ ਲੰਬਾਈ ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ 1849.95 ਕਿਲੋ ਮੀਟਰ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2014 ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੰਬਾਈ 1825.08 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਸੀ।

ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ

2.15 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਹਨ ਜੋਕਿ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੰਤਰ- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ , ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਛੋਟੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਹਨ, ਜਦੋਂਕਿ ਏਅਰ ਕਾਰਗੋ ਕੰਪਲੈਕਸ , ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਕੰਟੇਨਰ ਡਿਪੂ , ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਮਾਲ-ਭਾੜੇ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਰਾਜਪੁਰਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਤ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਹਵਾ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਤ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਆਵਾਜਾਈ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਪਹੁੰਚਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਘਰੇਲੂ ਏਅਰ ਟ੍ਰੇਫਿਕ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਔਸਤਨ 1997 ਯਾਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਅਤੇ ਔਸਤਨ 0.33 ਟਨ ਮਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਹੈਂਡਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਅਰ ਟ੍ਰੇਫਿਕ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਔਸਤਨ 836 ਯਾਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਅਤੇ 2.6 ਟਨ ਮਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਹੈਂਡਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਟਰਮੀਨਲ (ਐਸ.ਏ.ਐਸ.ਨਗਰ)

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ , ਏਅਰਪੋਰਟਸ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਐਮ.ਓ.ਯੂ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਿਵਲ ਏਅਰ ਟਰਮੀਨਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 306 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਜੁਆਇੰਟ ਵੈਂਚਰ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ 24.50% ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੁਆਇੰਟ ਵੈਂਚਰ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਲਿਮ. ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਨਵੇਂ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟਰਮੀਨਲ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ 11 ਸਤੰਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਟਰਮੀਨਲ ਤੋਂ ਘਰੇਲੂ ਉਡਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਟਰਮੀਨਲ ਤੋਂ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਉਡਾਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਅਰ ਲਾਈਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਵਲ ਏਅਰ ਟਰਮੀਨਲ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਸਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਏਅਰਪੋਰਟ ਲਿਮ. ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਹੁਣ ਸਹਿਮਤ ਹੈ।

ਸਿਵਲ ਇਨਕਲੇਵ ਬਠਿੰਡਾ

ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਭਸਿਆਣਾ ਨੇੜੇ ਬਠਿੰਡਾ ਤੋਂ 2 ਵਪਾਰਕ ਉਡਾਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਲ 2010 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 39 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਸਿਵਲ ਇਨਕਲੇਵ, ਬਠਿੰਡਾ ਲਈ ਏਅਰ ਪੋਰਟਸ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸਿਵਲ ਇਨਕਲੇਵ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇੜੇ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਵਿਖੇ ਸਿਵਲ ਏਅਰਪੋਰਟ

ਏਅਰ ਪੋਰਟਸ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 7.5 ਏਕੜ ਜਮੀਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਕੁਆਇਰ ਕਰਕੇ ਡਾੱਪਲਰ ਵੈਰੀ ਹਾਈ ਫ੍ਰੀਕੁਐਂਸੀ ਓਮਨੀ-ਰੇਂਜ (ਡੀ ਵੀ ਓ ਆਰ) (ਨੇਵੀਗੇਸ਼ਨ ਏਡ) ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਈਸੋਲੇਸ਼ਨ ਬੇਅ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਾਲ 2010 ਵਿੱਚ ਏਅਰ ਪੋਰਟਸ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਡੀ.ਵੀ.ਓ.ਆਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਰਨਵੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਰਨਵੇ ਦੀਆਂ ਲਾਇਟਾਂ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟ ਵਿਜੀਬਿਲਟੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਉਡਾਨਾਂ ਲੈਂਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਏਅਰ ਪੋਰਟਸ ਅਥਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵਲੋਂ ਇਸ ਹਵਾਈ ਫੀਲਡ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਅਪਗ੍ਰੇਡੇਸ਼ਨ ਲਈ 322 ਏਕੜ ਦੇ ਲਗਭੱਗ ਵਾਧੂ ਜਮੀਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜੈੱਟ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾਨ ਭਰ ਸਕਣ।

ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਸਹਿਰੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਫਲਾਇੰਗ ਅਤੇ ਏਅਰ ਕ੍ਰਾਫਟ ਮੇਂਟੇਨੈਂਸ ਇੰਜਨਿਰਿੰਗ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਸਹਿਰੀ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਫਲਾਇੰਗ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਏਅਰ ਕ੍ਰਾਫਟ ਮੇਂਟੇਨੈਂਸ ਇੰਜਨਿਰਿੰਗ ਕਾਲਜ , ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਰੇਖ ਕਰੇਗੀ। ਕੌਂਸਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉੱਚਤਰ ਸਿਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਏਰੋਨੈਟੀਕਲ ਇੰਜਨਿਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਆਫ ਐਗਜਿਸਟਿੰਗ ਏਅਰ ਫੀਲਡਜ਼ ਐਂਡ ਏਅਰਪੋਰਟਸ, ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ ਆਫ ਨਿਊ ਏਅਰਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਹੈਲੀਪੋਰਟਸ ਇਨ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਐਕੂਜਿਸ਼ਨ ਆਫ ਲੈਂਡ

ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਏਅਰੋਡ੍ਰਮਜ਼ ਦਾ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਮਜਬੂਤੀ ਸਮੇਤ ਟੈਕਸੀਟ੍ਰੈਕਸ ਦਾ ਸੁਧਾਰ/ਚੌੜਾ ਕਰਨਾ, ਏਅਰੋਡ੍ਰਮਜ਼ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਏਅਰਪੋਰਟ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜਮੀਨ ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਏਅਰ ਫੀਲਡ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਅਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਜਮੀਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਵਿੱਚ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ

2.16 ਪੰਜਾਬ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014-15 ਤੱਕ ਕੁੱਲ 740313 ਲੈਂਡ ਲਾਈਨ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਹਨ। 31-10-2014 ਤੱਕ ਕੁੱਲ 3168696 ਮੋਬਾਈਲ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਹਨ। ਦਸੰਬਰ, 2014 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦੇ 77.59 ਟੈਲੀ-ਡੈਂਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 105.13 ਟੈਲੀਡੈਂਸਿਟੀ ਹੈ। ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਡੈਂਸਿਟੀ 70.98 ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ 46.14 ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ 147.75 ਟੈਲੀਡੈਂਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 150.01 ਹੈ।

ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਉਦਯੋਗ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਦਯੋਗ/ਸੈਕੰਡਰੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਟਰਸਰੀ ਸੈਕਟਰ ਵੱਲ। ਇਸ ਲਈ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੁਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿਸਾ ਸਾਲ 2014-15(Q) ਦੌਰਾਨ 24.38 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ

3.2 ਬਾਕਸ 24 ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕੁੱਲ ਵਿਕਾਸ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਾਕਸ: 24 ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ(ਕਿਊਮੇਲੇਟਿਵ)

ਸਾਲ	ਯੂਨਿਟ(ਨੰ.)			ਰੋਜਗਾਰ(ਨੰ.)			ਨਿਵੇਸ਼(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)			ਉਤਪਾਦਨ(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)		
	SSU	L&M	Total	SSU	L&M	Total	SSU	L&M	Total	SSU	L & M	ਕੁੱਲ
2010-11	152583	360	152943	1002860	210820	1213680	8265	52870	61135	50963	72284	123247
2011-12	151977	380	152357	1033553	238589	1272142	9815	50176	59991	56184	92393	148577
2012-13	154421	428	154849	1077616	240293	1317909	11459	53705	65164	62971	77557	140528
2013-14	156518	445	156963	1112858	243820	1356678	12961	55244	68205	74606	91130	165736
2014-15 (ਆਰਜ਼ੀ)	158655	475	159130	1139126	266000	1405126	14191	61750	75941	84630	124450	209080
2015-16 (ਅਨੁਮਾਨਿਤ)	161400	500	161900	1148000	280000	1428000	15700	67500	83200	93000	130500	223500

ਸਾਧਨ:- ਉਦਯੋਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ।

ਨੋਟ:- ਐਸ.ਐਸ.ਯੂ. ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਅਦਾਰੇ, ਐਲ.ਐਡ ਐਮ. ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਉਦਯੋਗ।

3.3 ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜ਼ੀ) ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 475 ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ 61750 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ 2.66 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 124450 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ 500 ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ 67,500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ 1,30,500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸਮੇਤ 2.80 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

3.4 ਸਾਲ 2014-15 (ਆਰਜ਼ੀ) ਦੌਰਾਨ ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 158655 ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 14191 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ 11.39 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 84630 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਇਹਨਾਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ 161400 ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 15700 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ 11.48 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ 93000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਾਰਜਕੁਸ਼ਲਤਾ

3.5 ਉਦਯੋਗ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ (ਬਾਕਸ 25) ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਾਲ 2014-15(ਤੁਰੰਤ) ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਾਸ ਦਰ 3.59 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16(ਅਗੇਤੋ) ਵਿਚ 3.14 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

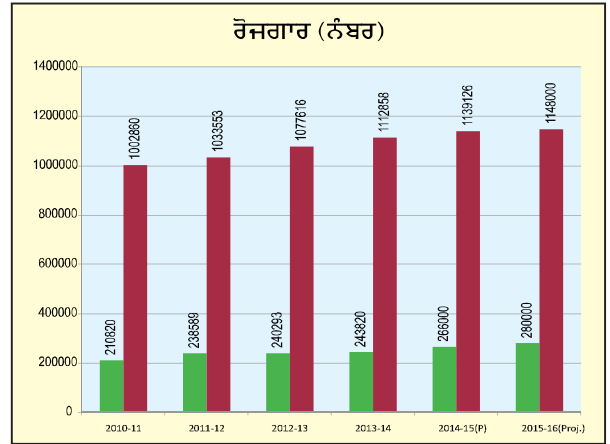
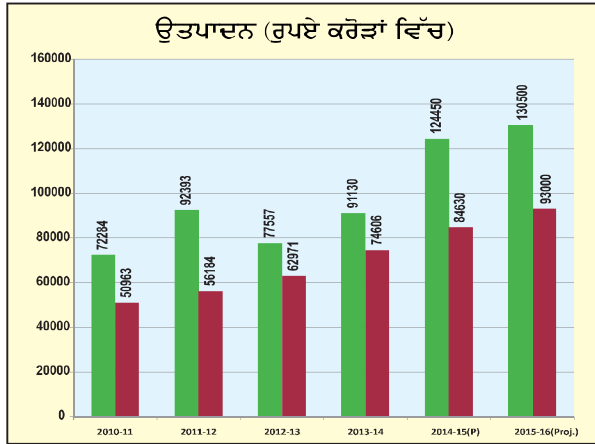
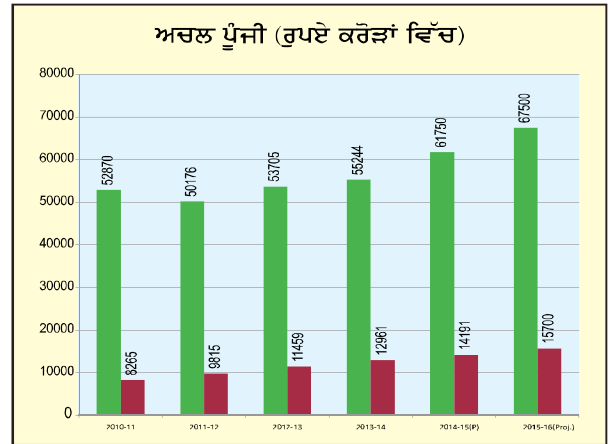
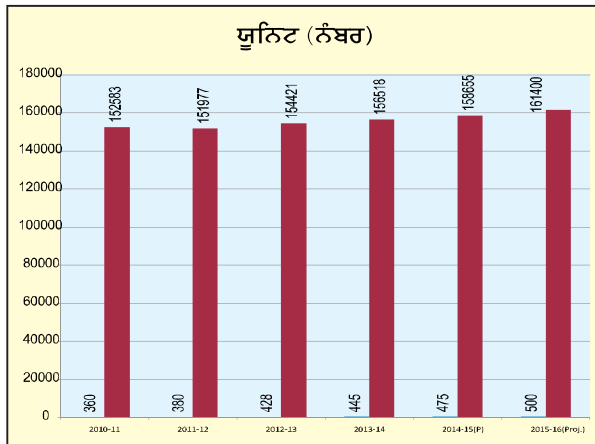
ਬਾਕਸ: 25 ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ ਸਥਿਰ(2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)

ਸਾਲ	ਪੰਜਾਬ		ਭਾਰਤ	
	ਵਿਕਾਸ ਦਰ	ਜੀ.ਐਸ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ	ਵਿਕਾਸ ਦਰ	ਜੀ. ਡੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ
2011-12 (ਆਰਜ਼ੀ)	-	25.40	-	29.28
2012-13 (ਆਰਜ਼ੀ)	2.23	24.83	4.00	28.89
2013-14(ਆਰਜ਼ੀ)	3.67	24.47	5.30	28.61
2014-15 (ਤੁਰੰਤ)	3.59	24.38	5.40	28.16
2015-16(ਅਗੇਤੋ)	3.14	23.88	7.40	28.18

ਇੰਡੈਕਸ ਆਫ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ (ਆਈ.ਆਈ.ਪੀ.)

3.6 ਕੇਦਰੀ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਾਈਡ ਲਾਈਨਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ 697 ਰਜਿਸਟਰਡ ਚੋਣਵੀਆਂ ਉਦਯੋਗਿਕ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਆਈ.ਆਈ.ਪੀ.) ਅਧਾਰ ਸਾਲ 2004-05=100 ਤੇ ਤਿਮਾਹੀਵਾਰ/ਸਲਾਨਾਵਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀ

■ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ

■ ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ

ਬਾਕਸ: 26 ਨਿਰਮਾਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਈ.ਆਈ.ਪੀ. ਦਾ ਸਲਾਨਾ ਵਿਕਾਸ ਪੰਜਾਬ/ਭਾਰਤ

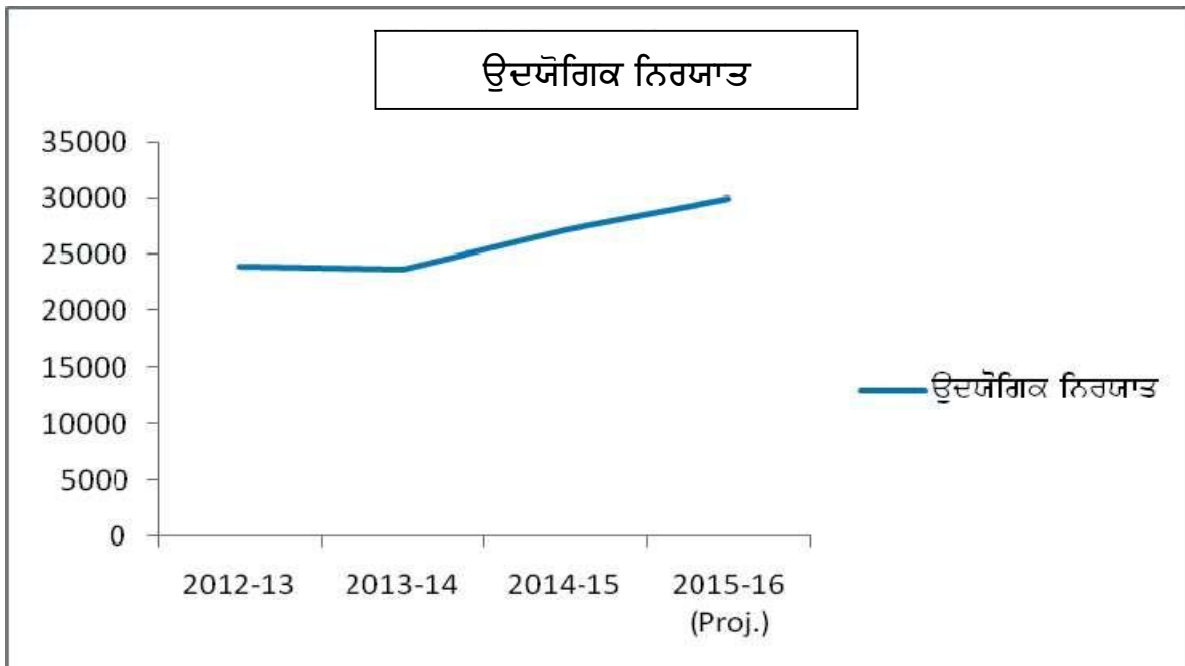
(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)

ਸਾਲ	ਪੰਜਾਬ	ਭਾਰਤ
2012-13	2.6	1.3
2013-14	1.3	(-) 0.8
2014-15	1.2	2.3

ਉਦਯੋਗਿਕ ਨਿਰਯਾਤ

3.7 ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਿਰਯਾਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਾਫੀ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਤੋਂ ਸਾਲ 2013-14 ਅਤੇ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਨਿਰਯਾਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 23,722 ਅਤੇ 27,235 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਤੋਂ ਨਿਰਯਾਤ 29,958 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ 4

ਉਦਯੋਗਿਕ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਰਵੇ (ਏ.ਐਸ.ਆਈ.)

3.8 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਮੂਨਾ ਸਰਵੇਖਣ ਸੰਗਠਨ ਵਲੋਂ ਐਨੁਅਲ ਸਰਵੇ ਆਫ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਹੀਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਡੈਟਾ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਾਲ 2012-13 ਦੌਰਾਨ 12427 ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 2013-14 ਵਿੱਚ 12278 ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ (-)1.20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਘਾਟਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਚੱਲ ਪੂੰਜੀ ਸਾਲ 2012-13 ਵਿਚ 39,06,929 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 2013-14 ਵਿੱਚ 39,35,562 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ 0.73 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਰੋਜਗਾਰ ਵਿੱਚ 2012-13 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2013-14 ਵਿਚ 3.31 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਨੈਟ ਵੈਲਿਊ ਏਡਿਡ ਵਿਚ 21.55 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਬਾਕਸ 27)।

ਬਾਕਸ:27 ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਫੈਕਟਰੀਆਂ

ਕ੍ਰਮ ਅੰਕ	ਮੱਦ	ਯੂਨਿਟ	2011-12	2012-13	2013-14
1	ਫੈਕਟਰੀਆਂ	ਗਿਣਤੀ	12593	12427	12278
2	ਅਚੱਲ ਪੂੰਜੀ	ਲੱਖ ਰੁਪਏ	3734551	3906929	3935562
3	ਮੁਲਾਜਮ	ਗਿਣਤੀ	600041	583520	602818
4	ਨੈਟ ਵੈਲਿਊ ਏਡਿਡ	ਲੱਖ ਰੁਪਏ	3293945	1980019	2406699

ਸਾਧਨ:- ਐਨੁਅਲ ਸਰਵੇ ਆਫ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼।

ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨਲ ਫਰੇਮਵਰਕ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਐਗਰੋ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਪੀ.ਏ.ਆਈ.ਸੀ.)

3.9 ਪੀ.ਏ.ਆਈ.ਸੀ. ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਧਾਰਿਤ ਉਦਯੋਗਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਗਰੋ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਡੇਅਰੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਪੋਲਟਰੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਖੇਤੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੁੰਹਦ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਖੇਤੀ ਰਸਾਇਣ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਪੀ.ਏ.ਆਈ.ਸੀ. ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਸਮੇਤ ਐਗਰੋ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਪੀ.ਏ.ਆਈ.ਸੀ. ਜੁਆਇੰਟ/ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਐਗਰੋ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਗਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ 2009 ਲਈ ਪੀ.ਏ.ਆਈ.ਸੀ. ਵਲੋਂ ਇਕ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ

ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨ ਹੋਏ ਮੈਗਾ ਫੂਡ ਪਾਰਕ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਨੇ ਲਾਢੋਵਾਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 117.61 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਇਕ ਮੈਗਾ ਫੂਡ ਪਾਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਕੰਮ 2016-17 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਇਨਫੋਟੈਕ

3.10 ਪੰਜਾਬ ਇਨਫੋਟੈਕ ਵਲੋਂ ਪੜਾਅਵਾਰ 42 ਵਿਭਾਗਾਂ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨਾਂ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ 789 ਐਨਟਰਟੀਜ਼) ਵਿਚ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਰਾਹੀਂ ਈ-ਟੈਂਡਰਿੰਗ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਬਚਤ ਲਈ ਮਿਤੀ 31 ਜਨਵਰੀ, 2016 ਤੱਕ 72,724 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਟੈਂਡਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਂਟਰਲਾਇਜ਼ਡ ਪੋਰਟਲ ਤੇ ਅਪਲੋਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰੇਤੇ, ਬਜਰੀ ਖਾਨਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਈ-ਨਿਲਾਮੀ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3.11 ਸਾਲ 1988 ਵਿੱਚ ਨਿਗਮ ਵਲੋਂ ਇੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਅਧੀਨ ਕਾਲ-ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸਾਲ 1998 ਵਿੱਚ ਫਰੈਨਚਾਇਜ਼ ਸਕੀਮ ਕਾਲ-ਸੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਇਨਫੋਟੈਕ ਕੋਲ 95+ਕਾਲ-ਸੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੈਂਟਰ ਹਨ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਨਿਗਮ ਵਲੋਂ ਇੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ (ਡਾਈਟ ਵਾਈ) ਦੁਆਰਾ ਦੁਆਰਾ 706 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੀ.ਜੀ.ਡੀ.ਸੀ.ਏ. ਦਾ ਕੋਰਸ ਅਤੇ 1290 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਕੋਰਸ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾਈਟ ਸਕੀਮ ਦੇ ਅਗਲੇ ਬੈਚ ਵਿੱਚ 1000+ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੁਲਾਈ 2016 ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਨਿਰਯਾਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ (ਪੀ.ਐਸ.ਆਈ.ਈ.ਸੀ.)

3.12 ਪੰਜਾਬ ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਰਯਾਤ ਨੂੰ ਉਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੋਨੀਤ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਸਾਇਡ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਮਨੋਨੀਤ ਏਜੰਸੀ ਹੈ।

3.13 ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਾਂ ਲਈ ਲੈਂਡ ਬੈਂਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ ਵਲੋਂ ਧਨਾਨੁਸ਼ ਨੇੜੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 300 ਏਕੜ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਫੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

3.14 ਉਦਯੋਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ "ਆਨ-ਗੋਇੰਗ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਕੀਮ" ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਤਹਿਤ ਉਦਮੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਘੂ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ ਵਲੋਂ ਡਿਵੈਲਪ ਕੀਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਫੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪਲਾਟ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬਿਨੈਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਂਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਵਿੱਧੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸਹਾਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇੰਨਟੈਗਰੇਟਿਡ ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ ਕਲੱਸਟਰ

3.15 ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜਪੁਰਾ ਨੇੜੇ 1000 ਏਕੜ ਦੇ ਰਕਬੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨਟੈਗਰੇਟਿਡ ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ ਕਲੱਸਟਰ (ਆਈ.ਐਮ.ਸੀ) ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਜਪੁਰਾ ਪਟਿਆਲਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ ਕਲੱਸਟਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਕੋਲਕਤਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕੌਰੀਡੋਰ (ਏ.ਕੇ.ਆਈ.ਸੀ) ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ, ਇੰਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਇੰਟੈਗਰੇਟਿਡ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਪਾਰਕ ਲਈ ਸਕੀਮ(ਐਸ.ਆਈ.ਟੀ.ਪੀ.)

3.16 ਮਨਿਸਟਰੀ ਆਫ ਟੈਕਸਟਾਈਲ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇੰਟੈਗਰੇਟਿਡ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਪਾਰਕ (ਐਸ.ਆਈ.ਟੀ.ਪੀ.)ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ 5 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕਲੀਅਰੈਂਸ, ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਮੈਗਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਇੰਨਸੈਂਟਿਵ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 5 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ 804.55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੰਟੈਗਰੇਟਿਡ ਮਿਕਸਡ ਯੂਜ਼ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਪਾਰਕ, ਕਪੂਰਥਲਾ

3.17 ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਖੇ ਇੰਟੈਗਰੇਟਿਡ ਮਿਕਸਡ ਯੂਜ਼ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਪਾਰਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ ਨੂੰ ਕਲੈਕਟਰ ਦਰਾਂ ਤੇ 226.04 ਏਕੜ ਜਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ ਨਿਗਮ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ 31.03.2016 ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪਾਰਕ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਦੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ 62 ਏਕੜ ਜਮੀਨ ਆਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਾਕਸ: 28 ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮ

ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਨਤੀ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹੂਲਤ

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਧਾਵੇ ਲਈ "ਵਿੱਤੀ ਰਿਆਹਿਤਾਂ (ਰ) 2013" ਦਾ ਪੈਕੇਜ ਵੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੈਕੇਜ ਵਿੱਚ ਵੈਟ ਅਤੇ ਸੀ.ਐਸ.ਟੀ., ਸਟੈਂਪ ਡਿਊਟੀ, ਸੰਪਤੀ ਕਰ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਕਰ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇ ਲਾਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖਾਦ ਸੰਸਾਧਨ, ਕੱਪੜਾ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਲਈ ਵੱਧ ਰਿਆਹਿਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ:-

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਿਵੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ (ਪੀ.ਬੀ.ਆਈ.ਪੀ.) ਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਧਾਵੇ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਰਿਆਹਿਤਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪਾਲਸੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਿਊਰੋ ਵਿਖੇ 18150 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸੰਭਾਵਤ ਨਿਵੇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਮੈਸ:ਆਈ.ਟੀ.ਸੀ., ਮੈਸ: ਕਾਰਗਿਲ ਇੰਡੀਆ, ਮੈਸ:ਅਮੂਲ, ਮੈਸ:ਮਹਿੰਦਰਾ, ਐਚ.ਜੈਡ.ਪੀ.ਸੀ., ਮੈਸ:ਸੋਨਾਲਿਕਾ ਟਰੈਕਟਰ, ਇਨਫੋਸਿਸ, ਕਨਸਾਈ ਨੈਰੋਲੈਕ, ਅਡਾਨੀ ਲੌਜਿਸਟਿਕ ਅਲਟਰਾ ਟੈਕ ਸੀਮਿਟ ਅਤੇ ਅਪੋਲੋ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਪੰਜਾਬ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਕੰਪੇਨ-ਪੰਜਾਬ ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੋਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਇੰਡੀਅਨ ਸਕੂਲ ਆਫ ਬਿਜਨਸ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 28 ਅਤੇ 29 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪੰਜਾਬ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਸਮਿਟ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਖਰ ਸੰਮੇਲਨ ਸਿਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ 120151.16 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਿਵੇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਾਲ 391 ਐਮ.ਓ.ਯੂ. ਸਾਇਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੈਕਟਰ ਉਤਪਾਦਨ (ਕੱਪੜਾ ਅਤੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਸਮੇਤ), ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ (ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਆਈ.ਟੀ. ਸਮਰਪਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮੇਤ), ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖਾਦ ਸੰਸਾਧਨ, ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਲਾਈਫ ਸਾਇੰਸਜ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ/ਹਾਊਸਿੰਗ, ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਜੈਵਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਐਰੋਸਪੇਸ ਐਂਡ ਡਿਫੈਂਸ ਅਤੇ ਰੀਨਿਊਬਲ ਐਨਰਜੀ ਹਨ।

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਨ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਟੀਚੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਵੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਏਜੰਡੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਸਰਵੋਤਮ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਕ ਸਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੇੜੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ 113766 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਬੇਹਤਰ ਹੈ। 11.30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਗਰੀਬੀ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ 29.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਔਸਤ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਘੱਟ ਹੈ।

ਰੋਜ਼ਗਾਰ

4.2 ਸਾਲ 2014 ਦੌਰਾਨ ਸੰਗਠਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ) ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 8,61,285 ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 4,89,964 (56.89 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ 3,71,321 (43.11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ।

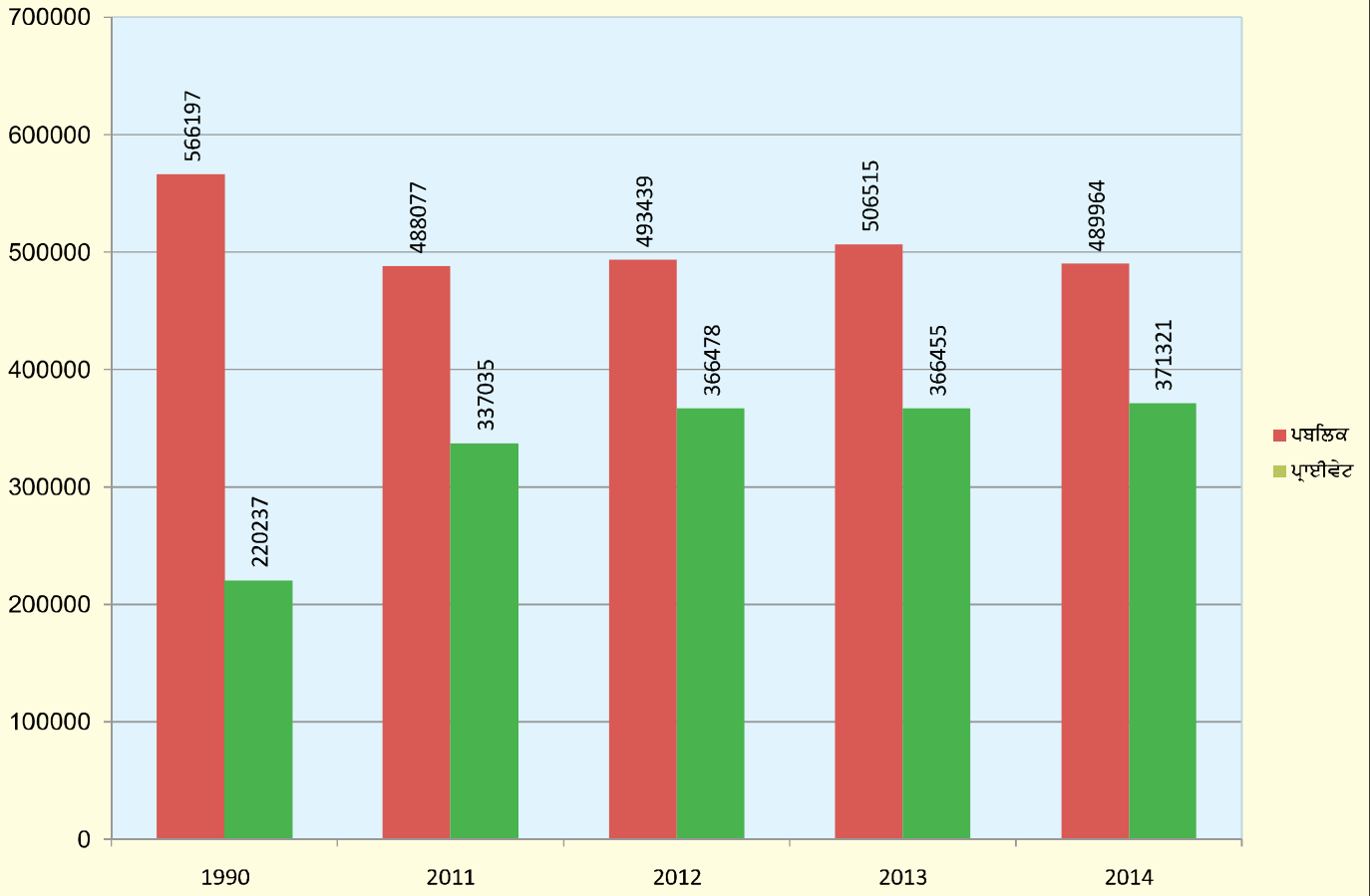
ਸਾਲ 2014 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ (ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ) ਨੌਕਰੀ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 3.61 ਲੱਖ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2.64 ਲੱਖ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਸਨ। ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 2.08 ਲੱਖ (78.79 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਗੈਰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ 0.56 ਲੱਖ (21.21 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਤਕਨੀਕੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਲਾਈਵ/ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 30.11.2015 ਤੱਕ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 3,43,755 ਹੈ।

ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਦਰ

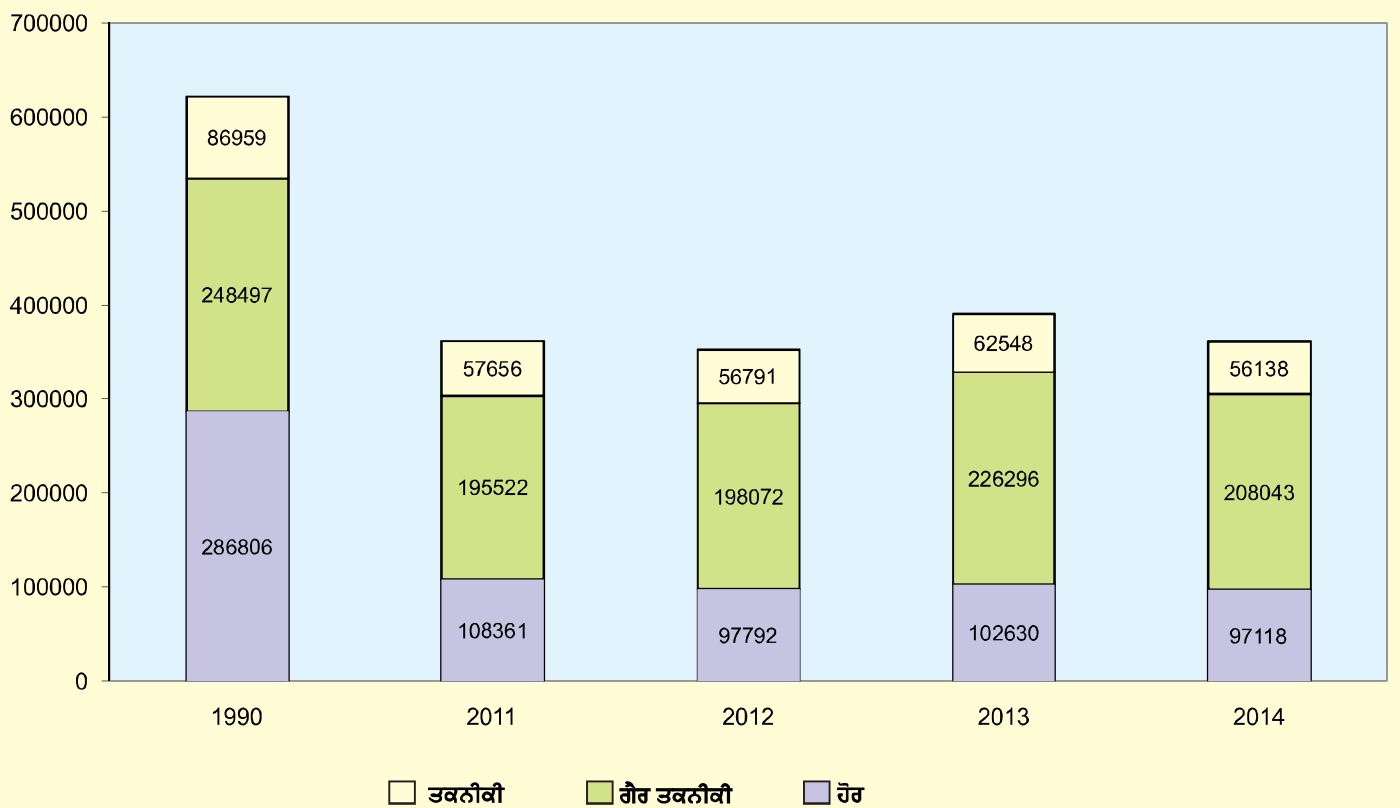
4.3 ਸਾਲ 2011-12 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਮੂਨਾ ਸਰਵੇਖਣ ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਏ 68ਵੇਂ ਦੌਰ (ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ ਅਡਜਸਟਿਡ) ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਦਰ 2.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ਜਦਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੀ 2.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ। (ਬਾਕਸ: 29)

ਸੰਗਠਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ (31 ਮਾਰਚ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ (31 ਮਾਰਚ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

ਬਾਕਸ: 29 ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਦਰ (ਪ੍ਰਤੀ 1000) 15-59 ਸਾਲ ਉਮਰ ਗਰੁੱਪ ਪੰਜਾਬ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ (2011-12)

		ਪੰਜਾਬ				ਭਾਰਤ			
		ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.)	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.+ਐਸ.ਐਸ)	ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ	ਸੀ ਡੀ ਐਸ	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.)	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.+ਐਸ.ਐਸ)	ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ	ਸੀ ਡੀ ਐਸ
ਪੇਂਡੂ	ਪੁਰਖ	25	24	41	57	23	19	35	57
	ਔਰਤਾਂ	70	15	23	36	30	17	36	63
	ਵਿਅਕਤੀ	29	22	36	53	24	18	35	59
ਸ਼ਹਿਰੀ	ਪੁਰਖ	29	27	36	44	34	31	40	50
	ਔਰਤਾਂ	52	37	42	47	69	55	70	82
	ਵਿਅਕਤੀ	32	29	37	45	40	36	46	55
	ਪੁਰਖ	27	25	39	52	26	22	36	55
ਕੁੱਲ	ਔਰਤ	60	21	28	43	39	25	43	65
	ਵਿਅਕਤੀ	30	24	37	51	29	23	38	58

ਸਾਧਨ:-ਰਾਸਟਰੀ ਨਮੂਨਾ ਸਰਵੇਖਣ ਦਫਤਰ, ਕੀ ਇੰਡੀਕੇਟਰ ਆਫ ਇੰਪਲਾਏਮੈਂਟ ਐਂਡ ਅਨ-ਇੰਪਲਾਏਮੈਂਟ ਇਨ ਇੰਡੀਆ 2011-12
 ਨੋਟ: ਸੀ ਡੀ ਐਸ=ਕਰੰਟ ਡੇਲੀ ਸਟੇਟਸ, ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ= ਕਰੰਟ ਵੀਕਲੀ ਸਟੇਟਸ, ਪੀ ਐਸ=ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਟੇਟਸ, ਐਸ ਐਸ=ਸਬਸੀਡਿਅਰੀ ਸਟੇਟਸ

ਯੂਥ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦਰ

4.4 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਯੁਵਕਾਂ ਦੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਦਰ (ਪੀ ਐਸ.) (ਉਮਰ ਗਰੁੱਪ 15-29 ਸਾਲ)
 7.7 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 6.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦਰ 6.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ
 10.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤਰਤੀਬ ਵਾਰ ਸੀ। (ਬਾਕਸ:30)

ਬਾਕਸ: 30 ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਦਰ (ਪ੍ਰਤੀ 1000) 15-29 ਸਾਲ ਉਮਰ ਗਰੁੱਪ ਪੰਜਾਬ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ (2011-12)

		ਪੰਜਾਬ				ਭਾਰਤ			
		ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.)	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.+ਐਸ.ਐਸ)	ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ	ਸੀ ਡੀ ਐਸ	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.)	ਯੂਜ਼ਅਲ ਸਟੇਟਸ (ਪੀ.ਐਸ.+ਐਸ.ਐਸ)	ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ	ਸੀ ਡੀ ਐਸ
ਪੇਂਡੂ	ਪੁਰਖ	68	64	88	111	61	50	73	99
	ਔਰਤਾਂ	183	42	63	102	78	48	74	102
	ਵਿਅਕਤੀ	77	58	82	109	65	49	73	101
ਸ਼ਹਿਰੀ	ਪੁਰਖ	61	57	72	84	89	81	95	109
	ਔਰਤਾਂ	72	58	71	80	156	131	152	167
	ਵਿਅਕਤੀ	63	56	72	82	102	92	107	120

ਸਾਧਨ:- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਪਲਾਏਮੈਂਟ ਐਂਡ ਅਨ-ਇੰਪਲਾਏਮੈਂਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 2011-12
 ਨੋਟ: ਸੀ ਡੀ ਐਸ=ਕਰੰਟ ਡੇਲੀ ਸਟੇਟਸ, ਸੀ ਡਬਲਿਊ ਐਸ= ਕਰੰਟ ਵੀਕਲੀ ਸਟੇਟਸ, ਪੀ ਐਸ=ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਟੇਟਸ, ਐਸ ਐਸ=ਸਬਸੀਡਿਅਰੀ ਸਟੇਟਸ

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਨਰੇਸ਼ਨ

4.5 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਕਿਲ ਸਬੰਧਤ ਟਰੇਨਿੰਗਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੱਤਾ ਮੁੱਖ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (1-01-2015 ਤੋਂ 01-11-2015) ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 85216 ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (01.01.2015 ਤੋਂ 30.11.2015), 2808 ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਿਸ਼ਨ

4.6 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪਾਲਿਸੀ 2009 ਨੇ ਸਾਲ 2022 ਤੱਕ 500 ਮੀਲਿਅਨ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰਾਜ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਹੇਠ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਸੇਧ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2014 ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਾਜ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਉਦਮਤਾ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਲੱਖ ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕਿੱਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

- i) ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਉਪਾਧਿਆ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਕੌਸ਼ਲਿਆ ਯੋਜਨਾ।
- ii) ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਲਾਈਵਲੀਹੁਡ ਮਿਸ਼ਨ।
- iii) ਵਾਰਡਜ਼ ਆਫ ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ ਵਰਕਰਜ਼।

ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਈਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ 53 ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੌਰਾਨ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਬਲਾਕ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 160 ਅਤੇ 82 ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਸੈਂਟਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 5 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਮਲਟੀ-ਸਕਿੱਲ ਸੈਂਟਰ ਸਮੇਤ ਹੋਸਟਲ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ 30-6-2016 ਤੱਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ, ਹੈਲਥ, ਆਟੋ ਮੋਬਾਇਲ, ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਨ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2016-17 ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਸਬੰਧੀ 100000 ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ 250 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਟੇਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਆਟੋਮੋਟਿਵ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਸਕਿਲ ਮਹੁਆਣਾ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

4.7 ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਟਾਟਾ ਮੋਟਰਜ਼ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਮਕੈਨਿਕ, ਰੈਫਰੀਜਰੇਸ਼ਨ, ਏ.ਸੀ., ਇਲੈਕਟਰੀਸ਼ਨ, ਵੈਲਡਰ, ਆਟੋਮੋਟਿਵ ਡਰਾਈਵਰ (ਭਾਰੀ ਤੇ ਹਲਕੇ ਵਾਹਨ) ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਮਕੈਨਿਕ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 130 ਅਤੇ 12,803 ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਮਕੈਨਿਕ ਟ੍ਰੇਡ ਅਤੇ ਡ੍ਰਾਈਵਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 140 ਅਤੇ 34422 ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਲਈ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੰਨਸਟਰਕਸ਼ਨ ਸਕਿਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਅਬੁਲ ਖੁਰਾਣਾ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ

4.8 ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਅਬੁਲ ਖੁਰਾਣਾ, ਲੰਬੀ ਬਲਾਕ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਾਰਸਨ ਅਤੇ ਟੂਬਰੋ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਸਨ, ਬਾਰਬੈਂਡਰ, ਕਾਰਪੈਂਟਰ, ਪਲੰਬਰ, ਵੈਲਡਰ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟਰੀਸ਼ਨ ਆਦਿ ਟਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 304 ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ 198 ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਟ੍ਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਸਕਿਊਰਟੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ

4.9 ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਸਕਿਊਰਟੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ (ਪੀ.ਪੀ.ਐਸ.ਸੀ.ਐਲ) ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਹਾਊਸਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2008 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕਿਊਰਟੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਹਰ ਸਾਲ 3000 ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਾਤਮਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਵਿੱਚ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਲਈ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਐਪੇਰਲ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਸੈਂਟਰ, ਖੁਨੀ ਮਾਜਰਾ

4.10 ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਐਸ.ਏ.ਐਸ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਅਜੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬ

4.11 ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਇੰਮਪਲਾਈਮੈਂਟ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੋਸਾਇਟੀ ਅਧੀਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਗਠਨ ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਊਰੋ ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈਗਰੈਂਟ ਰਿਸੋਰਸ ਸੈਂਟਰ, ਪੰਜਾਬ

4.12 ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 2011-12 ਦੌਰਾਨ ਅਣ-ਅਧਿਕਾਰਤ ਪ੍ਰਵਾਸ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਮਾਈਗਰੈਂਟ ਰਿਸੋਰਸ ਸੈਂਟਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਈਗਰੈਂਟ ਰਿਸੋਰਸ ਸੈਂਟਰ ਇੱਕ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੁਵਕ ਜੋ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਲਈ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਸੈਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਬਿਊਰੋ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਪੰਜੀਕਰਣ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 468 ਪ੍ਰਾਰਥੀਆ (01-04-2015 ਤੋਂ 31-12-2015 ਤੱਕ) ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇਸ ਦਫਤਰ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕੀਤਾ। ਸਕਿੱਲ ਅਪਗ੍ਰੇਡੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਪਾਰਚਰ ਸਕੀਮ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤੰਬਰ, 2015 ਵਿੱਚ 1.37 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ।

ਮਾਸ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

4.13 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ-ਮੁੱਖੀ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰੂਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਮਿਤੀ 12-10-2015 ਤੋਂ 11-11-2015 ਤੱਕ ਮਾਸ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਹੀਂ 228200 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ 2246 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ, ਹਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ, ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਪ੍ਰੋਪੇਟਰੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ

4.14 ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਪ੍ਰੋਪੇਟਰੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੈਡਿਟਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਟੀਚਾ ਮੁੱਖੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਅਕੈਡਮੀ, ਜੁਆਇਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੌਧਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਚਰਿਤਰਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 1.80 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਲਈ 3 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੋਰੱਪਸ ਫੰਡ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਰੀਨ ਅਕੈਡਮੀ ਰੂਪਨਗਰ

4.15 ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਮਰੀਨ ਨੇਵਲ ਅਕੈਡਮੀ, ਬਿਰਲਾ ਫਾਰਮ, ਰੂਪਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ 600 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛੋਕੜ ਸਾਇੰਸ ਹੈ, ਨੂੰ ਨੇਵੀ ਦੇ ਕਈ ਟ੍ਰੇਡਾਂ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਯੁਵਕਾਂ ਵੱਲੋਂ 3 ਫੇਜ਼ਾ 6 ਮਹੀਨੇ/1 ਸਾਲ/ 3 ਸਾਲ ਅਤੇ 4 ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 5.00 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ।

ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਪ੍ਰੋਪੇਟਰੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ

4.16 ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਪ੍ਰੋਪੇਟਰੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਐਸ.ਏ.ਐਸ.ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਕੋ-ਇਕ

ਨਵੇਕਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 8 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਐਸ.ਏ.ਐਸ.ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ 7 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਲਈ 1 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਇੰਪਲਾਈਮੈਂਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬ ਯੂਥ (ਸੀ-ਪਾਇਟ)

4.17 ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਇੰਪਲਾਈਮੈਂਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬ ਯੂਥ (ਸੀ-ਪਾਇਟ) ਇਕ ਨਵੇਕਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤਕਨੀਕੀ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੇ ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਰੋਜਗਾਰ ਸਮੇਤ ਸਵੈ-ਰੋਜਗਾਰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਯੁਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵੇਤਨ ਵਾਲੇ ਰੋਜਗਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਬੇਰੋਜਗਾਰ ਯੁਵਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਅਤੇ ਨੀਮ-ਫੌਜੀ ਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਪੂਰਵ ਚੋਣ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ 15 ਸੀ-ਪਾਇਟ ਕੈਂਪ (ਲੜਕੇ) ਅਤੇ 2 ਸੀ-ਪਾਇਟ ਕੈਂਪ (ਲੜਕੀਆਂ) ਮਾਨਸਾ ਅਤੇ ਕੈਰੋ (ਤਰਨਤਾਰਨ) ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ, ਮੁਫਤ ਖਾਣਾ, ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 400 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਯੁਵਕ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਸੇਵਾ ਫਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (1-1-2015 ਤੋਂ 31-12-2015 ਤੱਕ) 10,000 ਯੁਵਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ 6922 ਯੁਵਕਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 795 ਯੁਵਕ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰੋਜਗਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ, 5.06 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਵਿੱਚ 7.45 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਨ

4.19 ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਇਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਲੋਂ ਜੋ ਦਹਿ-ਸਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਯੂਨਾਇਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਸਤੰਬਰ-2015 ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਟੀਚੇ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਟੀਚੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਰਵਿੰਦ ਪਨਗਰੀਆ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਜਿੰਦਰ

ਭੰਡਾਰੀ, ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬ ਯੋਜਨਾ ਬੋਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਿਆਦਾ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 29.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਰਫ 11.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫੀ ਜਿਆਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਗਰੀਬੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

4.20 ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਜਨਗਣਨਾ-2011 ਦੇ ਰਲੀਜ਼ ਹੋਏ ਤਾਜ਼ਾ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ (36.74 %) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੱਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 39 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ 69 ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹਰ ਸਾਲ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜਦੂਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ, ਮੁੱਢਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਸਾਧਨ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਬਣਤਰ ਗੈਰ ਲਾਭ-ਦਾਇਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਜਿਆਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਲੋਕ ਆਰਥਿਕ ਬੋਝ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਦਬ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਇਲਾਕੇ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਬਾਕਸ-31 ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ			
ਲੜੀ ਨੰ:	ਸ਼੍ਰੇਣੀ	ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕੁੱਲ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
1	ਕੰਡੀ ਏਰੀਆ	1567	12.46
2	ਬਾਰਡਰ ਏਰੀਆ	1870	14.87
3	ਬੇਟ ਏਰੀਆ	2437	19.38
	ਪੰਜਾਬ	12575	

ਸਾਧਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ

ਗਰੀਬੀ ਅਨੁਪਾਤ, ਡਾ.ਸੀ. ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਮਾਹਰ ਗਰੁੱਪ

4.21 ਡਾ.ਸੀ. ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਬਣੇ ਮਾਹਰ ਗਰੁੱਪ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਲੇਟੈਸਟ ਗਰੀਬੀ ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2011-12 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 29.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਰਫ 11.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ, ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 1127.48 ਰੁ. ਅਤੇ 1479.27 ਰੁ. ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 972 ਰੁ. ਅਤੇ 1407 ਰੁ. ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ 18.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੂਜੇ ਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੀਆ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਥਾਨ ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 4.3)।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ (7.4%) ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ (17.6%) ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ (30.9%) ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ (26.4%) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ (ਬਾਕਸ-32)।

ਬਾਕਸ:32 ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਸਾਲ 2011-12 (ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ)

ਪੰਜਾਬ	ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)	ਭਾਰਤ	ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)
ਪੇਂਡੂ	7.4	12.9	ਪੇਂਡੂ	30.9	2605.2
ਸ਼ਹਿਰੀ	17.6	18.7	ਸ਼ਹਿਰੀ	26.4	1024.7
ਕੁੱਲ	11.3	31.6	ਕੁੱਲ	29.5	3629.9

ਸਾਧਨ : ਡਾ.ਸੀ. ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਦੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ (2011-12)

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਿਰਫ 7.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ 23.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਰਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 237 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ (31.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ (22.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਥੇ ਤੱਕ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜੋ ਘੱਟ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਤੇ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ 11.1% ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਨ। ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ

ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਕਸਤ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚੰਗੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹੈ (ਬਾਕਸ-33)।

ਬਾਕਸ : 33 - ਸਾਲ 2011-12 ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਸਤ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ।
(ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ)

ਕ੍ਰਮ ਨੰ:	ਰਾਜ/ ਭਾਰਤ	ਵੱਸੋ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (ਪੇਂਡੂ)
1	ਗੁਜਰਾਤ	31.4
2	ਭਾਰਤ	30.9
3	ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ	24.3
4	ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ	22.5
5	ਕਰਨਾਟਕ	19.8
6	ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	11.1
7	ਹਰਿਆਣਾ	11.0
8	ਪੰਜਾਬ	7.4
9	ਕੇਰਲ	7.3

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ ਰੇਸ਼ੇ ਕੇਵਲ ਕੇਰਲ 7.3 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਿਆਦਾ ਸਮਲਿਤ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (17.6%) ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਖਰਚਾ

4.22 ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਪਭੋਗ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਪ ਦੰਡ ਹੈ। ਐਨ ਐਸ ਐਸ ਓ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਖਰਚਾ (ਐਮ ਪੀ ਸੀ ਈ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਉਪਭੋਗਤਾ ਪੱਧਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਨ ਐਸ ਐਸ ਓ 68ਵਾਂ ਰਾਊਂਡ ਜੋ ਕਿ 2011-12 ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਔਸਤਨ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਹਵਾਰ ਖਰਚਾ (ਐਮ ਪੀ ਸੀ ਈ) 2345 ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਐਮ ਪੀ ਸੀ ਈ ਜੋ ਕਿ 1430 ਰੁਪਏ ਹੈ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਰਲਾ (2669 ਰੁਪਏ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਔਸਤ ਐਮ ਪੀ ਸੀ ਈ 2794

ਰੁਪਏ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹ 2630 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਰਕ ਬੋਝਾ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅੰਤਰ ਹੈ ।

ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ ਸਕੀਮਾਂ

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਰੂਰਲ ਇੰਪਲਾਇਮੈਂਟ ਗਰੰਟੀ ਸਕੀਮ (ਮਗਨਰੇਗਾ)

4.23 ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੌਮੀ ਦਿਹਾਤੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਗਰੰਟੀ ਸਕੀਮ ਮਿਤੀ 1-4-2008 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੌਮੀ ਦਿਹਾਤੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਗਰੰਟੀ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਲਗ ਮੈਂਬਰ ਗੈਰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਤੇ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਹੋਣ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ 100 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਮਗਨਰੇਗਾ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ 20033.37 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 2099.99 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਲ 2015-16 ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਬਕਾਇਆ 2039.77 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਕੁੱਲ ਉਪਲੱਬਧ 24175.35 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ 21876.46 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਕੁੱਲ 86.03 ਲੱਖ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 17031 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 746904 ਮਜਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜਦੂਰੀ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਰੂਰਲ ਲਾਈਵਲੀਹੁੱਡ ਮਿਸ਼ਨ (60:40)

4.24 ਨੈਸ਼ਨਲ ਰੂਰਲ ਲਾਈਵਲੀਹੁੱਡ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਦਾਰੇ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਵੈ ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਸਕਿੱਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਕੀਮ 7 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ 14 ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸੈਲਫ ਹੈਲਪ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਪੰਚ ਸੂਤਰ (ਰੈਗੂਲਰ ਮੀਟਿੰਗ, ਰੈਗੂਲਰ ਸੇਵਿੰਗ, ਰੈਗੂਲਰ ਇੰਟਰਲੋਨਿੰਗ, ਰੈਗੂਲਰ ਰੀਪੇਮੈਂਟ ਅਤੇ ਬੁੱਕ ਕੀਪਿੰਗ) ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੀਵੋਲਵਿੰਗ ਫੰਡ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 15,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ 55,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਫੰਡ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (31 ਦਸੰਬਰ-2015) ਤੱਕ ਕੁੱਲ 1871 ਸੈਲਫ ਹੈਲਪ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ 972 ਸੈਲਫ ਹੈਲਪ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ 15,000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਲਫ ਹੈਲਪ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਿਵਾਲਵਿੰਗ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 94 ਵਿਲੇਜ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ 571 ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 1061.29 ਲੱਖ ਰੁ. ਦਾ ਬਜਟ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 201.78 ਰੁ. ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 200 ਲੱਖ ਰੁ. ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। (31-12-2015 ਤੱਕ) ਕੁੱਲ 664.60 ਲੱਖ ਰੁ. ਦਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੰਦਰਾ ਆਵਾਸ ਯੋਜਨਾ (ਆਈ ਏ ਵਾਈ) (75:25)

4.25 ਇੰਦਰਾ ਆਵਾਸ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਸਕੀਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਰਮਿਆਨ 1-1-1996 ਤੋਂ 75:25 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਲ 2015-16 ਤੋਂ ਇਹ ਸਕੀਮ 60:40 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲਾਭਪਾਤਰ/ਹੋਰ ਲਾਭਪਾਤਰ ਜੋ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ/ਬੇਘਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ 70,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਕਾਨ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ 15000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ 34831.62 ਲੱਖ ਰੁਪਏ (ਕੇਂਦਰ 20898.97 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਾਜ 13932.65 ਲੱਖ ਰੁਪਏ) ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ 1124.29 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਲੀਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਰੁਪਏ 255.71 ਲੱਖ (ਰੁਪਏ 191.49 ਲੱਖ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਰੁਪਏ 64.22 ਲੱਖ ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਸਤੇ) ਖਰਚ ਕੇ 1288 ਮਕਾਨ (895 ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ + 393 ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਲੇ) ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਗਤੀ ਘੱਟ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ. ਸਰਵੇ 2002 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣੀ ਵੇਟਿੰਗ ਲਿਸਟ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2016-17 ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ SECC- 2011 ਦੇ ਸਰਵੇ ਦਾ ਡੈਟਾ ਫਾਈਨਲ ਹੋਣ ਤੇ ਸਮੂਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਲਾਭਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਕੇ ਸਕੀਮ ਦਾ ਲਾਭ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇੰਟੈਗਰੇਟਿਡ ਵਾਟਰਸ਼ੈਡ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

(ਆਈ.ਡਬਲਊ.ਐਮ.ਪੀ)

4.26 ਇਹ ਸਕੀਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੌਰਾਨ 90:10 ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 45661 ਹੈਕਟੇਅਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ 5479.32 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਟਰੀਟ ਕਰਨ ਲਈ 8 ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਸਿੰਚਾਈ ਯੋਜਨਾ (ਪੀ.ਐਮ.ਕੇ.ਐਸ.ਵਾਈ) ਪੈਟਰਨ 60:40 (ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ 314686 ਹੈਕਟੇਅਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ 37762.44 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਟਰੀਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਲ 67 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2010-2015 ਤੱਕ ਕੁੱਲ ਰਲੀਜ ਕੀਤੀ ਗਈ

5121.31 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚੋਂ 4784.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਲਾਈਵਲੀਹੁਡ ਮਿਸ਼ਨ (ਨੂਲਮ)

4.27 ਸਵਰਨ ਜੈਅੰਤੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਰੋਜਗਾਰ ਯੋਜਨਾ (ਐਸ ਜੇ ਐਸ ਆਰ ਵਾਈ) ਸਕੀਮ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 1-4-2014 ਤੋਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਲਾਈਵਲੀਹੁਡ ਮਿਸ਼ਨ (ਨੂਲਮ) ਵਿੱਚ ਰੀਪਲੇਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 01.04.2015 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਸਵੈ-ਰੋਜਗਾਰ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 27.80 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਬਸਿਡੀ 73 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 15.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਬਸਿਡੀ 43 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਟੈਂਪ-ਅੱਪ ਕੰਪੋਨੈਂਟ ਅਧੀਨ 6088 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ 582.79 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਲਾਈਵਲੀਹੁਡ ਮਿਸ਼ਨ (ਨੂਲਮ) 2011 ਦੀ ਜਣਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਕਸਬਿਆਂ/ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਭੌ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਬੈਕਫਿਕੋ)

4.28 ਪੰਜਾਬ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਭੌ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਬੈਕਫਿਕੋ) ਵੱਲੋਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਪਰਵਾਰਿਕ ਆਮਦਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 98000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 1,20,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ । ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਪਰਵਾਰਿਕ ਆਮਦਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 81000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 1,03,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੱਧ ਟਾਰਗੈਟ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਐਨ.ਐਮ.ਡੀ.ਐਫ. ਸੀ. ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 6.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਹੋਵੇ । ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਟਾਰਗੈਟ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੋਵੇ । ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਬੈਕਫਿਕੋ ਵੱਲੋਂ 1063 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 1409.32 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਵੰਡੇ ਗਏ । ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 (30-9-2015 ਤੱਕ) ਦੌਰਾਨ 702.78 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ 495 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਗਏ।

ਪੰਜਾਬ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਭੋਂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਨਿਗਮ (ਪੀ ਐਸ ਸੀ ਐਫ ਸੀ)

4.29 ਪੰਜਾਬ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਭੋਂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਗਰੀਬ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜਾ ਅਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਜੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 4.3)।

ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰਤਾ ਇਕਸਾਰ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਚਤਮ ਮੁਦਰਾ ਸਫੀਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਲਾਗਤਾਂ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਦਰਾ ਸਫੀਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਵਰਗ ਦੀ ਆਮਦਨ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਡੋਮੇਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁਦਰਿਕ ਨੀਤੀ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਅਤੇ ਕਾਲਾਬਾਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਕੇ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਪੁਟਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਕੱਤਰ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਕੀਮਤਾਂ ਨਿਗਰਾਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਟਾਕ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਪਲਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 2.05 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ) ਦੌਰਾਨ 1.38 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਭਾਅ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ) ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 6.30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ) 5.65 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ

5.2 ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਮੁਦਰਾ ਸਫੀਤੀ ਦੀ ਦਰ ਅਪ੍ਰੈਲ, 2014 ਤੋਂ ਮਾਰਚ, 2015 ਤੱਕ ਸਿਰਫ ਮਹੀਨਾ ਮਈ, 2015 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ 6.18 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟੀ ਹੈ। ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਜੋ ਸਾਲ 2015-16 (ਅਪ੍ਰੈਲ, 2015 ਦਸੰਬਰ, 2015) ਦੌਰਾਨ ਔਸਤਨ 1.38 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਔਸਤਨ 2.05 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੱਟ ਹੈ (**ਬਾਕਸ: 34**)। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੁੱਖ ਜਰਾਇਤੀ ਮੁਢਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਅਧਾਰ 2004-05=100) ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ 3.1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ) ਵਿੱਚ 0.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਧਿਆ ਹੈ (**ਅਨੁਲੱਗ, ਸਾਰਣੀ 5.1**)।

ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਸਫੀਤੀ ਜੋ ਕਿ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ (ਆਈ ਡਬਲਿਊ) ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ (ਆਈ ਡਬਲਿਊ) ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਔਸਤ ਮੁਦਰਾ ਸਫੀਤੀ ਸਾਲ 2015-16 (ਦਸੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ) 5.65 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹੀ। ਡਬਲਿਊ.ਪੀ.ਆਈ ਅਤੇ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ (ਆਈ ਡਬਲਿਊ) ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹੇ।

ਬਾਕਸ: 34 : ਰਾਸਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਆਰਜੀ) ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੀਮਤ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਦਾ ਰੁਝਾਨ								
ਮਹੀਨਾ	WPI		CPI-IW		CPI-AL		ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ CPI-RL	
	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16
ਅਪ੍ਰੈਲ	5.55	(-)2.43	7.08	5.79	8.44	4.41	8.72	4.66
ਮਈ	6.18	(-)2.20	7.02	5.74	8.07	4.38	8.33	4.62
ਜੂਨ	5.66	(-)2.13	6.49	6.10	7.68	4.46	7.81	4.70
ਜੁਲਾਈ	5.41	(-)4.00	7.23	4.37	7.97	2.88	8.10	3.25
ਅਗਸਤ	3.74	(-)5.00	6.75	4.35	7.16	2.97	7.57	3.21
ਸਤੰਬਰ	2.38	(-)4.99	6.30	5.14	6.85	3.45	7.11	3.69
ਅਕਤੂਬਰ	1.66	(-)3.70	4.98	6.32	6.14	4.43	6.40	4.66
ਨਵੰਬਰ	(-)0.17	(-)1.99	4.12	6.72	4.63	4.92	5.02	5.02
ਦਸੰਬਰ	(-)0.50	(-)0.73	5.8	6.32	5.49	5.70	5.74	5.80
ਜਨਵਰੀ	(-)0.95	-	7.17	-	6.21	-	6.46	-
ਫਰਵਰੀ	(-)2.06	-	6.30	-	6.08	-	6.19	-
ਮਾਰਚ	(-)2.33	-	6.28	-	5.24	-	5.49	-
ਔਸਤ:	2.05	1.38	6.30	5.65	6.66	4.62	6.91	4.40

ਸਾਧਨ: ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਕਮਰਸ ਅਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ।

ਰਾਜ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਡਬਲਿਊ.ਪੀ. ਆਈ)

5.3 ਡੀ ਈ ਐਸ, ਪੰਜਾਬ ' ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਆਧਾਰ 1979-80 ਤੋਂ 1981-82=100) ਜੋ ਕਿ 21 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ 50 ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਡਬਲਿਊ. ਪੀ. ਆਈ) ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2015-16(ਆਰਜੀ) (ਦਸੰਬਰ,2015 ਤੱਕ) 0.8 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15(ਸੋਧੇ ਹੋਏ) ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਵਾਧਾ 4.9 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਥੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ

ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਨਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ, ਸਾਰਣੀ 5.1)।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ

5.4 ਚੋਣਵੀਆਂ 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਜਨਵਰੀ, 2015 ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ, 2015 ਦੌਰਾਨ ਘਟੀਆਂ ਹਨ। ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘਾਟਾ 0.26 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 141.48 ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਹਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਸਰੀਆ (ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ) ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿ 141.48 ਰੁਪਏ ਘਟੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸੀਮਿੰਟ (ਪ੍ਰਤੀ ਥੈਲਾ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ 10.43 ਰੁਪਏ ਦਾ ਘਾਟਾ ਹੋਇਆ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ 15 ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ 0.00 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 59.84 ਰੁਪਏ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਹਾ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਬਤ ਮਾਂਹ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ (ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ) 59.84 ਰੁਪਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ, ਸਾਬਤ ਮੂੰਗੀ, ਸਰਸੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਅਤੇ ਟਮਾਟਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ 22.02, 7.86, 20.34 ਅਤੇ 6.51 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

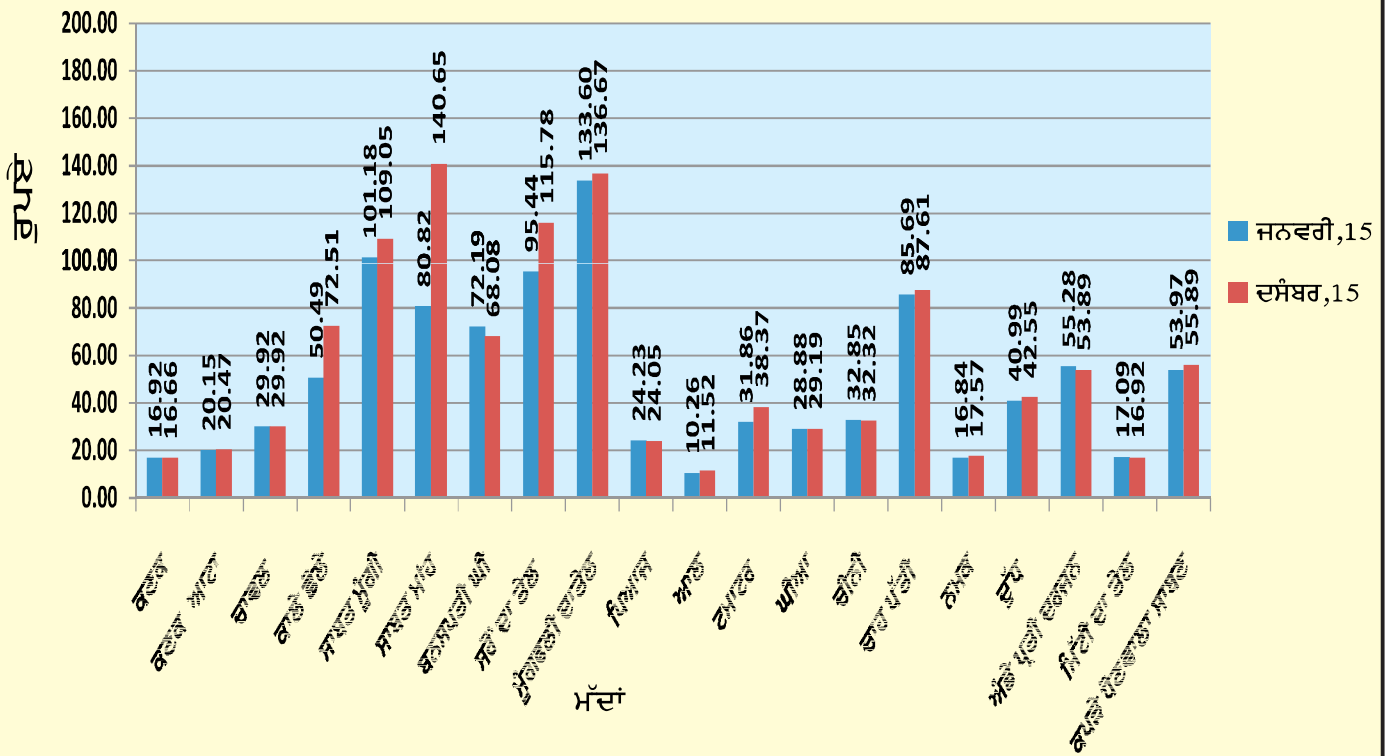
5.5 ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਮਾਂਹ ਸਾਬਤ, ਪਿਆਜ਼, ਟਮਾਟਰ, ਇੱਟਾਂ (ਗ੍ਰੇਡ ਏ) ਅਤੇ ਰਾਊਂਡ ਆਇਰਨ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 62.50, 37.22, 24.02, 194.21 ਅਤੇ 330.46 ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਰਕ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 143.32, 57.05, 49.26, 4896.82 ਅਤੇ 4519.66 ਰੁਪਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 80.82, 19.83, 25.24, 4702.61 ਅਤੇ 4189.20 ਰੁਪਏ ਰਹੀਆਂ। ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਸ਼ਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਮਾਂਹ ਸਾਬਤ 74.05, ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ 43.61, ਸਰੋਂ ਦਾ ਤੇਲ 21.31, ਟਮਾਟਰ 20.43 ਅਤੇ ਆਲੂ 12.28 ਹੈ (ਬਾਕਸ: 35)।

5.6 ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ (ਅਨੁਲੱਗ, ਸਾਰਣੀ 5.3) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਜ਼ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 21.03 ਤੋਂ 23.93 ਰੁਪਏ, ਆਲੂ 17.64 ਤੋਂ 21.90 ਰੁਪਏ, ਕਣਕ 15.90 ਤੋਂ 17.17 ਰੁਪਏ, ਚਾਵਲ 24.07 ਤੋਂ 29.25 ਰੁਪਏ, ਦੁੱਧ 42.81 ਤੋਂ 48.88 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 55.63 ਤੋਂ 62.83 ਰੁਪਏ ਹੋਈਆਂ।

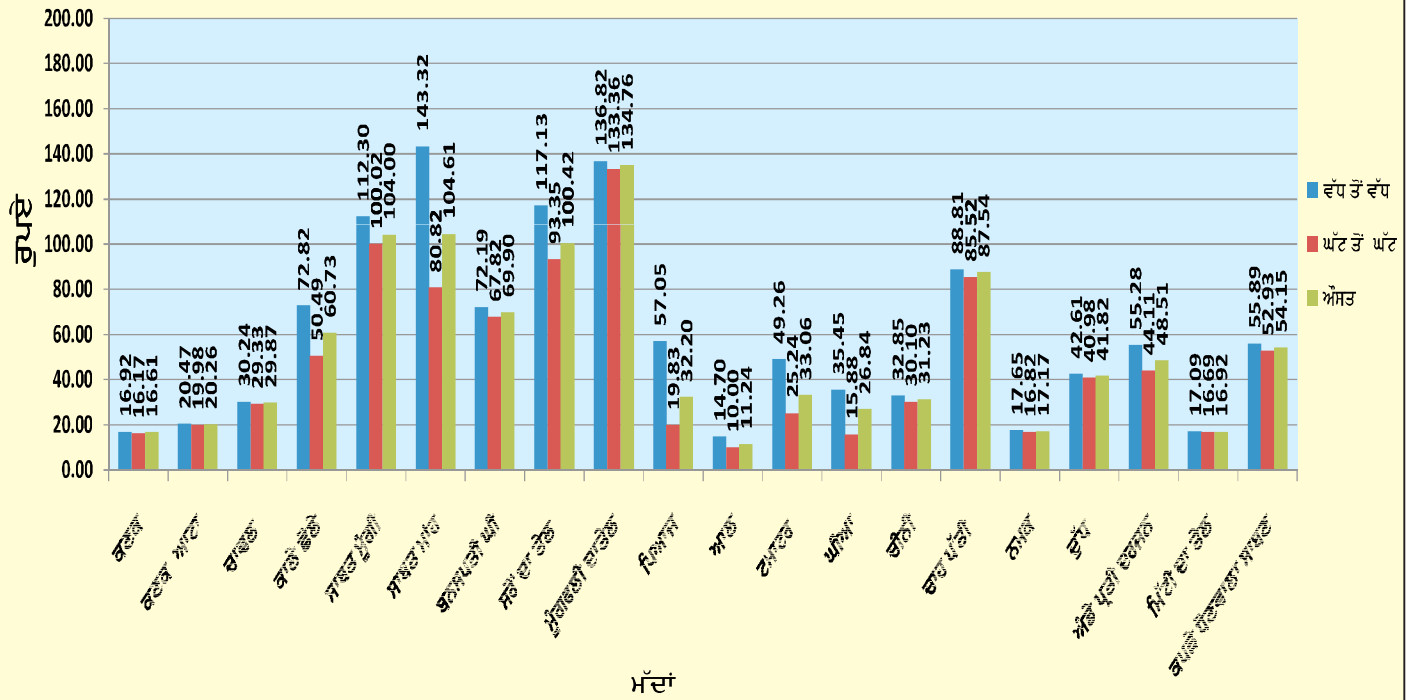
ਬਾਕਸ: 35 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ

ਮੱਦ ਦਾ ਨਾ	ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ	ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ	ਔਸਤ	ਜਨਵਰੀ, 15	ਦਸੰਬਰ, 15	ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ/ ਘਾਟਾ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ/ ਘਾਟਾ
ਕਣਕ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ)	16.92	16.17	16.61	16.92	16.66	(-)0.26	(-)1.54
ਚਾਵਲ ਪਰਮਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	30.24	29.33	29.87	29.92	29.92	0.00	0
ਕਣਕ ਆਟਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	20.47	19.98	20.26	20.15	20.47	0.32	1.59
ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ)	72.82	50.49	60.73	50.49	72.51	22.02	43.61
ਚੀਨੀ (ਸਫੇਦ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	32.85	30.10	31.23	32.85	32.32	(-)0.53	(-)1.63
ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ	17.09	16.69	16.92	17.09	16.92	(-)0.17	1.01
ਨਮਕ ਟਾਟਾਇਓਡਾਈਜ਼ਡ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	17.65	16.82	17.17	16.84	17.57	0.73	4.33
ਪਿਆਜ਼ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	57.05	19.83	32.20	24.23	24.05	(-)0.18	(-)0.73
ਆਲੂ(ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	14.70	10.00	11.24	10.26	11.52	1.26	12.28
ਸਾਬਤ ਮੂੰਗੀ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	112.3	100.02	104.00	101.18	109.05	7.86	7.77
ਸਾਬਤ ਮਾਂਹ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	143.32	80.82	104.61	80.82	140.65	59.84	74.05
ਬਨਸਪਤੀ ਘੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ	72.19	67.82	69.90	72.19	68.08	(-)4.11	(-)5.69
ਸਰੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ(ਐਗ ਮਾਰਕ)	117.13	93.35	100.42	95.44	115.78	20.34	21.31
ਮੂੰਗਫਲੀ ਦਾ ਤੇਲ (ਗਿਨੀ)ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ	136.82	133.36	134.76	133.60	136.67	3.07	2.30
ਚਾਹ ਪੱਤੀ (ਰੈੱਡ ਲੇਬਲ) 250 ਗ੍ਰਾਮ	88.81	85.52	87.54	85.69	87.61	1.92	2.23
ਟਮਾਟਰ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	59.26	25.24	33.06	31.86	38.37	6.51	20.43
ਘੀਆ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	35.45	15.88	26.84	28.88	29.19	0.31	1.07
ਅੰਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਜਨ	55.28	44.11	48.51	55.28	53.89	(-)1.39	(-)2.51
ਕਪੜੇ ਧੋਣਵਾਲਾ ਸਾਬਣ (ਨਿਰੋਲ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	55.89	52.93	54.15	53.97	55.89	1.93	3.58
ਦੁੱਧ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ	42.61	40.98	41.82	40.99	42.55	1.56	3.81

ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ

ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਜ਼ੁਰਗੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਔਸਤ ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ

ਇੱਟਾਂ (ਗ੍ਰੇਡ ਏ)	4896.8 2	4702.61	4804.3 0	4713.5 2	4735.18	21.66	0.46
ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਮਿਟ (ਜੇ ਕੇ)	296.65	274.11	286.75	291.74	280.91	(-)10.83	(-)3.71
ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਗ ਸਰੀਆ (ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ)	4519.6 6	4189.20	4373.1 1	4519.6 6	4378.18	(-) 141.48	(-)3.13

ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਜਰਤਾਂ

5.7 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਰਾਇਤੀ ਮਜਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਜਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014 (ਸੋਧੇ) ਦੌਰਾਨ 6.34 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015 (ਪੀ) ਵਿੱਚ 3.98 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਹੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਕਾਰੀਗਰ ਮਜਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਜਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014 (ਸੋਧੇ) ਦੌਰਾਨ 5.20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2015 (ਪੀ) ਵਿੱਚ 3.31 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਜਰਾਇਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰ ਮਜਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ (ਅਨੁਲੱਗ, ਸਾਰਣੀ 5.4)।

ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

5.8 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਗਰੀਬ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਜਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ "ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੈਲ" ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂਬੇਰੀ, ਮੁਨਾਫਾਬੇਰੀ, ਕਾਲਾ ਬਜਾਰੀ ਅਤੇ ਸੱਟੇਬਾਜੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੱਲ ਪਾਈ ਹੈ। ਖੁਰਾਕ, ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ, ਵੱਲੋਂ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ/ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ/ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪਨਸਪ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਸੰਗਠਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ 17815 ਉਚਿੱਤ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨੈੱਟਵਰਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

5.9 ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ (ਨਵੰਬਰ, 2013 ਤੱਕ) ਟੀਚੇ ਮਿੱਥੇ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਟੀ.ਪੀ.ਡੀ.ਐਸ) ਅਧੀਨ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ 288600 ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ (ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ) ਨੂੰ 10098 ਮੀ. ਟਨ ਕਣਕ, ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੀਵਾਰ 35 ਕਿਲੋ, 4.57 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜਦੋਂਕਿ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਉਪਰ (ਏ.ਪੀ.ਐਲ) 5965266 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ 52620 ਮੀ. ਟਨ ਕਣਕ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ 9 ਕਿਲੋ, 8.06 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਦਸੰਬਰ 2013 ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਟੀ.ਪੀ.ਡੀ.ਐਸ) ਅਧੀਨ ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ. ਅਤੇ ਏ.ਪੀ.ਐਲ. ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੀ ਵੰਡ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ

ਗਈ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਵੰਡ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 87871 ਕਿਲੋ ਲੀਟਰ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (ਦਸੰਬਰ,2015 ਤੱਕ) , 63674 ਕਿਲੋ ਲੀਟਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਕੀਮਤ 16.25 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸੀ। ਮਈ,2013 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੈਵੀ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਐਲੋਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੰਡੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਹੈ(ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 5.5)

ਬਾਕਸ: 36—ਉਚਿੱਤ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਏ.ਪੀ.ਐਲ.ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ. ਅਤੇ ਏ.ਏ.ਵਾਈ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

(ਮੀ. ਟਨ)

ਵਸਤੂ	ਇਕਾਈ	1990 1991	2011- 2012	2012 - 2013	2013- 2014	2014 2015	2015- 2016
0	1	2	3	4	5	6	7
ਟੀਚਾ ਬੱਧ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ							
ਕਣਕ	ਮੀ. ਟਨ	763700	722675	628474	-	-	
ਲੈਵੀ ਸੂਗਰ	ਮੀ. ਟਨ	987320	7972	8107	-	-	
ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ	ਕਿਲੋਲੀਟਰ	406783	271410	93863	88339	87871	
ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ							
ਕਣਕ	ਮੀ. ਟਨ	-	313184	285229	210063	-	
ਦਾਲ	ਮੀ. ਟਨ	-	27874	8985	11549	-	
ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ							
ਕਣਕ	ਮੀ. ਟਨ	-	-	-	261807	349613*	533047
					(ਦਸੰਬਰ,2013- ਮਈ,2014)	(ਜੂਨ,2014- ਨਵੰਬਰ,2014)	
ਦਾਲ	ਮੀ. ਟਨ	-	-	-	18671	18754	

* ਦਸੰਬਰ, 2014 -ਮਾਰਚ,2015 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਕਣਕ ਦਾ ਕੋਟਾ ਅਪ੍ਰੈਲ-ਸਤੰਬਰ,2015 ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਧਨ :- ਖੁਰਾਕ, ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ।

5.10 ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਸੰਬਰ, 2013 ਤੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ-2013 ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ 2013 ਅਧੀਨ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵੰਡ ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ ਅਤੇ ਏ.ਪੀ.ਐਲ ਕੈਟੋਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਇਓਰਿਟੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਰੇਟਾਂ ਤੇ ਅੰਨਤੋਦਿਆਂ

ਅੱਨਾ ਯੋਜਨਾ (ਏ.ਏ.ਵਾਈ) ਨਾਲ ਸਸਤਾ ਰਾਸ਼ਨ ਵੰਡਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਸੰਬਰ, 2013 ਤੋਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ 2013 ਤਹਿਤ ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ, 2013 ਤਹਿਤ 42020 ਮੀ.ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਐਲੋਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦਸੰਬਰ, 2013 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਰਵਰੀ 2014 ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਵੱਧ ਕੇ 72510 ਮੀ.ਟਨ ਹੋ ਗਈ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ-2013 ਤਹਿਤ ਅੰਨਤੋਂਦਿਆਂ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੇ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 35 ਕਿਲੋ ਕਣਕ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਰਿਟੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਤਹਿਤ ਸ਼ਨਾਖਤ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 5 ਕਿਲੋ ਕਣਕ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਵੰਡੀ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਬਾਕਸ: 37 ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ

ਪੰਜਾਬ, ਲਗਭੱਗ 15.40 ਲੱਖ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 30,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ 4.00 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੱਲੋ ਅਤੇ ਦਾਲ 20.00 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿੱਲੋ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੋਹਰੀ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਉਭਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਟਾ ਦਾਲ ਵੰਡਣ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਨੀਲੇ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਂਬਰ 5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਕਣਕ, 4 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 25 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ 1/2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ, 20 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 2.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ, 2013 ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਸ਼ਨਾਖਤ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 2/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੇ 5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਕਣਕ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ 1/2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ, 30 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 2.5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਦੀ ਹੱਦ 30,000/- ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾਕੇ 60,000/- ਰੁਪਏ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਲਾਭਪਾਤਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 15.40 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧਾਕੇ 28.63 ਲੱਖ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 6 ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੇ 2 ਕਿਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਡੀ.ਸੀ.ਪੀ. ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ (ਵਿਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਵਸੂਲੀ) ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੂਡ ਸਕਿਓਰਟੀ ਐਕਟ/ਨਿਊ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਤਾਜਾ ਸਟਾੱਕ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ (ਜੂਨ, 2014 ਤੋਂ ਨਵੰਬਰ, 2014 ਤੱਕ) 349613 ਮੀ.ਟਨ ਕਣਕ ਅਤੇ 18754 ਮੀ.ਟਨ ਦਾਲ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ (ਦਸੰਬਰ, 2014 ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ) 533047 ਮਿ.ਟਨ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸੀ। 400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 120.00 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਸਕੀਮ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਧ ਰਹੇ ਕਰਜੇ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਅਮਲਾ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਨਵਿਰਤੀ ਉਪਰੰਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿੱਤੀ ਪੱਖ ਤੇ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭਲਾਈ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਮਰੂਪਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮਾਲੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 35104 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 39023 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਕਿ 11.16 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਪਣੀ ਟੈਕਸ ਆਮਦਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 25570 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 24079 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 6.19 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕਰਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਇਕ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਖੜੇ ਕਰਜੇ (ਰਾਖਵੇਂ ਫੰਡ ਅਤੇ ਜਮ੍ਹਾਂ) ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਖੜਾ ਕਰਜਾ (ਰਾਖਵੇਂ ਫੰਡ ਅਤੇ ਜਮ੍ਹਾਂ) ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 112366 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ 30.53% ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ 13ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਟੀਚੇ 38.7% ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

I. ਮਾਲ ਲੇਖਾ

ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

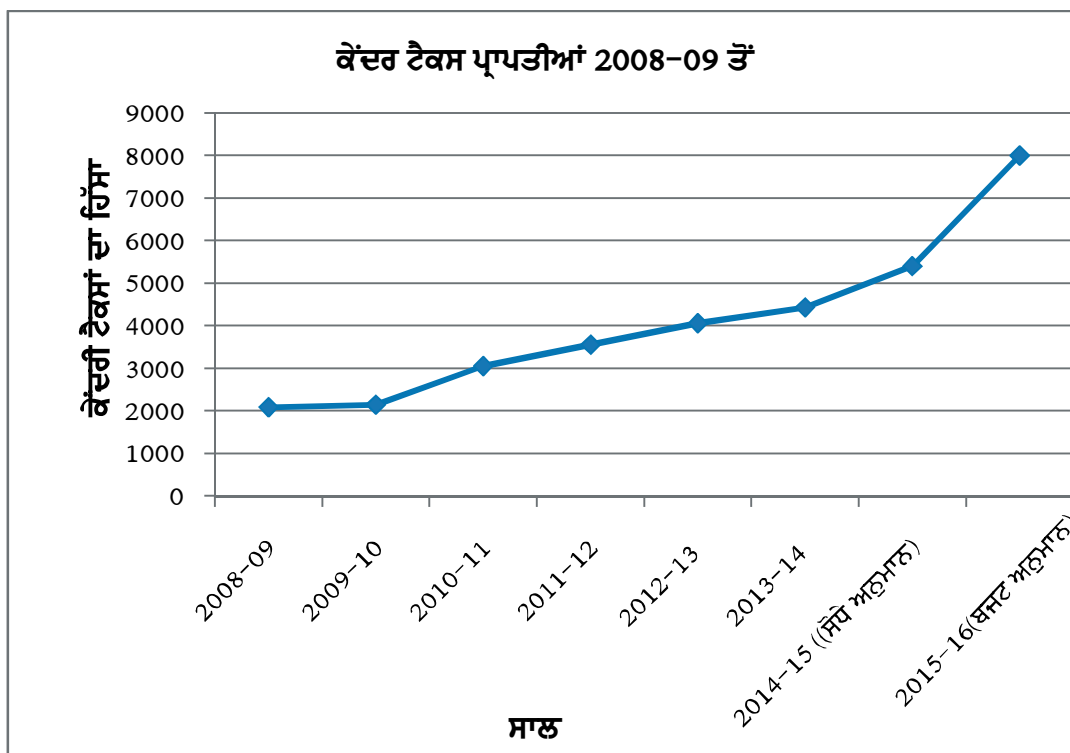
6.2 ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਾਲ 2014-15, (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 42742.36 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 46229.25 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਲ 2015-16(ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਰ 29351.93 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 7998.35 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ 5075.45 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ 3 ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 63.49%, 17.30% ਅਤੇ 10.98% ਹੈ। (ਬਾਕਸ 37 ਅਤੇ 38) (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.1)

ਖਰਚ

6.3 ਸਾਲ 2014-15(ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਖਰਚ 48982.74 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 52623.20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ 7.43 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਖਰਚਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 24397.68 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, 16891.79 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 10452.13 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਆਜ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਖਰਚਾ 9900.14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ 18.81 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਸਾਲ 2015-16 (ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਖੇਤਰ ਤੇ ਖਰਚਾ 4302.71 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.2)

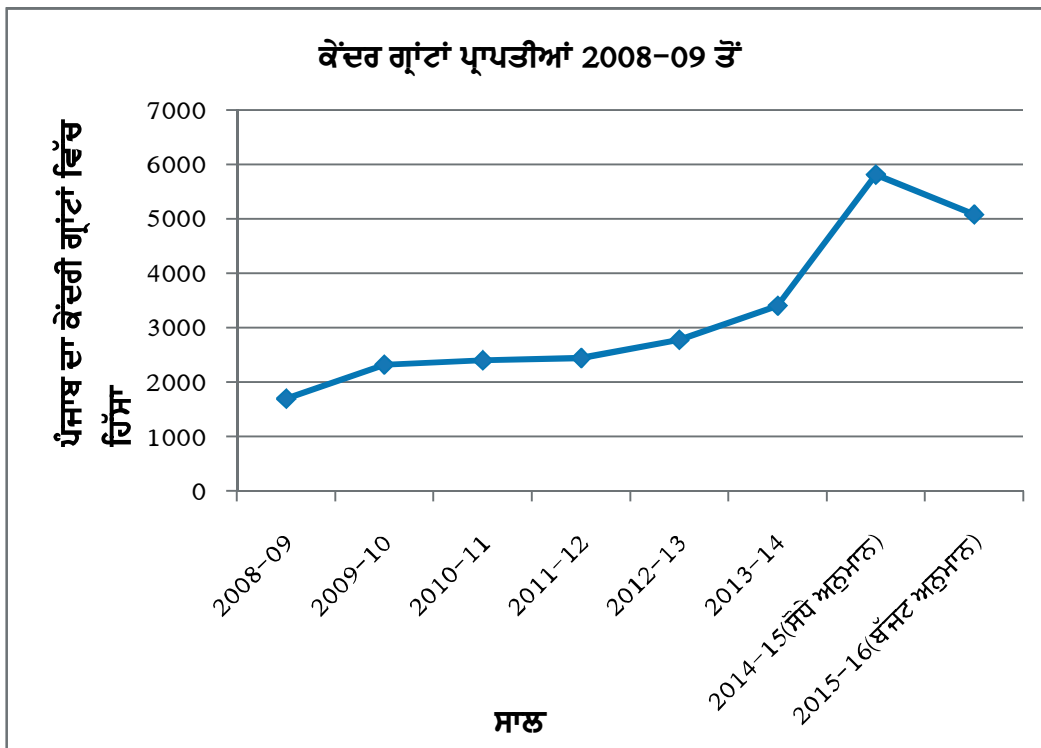
ਬਾਕਸ : 37 - ਕੇਂਦਰ ਟੈਕਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 2008-09 ਤੋਂ	
(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	
ਸਾਲ	ਕੇਂਦਰੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ
2008-09	2084.12
2009-10	2144.10
2010-11	3050.87
2011-12	3554.31
2012-13	4058.81
2013-14	4431.47
2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ)	5400.32
2015-16 (ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ)	7998.35

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ 5

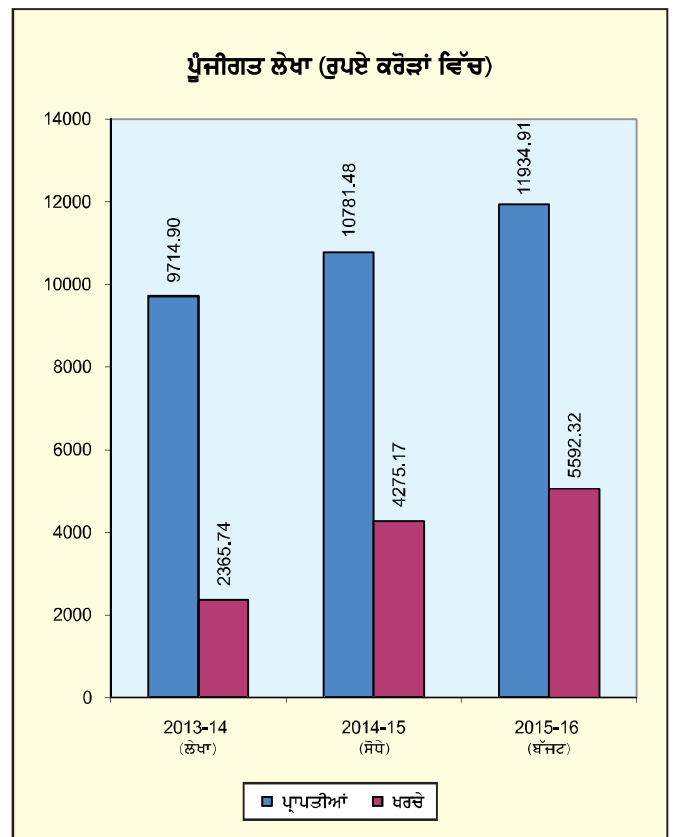
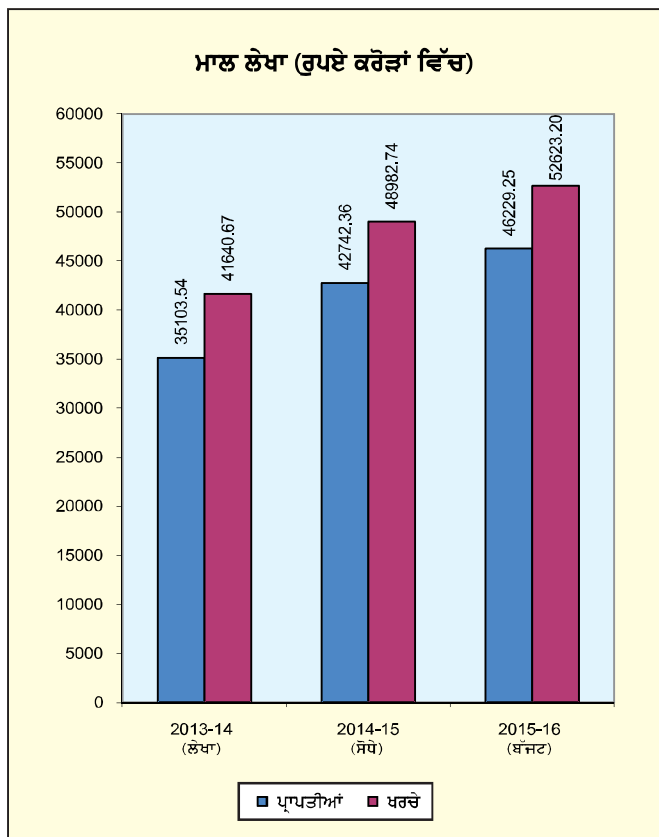

ਬਾਕਸ : 38 - ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 2008-09 ਤੋਂ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)	
ਸਾਲ	ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ
2008-09	1694.68
2009-10	2320.30
2010-11	2399.25
2011-12	2440.64
2012-13	2775.58
2013-14	3401.38
2014-15(ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ)	5808.42
2015-16(ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨ)	5075.45

ਡਾਇਆਗ੍ਰਾਮ 6

ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚੇ

II. ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ

ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

6.4 ਪੂੰਜੀ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਅਨੁਸਾਰ ਵਿੱਚ 10781.48 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 11934.94 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, 10.70% ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਧਾ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਮਾਰਕੀਟ ਲੋਨ ਨਿਰੋਲ ਕਰਜੇ ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 7684.60 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 10449.01 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਹੈ। (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.3)

ਖਰਚ

6.5 ਪੂੰਜੀ ਖਰਚਾ ਸਮੇਤ ਕਰਜੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 4275.17 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 5592.32 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 30.81% ਦਾ ਵਾਧਾ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਕਰਜੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.4)

III. ਬੱਜਟ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸਥਿਤੀ

6.6 ਬੱਜਟ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਜਾਂ ਘਾਟਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਲ ਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਵਿਤੀ ਘਾਟਾ ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ (-)6510.38 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ (-)6393.95 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਜੋ ਕਿ 6506.31 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 6342.59 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚਾ/ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ ਜੋ ਕਿ (-)4.07 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ (-)51.36 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.5)

IV. ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ

6.7 ਰਾਜ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ ਸਾਲ 2011-12 ਤੋਂ ਸਾਲ ਵਰ ਸਾਲ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2013-14 (ਲੇਖੇ) ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਰਾਸੀ 102234 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 (ਪੀ.ਏ) ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਕੇ 112366 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 124471 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਰਜਾ/ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਸਾਲ 2011-12 ਦੇ 31.17 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜੱਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਤੱਕ 30.45 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। (ਬਾਕਸ 40)

ਬਾਕਸ 39 : ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਣ		
(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)		
ਸਾਲ	ਖੜਾ ਕਰਜਾ ਸਮੇਤ ਰਾਖਵਾਂ ਫੰਡ	ਰਾਖਵਾਂ ਫੰਡ ਸਮੇਤ ਖੜੇ ਕਰਜੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ
1	2	3
2011-12	83099	31.17
2012-13	92282	30.99
2013-14	102234	30.54
2014-15 (ਪੀ.ਏ)	112366	30.53
2015-16(ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ)	124471	30.45

V. ਨਿਰੋਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ

6.8 ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ (ੳ) ਕੇਂਦਰੀ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ (ਅ) ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਗੈਰ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਦਾਨ ਅਤੇ (ੲ) ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਗੈਰ ਯੋਜਨਾ ਕਰਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਵਿਆਜ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਮੂਹ ਕਰਜੇ ਦੀਆਂ ਮੁੜ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵਹਾਉ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 (ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਵਾਹ 11443.58 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 (ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ) ਵਿੱਚ 13276.32 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ 16.02% ਦਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.6)

VI. ਕਰ ਅਨੁਪਾਤ

6.9 ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਕਰ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਲ 2012-13 (ਲੇਖੇ) ਵਿੱਚ 7.59 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਾਲ 2013-14(ਲੇਖੇ) ਵਿੱਚ 7.19 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਲ 2014-15(ਪੀ.ਏ) ਵਿੱਚ 7.76 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.7) ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰ ਵਸੂਲੀ 9781.02 ਰੁਪਏ ਬਣਦਾ ਹੈ।

VII. ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

6.10 ਭਿੰਨ- ਭਿੰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਧਨ ਜਟਾਉਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਲ 2013-14 ਵਿੱਚ 1078.15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ ਘਟ ਕੇ 91.10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ। ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘਾਟਾ ਡਾਕ ਘਰ ਬਚਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਵਿੱਚ 229.29 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 14.60 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ (ਅੱਠਵਾਂ ਤੇ ਨੌਵਾਂ ਅੰਕ) 484.06 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 132.44 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 51.83 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 12.33 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ 559.55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 59.21 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਮਿਆਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਵਿੱਚ 587.83 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 79.72 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.8)

VIII. ਬੈਂਕਿੰਗ ਅਤੇ ਰਿਣ

6.11 ਰਾਜ ਵਿੱਚ 31 ਦਸੰਬਰ, 2013 ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਕਿ 10165 ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 31 ਦਸੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ 10642 ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 5413 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 5887 ਹੋ ਗਈ। ਸਾਲ 2014 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ, ਵਿਦੇਸੀ ਬੈਂਕ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਡਾਕਘਰ ਬੱਚਤ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 5887, 8, 802, 89 ਅਤੇ 3856 ਹੈ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.9)

6.12 ਜਮਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀਸੀਲਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਪਾਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਹੈ। 31 ਦਸੰਬਰ, 2014 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਨੁਪਾਤ 74.18% ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਤੇ 76.36% ਸੀ। (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.10)

6.13 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੈਕਟਰ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਮਾਰਚ 2014 ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ 50108.80 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 6.11)

IX. ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16

ਰਾਜ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 2006-07 ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਅਕਾਰ 4,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 2015-16 ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 21,174 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2007-12 ਵਿੱਚ ਗਿਆਰਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਲਾਗੂਕਰਣ 81 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਿਹਾ। ਸਾਲ 2013-14 ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 73 ਅਤੇ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਉਪਬੰਧ 21,174 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਾਰਚ, 2016 ਤੱਕ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਰਾਜ ਦਾ ਸਲਾਨਾ ਸੈਕਟਰ ਵਾਈਜ਼ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਬਾਕਸ 41 ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਬਾਕਸ41: ਸਲਾਨਾ 2015-16 ਦਾ ਸੈਕਟਰ ਵਾਈਜ਼ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ

(ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ)

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸੈਕਟਰ	ਸਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 2015-16	
		ਉਪਬੰਧ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ
1	2	3	4
1	ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ	1430.39	6.75
2	ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ	334.86	1.58
3	ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ	1005.31	4.75
4	ਊਰਜਾ	7.20	0.03
5	ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥ	111.00	0.52
6	ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ	1435.05	6.78
7	ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ	44.88	0.21
8	ਆਮ ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ	1246.61	5.89
9	ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ	6004.33	28.36
10	ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ	177.05	0.84
11	ਵਾਯੂ ਬੱਜਟ	9377.22	44.29
	ਜੋੜ	21173.90	100.00

ਸਤੰਬਰ, 2015 ਵਿੱਚ ਯੂਨਾਈਟਡ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਯੂ.ਐਨ.ਡੀ.ਪੀ.) ਵਲੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁੱਲ 17 ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਟੀਚੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਕਸ਼ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਲਈ ਮਿਥੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਭਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਲਿੰਗ ਬਰਾਬਰਤਾ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਹਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਜਣੇਪੇ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ./ਏਡਜ਼, ਮਲੇਰੀਆ ਆਦਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ

7.1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ, ਵਧੀਆ ਹੁਨਰ, ਸਕਾਰਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਵਿਵਹਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :-

- (i) ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣਾ।
- (ii) ਕੁੱਲ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਦਾਖਲਾ ਦਰ 100% ਕਰਨਾ, ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਦੀ ਜੀਰੋ ਦਰ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ 100% ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ।
- (iii) ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।
- (iv) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਭਰਨਾ ਵੀ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

7.2 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰ.ਟੀ.ਈ. ਦੇ ਰੂਲਾਂ ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਾਲ 2011-12 ਦੀ ਸਕੂਲ ਮੈਪਿੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 65 ਪਿੰਡ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 57 ਪਿੰਡ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਅਰਧ ਵਿਆਸ ਵਿੱਚ ਅਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ

7.3 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਸਾਖਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ 2001 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 69.7 ਸੀ ਜੋ ਕਿ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਧ ਕੇ 75.8 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਲ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ 83.2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰ 71.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ (ਬਾਕਸ-42)। ਸਾਲ 2001 ਦੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਾਖਰਤਾ

ਦਰ ਵਿੱਚ ਫਰਕ 14.38 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਲ -2011 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕੇ 11.8 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿੰਗ ਵਾਰ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਖਰਤਾ (80.4%) ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਾਖਰਤਾ (70.7%) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 7.2) ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਖਰਤਾ 84.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਨਸਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ 61.8 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ ।

ਬਾਕਸ-42 ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ -2011

	ਕੁੱਲ ਸਾਖਰ			ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ		
	ਪੁਰਸ਼	ਔਰਤ	ਕੁੱਲ	ਪੁਰਸ਼	ਔਰਤ	ਕੁੱਲ
ਦਿਹਾਤੀ	6158807	4838850	10997657	76.6	65.7	71.4
ਸ਼ਹਿਰੀ	4277249	3432231	7709480	86.7	79.2	83.2
ਕੁੱਲ	10436056	8271081	18707137	80.4	70.7	75.8

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੈਂਸਜ਼ ਓਪਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ।

ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ

ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ

7.4 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ (ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ 12ਵੀਂ ਕਲਾਸ) ਸਾਲ 2013 ਵਿੱਚ 55.38 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ 2014 ਵਿੱਚ 55.93 ਲੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਸਾਲ- 2013 ਵਿੱਚ 20.13 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸਾਲ -2014 ਵਿੱਚ 20.29 ਲੱਖ ਹੋ ਗਿਆ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 7.5) ।

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ- ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ

7.5 ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014 ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ 29:1 ਮਿਡਲ ਸਟੇਜ ਤੇ 22:1 ਅਤੇ ਹਾਈ/ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ 24:1 ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਲ 2013 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ 27:1, ਮਿਡਲ ਸਟੇਜ ਤੇ 20:1, ਹਾਈ /ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ 23:1 ਸੀ (ਅਨੁਲੱਗ ਸਾਰਣੀ 7.9)

ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ

7.6 ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (ਐਸ.ਐਸ.ਏ) 2000-01 ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 75:25 ਦੀ ਰੇਸ਼ੋ ਵਿੱਚ ਫੰਡ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਫੰਡ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 2010-11 ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਨੁਪਾਤ 50:50 ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 2010 ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ (ਆਰ.ਟੀ.ਈ.) ਐਕਟ 2009 ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ

ਕਰਕੇ ਐਸ.ਐਸ.ਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਫੰਡ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਸਾਲ 2010-11 ਤੋਂ 2014-15 ਤੱਕ ਇਹ ਰੇਸ਼ੋ 65:35 ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ ਫੰਡ ਪੈਟਰਨ ਦੀ ਰੇਸ਼ੋ 60:40 ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਪਰੂਵਲ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਲਈ 98473 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੁੱਲ 16932 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਲੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਕਮ ਵਿੱਚੋਂ 15485 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਟੇਟ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਿੰਗ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਰਲੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬਣਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (ਬੈਕਲਾਗ ਸਮੇਤ) ਲਈ 20455 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਲੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਿੱਤੀ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਪਰੂਵਲ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੁੱਲ 35905 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਅਧੀਨ 256 ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ, 858 ਨਵੇਂ ਅੱਪਰ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 26107 ਵਾਧੂ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਵੇਸ਼ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਸੁਧਾਰ) ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ

7.7 ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ 'ਪ੍ਰਵੇਸ਼' (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਸੁਧਾਰ) ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗਣਿਤ (ਅੰਕ ਪਹਿਚਾਣ, ਜੋੜ -ਘਟਾਓ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ -ਭਾਗ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਹਰ ਬੱਚਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤਹਿਤ ਜਮਾਤ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਣ ਲਈ Early writing and mathematics ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪੜ੍ਹਨ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗੀਤਾਂ ਕਾਰਨਰ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿੰਨੀ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਸਭਾ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਲ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਸਹਿ-ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਪੇਂਟਿੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਾਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਕੂਲ, ਕਲੱਬ, ਬਲਾਕ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਸਕੀਮ (ਐੱਮ.ਡੀ.ਐੱਮ)

7.8 ਇਹ ਸਕੀਮ 1-04-2006 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਤੱਕ) ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ/ਈ.ਜੀ.ਐੱਸ/ਏ.ਆਈ.ਈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 240 ਦਿਨ ਦਾ ਦੁਪਿਹਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ 19466 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ 12 ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਦੁਪਿਹਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਮੁਹੱਈਆਂ

ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਮਿਤੀ 1-10-2007 ਤੋਂ ਅੱਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ 7 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ 21 ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਛੜੇ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਸਕੀਮ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। 2008-09 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਘੇਰਾ ਅਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ 1755350 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 1803350 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਨੁੱਲਗ ਸਾਰਣੀ 7.10)।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਧਿਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (ਆਰ.ਐਮ.ਐਸ.ਏ) ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ

7.9 ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਭਾਵ ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 2017 ਤੱਕ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਾਲ 2020 ਤੱਕ ਹਰ 5 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਸਾਲ 2009-16 ਤੱਕ 304 ਸਕੂਲ ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਹਾਈ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 293 ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 98 ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 2009-14 ਦੌਰਾਨ 106554 ਸੈਕੰਡਰੀ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਤੱਕ 1789 ਸਰਕਾਰੀ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਐਜੂਸੈਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਆਈ.ਸੀ.ਟੀ ਪ੍ਰਜੈਕਟ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਝਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 100 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛੇ ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 300 ਨਵੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ 9ਵੀਂ ਤੋਂ 12ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ 9 ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ 9 ਟਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ 2 ਟਰੇਡਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਐਮ.ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ ਵੱਲੋਂ NSQF ਦੇ ਤਹਿਤ 9ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਟਰੇਡ ਵਿੱਚ 25 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪਾਰਟਨਰਜ਼ ਰਾਹੀਂ 800 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਠੇਕੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ 20000 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ

7.10 ਸਾਲ 2014 ਦੌਰਾਨ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਦਾਖਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 44.68 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਸਾਲ 2013 ਵਿੱਚ 44.55 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਸਾਲ 2014 ਦੇ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਮਾਤਾਂ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ 45.33 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਮਿਡਲ 44.22 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਹਾਈ /ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਲਈ 44.02 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਸਾਲ 2014 ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 38.75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, 39.66 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ 35.55 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ।

7.11 7 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਪਛੜੇ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 21 ਗਰਲਜ਼ ਹੋਸਟਲ ਖੋਲੇ ਗਏ। ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੇ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਮਾਡਲ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ 21 ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਕੂਲ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ 50% ਸੀਟਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਿਦਿਆ ਸਕੀਮ (ਸਿਖਿਆ)

7.12 ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ 9ਵੀਂ ਤੋਂ 12ਵੀਂ ਕਲਾਸ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਾਈਕਲ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਸਾਲ 2011-12 ਤੋਂ 9ਵੀਂ ਤੋਂ 12ਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਾਈਕਲ ਦੇਣ ਦੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਿਦਿਆ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 4428.91 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬੱਜਟ ਵਿੱਚੋਂ 31-12-2015 ਤੱਕ 2725.91 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਬੇਟੀ ਬਚਾਓ ਬੇਟੀ ਪੜ੍ਹਾਓ ਅਭਿਆਨ

7.13 ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ, ਬੇਟੀ ਬਚਾਓ ਬੇਟੀ ਪੜ੍ਹਾਓ ਸਕੀਮ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਪਹਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

- ਲਿੰਗ ਨਿਰਧਾਰਣ ਟੈਸਟ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣਾ।
- ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜੀਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦੇਣਾ।
- ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨੀ।

ਬੇਟੀ ਬਚਾਓ ਬੇਟੀ ਪੜ੍ਹਾਓ ਸਕੀਮ ਰਾਜ ਦੇ 11 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ (ਸੰਗਰੂਰ, ਪਟਿਆਲਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਮੁਹਾਲੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 250.97 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 118.87 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੋਰ ਗਰਾਂਟ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

7.14 ਰਾਜ ਵਿੱਚ 48 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਅਤੇ 136 ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਅਤੇ 3 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹਨ। ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੈਲਫ ਫਾਇਨਾਂਸਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਪਾਲਿਸੀ-2010 ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਿਫਾਇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਤੱਕ 14 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਲਗਭਗ 30000 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ ਦਾਖਲਾ ਦਰ 19.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ 26 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 23 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ।

7.15 ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ :-

1. ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ 11 ਨਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਤੇ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ (2016-17) ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
2. ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ “ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ” ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 2015-16 ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਰਜ਼ੀ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
3. ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ 48 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ, 136 ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਤ ਕੁਲ 691.22 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
4. “ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉੱਚਤਰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਅਭਿਆਨ ” (ਆਰ.ਯੂ.ਐਸ.ਏ.) ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਸਕੀਮ (60:40) ਲਈ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ (2012-17) ਲਈ 229 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 111.29 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੇ 42 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ 92 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਉਪਲੱਬਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ 20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਦੋ ਨਵੇਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਕਾਲਜ ਭਾਵ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਐਰੋਨੋਟਿਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ “ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ” ਹਰੇਕ ਨੂੰ 26 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
5. ਫਿੰਨਿਸ਼ਿੰਗ ਸਕੂਲ ਅਧੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨੈਲਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਤੇ ਇਨਟਰਵਿਊ ਦੇਣ ਦੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿਵਾਉਣਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਲਈ 38 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਪੜਾਅਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ 39 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ “ਫਿੰਨਿਸ਼ਿੰਗ ਸਕੂਲ” ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ

7.16 270 ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ 193 ਡਿਪਲੋਮਾ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 18 ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 13 ਪੀ.ਆਈ.ਟੀ. ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ 5 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਟੀ.ਆਈ.ਟੀ.ਆਰ., ਇੱਕ ਪੀ.ਆਈ.ਟੀ.ਟੀ.ਟੀ., ਇੱਕ ਆਈ.ਐਫ. ਟੀ.ਆਰ., ਇੱਕ ਸੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੀ.ਆਈ.ਐਮ. ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਕਨੀਕੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜਲੰਧਰ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਿਤ/ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ 11 ਪੀ.ਆਈ.ਟੀ.ਜ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੀਆਂ। TEQIP-II ਅਧੀਨ 8 ਇੰਜਨੀਅਰ ਅਦਾਰੇ 83.90 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪਰਿਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਨਾਤਕਾਂ ਲਈ ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਨਾਤਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਲਈ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਉਤਰੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਥਾਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੈਂਟਰ ਆਫ ਐਕਸੀਲੈਂਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸਹੂਲੀਅਤ ਲਈ 6 ਸਰਕਾਰੀ ਬਹੁ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 575.49 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 50 ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਛਾਤਰਵਾਸ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹੁ ਤਕਨੀਕੀਆਂ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਬਹੁ ਤਕਨੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 17 ਬਹੁ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਜੋ-ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਾਜੋ-ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ 2606.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ। ਬਹੁ ਤਕਨੀਕੀ ਸਕੀਮ ਰਾਹੀਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੁਵਿੱਧਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿਹਤ

ਸਰਕਾਰੀ ਪਹਿਲ /ਸਕੀਮਾਂ

ਇਨਟੈਗਰੇਟਿਡ ਡਿਸੀਜ ਸਰਵਿਲਾਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਆਈ.ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ.)

7.17 ਛੂਤ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕਦਮ ਫੈਲਣ ਦਾ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ, ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ.ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 12 ਜੂਨ, 2007 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰਾਜ ਚੌਕਸੀ ਯੂਨਿਟ, 22 ਜਿਲਾ ਚੌਕਸੀ ਯੂਨਿਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 2972 ਸਬ ਸੈਂਟਰ (ਐਸ ਫਾਰਮ), 1634 ਯੂਨਿਟ ਮੈਡੀਕਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਪੀ ਫਾਰਮ) ਵਿੱਚ ਅਤੇ 527 ਲੈਬੋਰਟਰੀਆਂ (ਐਲ ਫਾਰਮ) ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਐਂਮਿਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸੀ.ਐਮ.ਸੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ, ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਪਰਿਓਰਿਟੀ ਲੈਬ ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਟੇਟ ਰੈਫਰਲ ਨੈਟਵਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਲਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 18 ਜ਼ਿਲਾ ਮਾਈਕਰੋਬਾਇਓਲਾਜੀ ਲੈਬਜ਼ (ਬਰਨਾਲਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਸਤਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਸ.ਬੀ.ਐਸ.ਨਗਰ, ਰੋਪੜ, ਬਠਿੰਡਾ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਮੌਗਾ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਮਾਤਾ ਕੌਸ਼ਲਿਆ ਕਲਿਆਣ ਯੋਜਨਾ

7.18 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਗਤ ਜਣੇਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਕੌਸ਼ਲਿਆ ਕਲਿਆਣ ਯੋਜਨਾ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਿਸ਼ੂ ਮੌਤ ਦਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਾਲ 2012-13 ਦੌਰਾਨ 10671 ਲੱਖ, ਸਾਲ 2013-14 ਦੌਰਾਨ 10932 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 16684 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਸ਼ੀ ਜੱਚਾ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕੈਂਸਰ ਰਾਹਤ ਕੋਸ਼

7.19 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕੈਂਸਰ ਰਾਹਤ ਕੋਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਹਰ ਮਰੀਜ਼ 18 ਐਮਪੈਨਲਡ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 1.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਨਕਦ ਰਹਿਤ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। 120 ਕੈਂਸਰ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਜਬ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੌਰਾਨ 27,920 ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ 34600 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੁਹਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਰੇਡੀਓਥੈਰਪੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਾਜੋ ਸਾਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁਫਤ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਲਾਜ

7.20 i) ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ 2013 ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੰਜਿਊਮੇਬਲਸ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 205 ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ 70 ਕੰਜਿਊਮੇਬਲਸ ਲਈ ਰੇਟ ਕੰਟਰੋਲ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 5 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਜਨਨੀ ਸ਼ਿਸ਼ੂ ਸੁਰਕਸ਼ਾ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੇ ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ, ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ, ਕੰਜਿਊਮੇਬਲਸ, ਖੂਨ, ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਆਦਿ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੁਫਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮਿਤੀ 15-8-2015 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਅਪਾਤਕਾਲ ਇਲਾਜ ਸਮੇਤ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(ii) ਨਕਦ ਰਹਿਤ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਇਲਾਜ ਲਈ ਅਦਾਇਗੀ ਰਹਿਤ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ ਮਿਤੀ 1-1-2016 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ਼ਿਰਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਲ 2016 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ 56 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਸਟਰੀ ਬਾਲ ਸਵਾਸਥ ਕ੍ਰਾਯਕ੍ਰਮ

7.21 ਰਾਸਟਰੀ ਬਾਲ ਸਵਾਸਥ ਕ੍ਰਾਯਕ੍ਰਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦੋਸ਼, ਘਾਟ, ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦੇਰੀ ਸਮੇਤ 30 ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਪੰਗਤਾ ਦੀ ਜਲਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਵੱਲ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਆਂਗਣਵਾੜੀ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੋਬਾਈਲ ਟੀਮਾਂ ਵਲੋਂ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ ਕੁਲ 30.27 ਲੱਖ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-15 ਦੌਰਾਨ 24.73 (ਜਨਵਰੀ 2016 ਤੱਕ) ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਲਈ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ

7.22 28 ਲੱਖ ਨੀਲੇ ਕਾਰਡ ਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, 11 ਲੱਖ ਸੀਮਾਂਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, 2 ਲੱਖ ਛੋਟੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ 2 ਲੱਖ ਉਸਾਰੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ 50,000/ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਅਤੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆਂ ਮੌਤਾਂ ਲਈ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰੰਭੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਲਈ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੌਮੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਿਹਤ ਮਿਸ਼ਨ

7.23 ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਇਕ ਅਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚੇ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਹੈਲਥ ਮਿਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 40 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ 93 ਸ਼ਹਿਰੀ ਮੁੱਢਲੇ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਨਵੰਬਰ, 2014 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਰ.ਐਮ.ਐਨ.ਸੀ.ਐਚ +A ਤਹਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜੋ ਕਿ ਮਾਂ, ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉੱਮਰ ਦੀਆਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸਟੇਜਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ. ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ, ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 40 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 50000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਐਸ.ਬੀ.ਐਸ.ਨਗਰ ਜਿਸ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 46024 ਹੈ ਸਮੇਤ) ਵਿੱਚ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਰਬਨ ਹੈਲਥ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ 77.83 ਲੱਖ ਆਬਾਦੀ (ਕੁੱਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 76%) ਜਿਸ ਵਿੱਚ 35.96 ਲੱਖ ਝੁੱਗੀ ਝੋਪੜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,

ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਬੇਘਰੇ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਲਾਭ ਪੰਗੁਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਸ਼ਾਖੋਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਿੰਮ

7.24 ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ ਡਰੱਗਜ਼ ਅਤੇ ਕਾਸਮੈਟਿਕ ਐਕਟ, 1940 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤਹਿਤ 8369 ਲਾਇਸੈਂਸੀ/ਗੈਰ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 931 ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰੱਗ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਟੀਮਾਂ ਗਠਿਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 275 ਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ 687 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਜਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ 13 ਕੈਮਿਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ 717 ਕੈਮਿਸਟਾਂ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 32 ਲਾਇਸੈਂਸ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਆਦਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਪਾਸ ਡਰੱਗਜ਼ ਅਤੇ ਕਾਸਮੈਟਿਕ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ (ਜਿਆਦਾਤਰ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਸਟਾਕ ਕਰਨ ਕਰਕੇ) ਲਈ 88 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਰਟ ਕੇਸ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨਸ਼ਾਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ

7.25 ਮਾਨਯੋਗ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨਸ਼ਾਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਬੋਰਡ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਾਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ। ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਉੱਘੇ ਮੈਡੀਕਲ ਮਾਹਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਵਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਵੀ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ, ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਲ 2012 ਤੋਂ ਨਸ਼ਾ ਮੁਕਤੀ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਦਾਖਲ ਮੀਰਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਸਾਲ	ਓ.ਪੀ.ਡੀ.	ਆਈ.ਪੀ.ਡੀ.
2012	13680	3841
2013	24031	6624
2014	202756	6328
2015	114482	11019

ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ

7.26 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਵਿਧਵਾਵਾਂ, ਨਿਆਂਸ਼ਰਿਤ ਔਰਤਾਂ, ਅਨਾਥ, ਆਸ਼ਰਿਤ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਹੈ। 6 ਸਾਲ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਗਰਭਵਤੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਅਹਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਹਤ

ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟੀਕਾਕਰਨ, ਸਿਹਤ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਆਦਿ। ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਨਾਨ ਪਲਾਨ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਸੋਧਿਆ ਬਜਟ 144028.75 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 119524.63 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਨਾਨ ਪਲਾਨ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਬਜਟ 160900.30 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 95558.94 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ (ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਨਾਨ ਪਲਾਨ ਸਕੀਮਾਂ) ਵਿੱਚ 163359.73 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ

7.27 ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 36000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 1414801 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 49500.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 31994.74 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 1156109 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਵਿਧਵਾ ਅਤੇ ਨਿਆਸ਼ਰਿਤ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ

7.28 ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ 9000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 8129.29 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 305557 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 10500.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 8901.57 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 311817 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਆਸ਼ਰਿਤ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ

7.29 ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ 3500.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 3157.79 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 126226 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 4200.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 3323.08 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 115695 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਪੰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ

7.30 ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਵਿੱਚ 3800.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 149535 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 4950.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 4182.18 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 146118 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੋਸ਼ਲ ਅਸਿਸਟੈਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

7.31 ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਲਿਖੀਆਂ 4 ਸਕੀਮਾਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ

- (i) ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ
- (ii) ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਧਵਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ
- (iii) ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਪੰਗਤਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ
- (iv) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਲਾਭ ਸਕੀਮ

ਉਪਰੋਕਤ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਵਿਧਵਾ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਅਪੰਗਤਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਲਾਭ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ 10634.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 4809.76 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 157276 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 7000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 2824.87 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ 158050 ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜਨ ਸਹੂਲਤਾਂ

7.32 ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਜਾਂ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਨੂੰ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ

1. ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ ਅਤੇ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਸ 3 ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।
2. ਹਸਪਤਾਲ, ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ, ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।
3. ਬਿਜਲੀ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।
4. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ।

ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ

7.33 ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਭੈੜੀ ਲਾਹਨਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ 41.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 35.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 100.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 30.84 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੰਗਠਿਤ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਕੀਮ

7.34 ਸੰਗਠਿਤ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਕੀਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਾਲ 1975 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ 155 (146 ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ 9 ਸ਼ਹਿਰੀ) ਆਈ.ਸੀ.ਡੀ.ਐਸ. ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ 26656 ਆਗਣਵਾੜੀ ਸੈਂਟਰ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 29129.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 21263.77 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 38600.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 17996.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ (ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ)

7.35 ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ 6 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਗਰਭਵਤੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰ ਲੜਕੀਆਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 15000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 14153.97 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 1286433 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 16000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 12155.87 ਲੱਖ ਰੁਪਏ 1192778 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ

7.36 11 ਤੋਂ 18 ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਕੀਮਾਂ “ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਯੋਜਨਾ” ਅਤੇ “ਰਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਕੀਮ ਫਾਰ ਇੰਮਪਾਵਰਮੈਂਟ ਆਫ ਅਡੋਲੋਸੈਂਟ ਗਰਲਜ਼” (ਸਬਲਾ) ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਯੋਜਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 100 (ਆਈ.ਸੀ.ਡੀ.ਐਸ.) ਬਲਾਕਾਂ ਅਤੇ ਰਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਕੀਮ ਫਾਰ ਇੰਮਪਾਵਰਮੈਂਟ ਆਫ ਅਡੋਲੋਸੈਂਟ ਗਰਲਜ਼ (ਸਬਲਾ) ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ 54 (ਆਈ.ਸੀ.ਡੀ.ਐਸ.) ਬਲਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

i) ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਯੋਜਨਾ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 174.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 160.20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 31160 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 200.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 60.21 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ 41136 ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ii) ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਕੀਮ ਫਾਰ ਇਮਪਾਵਰਮੈਂਟ ਆਫ ਅਡੋਲਸੈਂਟ ਗਰਲਜ

ਇਹ ਸਕੀਮ ਨਵੰਬਰ, 2010 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 1115.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 927.90 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 205460 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤੀ ਸਫਰ ਸਹੂਲਤ

7.37 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਧੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 110.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 23.43 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 544754 ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 120.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 21.41 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਮਾਤਰਤਵ ਸਹਿਯੋਗ ਯੋਜਨਾ

7.38 ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਸਕੀਮ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ 2 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿੱਚ ਪਾਇਲਟ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵੱਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗਰਭਵਤੀ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। 2014-15 ਲਈ 1511.94 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 529.18 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ 34158 ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 1590.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਸੀ।

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਲਾਡਲੀ ਬੇਟੀ ਕਲਿਆਣ ਸਕੀਮ

7.39 13ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਲਾਡਲੀ ਬੇਟੀ ਕਲਿਆਣ ਸਕੀਮ 2011-12 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਕੀਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬੋਝ ਨਾ ਸਮਝਣ। ਮਿਤੀ 31-03-2015 ਨੂੰ 13ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਅਵੱਧੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਿਤੀ 01-04-2015 ਤੋਂ ਹੋਰ ਫੰਡਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਲਾਡਲੀ ਬੇਟੀ ਕਲਿਆਣ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਪਲਾਨ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 2015-16 ਲਈ 1500 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ

ਸੰਗਠਿਤ ਬਾਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਕੀਮ (ਆਈ.ਸੀ.ਪੀ.ਐਸ.)

7.40 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਵੱਲੋਂ ਜੁਵੇਨਾਈਲ ਜਸਟਿਸ (ਕੋਅਰ ਐਂਡ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ) ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਿਤ 15 ਹੋਮਜ਼ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਡਾਪਸ਼ਨ ਏਜੰਸੀਜ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਰੰਭੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਸਾਲ 2014-15 ਦੇ 568.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 548.09 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 2423.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 1073.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ

7.41 ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲ 2014-15 ਦੌਰਾਨ (1) ਸੈਟਿੰਗ ਅਪ ਆਫ ਥਰੀ ਬੈਗਰੀ ਹੋਮ ਰਿਹੋਬਲੀਟੇਸ਼ਨ ਕਮ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ 50 ਬੈਗਰ (2) ਦਿਮਾਗੀ ਕੰਮਜੋਗੀ/ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹੋਮਾਂ (3) ਤਿੰਨ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਲਟਰ ਹੋਮ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਵੱਖ ਹੋਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਮਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 600.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 210.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 600.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 363.32 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਪੰਗਤਾ ਖੇਤਰ

7.42 ਦਾ ਪਰਸਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਡਿਸਏਬਿਲਟੀ ਐਕਟ, 1995 (ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.ਡੀ.ਐਕਟ) ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਸਟੇਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਅਧੀਨ ਅਪੰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ 3% ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ 4714 ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ 151 ਨੇਤਰਹੀਣਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਉਮਰ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨੇਤਰਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ 8ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ 200.00 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ 9ਵੀਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਤੱਕ 300/ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨੇਤਰਹੀਣ ਅਤੇ ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ/ਰਿਆਇਤੀ ਸਫਰ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

7.43 ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਤਰਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਸਫਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤੀ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2014-15 ਲਈ 1000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿੱਚੋਂ 759.07 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਲ 2015-16 ਦੇ 1000.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ 194.56 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 31-12-2015 ਤੱਕ ਖਰਚ ਹੋਏ ਹਨ।

PUNJAB -AT-A GLANCE

PUNJAB-AT-A-GLANCE

SN.	ITEM	UNIT	STATUS
0	1	2	3
1	GEOGRAPHICAL AREA	Sq.Km	50362
	(i)Rural Area	Sq.Km	48265 (96%)
	(ii)Urban Area	Sq.Km	2097 (4%)
	Area under Forests	Sq.Km	3011 (6%)
2	ADMINISTRATIVE SET UP		
	Divisions	No.	5
	Districts	No.	22
	Sub-Divisions/Tehsils	No.	82
	Sub-Tehsils	No.	86
	Blocks	No.	147
	Seats in Rajya Sabha	No.	7
	Lok Sabha Constituencies	No.	13
	Vidhan Sabha Constituencies	No.	117
	Towns \$- Census 2011	No.	143
	Census Towns- 2011	No.	74
	Inhabited Villages -census 2011	No.	12581
	Zila Parishads	No.	22
	Municipal Corporations/ Municipal Councils/Nagar Panchayats	No.	165
	Improvement Trusts	No.	23
3	POPULATION(CENSUS-2011)		
	Total Population	Lakh	277.43
	(i) Male population	Lakh	146.39 (52.8%)
	(ii) Female population	Lakh	131.04 (47.2%)
	District with highest population (Ludhiana)	Lakh	34.99 (12.6%)
	District with lowest population(Barnala)	Lakh	5.96 (2.2%)
	Rural Population 2011	Lakh	173.44
	Percentage of rural population to total population	%	62.52
	Urban Population	Lakh	103.99
	Percentage of urban population to total population	%	37.48
	Density	Per sq.km	551
	(i) Highest density(Ludhiana)	-do-	978

	(ii)Lowest density(Sri Muktsar Sahib)	-do-	348
	Literate and Educated Persons **	No.	18707137
	(i) Literacy(Total)	%	75.80
	(ii) Male	%	80.40
	(iii) Female	%	70.70
	Sex ratio(Female per 1000 Males)	No.	895
	(i) Highest(Hoshiarpur)	No.	961
	(ii) Lowest(Bathinda)	No.	868
	Scheduled caste population (Census 2011)	No.	8860179
	Percentage of scheduled caste population to total population (Census 2011)	%	31.94
	Decennial growth rate 2001-2011	%	26.1
4	POVERTY ESTIMATES 2011-12		
	Poverty Line for 2011-12 (Rangarajan Methodology)		
	Rural	Rs.	1127.48
	Urban	Rs.	1479.27
	Population below Poverty Line 2011-12	%	11.3
	Rural	%	7.4
	Urban	%	17.6
5	AVERAGE MONTHLY PER CAPITA EXPENDITURE NSS 68th ROUND		
	Average Monthly Per Capita Expenditure(MPCE)		
	Rural	Rs.	2345
	Urban	Rs.	2794
	Average Monthly Per Capita Expenditure on food		
	Rural	Rs.	1033
	Urban	Rs.	1145
	%age share of food in Consumer Expenditure		
	Rural	%	44.1
	Urban	%	41.0
6	STATE INCOME		
	(i) Growth Rate		
	2013-14(P)	%	6.32
	2014-15(Q)	%	4.92
	2015-16(A)	%	5.96
	(ii) Gross State Domestic Product (at current prices)		

	2013-14(P)	Rs.Crore	334714
	2014-15(Q)	Rs.Crore	368011
	2015-16(A)	Rs.Crore	408815
	(iii) Gross State Domestic Product (at constant 2011-12 prices)		
	2013-14(P)	Rs.Crore	298581
	2014-15(Q)	Rs.Crore	313276
	2015-16(A)	Rs.Crore	331940
	(iv) Per Capita Income (at current prices)		
	2013-14(P)	Rs.	105143
	2014-15(Q)	Rs.	114561
	2015-16(A)	Rs.	126063
	(v) Per Capita Income (at constant 2011-12 prices)		
	2013-14(P)	Rs.	93555
	2014-15(Q)	Rs.	96638
	2015-16(A)	Rs.	101498
7	AGRICULTURE(2014-15)(P)		
	Net Area Sown	000 Hectare	4135
	Total cropped area	000 Hectare	7900
	Cropping Intensity***	%	191
	Production of crops (2014-15)(P)		
	(i) Total cereals	'000' M ton	26694
	(ii) Total pulses	"	9
	(iii) Total foodgrains	"	26703
	(iv) Total oil seeds	"	58
8	IRRIGATION (2013-14)		
	Net Area Irrigated by:		
	(i) Govt. Canals	000 Hectare	1160
	(ii) Private Canals	000 Hectare	0
	(iii) Tubewells	000 Hectare	2981
	(iv) Others	000 Hectare	0
	Total (i to iv)	000 Hectare	4141
	Gross Area Irrigated(2014-15)(P)	000 Hectare	7800
9	ENERGY(2014-15)		
	(i) Consumption of Electricity	MKWH	39755.46
	(ii) Per Capita Consumption of Electricity	KWH	1360(P)

	(iii) Percentage of electrified villages to total 12581 inhabited villages	%	100
10	MEDICAL AND PUBLIC HEALTH		
	Life expectancy at birth (2016-20)(P)		
	(i)Male	Year	70.8
	(ii)Female	Year	73.8
	(iii)Birth Rate(As on 01-09-2014)	Per Thousand Per Annum	15.7
	(iv)Death Rate	do	6.7
	(v)Infant Mortality Rate (SRS 2012-13)	do	26
	(vi)MMR (SRS 2012-13)	Per lakh Per Annum	155
	(vii)Percentage of identified water scarcity villages where water supply scheme commissioned 2015	%	99.7
	(viii)Hospitals 2015	No.	98
	(ix)Community Health Centres (CHC'S) 2015	No.	150
	(x)Dispensaries 2015	No.	1440
	(x)P.H.Cs 2015	No.	427
	(xi)Ayurvedic and Unani institutions 2015	No.	529
	(xii)Homoepathic institutions 2015	No.	111
	(xiii)Bed installed in medical institutions(Allopathy) 2015	No.	23220
	(xiv)Population served per institution 2015	No.	13505
11	EDUCATION DATA AS ON (30.9.2014) NO. OF INSTITUTIONS		
	(i)Universities	No.	14
	(ii)Arts, Commerce, Home Science & Science Colleges	No.	252
	(iii)High/Senior Secondary Schools	No.	8695
	(iv)Middle Schools	No.	5448
	(v)Primary Schools	No.	14507
	Pupil-Teacher ratio in schools as on 30th Sep,2014		
	(i)I-V Primary Stage	No.	29
	(ii)VI-VIII Middle Stage	No.	22

	(iii)IX –X High Stage	No.	17
	(iv)XI-XII Sr. Secondary Stage	No.	32
12	BANKING as on Dec,2014		
	Indian Commercial Banks	No.	5887
13	COOPERATION (2013-14)		
	(i)Cooperative Societies	No.	18130
	(ii)Membership	Lakh	52.57
	(iii)Working Capital	Rs. Crore	66403.40
14	ANIMAL HUSBANDRY(2014-15)		
	(i)Veterinary Hospitals	No.	1367
	(ii)Permanent outlaying dispensaries and insemination units	No.	1485
	(iii)Veterinary Hospitals under Zila Prishads	No.	582
	(iv) Area stocked with fish	Hectare	14851
	(v)Total live stock(Animal census-2012)	Thousand	8117
	(vi)Total poultry(Live stock census-2012)	Thousand	16069
15	FACTORIES COVERED UNDER ANNUAL SURVEY OF INDUSTRIES (ASD) 2013- 14(P)		
	(i)No. of factories	No.	12278
	(ii)Fixed Capital	Rs. Lakh	3935562
	(iii)No. of employees	No.	602818
	(iv)Net value added	Rs. Lakh	2406699
16	MISCELLANEOUS (2014-15)		
	(i)Post offices	No.	3856
	(ii)Police Stations/Police Posts	No.	560
	(iii)Milk plants	No.	79
	(iv)Telephone connections	No.	740313
	(v)Telephone Exchanges	No.	1480

\$ Towns having population 1.00 Lakh and above.

**Excluding children in the age group of 0-6 years who are treated as illiterate

*** $\frac{\text{Cropped area}}{\text{Net area sown}} \times 100$

Net area sown

P- Provisional

Q- Quick

A- Advance

R-Revised

REVIEW OF THE ECONOMY

AN OVERVIEW OF THE ECONOMY

The economy of Punjab is largely dependent on agriculture. Punjab has played a significant role in making the country self sufficient in food-grain production though it has been at the cost of own natural resources. The state has been contributing about 50-60% of wheat and about 35-40% of rice procured by the Government of India for food security of the country for the last four decades. Government has taken various steps to improve the viability and sustainability of agriculture and also to promote diversification of crops. However, a package of dynamic, pro-active and responsive policies and action programmes are required to revive Punjab's agriculture for which Government of India needs to step in a big way for helping Punjab farmers.

PLAN PERFORMANCE

There has been significant improvement in size of Annual Plan of the State and its implementation since 2006-07. The approved Annual Plan outlay during 2006-07 was Rs. 4,000 crore which had increased to Rs. 21,174 crore in 2015-16. The realisation of the Eleventh Five Year Plan during 2007-12 was 81%. The achievement during 2013-14 & 2014-15 was 73% & 75 % respectively. The approved Plan outlay of the State for 2015-16 is Rs. 21174 crore against which achievement is likely to be 80% till March, 2016.

Box 1: Key Economic Indicators					
Item	Unit	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16
• GSDP at 2011-12 Prices	(Rs. Crore)	280823(P)	298581(P)	313276(Q)	331940(Adv.)
• Growth Rate of GSDP (Percent) at 2011-12 Prices		5.32 (P)	6.32(P)	4.92(Q)	5.96(Adv.)
• GSDP at Current Prices	(Rs. Crore)	297734(P)	334714(P)	368011(Q)	408815(Adv.)
• Per Capita Income at current 2011-12 Prices	(Rs.)	94318(P)	105143(P)	114561(Q)	126063(Adv.)
• Gross Revenue Receipts	(Rs Crore)	32051(A)	35104(A)	39023(PA)	46229(BE)
• Revenue Deficit	(Rs Crore)	7407(A)	6537(A)	7591(PA)	6394(BE)
• Fiscal Deficit	(Rs Crore)	9346(A)	8790(A)	10842(PA)	11895(BE)
• Debt Stock (Including reserve Funds & deposits)	(Rs Crore)	92282(A)	102234(A)	112366(PA)	124471(BE)
• Outstanding Liability (Public Debt)	(%age of GSDP) (at current prices)	30.99(A)	30.54 (A)	30.53(PA)	30.45(BE)

• Committed Expenditure (Net Lotteries)	(% age of Revenue Receipts)	84.32	82.62(A)	83.40 (PA)	77.72(BE)
• Total Revenue Receipts	(%age of GSDP (at current prices)	10.76(A)	10.49(A)	10.60(PA)	11.31(BE)
• Food Grain Production	(000 tonne)	28551	29443(R)	26703(P)	28605(E)
• Contribution to Central Pool	(Lakh tonne)				
Wheat	-do-	128.30	108.97	116.41	..
Rice	-do-	85.60	81.06	77.86	..
• Share to Central Pool	(Percent)				
Wheat	-do-	33.60	43.40	41.50	..
Rice	-do-	25.10	25.50	24.20	..
• Net Irrigated Area	(000 Hect)	4115	4141	4094	..
• Cropping Intensity	(Percent)	190	189	191	..
• Electricity Generated	(MKwh)	26411	25272	20285	21536
• Per Capita Power Consumption	(Kwh)	1257	1277	1360(P)	..
• Transmission & Distribution Losses	(Percent)	16.77	16.89(P)	15.19	..

State Income

As per the quick estimates of 2014-15 the GSDP of the State is estimated to be Rs. 368011 crore at current prices showing an increase of 9.95 percent over 2013-14(P). As per the advance estimates of 2015-16, it is expected to rise to Rs. 408815 crore at current prices showing an increase of 11.09 per cent. As per estimates of GSDP at constant (2011-12) prices, GSDP for 2014-15 is Rs. 313276 crore showing an increase of 4.92 per cent over the provisional estimates of 2013-14. It is expected to increase to Rs. 331940 crore as per the advance estimates in 2015-16 reflecting an increase of 5.96% (**Box 2**).

Box : 2 GSDP at current and constant (2011-12) prices

Year	At Current prices (Rs. crore)	Growth Rate (%)	At constant 2011- 12 prices (Rs.crore)	Growth Rate (%)
2011-12(P)	266628	-	266628	-
2012-13 (P)	297734	11.67	280823	5.32
2013-14 (P)	334714	12.42	298581	6.32
2014-15(Q)	368011	9.95	313276	4.92
2015-16 (A)	408815	11.09	331940	5.96

At constant (2011-12) prices the GSVa from primary sector, which comprises mainly of agriculture and livestock activities, has decreased from Rs. 81811 crore in 2013-14(P) to Rs. 79033 in 2014-15(Q) crore (**Box 3**). During 2014-15 (Q) the primary sector registered a growth rate of (-)3.40 % as compared to 3.71 % in 2013-14(P) (**Box 4**). According to advance estimates, it is expected to be Rs.83159 crore in 2015-16(A) showing a growth rate of 5.22percent.

At constant (2011-12) prices, the GSVa from the secondary sector which covers the manufacturing, construction and electricity sectors has increased from Rs. 68293 crore in 2013-14 (P) to Rs.70748 crore during 2014-15 (Q) registering a growth rate of 3.59 % as compared to 3.67 % in 2013-14(P). According to advance estimates, it is expected to rise to Rs.72969 crore in 2015-16 showing a growth rate of 3.14 percent (**Box 3 & 4**).

GSVA of tertiary sector which comprises of trade, transport, banking & insurance and public administration, etc. increased from Rs.129006 crore in 2013-14 (P) to Rs.140536 crore during 2014-15 (Q) registering a growth rate of 8.94 % as compared to 6.94% in 2013-14. According to advance estimates, it is expected to increase to Rs.149381 crore in 2015-16 showing a growth rate of 6.29 percent. (**Box 3 & 4**)

Box: 3 GSVA at constant (2011-12) prices

Sub-Sector	(Rs. Crore)				
	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15(Q)	2015-16(A)
Primary	78205	78888	81811	79033	83159
Secondary	64441	65876	68293	70748	72969
Tertiary	111129	120637	129006	140536	149381
Total	253774	265401	279110	290317	305509

GSVA-Gross State Value Added.

Box:4 Sub-sector wise growth rate * at constant (2011-12) prices*(Percent)*

Sub-sector	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
Primary	0.87	3.71	(-)3.40	5.22
Secondary	2.23	3.67	3.59	3.14
Tertiary	8.56	6.94	8.94	6.29
Total	4.58	5.17	4.02	5.23

*Growth rate is on GSVA at basic prices.

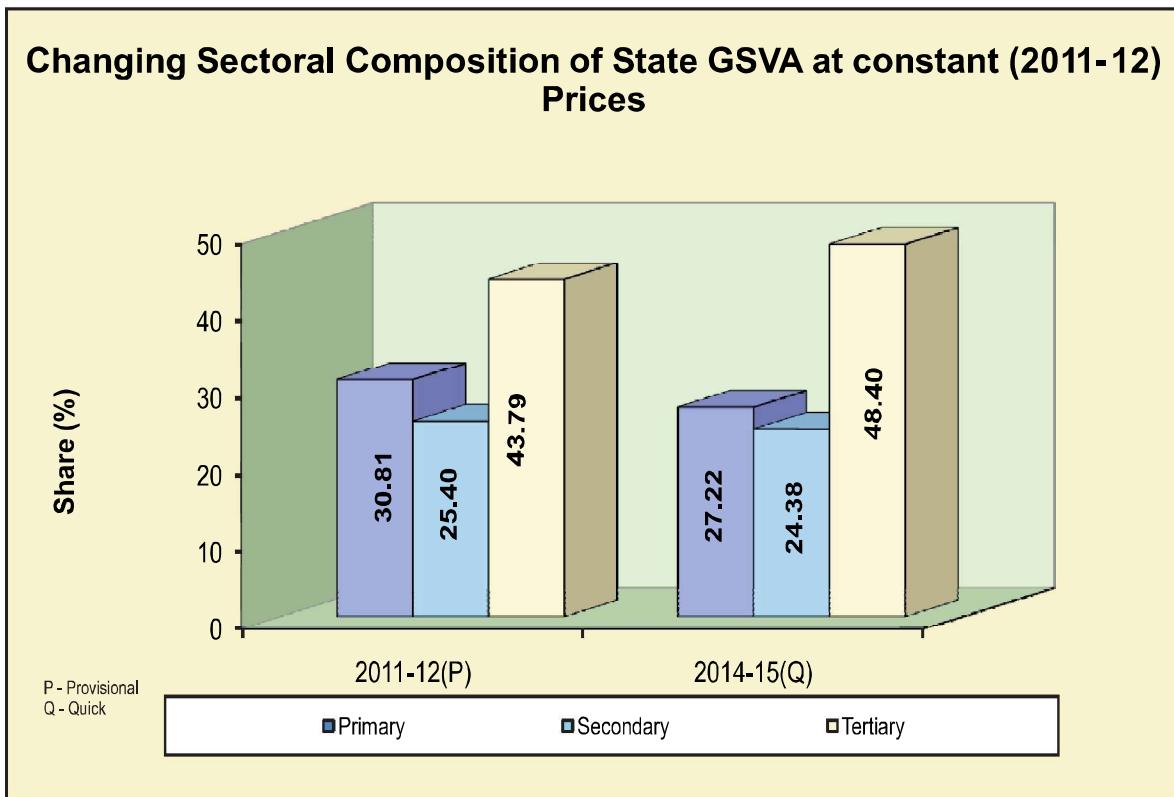
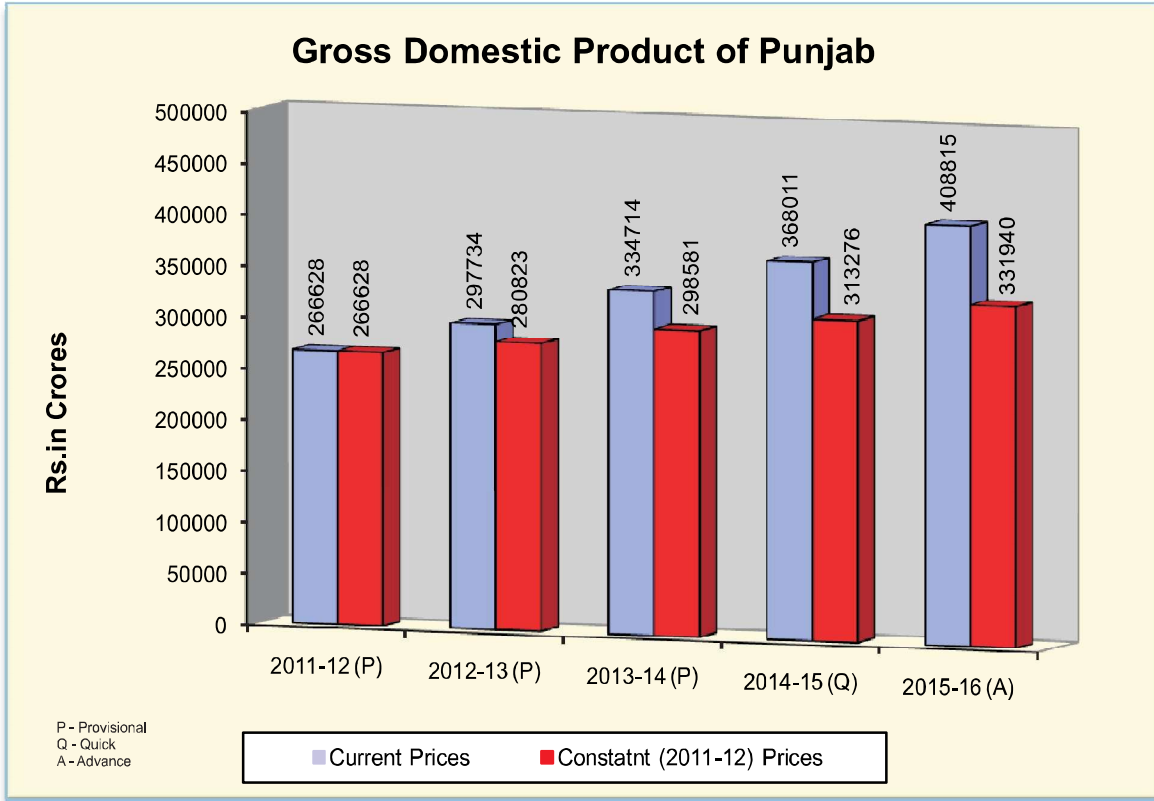
At constant (2011-12) prices, the Per Capita Income has increased from Rs. 93555 in 2013-14(P) to Rs.96638 during 2014-15 (Q) registering a growth rate of 3.30% as compared to 5.22% in 2013-14(P). According to advance estimates, it is expected to rise to Rs.101498 in 2015-16 showing a growth rate of 5.03%. However, at current prices the per capita income increased by 8.96% from Rs.105143 in 2013-14(P) to Rs. 114561 in 2014-15(Q) and is likely to be Rs. 126063 for 2015-16(A) registering a growth rate of 10.04 percent.(**Box 5**)

Box:5 Per Capita Income*(Rs)*

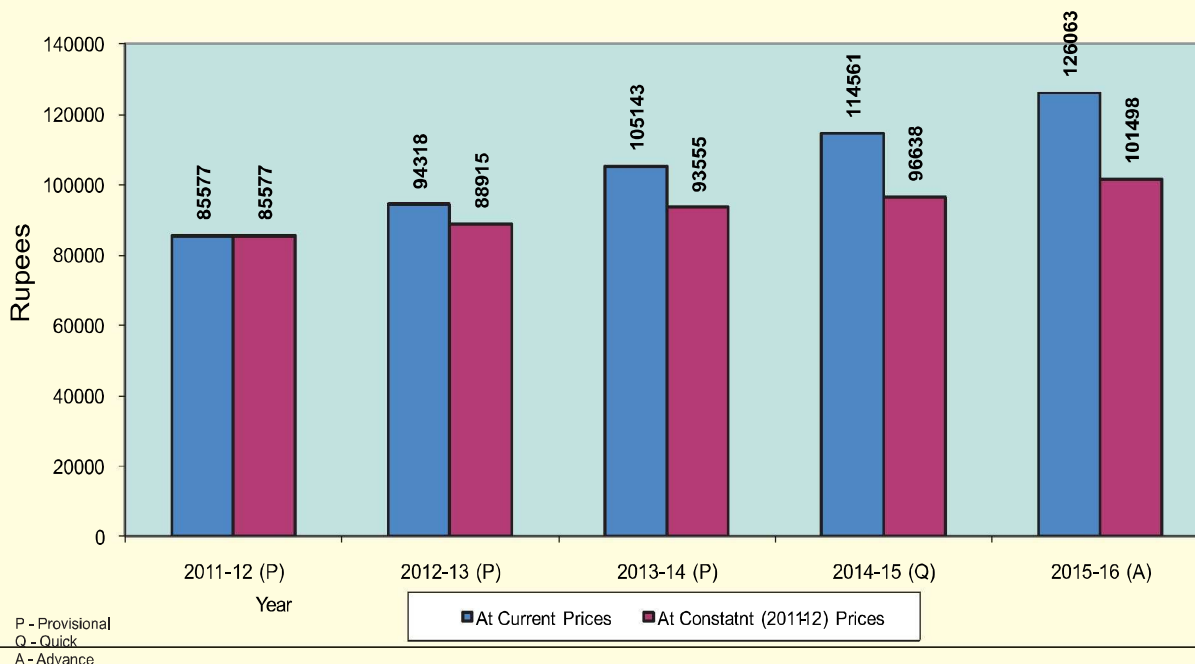
Per Capita Income	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
At Current Prices	85577	94318	105143	114561	126063
		(10.22)	(11.48)	(8.96)	(10.04)
At Constant (2011-12) Prices	85577	88915	93555	96638	101498
		(3.90)	(5.22)	(3.30)	(5.03)

Note: Figures in brackets are % Growth.

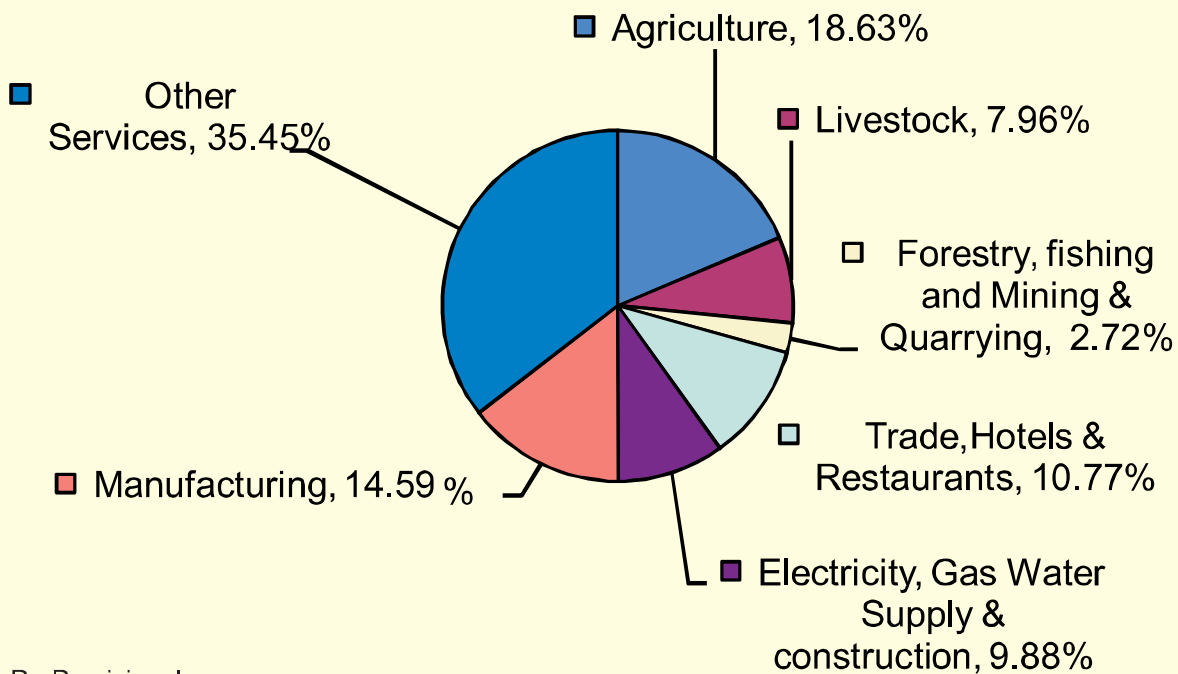
The share of agriculture (proper) in GSVA at constant prices has declined from 19.73% in 2011-12(P) to 17.03 % in 2015-16(A). The share of primary sector which includes agriculture and livestock has come down from 30.81% in 2011-12(P) to 27.22% in 2015-16(A).The share of secondary sector has declined from 25.40% in 2011-12 (P)to 23.88% in 2015-16(A). The share of tertiary sector which comprises of services sector has increased from 43.79% in 2011-12(P) to 48.90`% in 2015-16(A). It is evident that the share of primary and secondary sector in GSVA has declined since 2011-12 whereas tertiary sector has increased. (**Annexure table 1.1.3**)

PER CAPITA INCOME OF PUNJAB

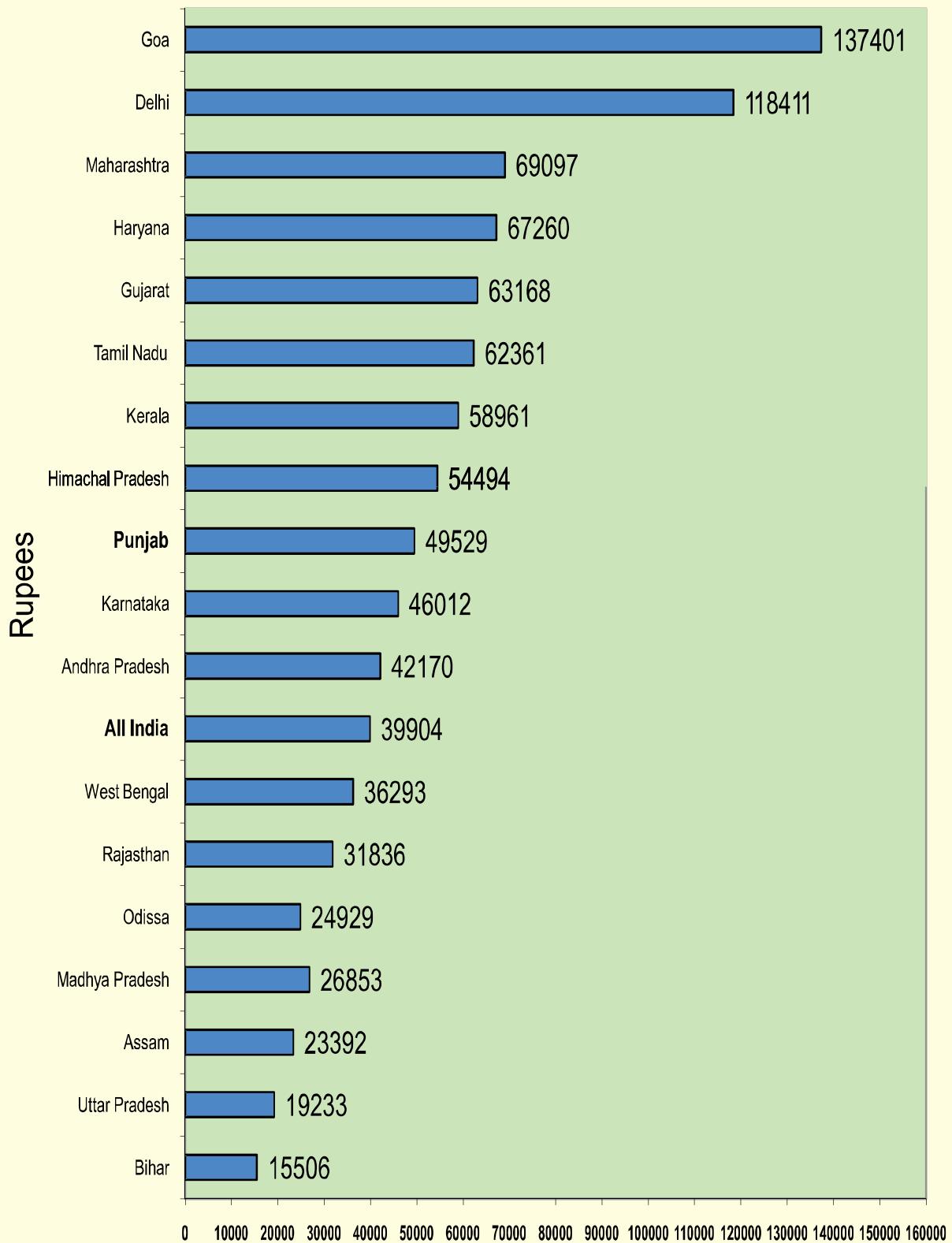

Sectoral Distribution of GSVA During 2013-14(P) At Constant (2011-12) Prices

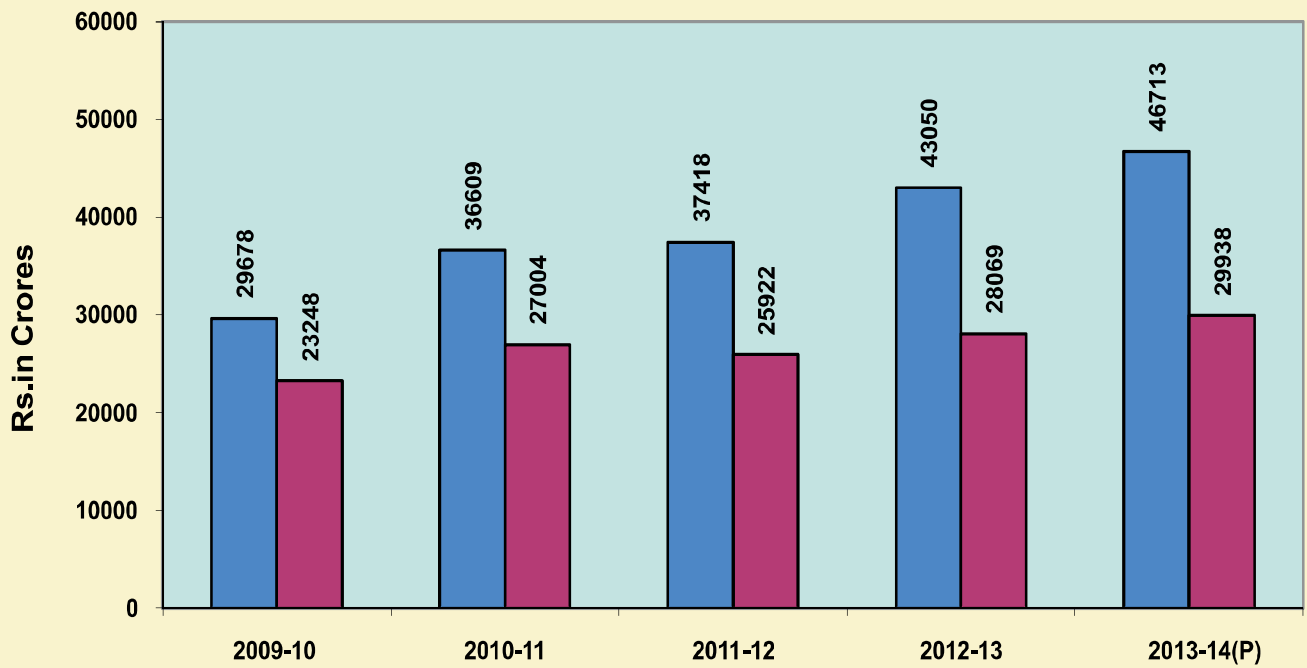

**Per Capita Income of Selected States in India at
Constant (2004-05)
Prices for year 2013-14 (P)**

P - Provisional

Gross fixed Capital Formation in Punjab

P - Provisional

Gross Fixed Capital Formation

The estimates of capital formation provide an indicator of the magnitude and growth of productive potential of the economy. The estimates of Capital Formation are of importance in the context of Planning and economic development, as these highlight the addition to capital base of the economy and consequent change in the mode and capacity of production. In Punjab, the total Gross State Domestic Capital Formation (GSDCF) at current prices is estimated at Rs.37418 crore in 2011-12, Rs. 43050 crore in 2012-13 and 46713 crore in 2013-14(P) (**Box 6**). The estimates of GSDCF in Punjab for public and private sector at current prices are Rs.13155 crore and Rs. 33558 crore respectively during 2013-14 (P) (**Box 7**).

Box:6 Year wise Gross Fixed Capital Formation

(Rs. Crore)

GSDCF	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14 (P)
At Current Prices	29678	36609	37418	43050	46713
At Constant Prices(2004-05)	23248	27004	25922	28069	29938

Box:7 Year wise Capital Formation at current prices (Public & Private)

(Rs. Crore)

Sub Sector	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14 (P)
Public	9094	11359	11276	11745	13155
Private	20584	25250	26142	31305	33558

Public Finance

The receipts on Revenue Account which were Rs. 39022.85 crore in 2014-15 (PA) rose to Rs. 46229.25 crore in 2015-16(BE) showing an increase of 18.47%. Out of total receipts of Revenue account, Tax and Non Tax Revenue constitute a dominant proportion of the budget which is 72.91% in 2014-15 (PA) and 71.72% in 2015-16 (BE). Transfer of resources from centre in the form of State's share in central Taxes and Grants were 27.09% in 2014-15 (PA) and 28.28% during 2015-16 (BE). Expenditure on Revenue Account which was Rs. 46613.49 crore in 2014-15 (PA) is likely to be 52623.20 crore as per 2015-16(BE), thus showing an increase of 7.43%.

Public Debt

The outstanding public debt of the state is continuously increasing since 2011-12. It was Rs. 102234 crore as per accounts of 2013-14 (A). It increased to Rs. 112366 crore as per revised estimate of 2014-15 (PA) and is likely to further increase to Rs. 124471 crore as per the budget estimate of 2015-16 (BE) . In spite of the continuous increase in public dept, the DEBT/GSDP ratio has declined significantly from 31.17% in 2011-12 to 30.45% in 2015-16 (BE).

Agriculture

The agriculture sector in the state is showing signs of a serious slowdown over the past few years. The sector's growth rate has remained below 2% in all the years from 2009-10 with growth turning negative in 2009-10. The agriculture & Allied Sector is expected to record positive growth of 5.22% in 2015-16 (A) as compared to the negative growth of -3.40% in 2014-15(Q). The growth in agriculture sector is slowing down over the years as cropping intensity and irrigation potential have already been fully exploited and the growth in productivity has also reached a saturation point as very few R&D advances have taken place over a long period of time.

The gross capital formation (GCF) in agriculture and allied sector which represents the extent of investment in the sector is showing an increasing trend from 2004-05 onwards. In absolute terms, the GCF in agriculture & allied sector increased to Rs. 2415.86 crore (at constant 2004-05 prices) in 2013-14.

The total foodgrains production in Punjab has increased significantly over the last few decades. The foodgrains production has increased from 192.18 lakh metric tons in 1990-91 to 267.03 lakh metric tons in 2014-15 (P). The production of rice was 65.06 lakh metric tons in 1990-91 and 111.07 lakh metric tons in 2014-15(P). The production of pulses is likely to increase from 0.09 lakh metric tons in 2014-15(P) to 0.38 lakh metric tons in 2015-16. Punjab contributed 41.5 percent of wheat and 24.2 percent of rice to Central Pool in 2014-15 (P). Punjab topped among all the states in contribution of wheat and rice to central pool for the year 2014-15.

Industry

The number of large & medium scale industrial units was 475 during the year 2014-15(P) with a fixed investment of Rs 61750 crore, which provided employment to 2.66 lac persons with a turn-over of Rs. 124450 crore. During the year 2015-16, these units are projected to increase to 500 with a fixed investment of Rs.67500 crore, which will generate employment to 2.80 lac persons with a turn-over of Rs.130500 crore.

During 2014-15(P) there were 158655 small scale industrial units with an investment of Rs. 14191 crore which generated employment to 11.39 lac persons with a turnover of Rs. 84630 crore. During the year 2015-16 (Projected) this number has increased to 161400 ,with a fixed investment of Rs.15700 crore, which will provide employment to 11.48 lac persons, with a production value of Rs. 93000 crore.

The export performance of Punjab has been commendable in the last few years. Exports from the State during the year 2013-14 and 2014-15 were to the tune of Rs.23, 722 crore and Rs. 27,235 crore respectively and it is expected that exports from the State would be Rs. 29,958 crore during the year 2015-16.

In pursuance of the resolve of the Government to provide for One-stop Clearance of the proposals of new investments in the State, the Government of Punjab, has established the Punjab Bureau of Investment Promotion (PBIP) to carry out the objectives of the package of Fiscal Incentives for Industrial Promotion (FIIP) 2013. As a result of the progressive policies of the State Government, proposals with proposed investment of about Rs. 18150 crore have been received in the Bureau. The key proposals are from ITC, Cargill India, Amul, Mahindra HZPC, Sonalika Tractors, Infosys, Kansai Nerolac, Adani Logistic, Ultra Tech Cements and Apollo Hospitals etc.

Energy

The installed plant capacity for electric power generation in the State is 4949 MW in 2015-16 (RE). Respective figures for Hydro and Steam (Thermal) are 2309 MW and 2640 MW in 2015-16 (RE). The total energy availability in the State is estimated at 51172 million Kwh during 2015-16 (RE) against 49227 million Kwh during 2014-15 (P). During 2015-16 (RE) the availability of electrical energy from Hydro and Steam /Thermal plants was targeted at 9257 million Kwh and 12305 million Kwh respectively. The anticipated purchase from other power plants of different states is expected to be 29610 million Kwh in 2015-16 (RE), which is higher than that of last year. The state also made remarkable progress in bringing down the T&D losses which were 16.89 % during 2013-14 (P) and are expected to come down to 15.19% during 2014-15. The power generation in the state will witness a quantum jump with the commissioning of the three thermal projects adding up to 3920 MW that are coming up near Talwandi Sabo, Rajpura and Goindwal Sahib. These projects are being developed on Build Own and Operate (BOO) basis in private sectors. Out of the total 3920 MW, 2720 MW (1400 MW Rajpura TPP and 1320 MW Talwandi Sabo TPP) has already been declared commercially operational. The remaining unit of 660 MW of Talwandi Sabo Power Plant is also expected to be commissioned in the last quarter of financial year 2015-16 and the balance 540 (2x270) MW of Goindwal Thermal Power Projects are yet to be commissioned. Process for developing 1320 MW (2x660MW) Thermal Power Project near Hazipur, Mukerian district Hoshiarpur in State Sector has commenced.

Punjab Energy Development Agency had allocated 229 MW solar power projects on BOO basis under 2nd phase, Implementation Agreement and Power Purchase Agreements have already been signed, all the projects will be commissioned during 2016. From the total allocated capacity 4 projects of 39 MW capacity have been commissioned. One project of 1 MW capacity was commissioned in August 2015 by M/s Jagdev Singh and Shavinder Kaur Energy Pvt. Ltd. (JSSK). The rooftop solar project of 53 MW capacity has been allocated to developers, in which capacity of 12 MW has commissioned at Dera Beas Distt Amritsar by Radha Soami Satsang Beas (RSSB) Education and Environment Society on 08.12.2015, which is the largest Roof Top Solar power project in the world. The total of 500 MW capacity shall be commissioned by 31 March 2016. Punjab has total potential of over 250 MW at canal falls out of which 134.95 MW capacity projects are in operation and projects of 30 MW capacities are under implementation.

Transport

According to Annual Plan 2015-16 the works that have been completed in last two years on Output and Performance Based Roads Contract (OPRC) network Sangrur-Mansa-Bathinda

area are rehabilitation of Dhanula road, improvement of Mansa-Kenchain Chowk to Mour road and Bhwanigarh to Mehlan chowk, improvement of road from Mansa (Ram Ditte wala chowk) to Talwandi Sabo (Ram Tirath Jaga), resurfacing of Bathinda –Ram Tirath Jaga road.

Civil Aviation

Chandigarh International Civil Air Terminal at S.A.S. Nagar was inaugurated by Hon'ble Prime Minister of India on 11th Sept. 2015. Domestic flights operations have started from this new terminal. Matter is being taken up with various Airlines and Govt. of India by Hon'ble Chief Minister, Punjab to start International Operations from this terminal.

Poverty Alleviation

Eradication of poverty has always remained top priority of the Government. United Nations Development Programme (UNDP) has devised Millennium Development Goals (MDG) and included poverty as major goal. Sustainable Development Goal's(SDG) agreed by UN in September 2015 also rank poverty eradication as number one goal for not only achieving but sustaining at global level. Keeping in view the importance of poverty eradication, NITI Aayog constituted a Task Force on elimination of poverty chaired by its Vice Chairman Shri Arvind Panagariya. As a follow up, Govt of Punjab also constituted a task force on eradication of poverty headed by Prof.Rajinder Bhandri vice Chairman ,Punjab State Planning Board. This Task Force had already submitted its report which had been forwarded to NITI Aayog. Punjab has tackled the problem of poverty in more effective manner than other states. As per the latest estimates the state has only 11.3% population living below poverty line as compared to 29.5% at national level. Although Punjab has highest number of socially under privileged population yet it has lowest population living below poverty line. However within state various sections are still deprived and under privileged.

In rural Punjab the percentage of people below poverty line is just 7.4% which is 23.5% less in percentage term than at national level. In many other states also percentage of rural poverty is less than urban poverty but the gap is much wider in case of Punjab where urban poverty percentage is 237% of the rural poverty. Contrarily in Gujarat rural poverty at 31.4% is significantly higher than urban poverty at 22.2%. Even in Himachal Pradesh which is at number 1 in terms of poverty ratio, the percentage of people below poverty line in rural areas is significantly higher at 11.1%. Neighbouring State of Haryana also has 11% people of below poverty line in rural areas. It is evident that Punjab is much better placed in rural poverty ratio among the states of India having higher per capita income.

Prices

The State Government also endeavors to achieve price stability by taking effective steps like maintaining an efficient public distribution system (PDS) and controlling hoarding and black marketing. Taking a step further, the State Govt. has also constituted 'Prices Monitoring Committee' under the Chairmanship of Secretary Planning with the sole objective to monitor the

prices of essential commodities, their stock position and to ensure the regular supply of these commodities. In the series of meetings of 'Prices Monitoring Committee' the concerned departments were directed to take the appropriate measures to control the prices of essential commodities. For country as a whole, Wholesale Price Inflation (WPI), averaged 2.05% during 2014-15 and 1.38% during 2015-16(up to Dec., 2015). In the same way the CPI (IW) averaged 6.30% during 2014-15 and 5.65% during 2015-16(up to Dec., 2015).

SECTORAL ANALYSIS

Punjab is a little big State of India, little because the state occupies only 1.5 percent of the geographical area of the country and big because agriculture sector of Punjab has always remained central to the economic development of the country. The unprecedented growth of the agriculture sector in the State following the Green Revolution significantly contributed to making it one of the richest states in the country. In 2014-15, agriculture & allied activities contributed 27.22 % to the GSVa at constant prices. As per census 2011, 36% of the total workers depends on it. At present, 82% of the total geographical area of the State is under cultivation and the cropping intensity is around 191% with over 99% of the cultivable area being under assured irrigation. The State is among the highest ranking states in the country in terms of productivity of wheat and rice. The State has highest yield of rice and wheat (3952 Kgs and 5017 Kgs per hectare respectively in 2013-14). The sector is instrumental in ensuring national food security by consistently contributing a significant percentage of wheat and rice to the Central Pool. Punjab contributed 41.5 percent of wheat and 24.2 percent of rice to Central Pool during the year 2014-15. However, the hitherto vibrant agriculture sector of Punjab is now facing serious challenges posed by deteriorating natural resource base due to monoculture of wheat-paddy crop rotation, stagnation in yields of principal crops, declining farm incomes and rural indebtedness. Urgent initiatives are required to put the stagnating agricultural economy of the state on fast track. Greater focus on R&D, crop diversification and rural non-farm activities is needed to restore the fast waning glory of this sector. The State Government has taken a number of such initiatives in the recent past to address the challenges faced by the sector.

AGRICULTURE SECTOR PERFORMANCE

1.2 The agriculture and allied sector's contribution to GSVa at constant prices has declined marginally during recent years. The share of Agriculture & Allied sector in the GSVa which was 30.81% in 2011-12 has declined to 27.22% as per quick estimates of 2014-15 and is likely to be at the same level as per advance estimates of 2015-16 (**Box 8**). The declining share represents the structural transformation of the economy from agriculture to other sectors of the economy.

1.3 The agriculture (proper) at constant (2011-12) prices is likely to record a growth of 6.91% in 2015-16(A). Due to decline in production of wheat, the growth declined to (-) 6.43% in 2014-15(Q) as compared to 3.70% in 2013-14(P).

1.4 The growth in agriculture sector is slowing down as cropping intensity and irrigation potential have already been fully exploited and the growth in productivity has also reached a saturation point. Besides, farmers are not ready to take risk due to assured returns of wheat & paddy and very few advances have taken place in R&D in this sector.

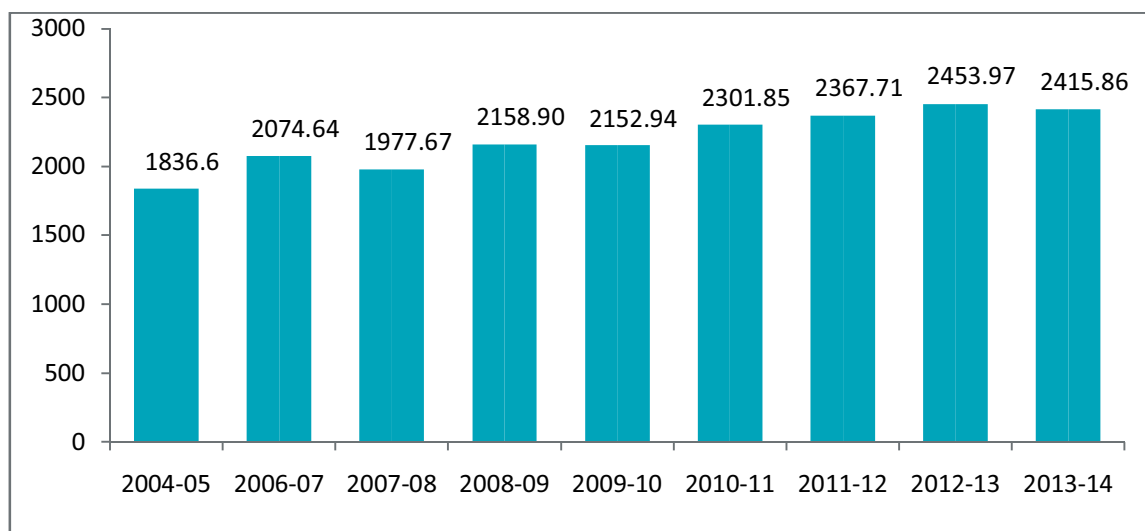
Box : 8 Key indicators of Agriculture Sector					
	<i>(Per cent)</i>				
	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
Share of Agriculture & allied in GSV A(at constant 2011-12 prices)	30.81	29.72	29.31	27.22	27.22
Growth in GSV A in Agriculture & allied sector	-	0.87	3.71	(-)3.40	5.22
Agriculture	-	0.12	3.70	(-)6.43	6.91
Forestry & Logging	-	(-)1.73	(-)1.88	(-)2.22	(-)2.15
Fishing	-	1.56	4.92	10.34	3.68
Employment in Agriculture as share of total workers (Census, 2011)	35.56%				

Source: Economic and Statistical Organization, Punjab

Gross Capital Formation in Agriculture & Allied Sector

1.5 The gross capital formation (GCF) in agriculture and allied sector which represents the extent of investment in the sector is showing an increasing trend from 2004-05 onwards. In absolute terms, the GCF in agriculture & allied sector increased from Rs. 1836.60 crore in 2004-05 (at constant 2004-05 prices) to Rs. 2415.86 crore in 2013-14. However, as a percentage of agriculture GSDP, the GCF in agriculture & allied sector remained below 7% from 2007-08 to 2013-14 (**Box 9**).

Diagram 1: GCF in Agriculture and Allied Sector(Rs. In crore)

Source: Economic and Statistical Organisation, Punjab

AREA, PRODUCTION & YIELD OF CROPS

1.6 Gross area under production in the state was 78.48 lakh hectares in 2013-14. Cropping intensity which depicts the percentage of gross area sown to net area sown was 189 in 2013-14. Wheat and paddy covers the major portion of the gross cropped area as area under these two crops has increased from 47% in 1970-71 to 81.03% in 2013-14. Area under wheat has however decreased marginally from 35.10 lakh hectares in 2013-14 to 35.05 lakh hectares in 2014-15(P) and is expected to decline to 34.90 lakh hectares during 2015-16(E). Area under Paddy has slightly increased from 28.49 lakh hectares in 2013-14 to 28.94 lakh hectares in 2014-15(**Box 9**) and is expected to decrease to 26.55 lakh hectares in 2015-16.

Box: 9 Area under Major Agricultural Crops							
<i>(In '000 Hectares)</i>							
ITEM	1990-91	2000-01	2010-11	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)	2015-16(E)
Rice	2015	2612	2826	2849	2849	2894	2655
Wheat	3273	3408	3510	3517	3510	3505	3490
Other Cereals	237	203	148	147	144	139	222
Pulses	143	54	20	20	19	13	58
Total Foodgrains	5668	6277	6504	6533	6522	6549	6405
Oilseeds	104	86	56	48	47	46	80
Sugarcane	101	121	70	89	89	94	95
Cotton	701	474	483	481	445	420	398
Other crops	927	983	769	717	745	791	922
Gross area sown	7501	7941	7882	7870	7848	7900	7900

Source: Director of Land Records/Agriculture, Punjab

1.7 The total foodgrains production in Punjab has increased significantly over the last few decades. In 1990-91, the production of foodgrains was 192.18 lakh metric tons, which increased to 267.03 lakh metric tons in 2014-15(P) showing an increase of 38.95 percent. The production of foodgrains is likely to be 286.05 lakh metric tons in 2015-16. Wheat and rice played a major role in pushing up agricultural production in the State. The production of rice has increased from 65.06 lakh metric tons in 1990-91 to 111.07 lakh metric tons in 2014-15(P) showing an increase of 70.72 percent. The production of rice is likely to decrease to 106.20 lakh metric tons in 2015-16. Similarly, the production of wheat has increased from 121.59 lakh metric tons in 1990-91 to 150.88 lakh metric tons during 2014-15(P) registering an increase of 24.09%. Likely estimate of wheat for 2015-16 is 171 lakh metric tons. The production of pulses is likely to increase from 0.09 lakh metric tons in 2014-15(P) to 0.38 lakh metric tons in 2015-16(**Box 10**).

Box: 10 Production of Agricultural Crops							
<i>(In '000 Metric Tonnes)</i>							
ITEM	1990-91	2000-01	2010-11	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)	2015-16(E)
Rice	6506	9157	10819	11390	11259	11107	10620
Wheat	12159	15551	16472	16614	17610	15088	17100
Other Cereals	448	575	538	535	557	499	847
Pulses	105	39	17	12	17	9	38
Total foodgrains	19218	25322	27846	28551	29443	26703	28605
Oilseeds	93	88	73	70	64	58	109
Sugarcane	601	777	417	489	552	581	663
Cotton (000 bales)	1909	1199	1822	1627	1491	1342	522

Source: Director of Land Records/Agriculture, Punjab

Over the last two decades the production of sugarcane has come down in the State. The production of sugarcane (in terms of Gur) which decreased significantly from 6.01 lakh metric tons in 1990-91 to 4.17 lakh metric tons in 2010-11 has again shown turnaround from 2012-13 when it increased to 4.89 lakh metric tons. It further increased to 5.81 lakh metric tons in 2014-15(P) and is expected to increase further to 6.63 lakh metric tons in 2015-16. Due to unfavorable weather conditions, production of cotton (cleaned) has decreased from 14.91 lakh bales in 2013-14 to 13.42 lakh bales in 2014-15(P). Due to worst attack of white fly on cotton crops, the production of cotton (cleaned) is expected to decrease to 5.22 lakh bales in 2015-16 as per the target of Department of Agriculture.

1.8 Extensive reliance of Punjab farmers on intensive wheat and rice cultivation has had adverse environmental consequences in the form of rapid ground water depletion and soil degradation. Moreover the changing consumption patterns of households towards high value horticulture product like vegetables & fruits, dairy products and animal products, are new profitable alternatives to farmers. The State Government is making special efforts to encourage crop diversification in the State. The State is laying greater emphasis on diversification in Maize, Sugarcane, farm-forestry & Cotton by providing various incentives to farmers to make these crops economical. For this purpose, State Government has allocated an amount of Rs. 4.72 crore from the 13th FC grant for improvement of Statistics to PAU, Ludhiana to carry on District-wise cost of cultivation study of major crops. This study will not only provide the costs on different crops but also help in framing suitable policies for diversification.

Yield of Principal Crops

1.9 Yield rates in kgs per hectare during 2014-15 (P) are: wheat 4304, rice 3838, maize 3652, gram 1085, sugarcane (Gur) 6186, cotton (American) 546, cotton (Desi) 397, rape seed and mustard 1257, groundnut 1860 and sunflower 1770.

High Yielding Varieties

1.10 Punjab agriculture is known for use of high yielding varieties. During the year 2014-15, 100 % area of wheat, rice and maize were under high yielding varieties.

PRINCIPAL INPUTS

Irrigation

1.11 Punjab has an excellent network of irrigation facilities. During 2014-15, 99% of the gross and net area sown was irrigated and Irrigation intensity had increased from 187 in 2013-14 to 191 in 2014-15(P) (Box 11).

Box:11 Gross/Net Irrigated Area							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14(R)	2014-15(P)
	('000Hectares)						
1.Gross Area Sown	7502	7941	7882	7902	7870	7848	7900
2.Gross Irrigated Ratio (2/1)	94	96	98	98	98	98	99
3.Net Area Sown	4218	4250	4158	4134	4150	4145	4135
4.Net Irrigated Ratio (4/3)	93	95	98	99	99	99.9	99

Source: Director of Land Records, Punjab

Tube wells are the main source of irrigation in the State followed by canals. The net area irrigated by tube wells has gone up in the last two decades when it increased from 22.33 lakh hectares in 1990-91 to 29.81 lakh hectares in 2013-14. High dependence on tube wells for irrigation has led to rapid depletion of groundwater in the state. Punjab has more than 13 lakh tube wells which irrigate about 3 million hectares of land. Approximately 70% area constituting central Punjab faces ground water depletion. At present, ground water level is depleting rapidly in the state. (Box 12).

Box:12 Net Area Irrigated by Source in Punjab (‘000 hectares)						
Source	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Canals	1669	962	1116	1116	1133	1160
Tube wells	2233	3074	2954	2970	2982	2981
Other Sources	7	2	-	-	-	-
Total	3909	4038	4070	4086	4115	4141

Source: Director of Land Records, Punjab

Box:13 State Government Initiatives to Check Ground Water Depletion in the State

Scheme for Rain Water Harvesting in the State: Scheme for rain water harvesting is being implemented in the kandi area of the state to accelerate ground water recharge for the replenishment of depleting water level.

Soil and Water Conservation on Watershed basis in Kandi non project Areas: The scheme is mainly meant for undertaking soil and water conservation works in Kandi tract of the state. The major interventions include Drainage Line Treatment, Gully Control, Rainwater Harvesting, In-situ Moisture Conservation, Stream bank erosion control and Development of Micro water resources in the Kandi Non-project area with the objectives of soil & water conservation, erosion control and livelihood support.

Assistance to farmers in Under Ground Pipe System (UGPS) for Promotion of on Farm Water Conservation: To propagate on-farm water conservation by replacing low-efficiency kutchha field irrigation channels with high-efficiency Underground Pipeline System (UGPS) which can not only save 15-25% of water, power & labour but also 1% of productive land, a new scheme for providing subsidy on UGPS was launched during the Annual Plan 2009-10.

Project for judicious use of available water and harvesting of rain water for enhancing irrigation potential in Punjab State (NABARD-RIDF-XVII): The project has been approved by NABARD during 2011-12 under RIDF-17 for `120.00 crore in the ratio of 95:5. Under the project 90% assistance would be provided for Community Underground Pipeline System (UGPS) Projects in 10 districts and 100% assistance would be provided on Rainwater Harvesting Structures in Kandi area.

Resource Conservation through Laser Leveler: The scheme is aimed at conservation of on-farm irrigation water through fine leveling of the fields. Assistance of 50% of the cost subject to a limit of Rs. 1.50 lakh is proposed on the purchase of 1 laser leveler for the farmers owing a tractor of 55 HP or above.

Provision for Machinery Division at the Headquarter: This scheme is for operation of the machinery like bulldozers, excavator-cum loader, tractors and laser levelers used on subsidized hiring basis for development of farm land for departmental works and the fields of the farmers in the state.

Punjab Soil Preservation of Sub soil Water Act: 2009

The Punjab Preservation of subsoil water Act has been successfully implemented in 2009. Under this act, paddy transplanted (Non-basmati variety) before 15th June has been banned. The act has shown positive benefits to check the over-exploitation of ground water.

Consumption of Fertilizers

1.12 The consumption of chemical fertilizers has been increasing steadily in the State. Total consumption of NPK fertilizers in Punjab has increased from 12.20 lakh nutrient tones in 1990-91 to 16.77 lakh nutrient tons in 2014-15 (P) (**Box 14**). Consumption of chemical fertilizers (NPK) per hectare of gross cropped area has also increased from 163 Kgs in 1990-91 to 212 Kgs per hectare in 2014-15 (P).

Box: 14 Consumption of Fertilizers							
<i>(000 nutrients tonne)</i>							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14 (R)	2014-15 (P)
Total NPK	1220	1313	1911	1918	1972	1713	1677
Nitrogenous (N)	877	1008	1403	1416	1486	1364	1321
Phosphatic (P ₂ O ₅)	328	282	435	448	462	325	326
Potassic(K ₂ O)	15	23	73	54	24	24	30

Source: Director of Agriculture, Punjab

AGRICULTURAL MARKETING, PRICES and STORAGE FACILITIES

1.13 Marketing and storage facilities are crucial components of post-harvest technology. As on 31st March, 2015, there are 152 regulated markets in Punjab. The average number of villages and area served per market is 80 and 331 (sq. kms.) respectively in 2014-15. The total storage capacity for foodgrains decreased from 245.84 lakh tonnes in 2013-14 to 220.95 lakh tonnes in 2014-15(P) which comprises of 142.35 lakh tonnes of covered and 78.60 lakh tonnes of open capacity.

Market Arrival of Paddy and Wheat

1.14 The market arrival of paddy and wheat has increased significantly. In the year 2014-15, 11932 thousand ton of wheat and 11841 thousand ton of paddy arrived in the market. The arrival of both wheat and paddy has significantly gone up from 1990-91 onwards (**Box 15**).

Box: 15 Market Arrivals of Important Crops		
<i>(‘000 Ton)</i>		
Year	Paddy	Wheat
1990-91	7882	7109
2000-01	11057	9698
2009-10	14237	10994
2010-11	13136	10278
2011-12	11926	11094
2012-13	13395	12834
2013-14	13192	11097
2014-15(P)	11841	11932

Source: Director, Food and Supplies Department, Punjab

Contribution to Central Pool

1.15 Punjab has a great role in ensuring food security of the nation by making significant contribution of wheat and rice to Central Pool. It contributed 41.5 percent of wheat and 24.2 percent of rice to Central Pool in 2014-15. Punjab ranked first among states in contribution of wheat and rice to central pool for the year 2014-15. The total contribution of wheat and rice to the Central Pool has increased from 115.6 lakh tonnes in 1990-91 to 194.27 lakh tonnes during 2014-15 consisting of 116.41 lakh tonnes of wheat and 77.86 lakh tonnes of rice(**Box 16**).

Box : 16 Contribution to Central Pool				
<i>(Lakh Tonne)</i>				
RICE			WHEAT	
Year	Contribution to the Central Pool	% share to the Central Pool	Contribution to the Central Pool	% share to the Central Pool
2009-10	92.8	28.9	107.3	42.2
2010-11	86.3	25.3	102.1	45.4
2011-12	77.3	22.1	109.6	38.7
2012-13	85.6	25.1	128.3	33.6
2013-14	81.06	25.5	108.97	43.4
2014-15	77.86	24.2	116.41	41.5

Source: Ministry of Consumer Affairs, Govt. of India

ALLIED SECTOR

Horticulture

1.16 The area under fruits increased from 0.68 lakh hectares in 1990-91 to 0.78 lakh hectares in 2014-15. Kinnow, orange, malta, lemon, guava, pear, mango and grapes are the main fruits grown in Punjab. Total production reported under these fruits was 16.45 lakh metric tonnes for the year 2014-15.

The total area under all vegetable crops has increased almost four times during 1990-91 to 2013-14 when it increased from 0.55 lakh hectares in 1990-91 to 2.14 lakh hectares in 2014-15.

(**Box 17**) Potato, with an area of 0.90 lakh hectares in 2014-15 is the major vegetable crop of the State.

Box : 17 Area under Fruits and Vegetables in Punjab							
<i>(Hectare)</i>							
	1990-91	2000-01	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15 (P)
Fruits	68835	34209	69813	71473	74897	76592	77751
Vegetables	54612	110316	102893	113830	122181	203734	214406

Source: Director Horticulture and Director Land Records, Punjab

1.17 The state Government has laid special emphasis on the diversification of agriculture through development of horticulture. It has planned to bring an area of 20000 hectares under fruits during the 12th Five Year Plan. To promote horticulture in the State, the Government is also taking initiatives like strengthening of citrus estates, establishment of litchi & pear estates and technology dissemination & training in horticulture practices to farmers.

Animal Husbandry, Dairying and Fisheries

1.18 Livestock sector contributed 7.88% to the Gross State Value Added (GSVA) at constant (2011-12) prices in 2014-15(Q) and is expected to contribute 7.77% to the GSVA in 2015-16(A). Punjab is the top producer of milk and is a leading producer of eggs in the country. The per capita availability of milk in the State is highest in the country. Being labour intensive in nature, the sector is instrumental in providing gainful self-employment opportunities to unemployed rural youth and poorer sections of the society.

1.19 The department of animal husbandry has a vast infrastructure of 19 polyclinics, 1367 veterinary hospitals and 1485 veterinary dispensaries. A modern & state of the art Cattle Breeding farm is being established at village Rauni in Patiala district. The buildings of 37 Tehsil/Block level and 110 Village Level Veterinary Hospitals are being constructed. To fill the requirement of veterinary doctors, a new veterinary college is being established at Rampuraphul in district Bathinda. The infrastructure of Govt. Piggery Farms is being strengthened. Punjab veterinary Vaccine Institute, Ludhiana is being upgraded as per GMP norms. Three new Veterinary Polyclinics are being constructed in Pathankot, Barnala and Fazilka.

1.20 The State Government is implementing a number of Centrally Sponsored Schemes related to animal production and animal disease prevention. The State Government is also implementing a special state plan scheme for Animal Husbandry Extension and Training Programme with a view to generate employment opportunities for un-employed educated youth for self-employment in rural areas whereby extension and training programmes are implemented for disease Control, awareness in management of animals/birds and animal welfare camps are also organised. Besides this, the Government has also taken important initiatives like strengthening of infrastructure of veterinary institutions, construction of new veterinary institutions at the block and tehsil level, schemes for development of piggery and other livestock in the state with a special focus on low

income groups and development of fodder resources and processing. New projects under Gopal Mission have been initiated for conservation of indigenous breeds.

Dairy Development

1.21 Punjab is one of the leading producers of milk with dairy production of 27 million kg per day. There are 79 milk plants and chilling centres in the State. 200 integrated Buffalo Development Centres have also been set up to cover about 1600 villages across the state. The State produced 10351 thousand tonnes of milk in the year 2014-15. The per capita availability of milk in Punjab is also much higher as compared to the All India level (**Box 18**). In order to develop dairy sector into a lucrative alternative to crop production, during the 12th plan, the State Government is laying special thrust on education and training of farmers for diverting them towards commercial dairy farming with a special focus on improving quality of milk and value addition at farm level by providing dairy entrepreneurship training and assisting farmers in establishing commercially viable units of dairy farming. To encourage viable commercial dairy farming, the Government has launched a new scheme of mechanization of dairy farms which proposes to cater to mechanisation needs of both individual farmers and groups of small farmers.

1.22 Various steps are also being taken by the state for increasing the milk production like increased coverage of buffaloes under artificial insemination and supply of imported sexed semen straws to farmers at subsidized rates to increase the female population of cattle.

Box: 18 Production and Per Capita Availability of Milk			
Year	Milk Production('000 ton) in Punjab	Per capita Availability of milk per day(gram)in Punjab	Per capita Availability of milk (gms per day)in India
2009-10	9389	915	273
2010-11	9423	931	281
2011-12	9551	944	290
2012-13	9724	961	299
2013-14	10013	971	..
2014-15	10351	993	..

Source: National Dairy Development Board and Director, Animal Husbandry, Punjab

Fisheries

1.23 During the year 2014-15, upto 31st March, 2015, 36,682 acres total water area has been brought under fish culture. During the year 2014-15, 2297 lac total fish seed was produced/supplied in the state out of which 514.76 lac fish seed was supplied from Government fish seed farms. 1,14,771.25 tonnes fish was produced in the state during the year 2014-15.

1.24 In order to boost fish culture in the non water logged areas of state a project amounting to Rs.9.70 crores has been approved under RKVY Scheme during the year 2014-15. Under this project subsidy of Rs. 60,000/- per acres for excavation and Rs.20,000/- as input subsidy will be provided to fish farmers during first year in the 16 districts of the state. During the year 2015-16, Rs. 300.00 lac has been released for providing subsidy to fish farmers.

1.25 During the year 2014-15 under RKVY Scheme "Modernization and upgradation of Govt. fish seed farms" work of modernization and upgradation is being carried out with an amount of Rs. 752.50 lakh at 7 Government Fish Seed Farms namely Rajasansi (Amritsar), Hayatnagar (Gurdaspur), Bir Dosanj Nabha (Patiala), Mohi (Ludhiana), Rai-ke-kalan (Bathinda), Malwal (Ferozepur) and Faridkot farm (Faridkot). After completion of work, the capacity of these Government Fish Seed Farms will increase significantly which will help in meeting the demand of good quality fish seed.

CHALLENGES & PROSPECTS

1.26 The cropping intensity in the state has already reached saturation and the irrigation potential has also been fully exploited. Given that almost 99% of the cultivable land in the State is under plough, there is no further scope of increasing the area under agriculture and any future growth in agriculture has to necessarily come from increased productivity. However, productivity has also stagnated in the absence of any major scientific breakthroughs. The yield of important crops like wheat and rice, though higher than national average, is nearing stagnation. Increasing the yield of these food grain crops through scientific interventions holds the key to sustain their high production in the future.

1.27 The sustainability of agriculture in the State is at serious risk due to rapid depletion of ground water resources and excessive reliance on the wheat-rice cropping pattern. The diversification of agriculture is called for to overcome the environmental problems induced by the wheat rice cropping cycle and to diversify the income sources of small and marginal farmers. Better management practices and measure to improve input resource efficiency are needed to check the depleting water table and soil degradation.

1.28 The high incidence of debt among farmer households mainly due to falling real farm income is another area of concern. As per the latest survey conducted by PAU, Ludhiana, about 5000 farmers and farm Labourers have committed suicides during the last 10 years. Urgent steps are required to enhance the profitability of agriculture by revising the criteria adopted by the centre for determination of MSP, incentive for nonfarm activities by small and marginal farmers to support agriculture incomes and appropriate insurance schemes against crop failures.

1.29 Despite serious challenges facing its agriculture sector, the State has been able to achieve record production of food grains at 267 lakh tones in 2014-15 (P) and likely to be at 286 lakh tones during 2015-16.

1.30 The State Government has planned many schemes during the 12th Plan to check the declining water table. Paddy transplantation before 10th June has been successfully banned under

the Punjab Preservation of Sub-Soil Act, 2009. Specific schemes have been launched for conservation of ground water. This includes introduction of zero tillage technique, micro irrigation scheme, drip and sprinkler irrigation system and recharge of ground water through construction of check dams on small rivulets in kandi area and underground pipeline system for canal based irrigation. Besides, the canal and water courses are being lined so as to utilize the full potential of the irrigation system. 12 low dams have already been constructed on major rivulets and 17 more would be constructed in the 12th Five Year Plan.

1.31 To strengthen agriculture research, the Government of India in collaboration with the Borlaug Institute for South Asia (BISA) has set up an experimental site for wheat and maize in Ludhiana. It would give fillip to research in new areas and help the state in achieving new productivity levels

Energy plays a vital role in the development of the overall economy of the State. Adequate and reliable availability of power is indispensable for sustained growth of the economy. Power is central to Punjab's agriculture and industrial sectors and the state has been working towards expanding and strengthening its power infrastructure to meet the increasing demand in various sectors of the economy. Infrastructure also forms the backbone of any economy and presence of quality infrastructure is a prerequisite for rapid economic development. Punjab ranks high among states of India in terms of physical infrastructure. Punjab has one of the best rail and air transportation networks in India. The State Government places high priority on infrastructure development in the State.

ENERGY

Electricity

Installed Plant Capacity

2.2 The installed plant capacity for electric power generation in the State is 4949 MW in 2015-16(RE). Respective figures for Hydro and Steam (Thermal) are 2309 MW and 2640 MW in 2015-16 (RE) (**Box 19**).

Box: 19 Installed Capacity for Electricity Supply

Sr.No.	Item	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15 (P)	2015-16 (RE)
1	Hydro	2309	2293	2293	2309	2309	2309
2	Thermal	2620	2620	2630	2630	2640	2640
	Total	4929	4913	4923	4939	4949	4949

Source: Punjab State Power Corporation Ltd.

Plant Load Factor

2.3 Thermal power plants are expected to generate a plant load factor of 53.21% during 2015-16 (RE) as against 50.56% during 2014-15 (P).

Energy Availability

2.4 The total energy availability in the State is estimated at 51172 million Kwh during 2015-16 (RE) against 49227 million Kwh during 2014-15 (P). During 2015-16 (RE) the availability of electrical energy from Hydro and Steam /Thermal plants was targeted at 9257 million Kwh and 12305 million Kwh respectively. The anticipated purchase from other power plants of different states is expected to be 29610 million Kwh in 2015-16 (RE), which is higher than that of last year. **(Box 20).**

Box: 20 Electrical Energy Availability

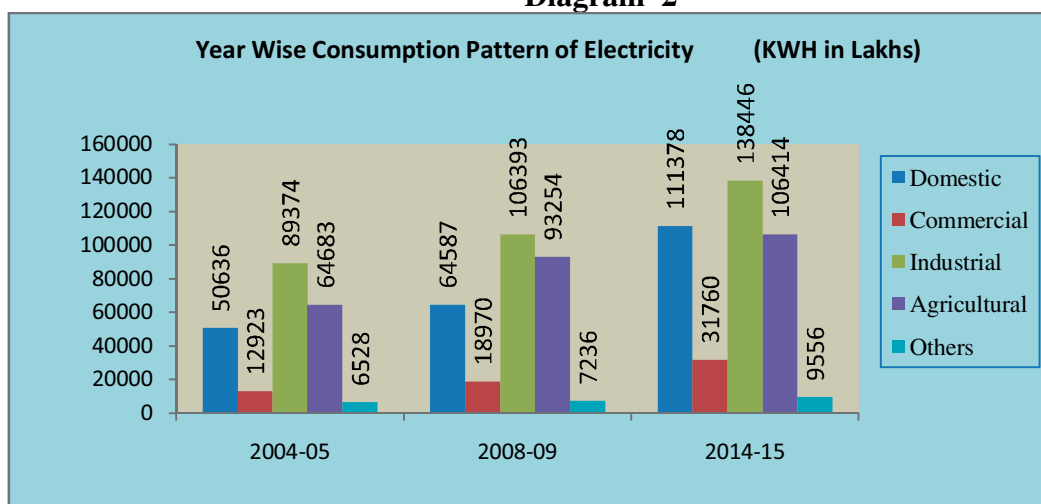
(Mkwh)							
Sr.No.	Item	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15 (P)	2015-16 (RE)
1	Hydro	9262	9957	8433	9003	8629	9257
2	Thermal	18326	19068	18014	16306	11692	12305
3	Power Purchased	12087	10790	19161	21650	28906	29610
	Total	39675	39815	45608	46959	49227	51172

Source: Punjab State Power Corporation Ltd.

Consumption Pattern of Electricity

2.5 In Punjab, the consumption of electricity has been the highest in the industrial sector followed by the agriculture sector and domestic sector. In the ten year period from 2004-05 to 2014-15, the consumption of electricity saw the highest increase of more than 100% in case of commercial and domestic sectors followed by agriculture sector.

Diagram 2

Tube wells Energized

2.6 High yielding varieties of seeds and use of chemical fertilizers have generated a great demand for irrigation facilities. The increased demand is being met by energizing more tubewells/ pump sets. As many as 10656 tubewells were energised during 2014-15 thus bringing the cumulative number of tubewells energised to 12,35,722 in the state.

BOX :21 State Government Initiatives to make Punjab Power Surplus

The State government has taken a number of initiatives to make Punjab a power surplus state. To this effect, the Punjab State power corporation limited has taken various initiatives like reduction in Aggregate Technical and Commercial (AT&C) losses for better services to consumers. IT enabled services, IPP initiatives for addition of new generating capacity, setting up of new grid sub-stations for improving voltage quality and to bring about organizational transformation. For APDRP-II Part A&B Rs.60 Crore and Rs.650 Crore have been provided during the current fiscal year.

All 4 units of GNDTP, Bathinda have been Renovated and Modernized (R&M), 3rd unit after R&M was commercialized on 07.12.2012 and 4th unit on 27.09.2014. After R&M of Unit-3 and 4, capacity of each has been enhanced from 110 MW to 120 MW.

The power generation in the state will witness a quantum jump with the commissioning of the three thermal projects adding up to 3920 MW that are coming up near Talwandi Sabo, Rajpura and Goindwal Sahib. These projects are being developed on Build Own and Operate (BOO) basis in private sectors. Out of the total 3920 MW, 2720 MW (1400 MW Rajpura TPP and 1320 MW Talwandi Sabo TPP) has already been declared commercially operational. The remaining unit of 660 MW of Talwandi Sabo Power Plant is also expected to be commissioned in the last quarter of financial year 2015-16 and the balance 540 (2x270) MW of Goindwal Thermal Power Projects are yet to be commissioned. Process for developing 1320 MW (2x660MW) Thermal Power Project near Hazipur, Mukerian district Hoshiarpur in State Sector has commenced.

Hydel Capacity in the State Sector is also being enhanced. Construction of 18 MW Mukerian Hydel Project Stage-II is progressing well and is expected to be commissioned during 2016. Work on Construction of Civil Works of 206 MW Shahpur Kandi Hydel Project has been taken up by Punjab Irrigation Department.

With the efforts of Govt. of Punjab , the state has also been allocated a total of 2272.13 MW power from 6 Ultra Mega Power Projects of Govt. of India. Out of these 6 UMPPs, 2 projects named Mundra, UMPP (Gujrat) and Sasan UMPP (Madhya Pradesh) have started generation and Punjab has started getting power as per allocation, As of now the PSPCL has 11804 MW as installed capacity upto January 2016, from the sources including BBMB and Central Sector.

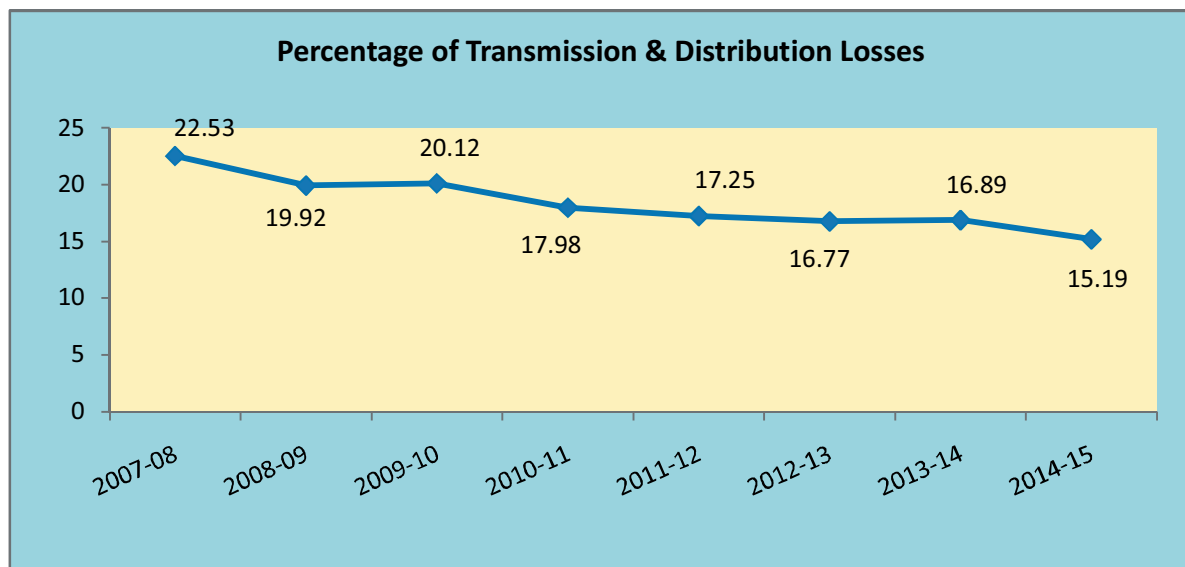
Major initiatives like shifting of low voltage distribution system to high voltage distribution system, addition of capacitors, shifting of meters outside consumers premises, automated meter reading facilities have resulted in reduction of peak demand by 1000 MW and saving of 700 MUs annually. Transmission and Distribution system of major towns in Punjab is being upgraded and strengthened in phased manner. For releasing the tube well connections including tube well connections for SEM area during the financial year 2015-16, Rs. 240 crore has been provided. For 33/66 KB transmission lines and Grid upgradation/constructions Rs.480 crore have been provided for 2015-16 and Rs. 550 crore are to be expended in the next year.

Apart from this, IT initiatives in Customer Services i.e. On-line registration and Clearance of Industrial Consumers above 100 KW, Multiple Bill payment options introduced i.e. E-payment, Retail Outlets, Spot Billing & Collections and Bill Payment Machines 24x7 Nodal Complaint Centers at divisional level, Centralized on-line consumer complaints/grievances handling system have been made operational.

Transmission and Distribution Losses

2.7 Transmission and distribution losses are another area where special focus is needed. As per estimates of Punjab State Power Corporation, Ltd. transmission and distribution losses (Technical & Non -Technical) which were 16.89 % during 2013-14 (P) are expected to come down to 15.19% as on 31.03.2015. There is vast scope to curb these losses in the State. The energy saved from such losses will automatically increase its availability. For reducing T&D losses an amount of Rs. 33 crore has been earmarked for the year 2015-16.

Diagram 3

Consumption of Petroleum Products

2.8 The consumption of petrol in 2014-15(P) at 662728 M.Tonnes is 8.89 % more than that of 2013-14. The consumption of high speed diesel in 2014-15(P) at 3206822 M.Tonnes is 0.18% less than that of 2013-14. The consumption of kerosene oil increased in 2014-15(P) by 4.25% as compared to the previous year. The number of LPG connections has decreased from 65.68 lakh in 2013-14 to 64.12 lakh in 2014-15(P) (**Annexure-Table 2.7**).

RENEWABLE ENERGY

2.9 Punjab has considerable potential in Renewable energy sector which is being harnessed. By virtue of its topographic location and agriculture base, the State has an extensive irrigation canal network with potential for small/micro/mini hydro power. Punjab's rare accomplishment in renewable energy sector has been recognized by Government of India as the state received 'BEST PERFORMING STATE AWARD IN SOLAR ENERGY' from the Government of India and "The Best Bio-Energy Award" from the Renewable Energy Association for setting up maximum bio-mass projects based on agro-based material.

**Box :22 Source-Wise Estimated Potential and Installed Capacity of Renewable Power:
Punjab (as on 31-01-2016)** (MWs)

S.No	Energy Sources	Estimated Potential	Installed Capacity
1	Small Hydro Power	250	135
2	Biomass Power	600	63
3	Cogeneration Bagasse	500	410
4	Waste to Energy	50	1
5	Solar	5000	262

Source: - 1- Punjab Energy Development Agency

Box:23 State Government Initiatives in Renewable Energy

Punjab Energy Development Agency is the State Nodal Agency for the promotion and development of renewable energy projects in Punjab. At present the cumulative capacity of New and Renewable Sources of Energy (NRSE) projects in the state is 840 MW. It is estimated that the state of Punjab would further achieve a capacity addition of 5300 MW power through renewable sources of energy by the year 2022. The contribution would come from Solar, Biomass, Co-generation, Hydel and Waste to Energy Projects. The generation of power from above Renewable sources of Energy will also help in mitigating carbon dioxide emissions and combat climate change.

SOLAR POWER PROGRAMME: Punjab is also endowed with vast potential of solar energy with over 300 days of sunshine in a year with insolation level varying between 4-7 Kwh/sq.km. At present installed capacity of Solar Power Projects is 230 MW including rooftop plant of capacity 12 MW which is largest plant in world installed at Dera Beas in district Amritsar. Punjab Energy Development Agency had allocated 229 MW solar power projects on BOO basis under 2nd phase, Implementation Agreement and Power Purchase Agreements have already been signed, all the projects will be commissioned during 2016. From the total allocated capacity, 4 projects of 39 MW capacity have been commissioned. One project of 1 MW capacity was commissioned in August 2015 by M/s Jagdev Singh and Shavinder Kaur Energy Pvt.Ltd. (JSSK). The rooftop solar project of 53 MW capacity has been allocated to developers, out of which project of 12 MW capacity has commissioned at Dera Beas Distt Amritsar by Radha Soami Satsang Beas (RSSB) Education and Environment Society on 08.12.2015, which is the largest Roof Top Solar power project in the world. The total capacity of 500 MW shall be commissioned by 31 March 2016.

BIOMASS POWER PROJECTS: Punjab is primary an agrarian economy and holds tremendous potential for energy generation from Agro- residues like Cotton Stalks, Paddy Straw and Paddy Husk etc. In the State so far 7 projects of total capacity 62.5 MW have been commissioned. One project of capacity 6 MW at village Manuke Gill, District Moga is under commissioning and one another Boi-Mass project of Biomethanation based of capacity 4 MW will be commissioned during 2016. The Government of Punjab is providing 50% subsidy for purchase of Balers and Reapers for collection and bundling of Rice straw for further supply to biomass power project developers. This scheme brings lot of employment opportunities to the rural areas and preventing the burning of rice straw in fields which causes lot of pollution.

CO-GENERATION POWER PLANTS: Since the State of Punjab has an established industrial base which is expanding, Co-generation Plants have proved to be highly beneficial for the industry. The sugar, paper, fertilizer, chemical, textile and other industries are presently having an estimated combined potential of 500 MW. A capacity of 410 MW has already been added and projects of 20 MW capacities are under implementation.

MICRO/MINI HYDRO ELECTRIC PROJECTS: Punjab has total potential of over 250 MW at canal falls out of which 134.95 MW capacity projects are in operation and projects of 30 MW capacities are under implementation.

WASTE TO ENERGY POWER PROJECTS : At present about 5000 Metric Tonnes of Municipal Urban and Industrial solid waste is being produced everyday in urban areas of the state. Introducing scientific processing and treatment of this quantity of waste would add to power generation besides being environmentally benignant. One project of 1 MW capacity has been successfully commissioned in Habowal dairy complex, District Ludhiana and 2 more projects at Jamsher Dairy Complex, Jalandhar and Tajpur Dairy Complex, Ludhiana will be implemented during the next year.

Apart from above mentioned projects Government has planned to install 10,000 Solar water pumps of capacity 5HP each with 30% central financial assistance, 20MW Solar PV Canal tops Projects are being set up in Punjab. 5 MW capacity projects have already been allocated and balance 15 MW is under allocation. More than 5000 street lights have been installed in different villages in Punjab and every year about 5000 lights are being installed. The approx. cost of one solar lights is Rs.14000/- and Govt. of India is providing 30% subsidy. Similarly, Punjab had notified its Net Metering Policy in August, 2014 which will help to maximize the use of Solar Energy in decentralized mode.

Bio-Gas Plants

2.10 Bio-gas plants not only provide energy in a clean and non-polluted form in rural areas but also produce nitrogen enriched manure for increasing crop production. During 2014-15, Punjab Energy Development Agency (PEDA) has installed 7304 Bio-gas Plants.

Solar Thermal Systems Installed

2.11 Solar Energy Programme is aimed at supplementing thermal energy requirements by harnessing solar energy at different temperature by directly converting it into heat energy. Under Solar Thermal Extension Programme, 2611 Solar Street Lights were installed by Punjab Energy Development Agency (PEDA) during 2014-15.

Micro Hydel Power

2.12 In the Hydro sector, micro-hydel power development is not only economical but also the most environment friendly renewable energy programme. State is taking advantage of the available mini falls on the canals to tap these sources to good effect. During 2014-15, 7 million

Kwh of electricity was generated from Micro Hydel Power Projects. During 2015-16 (RE) the target for generation of 6 million Kwh of electricity from micro-hydel power projects was fixed.

INFRASTRUCTURE

Roads

2.13 Road transport is a vital infrastructure for the development of economy of state. The total road length in Punjab during 2014-15 is 84603 kms against 2013-14 is 81402 kms. Out of the total inhabited villages, 12154 villages in Punjab are linked with metalled roads. According to 12th Five Year Plan the proposed new national highways are: 4 laning of Amritsar-Ganga Nagar Road (NH-15), 4 laning of Jalandhar-Jind Road (NH-15), 6 laning of Jalandhar-Dhilwan (NH-1), 4 laning of Kharar-Kurali (NH-21). Once these works are completed nearly the entire network of national highways would be upgraded to 4/6 lanes.

According to Annual Plan 2015-16 the works that have been completed in last two years on Output and Performance Based Roads Contract (OPRC) network in Sangrur-Mansa-Bathinda area are rehabilitation of Dhanula road, improvement of Mansa-Kenchain Chowk to Mour road and Bhwanigarh to Mehlan chowk, improvement of road from Mansa (Ram Ditte wala chowk) to Talwandi Sabo (Ram Tirath Jaga), resurfacing of Bathinda –Ram Tirath Jaga road.

Railways

2.14 Total route length of railway network in Punjab is 1849.95 km in 2015 against 1825.08 km in 2014.

Civil Aviation

2.15 Punjab has both domestic and international airports, catering to the needs of both domestic and foreign travel. The main airports of the state are Amritsar International Airport, Chandigarh Airport and Ludhiana Airport. Besides the above airports there are some smaller airports in Punjab. There is an Air Cargo Complex at Amritsar and an inland container depot at Ludhiana. Freight stations are established at places like Jalandhar, Bhatinda, Rajpura, and Ludhiana. Punjab offers an organized and developed transportation by air, making the state more reachable and explorable.

The average No. of passengers handled per day are 1997 and average cargo handled per day is 0.33 tonne in domestic air traffic during 2013-14. In inter-national air traffic the average No. of passengers handled per day are 836 and average cargo handed per day is 2.6 tonne during 2013-14.

Chandigarh International Civil Air Terminal at SAS Nagar

A MoU was signed between Govt. of Punjab and Airports Authority of India and Govt. of Haryana for the development of International Civil Air Terminal at SAS Nagar. Government of Punjab and Government of Haryana have shared the cost of acquisition of 306 acre land and will have equity share of 24.5% each in the Joint Venture Company which has been named as “Chandigarh International Airport Limited”. New Terminal was inaugurated by Hon’ble Prime Minister of India on 11th Sept. 2015. Domestic Flights operations have started from this new terminal. Matter is being taken up with various airlines and Government of India by Hon’ble Chief Minister, Punjab to start International operations from this terminal. The Punjab Government proposed to give new name to civil air terminal i.e. Shaheed Bhagat Singh International Airport Ltd. Government of Haryana has now agreed to this.

Civil Enclave at Bathinda

Ministry of Defence, Govt. of India have accorded approval for starting two civil commercial flights from Indian Airforce Station Bhisiana near Bathinda in the year 2010. The Government has acquired 39 acres of land for Civil Enclave Bathinda and handed it to Airports Authority of India. The construction work of Civil Enclave building on the site has been completed and ready for commissioning.

Civil Airport at Sahnewal Near Ludhiana

As required by Airports Authority of India, 7.5 acres of land was acquired by the Govt. of Punjab and handed over to Airports Authority of India in the year 2010 for the installation of Doppler Very high frequency Omini Range (DVOR) (Navigational Aid) and for providing an isolation bay. DVOR has been installed and work of runway strengthening and runway lightening has been completed by Airports Authority of India, which will help to land flights even during the low visibility conditions. Airports Authority of India has demanded approximate 322 acres of additional land for the extension and up-gradation of this airfield to handle bigger jet aircrafts.

Establishment of Punjab State Civil Aviation Council

To Promote Training standards in the field of flying and Aircraft Maintenance Engineering in the state of Punjab, Punjab State Civil Aviation Council has been established, which will look after the activities of flying training institutes and Punjab Aircraft Maintenance Engineering College at Patiala. The Council will take necessary steps to upgrade the infrastructure and training standards of these institutes. Punjab State Aeronautical Engineering College is being established at Patiala under Rashtriya Uchattar Shiksha Abhyan Scheme of the department of Higher Education, Government of India.

Extension of existing Air Fields & Airports, construction of new airports & Heliports in Punjab and Acquisition of land

The main objective of the scheme is strengthening and extension of aerodromes including improvement /widening of taxi tracks, construction of boundary wall around aerodromes, payment of compensation for land purchased for construction of airport as well acquisition of land for construction new airfields and civil enclaves in the state. For this purpose an outlay of Rs.10.00 cr is provided for the annual plan 2015-16.

Communication

2.16 Punjab has kept in pace with development in Tele-communication. Total number of land line connections are 740313 in Punjab during 2014-15. The total number of mobile phone connections are 3168696 as on 31.10.2014. Tele-Density in Punjab is 105.13 against 77.59 in India as on December, 2014. In case of rural area tele-density is 70.98 in Punjab against 46.14 in all India level. In urban areas in Punjab the tele-density is 150.01 against 147.75 at all India level.

Economic development of the economy is attained when it follows the path of development i.e. at first stage a shift from Agriculture to industry and then from industry/secondary sector to tertiary sector. Hence for sustainable growth of economy, it is imperative that the industrial sector should be developed simultaneously with that of agriculture sector. The share of industry in the GSVA is 24.38% in 2014-15 (Q). The State Government has taken a number of significant initiatives during the year to encourage industrial investments in the state.

Growth of Industries

3.2 **Box 24** below presents the cumulative growth of industrial sector in Punjab during the recent years.

Box:24 Growth of Industries in Punjab (Cumulative)

Year	Units (No.)			Employment (No.)			Investment (Rs. Crore)			Production (Rs. Crore)		
	SSU	L&M	Total	SSU	L&M	Total	SSU	L&M	Total	SSU	L&M	Total
2010-11	152583	360	152943	1002860	210820	1213680	8265	52870	61135	50963	72284	123247
2011-12	151977	380	152357	1033553	238589	1272142	9815	50176	59991	56184	92393	148577
2012-13	154421	428	154849	1077616	240293	1317909	11459	53705	65164	62971	77557	140528
2013-14	156518	445	156963	1112858	243820	1356678	12961	55244	68205	74606	91130	165736
2014-15(P)	158655	475	159130	1139126	266000	1405126	14191	61750	75941	84630	124450	209080
2015-16 (Proj)	161400	500	161900	1148000	280000	1428000	15700	67500	83200	93000	130500	223500

Source: Department of Industries, Government of Punjab

Note: SSU=Small scale units, L&M=Large & Medium

3.3 The number of large & medium scale industrial units was 475 during the year 2014-15(P) with a fixed investment of Rs 61750 crore, which provided employment to 2.66 lac persons with a turn-over of Rs. 124450 crore. During the year 2015-16, these units are projected to increase to 500 with a fixed investment of Rs.67500 crore, which will generate employment to 2.80 lac persons with a turn-over of Rs.130500 crore.

3.4 During 2014-15(P) there were 158655 small scale industrial units with an investment of Rs. 14191 crore which generated employment to 11.39 lac persons with a turnover of Rs. 84630 crore. During the year 2015-16 (Projected) this number has increased to 161400 ,with a fixed

investment of Rs.15700 crore, which will provide employment to 11.48 lac persons, with a production value of Rs. 93000 crore.

Industrial Performance

3.5 Growth rate of Industrial sector in Punjab v/s India is given in **Box 25**. It recorded a growth rate of 3.59 % in 2014-15(Q) and is estimated to grow by 3.14 % in 2015-16 (A).

**Box:25 Growth Rate of Industry Punjab V/S India at constant(2011-12) Prices
(Percent)**

Year	Punjab		India	
	Growth Rate	% Contribution to GSDP	Growth Rate	% Contribution to GDP
2011-12(P)	-	25.40	-	29.28
2012-13(p)	2.23	24.83	4.00	28.89
2013-14(P)	3.67	24.47	5.30	28.61
2014-15(Q)	3.59	24.38	5.40	28.16
2015-16(A)	3.14	23.88	7.40	28.18

Index of Industrial Production (IIP)

3.6 The State Index of Industrial Production (IIP) base 2004-05=100 for selected registered manufacturing factories is compiled quarter wise/annually on the basis of responding 697 industrial units as per the methodology of Central Statistical Organisation, Ministry of Statistics and Program Implementation, GOI.

The Annual Growth of IIP of manufacturing sector Punjab v/s India is in **box 26**.

**Box:26 Annual Growth in IIP of Manufacturing sector Punjab V/S India
(Percent)**

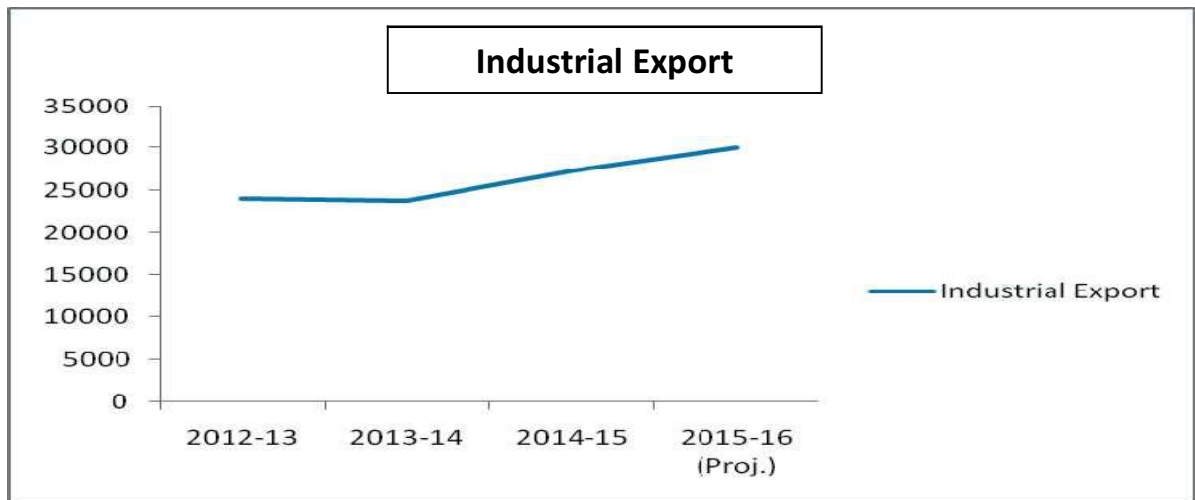
Year	Punjab	India
2012-13	2.6	1.3
2013-14	1.3	(-) 0.8
2014-15	1.2	2.3

Industrial Exports

3.7 The export performance of Punjab has been commendable in the last few years. Exports from the State during the year 2013-14 and 2014-15 was to the tune of Rs.23,722 crore and Rs.

27,235 crore respectively and it is expected that exports from the State would be Rs. 29,958 crore during the year 2015-16.

Diagram 4

Annual Survey of Industries (ASI)

3.8 Data regarding registered factories is collected every year by National Sample Survey Organization through Annual Survey of Industries popularly known as ASI. As per the ASI, number of factories in Punjab have declined from 12427 in 2012-13 to 12278 in 2013-14 showing decline of (-)1.20% whereas Fixed Capital has increased from 39,06,929 lakh in 2012-13 to 39,35,562 in 2013-14 showing an increase of 0.73%. The number of employees and net value added increased by 3.31% and 21.55% respectively in 2013-14 over 2012-13(**Box 27**)

Box:27 Registered Factories in Punjab.

S.N.	Items	Units	2011-12	2012-13	2013-14
1	No. of factories	Nos.	12593	12427	12278
2	Fixed Capital	Rs. lakh	3734551	3906929	3935562
3	No. of employees	Nos.	600041	583520	602818
4	Net value added	Rs. lakh	3293945	1980019	2406699

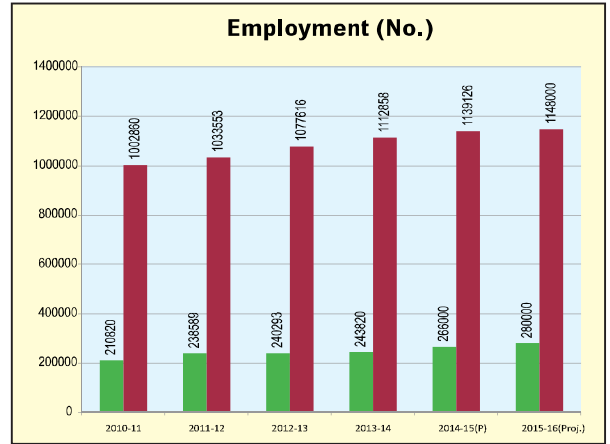
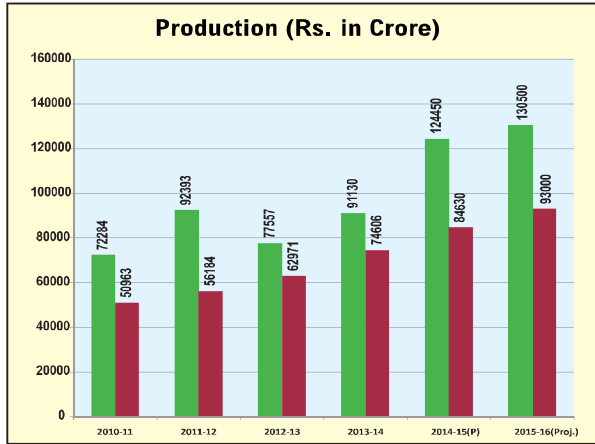
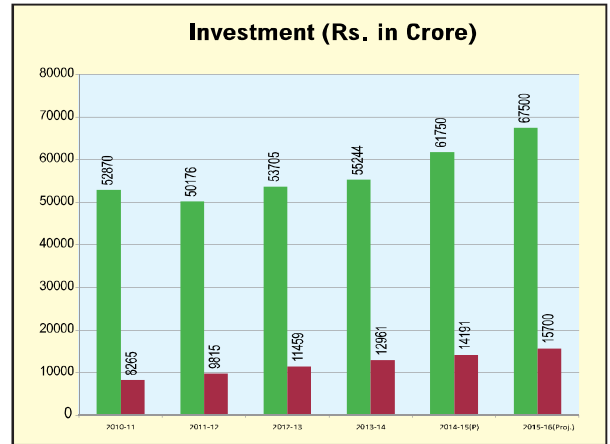
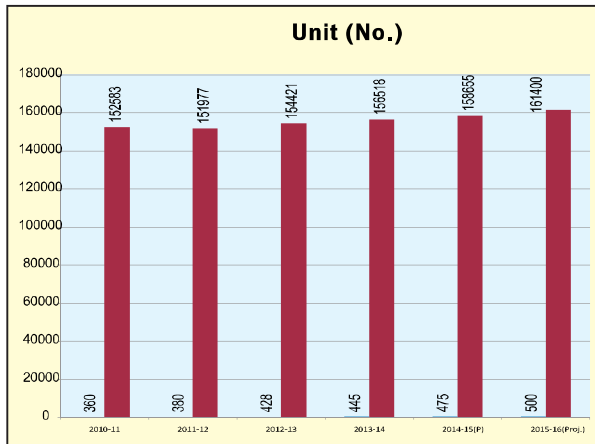
Source:-Annual Survey of Industries.

INSTITUTIONAL FRAMEWORK

The Punjab Agro Industries Corporation Ltd. (PAIC)

3.9 PAIC is the premier organization of Punjab Government, entrusted with the responsibility of promotion and facilitation of agro based industries including agro processing, dairy processing, poultry processing, agro residue processing, food & horticulture processing, agro chemicals manufacturing etc. PAIC is the Nodal Agency in the State to facilitate investment in the agriculture sector including agro processing under the State Government's Mega Project Scheme announced as a part of Industrial Policy, 2009. Under the mega food Park Scheme announced by

DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL SECTOR

■ L/M

■ SSI

the Ministry of Food Processing, Govt. of India, Punjab Agro has sent a proposal to establish a mega food park, at the cost of Rs 117.61 crore in Ladowal, District Ludhiana for which approval has been given by Ministry. The work regarding establishment of project will start in 2016-17.

Punjab Infotech

3.10 Punjab Infotech has successfully implemented e-tendering with online mode of payment in 42 Gateway Departments and (789 entities falling under their ambit) in a phased manner. More than 72724 number of tenders have been uploaded on centralized Government of Punjab Portal till 31st January, 2016 bringing in transparency and cost savings. The application has been satisfactorily used for e-auction of sand and gravel mines and Cattle fair in the State.

3.11 The Corporation introduced Training in IT in 1988 under the name Cal-C and further Cal-C Franchise Scheme was introduced in 1998. Presently Punjab infotech is having a strong network of 95+Cal-C authorized franchise centres in Punjab and Himachal Pradesh. The Corporation has successfully completed training to 706 candidates for PGDCA Course and 1290 SC candidates for Certificate Course under Department of Electronics & information Technology (DeitY) scheme in 2014-15. Training will be provided to 1000+SC candidates under DeitY scheme in next phase which will be completed by July 2016 tentatively.

Punjab Small Industries and Export Corporation Ltd. (PSIEC)

3.12 PSIEC is a Nodal Agency of Punjab Government for promotion of exports and nominated agency for the implementation of Central Government Scheme known as Assistance to State for Developing Export Infrastructure and Allied activities(ASIDE).

3.13 The Government of Punjab has mandated PSIEC to create Land Bank and in pursuance to this PSIEC is in the process of setting up of an Industrial Focal Point in an area of 300 acres at Dhanansu near Ludhiana.

3.14 Department of Industries, Govt. of Punjab, has introduced an “on Going Allotment Scheme” under which the entrepreneur intending to set up project can secure allotment of industrial plot in the Industrial Focal Points developed by PSIEC as per their requirement at any point of time. Applications seeking allotment of plots are processed in transparent manner and decision of allotment is made in time bound manner thereby facilitating the pace of industrialization in the State.

Integrated Manufacturing Cluster (IMC)

3.15 The Government of Punjab intends to set up an Integrated Manufacturing Cluster(IMC) in an area of 1000 acres near Rajpura in the name of Rajpura-Patiala Industrial Manufacturing Cluster under the agencies of Government of India’s Amritsar-Kolkata Industrial Corridor(AKIC) project. This will give a big boost to manufacturing, investments and employment generation in the State.

Scheme for Integrated Textile Park (SITP)

3.16 Ministry of Textile, GOI is implementing Scheme for Integrated Textile Park(SITP) for the promotion of Textile Industry. Five projects have been sanctioned for the State of Punjab, out of which one project has been completed and four projects are under implementation. State Govt. is providing all requisite clearance, necessary assistance for power, water and other utilities for expeditious implementation of these projects. State Govt. has also provided incentives to these projects under Mega Project Scheme. These five projects will lead to investment of Rs. 804.55 crore in the State.

Integrated Mixed Use Industrial Park at Kapurthala

3.17 In order to set up an Integrated Industrial Mixed Use Park at Kapurthala, Government has allotted 226.04 acres of land to PSIEC at Collector Rate and Construction work has been started by PSIEC which is likely to be completed by 31.3.2016. This industrial park will cater to the long outstanding demand of Industrialists of the area. Out of the total allotted land, 62 Acre of land has been allotted to ITC for setting up its plant in Kapurthala District.

Box:28 State Government Initiatives to Boost Industrial Development.

Fiscal Incentives for Industrial Promotion: To overcome the global recessionary trend and to establish a congenial industrial atmosphere in the State, the State Government has notified a package of “Fiscal Incentives for Industrial Promotion (R)2013”. The package provides benefits on VAT & CST, Stamp Duty, Property Tax and Electricity Duty exemptions, besides additional incentives for specific sectors such as food processing, textiles and information technology.

Punjab Bureau of Investment Promotion: In pursuance of the resolve of the Government to provide for One-stop Clearance of the proposals of new investments in the State, the Government of Punjab, has established the Punjab Bureau of Investment Promotion(PBIP) to carry out the objectives of the package of Fiscal Incentives for Industrial Promotion (FIIP) (R)-2013. As a result of the progressive policies of the State Government, proposals with proposed investment of about Rs. 18150 crore have been received in the Bureau. The key proposals are from ITC, Cargill India, Amul, Mahindra HZPC, Sonalika Tractors, Infosys, Kansai Nerolac, Adani Logistic, Ultra Tech Cements and Apollo Hospitals etc.

Progressive Punjab Investment Campaign-Creation of Punjab Bureau of Investment Promotion(PBIP): The Government of Punjab organized “The 2nd Progressive Punjab Investors Summit” on 28th and 29th October, 2015 at Indian School of Business, Mohali, as part of its investment campaign. The Summit was a successful event and 391 MoUs were signed by various Companies with the Government envisaging investment of about Rs. 120151.16 crore. The focus areas of investment in the State are Manufacturing (including Textiles and Engineering), Information Technology (including Electronic Systems and IT-enabled services), Agro and Food Processing Tourism, Health and Life Sciences, Infrastructure/Housing Skill development, Bio-sciences, Aerospace & Defence and Renewable Energy.

4

EMPLOYMENT GENERATION & POVERTY ALLEVIATION

Providing employment opportunities and poverty alleviation have always remained the important goals of development planning in the State. The generation of additional employment opportunities in the private sector by promoting investment, development of infrastructure and improving vocational skills with widespread use of information technology, are the major thrust areas of the State Government. For this the government is consistently making efforts to put state on high growth trajectory. To give further boost to employment the state government has announced to provide employment to 113766 persons in the near future for which the process has already been started. Punjab is much better placed among the major states of the country in terms of poverty ratio. The poverty ratio of 11.3% is significantly lower than the national average of 29.5%.

EMPLOYMENT

4.2 The total employment in the organized sector (both Public and Private) during 2014 is 861285 out of which 489964, (56.89%) is in the Public Sector and remaining 371321 (43.11%) is in the private sector.

The number of job seekers (both educated and un-educated) on the live registers of Employment Exchanges during 2014 was 3.61 lakhs, out of which 2.64 lakhs were educated unemployed. Out of the educated job seekers, 2.08 lakhs (78.79%) were non- technical whereas 0.56 lakhs (21.21%) had technical qualifications. The number of job seekers as per live register as on 30.11.2015 is 343755.

UN-EMPLOYMENT RATE

4.3 As per NSS 68th round of National Sample Survey conducted during 2011-12, the unemployment rate (usual status adjusted) in Punjab was 2.4% and the All India rate was 2.3%. (Box 29)

Box 29: Unemployment Rate (Per 1000) 15-59 years age group: Punjab Vs. India (2011-12)

		PUNJAB				INDIA			
		Usual Status (PS)	Usual status(PS+SS)	CWS	CDS	Usual Status (PS)	Usual status(PS+SS)	CWS	CDS
Rural persons	Male	25	24	41	57	23	19	35	57
	Female	70	15	23	36	30	17	36	63
		29	22	36	53	24	18	35	59

	Male	29	27	36	44	34	31	40	50
Urban	Female	52	37	42	47	69	55	70	82
	persons	32	29	37	45	40	36	46	55
	Male	27	25	39	52	26	22	36	55
	Female	60	21	28	43	39	25	43	65
Total	Persons	30	24	37	51	29	23	38	58

Source: NSSO, Key Indicator of Employment and Unemployment in India, 2011-12

Note: CDS=Current Daily Status, CWS=Current Weekly Status, PS=Principal Status, SS=Subsidiary Status

Youth Unemployment Rate

4.4 The youth Un-Employment rate (PS) (age group 15-29 years) in state was 7.7% in the rural area and 6.3% in the urban Punjab. The corresponding figures for India are 6.5% and 10.2% respectively. (Box 30)

Box 30: Unemployment Rate (Per 1000) 15-29 years age group: Punjab Vs. India (2011-12)

		PUNJAB				INDIA			
		Usual Status (PS)	Usual status (PS+SS)	CWS	CDS	Usual Status (PS)	Usual status (PS+SS)	CWS	CDS
Rural	Male	68	64	88	111	61	50	73	99
	Female	183	42	63	102	78	48	74	102
	persons	77	58	82	109	65	49	73	101
Urban	Male	61	57	72	84	89	81	95	109
	Female	72	58	71	80	156	131	152	167
	persons	63	56	72	82	102	92	107	120

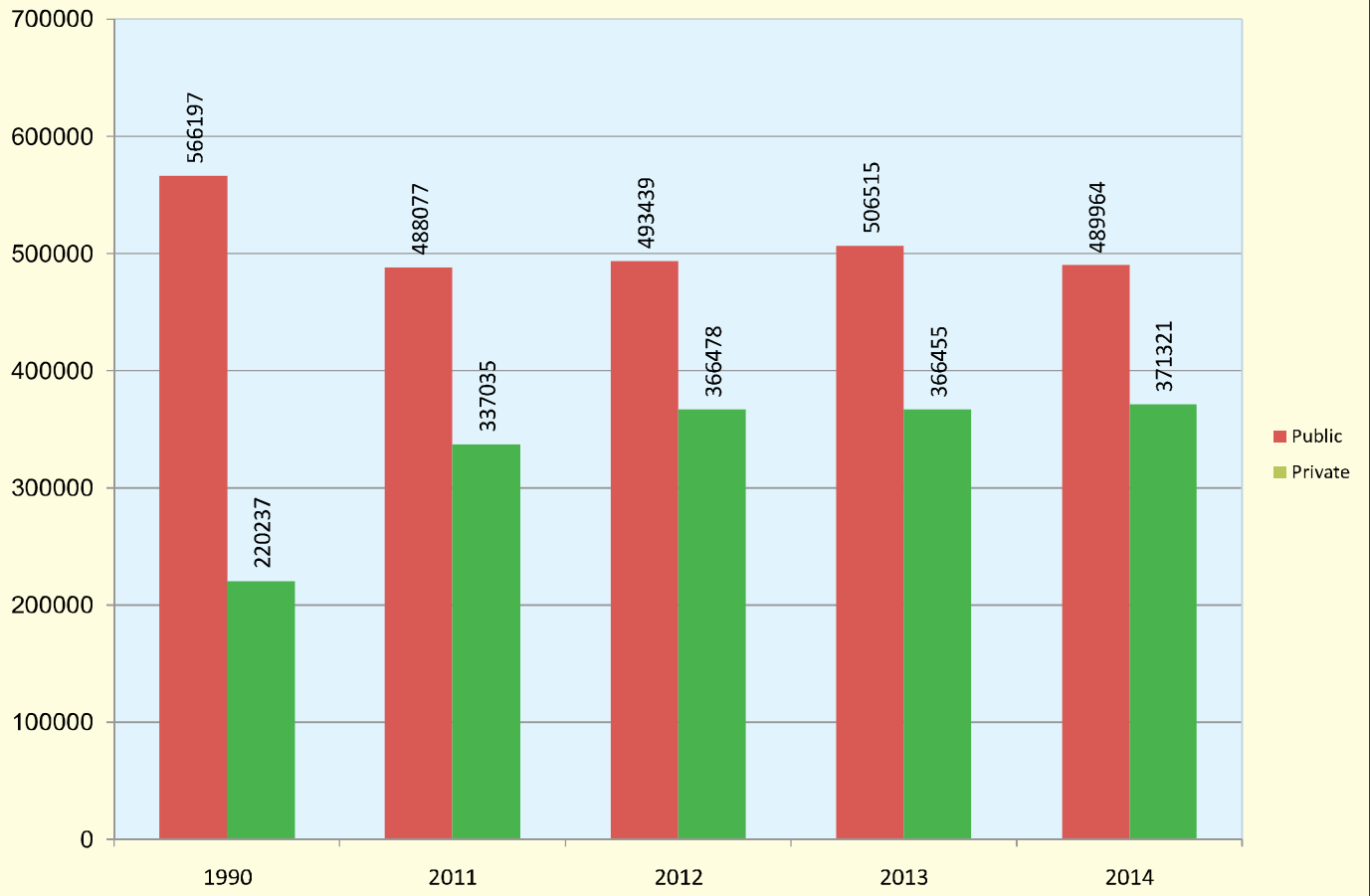
Source: Employment and Unemployment situation in India 2011-12

Note: CDS=Current Daily Status, CWS=Current Weekly Status, PS=Principal Status, SS=Subsidiary Status

State Government Initiatives for Employment Generation

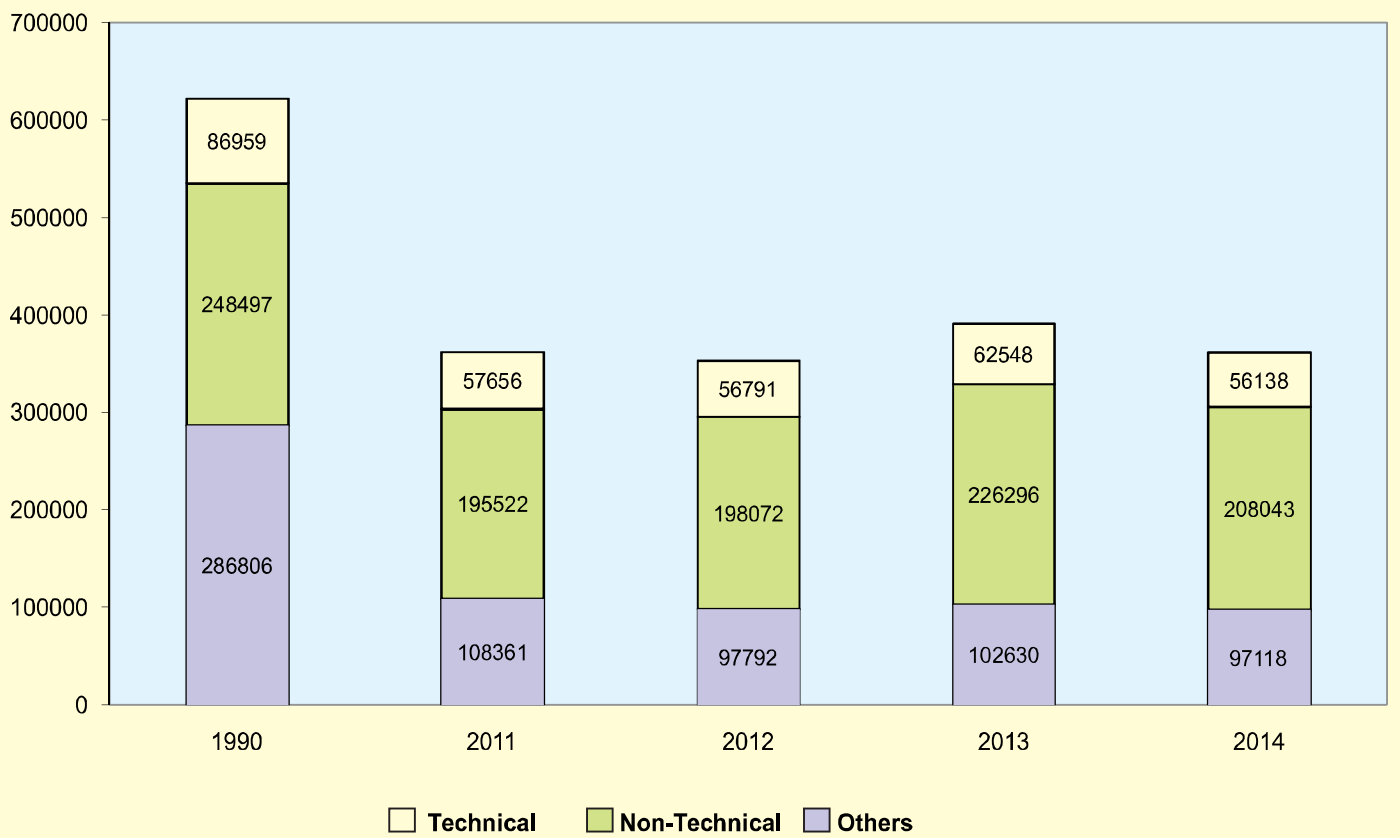
4.5 The State Government is making all out efforts to enhance the employability of the youth by imparting job specific vocational skills. During 2015-16 (01.01.2015 to 01.11.2015) the concerned Department registered 85216 applicants. During 2015-16 (01.01.2015 to 30.11.2015), 2808 applicants got employment.

Employment in Organised Sector (As on 31st March)

JOB SEEKERS ON LIVE REGISTER (AS ON 31st March)

Punjab Skill Development Mission

4.6 National Skill Development policy 2009 set out the target of skilling 500 million by the year 2022. According to it, State Skill Development Missions were required to be set up at State level under Chief Minister to co-ordinate, steer, guide and coordinate the Skill Development initiatives at State level. Punjab Skill Development Mission was established in 2014 by Punjab Government under the chairmanship of Chief Minister, Punjab. The objective of the State Skill Development Mission is to skill the youth of Punjab for employability and entrepreneurship. It is the major initiative of Punjab Government to achieve the target of providing Skill Development to 100000 youth every year. The following schemes are being run by Punjab Skill Development Mission with the assistance of Central Government:

- (i) Deen Dyal Upadhya Gramin Kaushalya Yozna.
- (ii) National Urban Livelihood Mission.
- (iii) Wards of Construction workers.

During 2015-16 the target is to skill the total 53,000 applicants in above mentioned schemes. During this financial year skill development centres at each block and tehsil level totaling 160 and 82 respectively are being established in the rural areas. In 5 districts namely Amritsar, Jalandhar, Ludhiana, Hoshiarpur and Bathinda, Multi-skill Centres having hostel are being constructed which would be completed by 30.06.2016. Skill Development Centres in the field of Construction, Health, Automobile, Agriculture, Animal Husbandry sectors are also to be established. During 2016-17, 100000 applicants are to be skilled in different trades in different Skill Development Centres on which Rs.250 crore expenditure is expected.

Vocational Training programme

State Institute of Automotive and Driving skill Mahuana, District Shri Muktsar Sahib

4.7 This Institute was established with the help of Tata Motors. In this institute the training for Motor Mechanic, Refrigeration, A.C., Electrician, Welder, Automotive Driver (heavy and light vehicle) and Diesel Mechanic is being imparted to youth of Punjab. During 2014-15, this institution provided training in mechanic trade and driving to 130 & 12803 persons respectively to make them employable in industry or establish their own business. During 2015-16, the target is to train 140 and 34422 persons respectively in the two trades.

Construction Skill Training Institute Abul Khurana, District Shri Muktsar Sahib

4.8 This centre has been established at Abul Khurana, Lambi Block, District Shri Muktsar Sahib with the assistance of Larsen and Toubro Company providing training in the trade of

Mason, Bar bender, Carpenter, Plumber, Welder and Electrician etc. During 2014-15 training was imparted to 304 candidates and 198 will be covered in 2015-16 in these trades.

Punjab Police Security Corporation

4.9 Punjab Police Security Corporation Ltd. (PPSCL), a subsidiary of Punjab Police Housing Corporation Ltd. was set up in 2008 with a view to impart training to the unemployed youth of the state for employment in the private Security Sector. The corporation has capacity of imparting quality training to 3000 youth every year. An outlay of Rs. 50.00 lakh was provided in the annual plan 2015-16 for impart training.

Apparel Textiles Design centre, Khooni Majra

4.10 This institute is being set-up in district Fatehgarh Sahib after shifting from SAS Nagar. It has not become operational and the work is under progress.

Foreign Employment and Training Bureau, Punjab

4.11 Foreign Employment Training Bureau (FETB) has been constituted under Punjab State Council for Employment Generation and Training Society to guide candidates about the legal ways of immigration and to make them aware about the laws of immigration of foreign countries. This Bureau provided training to applicants under public private partnership.

Migrant Resource Centre, Punjab

4.12 During 2011-12, Punjab Govt. set up a Migrant Resource Centre (MRC) at Chandigarh to control irregular migration. MRC is working as a Telephone helpline and works as a counseling Centre for Punjabi youth intending to migrate. Candidates desirous of going abroad get themselves registered with Foreign Employment & Training Bureau for getting training or information. During 2015-16 (01.04.2015 to 31.12.2015), 468 candidates approached this centre for information on immigration. For skill Up-gradation and Pre-departure scheme, Punjab Government has allotted a sum of Rs. 1.37 crore in September 2015.

Mass Counseling Programme

4.13 In order to create awareness and to provide educational and vocational guidance to youth, a Mass Counseling programme was organized during 12-10-2015 to 11-11-2015. Under this Programme, 228200 youth were guided by 2246 Institutes about various courses, job opportunities, training and other facilities.

Maharaja Ranjit Singh Armed Forces Services Preparatory Institute

4.14 The Maharaja Ranjit Singh Armed Forces Services Preparatory Institute has been established to provide focussed and goal oriented training to cadets and equip them with the required intellectual, physical skills and character qualities for joining the National Defence Academy and becoming commissioned officers in the Armed Forces. Against an actual expenditure of Rs. 1.80 crore incurred during 2014-15, an outlay of Rs. 3.00 crore is provided as corpus fund under the annual plan 2015-16.

Marine Academy at Roop Nagar

4.15 The main objective of this scheme is to tackle the problem of un-employment by establishing a Marine Naval Academy at Birla Farms, Roop Nagar. It will provide training to about 600 students from science background to prepare them for various trades of navy. This course would be completed by the youth in three phases of 6 months/1 year/3 year and 4 year tenure. An outlay of Rs. 5.00 crore is provided under the annual plan 2015-16.

Mai Bhago Armed Forces Preparatory Institute

4.16 Mai Bhago Armed Forces Preparatory Institute for girls is being set up by the Government of Punjab in SAS Nagar. This Institute will be the only institute of its kind in the entire country which will train young girls from Punjab for joining the armed forces as commissioned officers. For establishment of this institute, 8 acres of land was allotted at SAS Nagar. The construction work of this institute has been completed in a record time of 7 months. An outlay of Rs.1.00 crore is provided for annual plan 2015-16

Centre for Training and Employment of Punjab Youth(C-PYTE)

4.17 The Centre for Training and Employment of Punjab Youth (C-PYTE) is a unique organization which is inculcating self discipline spirit of national integration, secularism, dignity of labour and work culture besides imparting technical skills for employing youth in various fields by themselves rather than seeking wage employment alone. The major beneficiaries of the scheme are the rural unemployed youth who are given pre selection training for joining the Army, Central Para Military Forces, besides imparting technical training to upgrade their skills. The organization has established 15 C-PYTE training camps for boys at different places in Punjab and 2 C-PYTE camps for girls at Mansa and Kairon (Tarn-Taran). The campers are provided free training, free food, free accommodation and stipend of Rs. 400 per month besides providing the various recreational facilities.

During 2015-16, 6922 youth were trained (01.01.2015 to 31.12.2015) against the target of 10,000 youths, out of which 795 youth are gainfully employed in various organizations.

Against an actual expenditure of Rs. 5.06 crore incurred during 2014-15, an outlay of Rs. 7.45 crore is provided for the Annual Plan 2015-16.

POVERTY ALLEVIATION

4.18 Eradication of poverty has always remained top priority of the Government. United Nations Development Programme (UNDP) devised Millennium Development Goals (MDG) had included poverty as a major goal. Sustainable Development Goals(SDG) agreed by UN in September 2015 also rank poverty as number one goal for not only achieving but sustaining at global level.

Keeping in view the importance of poverty eradication, NITI Aayog constituted a Task Force on elimination of poverty chaired by its Vice Chairman Shri Arvind Panagariya. As a follow up, Govt of Punjab also constituted a task force for eradication of poverty headed by Prof. Rajinder Bhandri vice Chairman ,Punjab State Planning Board. This Task Force had already submitted its report which had been forwarded to NITI Aayog.

Punjab has tackled the problem of poverty in more effective manner than other states. As per the latest estimates the state has only 11.3% population living below poverty line as compared to 29.5% at national level. Although Punjab has highest number of socially under privileged population yet it has lowest population living below poverty line. However within state various sections are still deprived and under privileged.

4.19 As per the results of SECC-2011 (Socio-Economic and Caste Census) survey released recently Punjab has still a sizeable proportion of socially underprivileged population. It revealed that over one third (36.74%) of (rural) population belongs to Scheduled Castes. In addition to it, there is a large number of people of backward classes living in the state. There are 39 castes notified as Scheduled Castes and 69 Backward Castes in the State. The percentage further increases if a large number of migratory labour coming to State every year is added to it. Most of these sections are still deprived of ownership of assets and access to basic social infrastructure. In addition to it the state has certain locational and topographical disadvantageous areas leading to higher cost of cultivation & living which ultimately result in economic distress and indebtedness. Following areas fall in this category:

Box:31 Locational & Topographical Division			
S.No.	Category	Number of villages	Percentage of Villages to total
1	Kandi Area	1567	12.46
2	Border Area	1870	14.87
3	Bet Area	2437	19.38
	Punjab	12575	

Source: Economic &Statistical Organisation Punjab

Poverty Ratio Dr. C Rangarajan Expert Group

4.20 As per latest poverty estimates (2011-12) prepared by Expert Group constituted under chairmanship of Dr. C Rangarajan, percentage of population living below the poverty line in Punjab is only 11.3% as compared to 29.5% at the National level. Poverty line in rural and urban area has been fixed at Rs. 1127.48 and Rs.1479.27 respectively in Punjab viz-a-viz Rs.972 and Rs.1407 at National level. In percentage term, people living below poverty line in India are 18.2% more than in Punjab. Punjab is better placed among the major states of India in the terms of poverty ratio (**Annexure table 4.3**) and it is placed at 2nd rank after Himachal Pradesh at No. 1.

A peculiar feature of poverty in Punjab is that people living below poverty line (7.4%) is significantly less in rural area than (17.6%) in urban area. At National level percentage of population living below poverty line is higher (30.9%) in rural area than (26.4%) in urban area. (**Box 32**).

Box:32 Numbers and Percentage of Population below Poverty Line in Punjab and India 2011-12 (Rangarajan Methodology)

Punjab	% age of Persons	Number of Persons (Lakhs)	India	% age of Persons	Number of Persons (Lakhs)
Rural	7.4	12.9	Rural	30.9	2605.2
Urban	17.6	18.7	Urban	26.4	1024.7
Total	11.3	31.6	Total	29.5	3629.9

Source: Dr. C Rangarajan Poverty estimates (2011-12)

In rural Punjab the percentage of people below poverty line is just 7.4% which is 23.5% less in percentage term than at national level. In many other states also percentage of rural poverty is less than urban poverty but the gap is much wider in case of Punjab where urban poverty percentage is 237% of the rural poverty. Contrarily in Gujarat rural poverty at 31.4% is significantly higher than urban poverty at 22.2%. Even in Himachal Pradesh which is at number 1 in terms of poverty ratio, the percentage of people below poverty line in rural areas is significantly higher at 11.1%. Neighbouring State of Haryana also has 11% people of below poverty line in rural areas. From Poverty box it is evident that Punjab is much better placed in poverty ratio among the states of India having higher per capita income(**Box 33**).

Box: 33 Percentage of Population below Poverty Line in Rural Area of Developed States 2011-12 (Rangarajan Methodology)

Sr.No.	State/India	% age of Persons (Rural)
1	Gujrat	31.4
2	All India	30.9
3	Tamil Nadu	24.3
4	Maharashtra	22.5
5	Karnataka	19.8
6	Himachal Pradesh	11.1
7	Haryana	11.0
8	Punjab	7.4
9	Kerala	7.3

It is evident that only Kerala is marginally better placed than Punjab at 7.3% in rural poverty ratio. From this we can easily draw a conclusion that growth is more inclusive in Punjab as compared to other states, where the growth is limited only to the urban areas. Even in case of urban area, the higher percentage of 17.6% can be partly attributed to large number of migrant labour coming from other states.

Average Monthly Per Capita Expenditure

4.21 Consumption level is also an important yardstick of measuring the standard of living of people. The Average Monthly Per Capita Expenditure (MPCE) calculated by NSSO is widely used to compare the consumption level in different states. According to NSS 68th round conducted during 2011-12, the Average MPCE of rural Punjab at Rs. 2345 is significantly higher than the national average Rs.1430 and was the second highest among major states after Kerala (Rs.2669). In urban area average MPCE in Punjab was Rs. 2794 whereas at National level it was Rs. 2630. The gap between average MPCE in case of rural and urban Punjab is low which reflects that there is low variation in standards of living of people in rural and urban areas.

POVERTY ALLEVIATION SCHEMES

Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme (MGNREGA)

4.22 MGNREGA scheme is being implemented in all the districts of Punjab State w.e.f. 1-4-2008. The objective of the scheme is to enhance livelihood security in rural areas by providing at least 100 days of guaranteed wage employment in a financial year to every household whose adult members volunteer to do unskilled manual work. The Central Government and State Government released an amount of Rs. 20033.37 lac and Rs. 2099.99 lac respectively upto 2015-16 (31.12.2015). The opening balance for the year 2015-16 was

Rs.2039.77 lac .Total availability of funds during the year 2015-16(upto 31.12.2015) was Rs. 24175.35 lac out of which an expenditure of Rs. 21876.46 lac was incurred and 86.03 lac was incurred mandays were generated under this scheme during this period. Out of these funds Rs.17031.00 lacs has been paid to 746904 workers as an labour charges.

National Rural Livelihood Mission - (60:40)

4.23 The objective of National Rural Livelihood Mission (NRLM) is to reduce poverty by enabling poor households to access gainful self-employment, skilled wage employment opportunities, resulting in appreciable improvement in their livelihoods on sustainable basis through building strong institution for the poor. The scheme is being implemented in 14 blocks of 7 Districts under this scheme, the SHGs who follows the Panchsutra (Regular Meeting, regular Saving, Regular Inter Loaning, Regular Repayments And Book Keeping) are being provided a grant of Rs. 15000 as Revolving Fund. Apart from it, community Investment Fund (CIF) is also provided after six months to the same group @ Rs 55,000 per group.

During 2015-16, 1871 SHGs have been formed till 31st Dec 2015 and RF has been disbursed to 972 SHGs @15,000 Rs. In addition to it 94 Village Organizations(VOs) have been formed, and CIF has been given to 571 SHGs. During the year 2015-16, Govt. of India approved Rs. 1061.29 Lac out of which only Rs. 201.78 Lac were released and State Govt. released an amount of Rs. 200.00 lac .Out of the total available funds, Rs. 664.60 lakhs has been utilized till 31st December 2015.

Indira Awaas Yojana (IAY) (75:25)

4.24 Indira Awaas Yojana is a centrally sponsored scheme (Originally 75:25) which is being implemented from 1-1-1996. From 2015-16 the funding pattern has been changed to 60:40 basis between Centre Government and State Government respectively. The objective of the scheme is primarily to help construction of dwelling units as well as construction of unserviceable Kuttcha Houses into Pucca/ Semi Pucca houses by members of Scheduled Castes/ Scheduled Tribes, free bounded labourers and also non-SC/ST rural poor below the poverty line by extending them grant-in-aid. The grant of Rs 70,000 is provided for the construction of new house and Rs 15,000/- is provided for the repair of Kuttcha house.

During the year 2015-16, GoI has allocated an amount of Rs. 34831.62 lac to Punjab State (Centre Rs. 20898.97 lac + State Rs. 13932.65). An amount of Rs. 1124.29 lac has been released by GoI . An amount of Rs. 255.71 lac (Rs.191.49 lac for new construction and Rs. 64.22 lac for upgradation) has been utilized till 31.12.2015 to construct 1288 houses (895 new constructions + 393 up gradation). The progress is less because the permanent waitlist based on B.P.L Census 2002 has been exhausted in most of the districts.After the finalisation of new Socio Economic and Caste Census-2011 survey data, the benefit will be provided to the new beneficiaries identified under the scheme during 2016-17.

Integrated Watershed Management Project

4.25 This scheme is being implemented between the Central and State on 90:10 sharing basis. During the year 2014-15, Govt. of India has sanctioned 8 new projects for Punjab State to treat 45661 Hectares of land with total cost of Rs. 5479.32 lac .During the year 2015-16, Govt. of India has removed the scheme as Pradhan Mantri Krishi Sinchayee Yojna (PMKSY) and funding pattern between Central and State is in the ratio of 60:40. Govt. of India has sanctioned 67 projects till 31-12-2015 for Punjab State to treat 314686 Hectares of Land with a total cost of Rs. 37762.44 lac. Govt. of India, has released Rs. 5121.31 lacs during 2010-2015 out of which an amount of Rs. 4784.00 lac have been utilized on various projects during this period .

National Urban Livelihood Mission (NULM)

4.26 Swaran Jayanti Shehari Rozgar Yojana(SJSRY) scheme has been designed to alleviate Poverty in the urban areas. Now SJSRY has been replaced with National Urban Livelihood Mission (NULM) from April 2014 and has become operational from 1.4.2015. During the year 2013-14, subsidy of Rs. 27.80 lac was disbursed to 73 beneficiaries under Urban Self Employment Programme, out of which Rs.15.50 lac has been provided to 43 beneficiaries belonging to S.C categories. Under STEP-UP component 6088 beneficiaries were provided skill up-gradation training for which an expenditure of Rs. 582.79 lac was incurred. National Urban Livelihood Mission (NULM) will cover all the cities with population of one lac or more besides all the district headquarter towns/cities as per census 2011.

The Punjab Backward Classes Land Development and Finance Corporation (BACKFINCO)

4.27 The Punjab Backward Classes Land Development and Finance Corporation provide loans to Backward Classes and Minorities. The Corporation provides loans to beneficiaries of Backward Classes whose annual family income is less than Rs. 98000/- in the rural areas and Rs. 120,000 in urban areas. Loans are provided to minority communities also whose annual family income is less than Rs. 81,000/- in the rural areas and Rs. 103000 in urban areas. Under NMDFC scheme new annual family income eligibility criteria has been introduced with the objective of increasing the coverage of minority beneficiaries with higher family income of upto 6.00 lacs per annum as prescribed by National Corporation. However preference shall be given to person living below poverty line. The Corporation provided loans amounting to Rs. 1409.32 lacs to 1063 beneficiaries during the year 2014-15. During 2015-16 (30-09-15) disbursement of Rs. 702.78 lacs is made to 495 beneficiaries.

The Punjab Scheduled Castes Land Development and Finance Corporation (PSCFC)

4.28 The aim of the Corporation is to provide loan and subsidy to poor Scheduled Caste population. Subsidy could not be provided to the beneficiaries as the funds not received from the Government during the year 2014-15 (**Annexure table- 4.5**).

PRICES & PUBLIC DISTRIBUTION SYSTEM

Price stability in the long run is essential for steady economic growth. The economic costs associated with high inflation have adverse implications for the growth of economy and inflation reduces the purchasing power of already low-income strata of society. Price control is mainly the domain of Central Government who controls the monetary policy of the country. The role of state Government in price control is limited to achieve price stability by taking effective steps within its control like maintaining an efficient public distribution system (PDS) and controlling hoarding and black marketing. Taking a step further, the State Govt. has constituted 'Prices Monitoring Committee' under the Chairmanship of Secretary Planning with the sole objective to monitor the prices of essential commodities, their stock position and to ensure the regular supply of these commodities. For country as a whole, Wholesale Price Inflation (WPI), averaged 2.05% during 2014-15 and 1.38% during 2015-16 (up to Dec., 2015). In the same way the CPI (IW) averaged 6.30% during 2014-15 and 5.65% during 2015-16 (up to Dec., 2015).

PRICE SITUATION AT NATIONAL LEVEL

5.2 During 2014-15, at National level, the inflation rate based on WPI has shown a continuous decrease from April, 2014 to March, 2015 except for the month of May, 2014 when it was at 6.18%. The WPI inflation averaged at 1.38% during the year 2015-16 (April, 2015 - December, 2015.) which was lower than the average of 2.05% recorded for the year 2014-15 (**Box 34**). At all India level, wholesale price index of primary articles consisting of mainly agricultural commodities (Base year 2004-05=100) has increased by 0.4% in 2015-16(P) (up to Dec., 2015) as compared to 3.1% in 2014-15(R) (**Annexure table 5.1**).

Retail inflation based on CPI(IW) has shown a fluctuating trend throughout the year 2015-16. The average inflation rate based on CPI-IW was 5.65% during 2015-16 (up to Dec., 2015). The inflation both WPI as well as CPI(IW) was mainly driven by prices of food articles.

Box: 34 Behaviour of Key Price Indices during 2015-16(P) at National level

(Per cent)

Month	WPI		CPI-IW		CPI-AL		CPI-RL	
	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16	2014-15	2015-16
April	5.55	(-) 2.43	7.08	5.79	8.44	4.41	8.72	4.66
May	6.18	(-) 2.20	7.02	5.74	8.07	4.38	8.33	4.62
June	5.66	(-) 2.13	6.49	6.10	7.68	4.46	7.81	4.70
July	5.41	(-) 4.00	7.23	4.37	7.97	2.88	8.10	3.25

August	3.74	(-)5.0	6.75	4.35	7.16	2.97	7.57	3.21
September	2.38	(-)4.99	6.30	5.14	6.85	3.45	7.11	3.69
October	1.66	(-)3.70	4.98	6.32	6.14	4.43	6.40	4.66
November	(-)0.17	(-)1.99	4.12	6.72	4.63	4.92	5.02	5.02
December	(-)0.50	(-)0.73	5.8	6.32	5.49	5.70	5.74	5.80
January	(-)0.95	-	7.17	-	6.21	-	6.46	-
February	(-)2.06	-	6.30	-	6.08	-	6.19	-
March	(-)2.33	-	6.28	-	5.24	-	5.49	-
Average:	2.05	1.38	6.30	5.65	6.66	4.62	6.91	4.40

Source: Office of the Economic Adviser, Ministry of Commerce and Industry, GoI.

STATE PRICE INDICES

Wholesale Price Index (WPI)

5.3 The Wholesale Price Index (WPI) is compiled by DES, Punjab with base year (1979-80 to 1981-82 =100) based on the prices of 21 agricultural and 50 agricultural & non-agricultural commodities. The Wholesale Price Index (WPI of Agricultural Commodities) in Punjab recorded an increase of 0.8% during 2015-16(P) (up to December, 2015) as compared to 4.9% during 2014-15(R) . The Wholesale Price Index compiled at the State level is not strictly comparable to the WPI at national level due to the difference in the base year & item basket. **(Annexure table 5.1)**

Retail Prices of Essential Commodities

5.4 Out of 23 selected essential commodities, prices of 8 commodities have shown a considerable decline between January,2015 & December,2015. This price decline varies from Rs. 0.26 to 141.48. Maximum decrease of Rs. 141.48 was noticed in price of Round iron (Per Q) followed by about Rs.10.83 in the price of Cement Per bag. The rest of 15 commodities have shown an increase which varies from Rs. 0.00 to 59.84 The price of Whole Urd (Per Kg) have noticed maximum increase of Rs.59.84 whereas Gram Black, Whole moong, Mustard Oil, Tomato, have shown an increase of Rs. 22.02,7.86, 20.34, and 6.51 (per kg) respectively.

5.5 During 2015, the prices of Whole Urd, Onion, Tomato, Bricks (Grade A) and Round Iron have shown most volatile movements and there was difference of Rs.62.50, 37.22, 24.02, 194.21

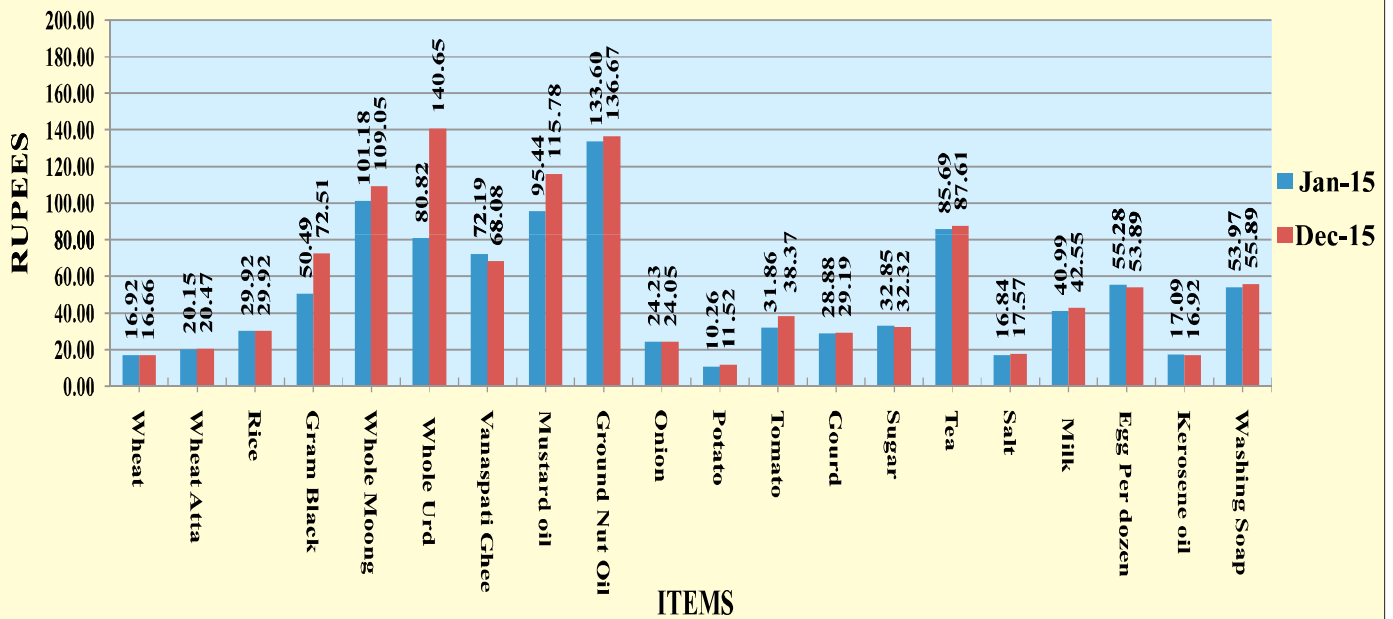
and 330.46 respectively in the maximum & minimum prices of these commodities. The maximum prices of these commodities were Rs 143.32, 57.05, 49.26, 4896.82 and 4519.66 whereas their minimum prices were Rs.80.82, 19.83, 25.24, 4702.61 and 4189.20 respectively. In term of percentage increase it is 74.05% in Whole Urd, 43.61% in Gram Black, 21.31% in Mustard oil, 20.43% in Tomato and 12.28% in Potato (**Box 35**).

5.6 District wise average prices of most essential items during 2015 in the state of Punjab are given in **Annexure Table 5.3**. Among the districts, price of Onion varied between Rs. 21.03 to 23.93, Potato between Rs. 17.64 to 21.90, Wheat between Rs.15.90 to 17.17, Rice between Rs.24.07 to 29.25, Milk between Rs.42.81 to 48.88 and Gram Black between Rs. 55.63 to 62.83 in the State.

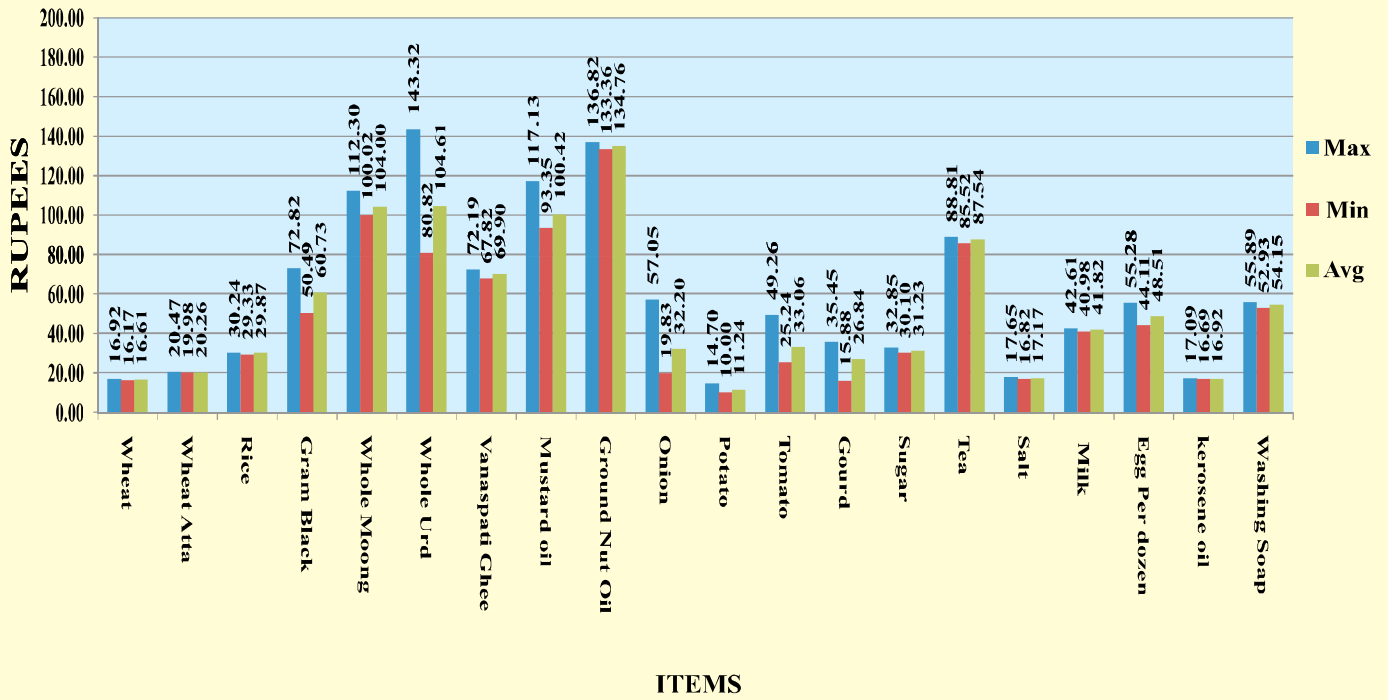
Box:35 Maximum, Minimum & Average Retail Price of Essential Commodities

Name of the Items	Max	Min	Average	Jan, 15	Dec, 15	Increase/Decrease in Price	%Increase/Decrease in Price
• Wheat Per kg (Medium)	16.92	16.17	16.61	16.92	16.66	-0.26	-1.54
• Rice Permal Per kg (Medium)	30.24	29.33	29.87	29.92	29.92	0.00	0
• Wheat Atta Per kg (Medium)	20.47	19.98	20.26	20.15	20.47	0.32	1.59
• Gram Black Per kg (Medium)	72.82	50.49	60.73	50.49	72.51	22.02	43.61
• Sugar(White) Per kg	32.85	30.10	31.23	32.85	32.32	-0.53	-1.63
• kerosene oil (Per litre)	17.09	16.69	16.92	17.09	16.92	-0.17	-1.01
• Salt (Tata) iodised Per kg	17.65	16.82	17.17	16.84	17.57	0.73	4.33
• Onion(Medium) Per kg	57.05	19.83	32.20	24.23	24.05	-0.18	-0.74
• Potato(Medium) Per kg	14.70	10.00	11.24	10.26	11.52	1.26	12.28
• Whole Moong Per kg (Medium)	112.3	100.02	104.00	101.18	109.05	7.86	7.77
• Whole Urd Per kg (Medium)	143.32	80.82	104.61	80.82	140.65	59.84	74.05
• Sohna Vanaspati Ghee Per litre	72.19	67.82	69.90	72.19	68.08	-4.11	-5.69
• Mustard oil Per litre (Agmark)	117.13	93.35	100.42	95.44	115.78	20.34	21.31
• Ground Nut Oil (Ginni) Per litre	136.82	133.36	134.76	133.60	136.67	3.07	2.30

Retail Prices of Essential Commodities in Jan.2015 and Dec.2015

Maximum, Minimum & Average Retail Price of Essential Commodities during 2015

• Tea (Red label) 250 gm	88.81	85.52	87.54	85.69	87.61	1.92	2.23
• Tomato (Medium) Per Kg	49.26	25.24	33.06	31.86	38.37	6.51	20.43
• Gourd (Medium) Per Kg	35.45	15.88	26.84	28.88	29.19	0.31	1.07
• Egg Per dozen	55.28	44.11	48.51	55.28	53.89	-1.39	-2.51
• Washing Soap (Ninol) Per kg	55.89	52.93	54.15	53.97	55.89	1.93	3.58
• Milk (Medium) Per litre	42.61	40.98	41.82	40.99	42.55	1.56	3.81
• Bricks (Grade A) Per Thousand	4896.82	4702.61	4804.30	4713.52	4735.18	21.66	0.46
• Cement (JK) Per bag	296.65	274.11	286.75	291.74	280.91	-10.83	-3.71
• Round Iron (Per Qtl)	4519.66	4189.20	4373.11	4519.66	4378.18	-141.48	-3.13

Minimum Wages

5.7 The minimum wage rate for agricultural labour in Punjab increased by 3.98% in 2015(P) as compared to 6.34% in 2014 (R). Minimum wage rate of skilled labour has also increased by 3.31% in 2015(P) as compared to 5.20% in 2014(R). Thus there was an increase in wage rate of skilled & unskilled workers during 2015(P) (**Annexure Table 5.4**).

PUBLIC DISTRIBUTION SYSTEM

5.8 Public distribution system is implemented by the State Government to protect the poor families from rising prices of essential commodities in view of their limited purchasing power and resources. The State Government continued its vigil and control over hoarding, profiteering, black marketing and speculation through “Consumer Protection Cell”. Nigran Committees have also been constituted by the Department of Food, Civil Supplies and Consumer Affairs at district /sub-division/block level to look after and to monitor the Public Distribution System to protect the interests of the consumer. PUNSUP is also playing an important role in providing essential commodities. A well organised Public Distribution System with 17815 fair price shops is working in the State.

5.9 During the year 2013-14 (upto Nov, 2013) under the Targeted Public Distribution System (TPDS), 2,88,600 below poverty line (BPL) families were provided 10,098 MT of wheat per month at the scale of 35 kg of wheat per family @ Rs. 4.57 per kg. whereas 59,65,266 above poverty line (APL) families were provided 52620 MT of wheat, at the scale of 9Kg. wheat per family per month @ Rs 8.06. The distribution of wheat to BPL and APL categories under TPDS

has been stopped w.e.f. December 2013 but distribution of kerosene oil is continued. During 2014-15, 87,871 kilolitre and during 2015-16 (upto December, 2015), 63,674 kilolitre of kerosene oil was distributed. During 2013-14 the price of kerosene oil was @ Rs.16.25 per litre. Since May 2013 levy sugar allocation has not been received from Govt. of India and the same was not distributed in the state since then. (Annexure table 5.5)

Box36: Distribution of Essential Commodities through Fair Price Shops.

Commodity	Unit	1990-1991	2011-2012	2012 - 2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Targeted Public Distribution System							
Wheat	MT	763700	722675	628474	-	-	
Levy Sugar	MT	987320	7972	8107	-	-	
Kerosene Oil (Dec 2015)	K.Litre	406783	271410	93863	88339	87871	63674
Atta-Dal Scheme							
Wheat	MT	-	313184	285229	210063	-	
Dal	MT	-	27874	8985	11549	-	
New Atta-Dal Scheme							
Wheat	MT	-	-	-	261807 (Dec 2013- May 2014)	349613* (June 2014- Nov 2014)	533047
Dal	MT	-	-	-	18671	18754	

* The quota of wheat for the months of December 2014-March 2015, is being distributed along with the distribution of wheat for the months of April-September, 2015.

Source:- Food, Civil Supplies and Consumer Affairs, Punjab.

5.10 National Food Security Act, 2013 was implemented in the Punjab state w.e.f. December 2013. Under the National Food Security Act 2013, the distribution of subsidized food grains to BPL and APL categories have been discontinued. Now provision has been made to distribute subsidized food grains to Priority households along with Antodaya Anna Yojna (AAY) category. Govt. of Punjab has implemented New Atta Dal Scheme under National Food Security Act, 2013 w.e.f. December, 2013. Punjab state had received the allocation of 42020 MT of wheat per month since December 2013 from Government of India under National Food Security Act, 2013 and from February 2014, this quantity had been enhanced to 72510 MT. Under National Food Security Act 2013, 35 kg. of wheat per month is to be distributed to Antodaya category beneficiaries whereas under priority category, 5 kg. of wheat per member per month is to be distributed to identified beneficiaries.

Box 37: New Atta Dal Scheme

Punjab has emerged as a leading state in the country by launching Atta-Dal scheme to provide wheat @ Rs. 4.00 per kg. and dal @ Rs. 20.00 per kg. to approximately 15.40 lakhs families whose annual income is less than Rs. 30,000/-. These families were issued special blue ration cards for distribution of wheat and dal. The identified families were distributed 5 kg. wheat per member per month up to a maximum of 25 kg. to a family @ Rs.4.00 per kg. Simultaneously dal was being distributed 1/2 kg. per member per month up to a maximum of 2.5 kg. to a family @ Rs.20.00 per kg.

New Atta Dal Scheme has been launched with effect from December 2013 under which identified beneficiaries are being distributed 5kg. wheat per member per month @ Rs. 2.00 per Kg. Provision has also been made for distribution of Dal 1/2kg per member upto a maximum of 2.5kg. to a family @ of Rs. 30.00 per kg. For New Atta Dal scheme the limit of Annual income for the beneficiary family has been increased from Rs. 30,000/- to Rs. 60,000/- and after identifying new beneficiaries the total number of benefited families has increased from 15.40 lakhs to 28.63 lakhs. . The Identified beneficiaries in the State are being distributed wheat in two installments of 6 months each. State government has signed agreement with government of India for procurement of wheat as DCP(Decentralised procurement) so that identified beneficiaries could be distributed fresh stocks under the National Food Security Act/New Atta Dal Scheme. During 2014-15 (June 2014 to November 2014) 349613 MT of wheat and 18754 MT of Dal was distributed to the beneficiaries. During 2015-16 (December 2014- September 2015) 533047 MT of Wheat was distributed. Against an outlay of Rs.400.00 crore an expenditure of Rs.120.00 crore was incurred during 2014-15. An outlay of Rs.400.00 crore is provided in Annual Plan 2015-16 for the scheme by the state government.

The State Government has performed reasonably well on fiscal front despite constraints like high-debt servicing costs, growing establishment expenditure and ballooning retiral benefits. Nevertheless, the State has made consistent and coherent efforts to improve the fiscal situation, without abdicating its responsibilities toward the welfare schemes and development works. The total revenue collection of State was Rs. 39023 crore in Financial year 2014-15 compared to Rs. 35104 crores in 2013-14 showing growth rate of 11.16 percent. The total collection of State's own tax revenue was Rs.25570 crore in 2014-15 compared to Rs.24079 crore in 2013-14 showing growth rate of 6.19 percent. The State Government has followed prudent debt management policy. The State has been successful in bringing down average ratio of its outstanding debt (with reserve funds and deposits) to Gross State Domestic Product. The total outstanding debt (with reserve funds and deposits) for 2014-15 was Rs.112366 crore which was 30.53% of Gross State Domestic Product of the State against the limit of 38.7% for the State by 13th Finance Commission.

I. REVENUE ACCOUNT

Receipts

6.2 The receipts on Revenue Account of the State have increased to Rs. 46229.25 crore in 2015-16(BE) as compared to Rs. 42742.36 crore in 2014-15(RE). Out of this, Rs. 29351.93crore is State Tax Revenue, and Rs. 7998.35 crore is State share from central taxes and Rs.5075.45 crore are grants received from Central Government during 2015-16 (BE). The percentage share for 3 items comes to 63.49%, 17.30% and 10.98% respectively. **(Box 38 & 39) (Annexure table 6.1)**

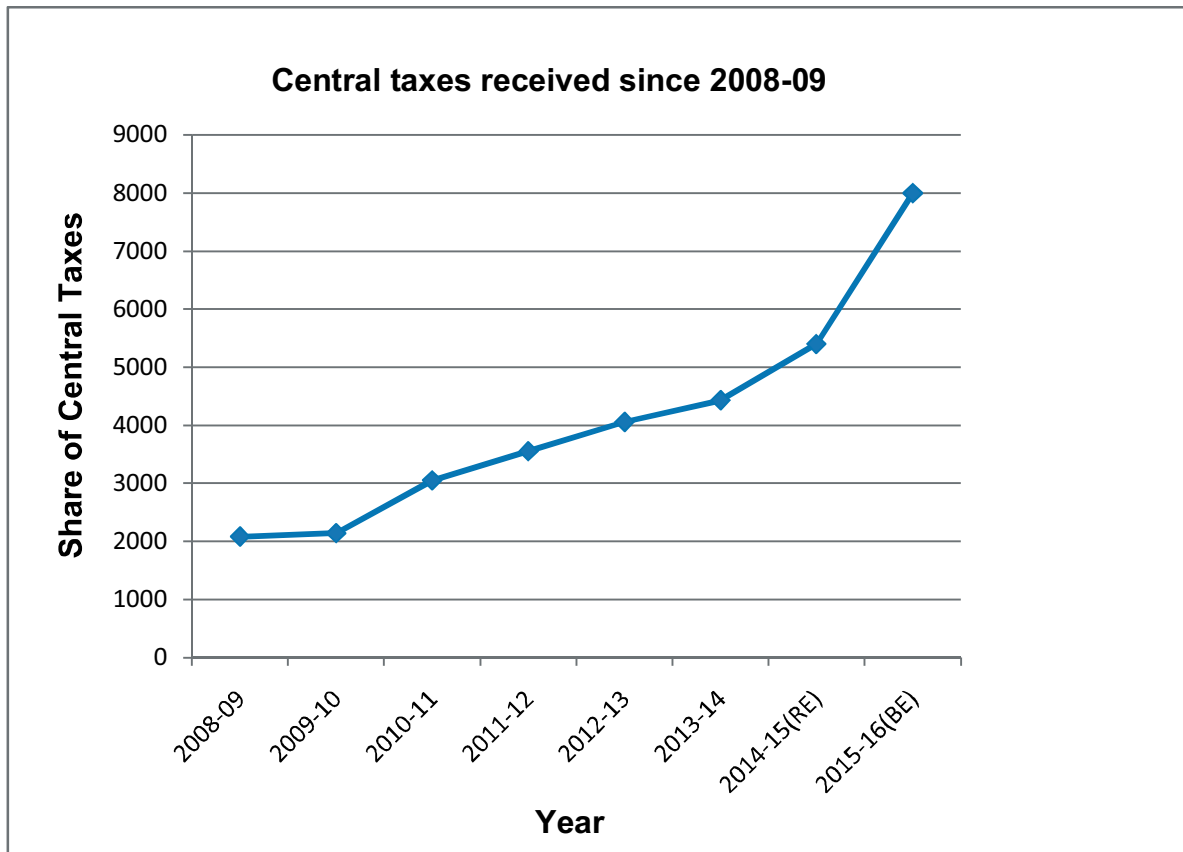
Expenditure

Expenditure on Revenue Account which was Rs.48982.74 crore in 2014-15(RE) is likely to be Rs.52623.20 crore as per 2015-16(BE), thus showing an increase of 7.43%. During 2015-16(BE), expenditure for general services, social services and economic services is Rs.24397.68, Rs.16891.79 and Rs.10452.13 crore respectively. Out of the total, Rs. 9900.14 crore 18.81% is on account of interest payment and servicing of debt during 2015-16(BE). Among economic services, the major outlay of 2015-16(BE) is Rs. 4302.71 crore is for Agriculture & Allied Activities. **(Annexure Table 6.2)**

6.3

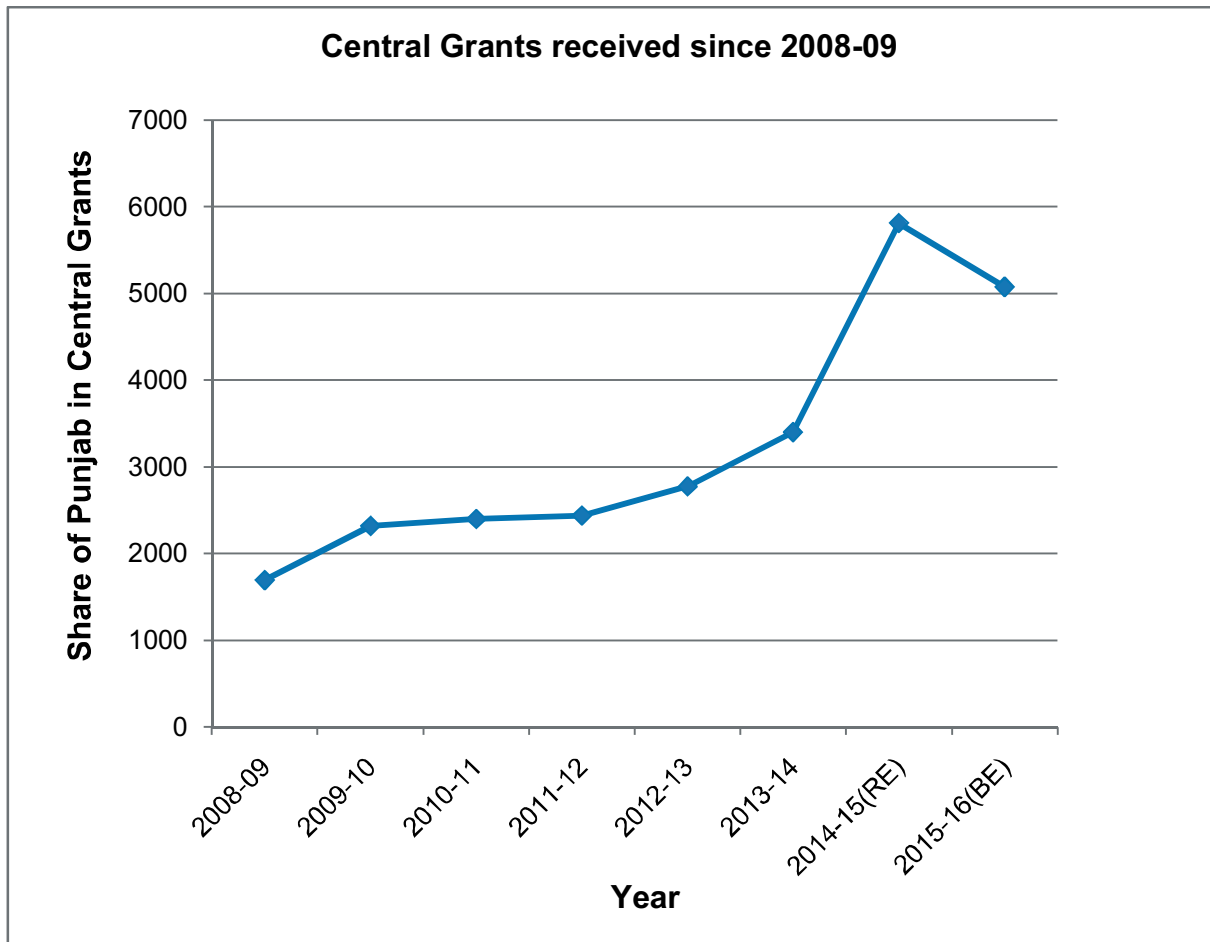
Box : 38 - Central taxes received since 2008-09	
(Rs. in crore)	
Year	Share of Central taxes
2008-09	2084.12
2009-10	2144.10
2010-11	3050.87
2011-12	3554.31
2012-13	4058.81
2013-14	4431.47
2014-15(RE)	5400.32
2015-16(BE)	7998.35

Diagram 5

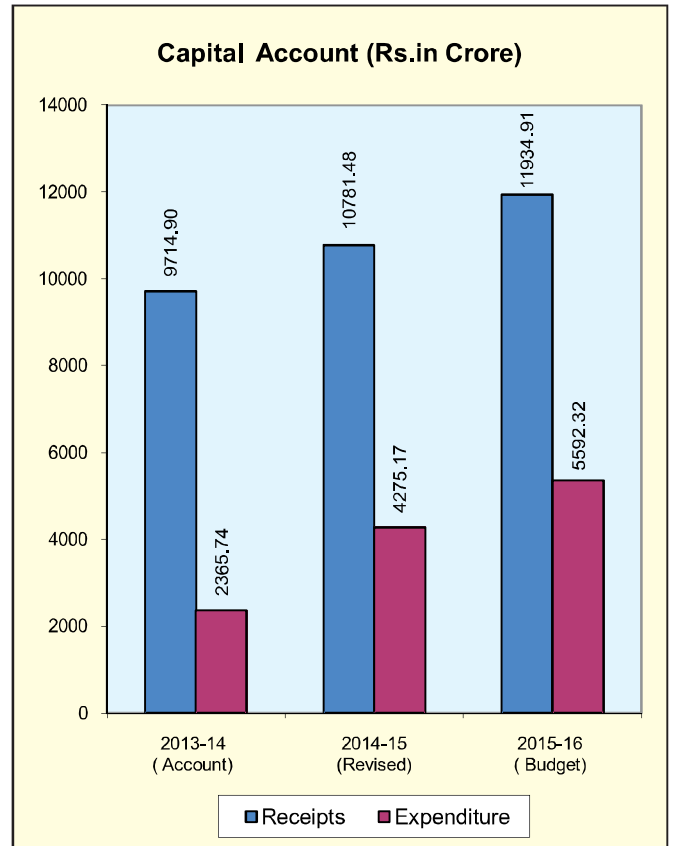
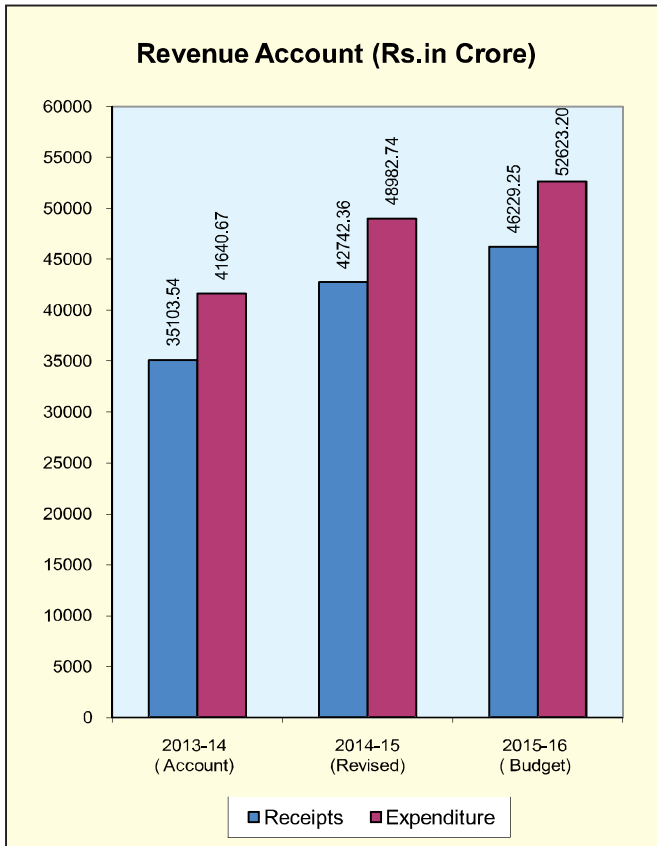

Box : 39 - Central grants received since 2008-09	
(Rs. in crore)	
Year	Share of Punjab in Central Grants
2008-09	1694.68
2009-10	2320.30
2010-11	2399.25
2011-12	2440.64
2012-13	2775.58
2013-14	3401.38
2014-15(RE)	5808.42
2015-16(BE)	5075.45

Diagram 6

RECEIPTS AND EXPENDITURE

II. CAPITAL ACCOUNT

Receipts

6.4 Capital Account receipts which play a vital role in creating infrastructure in the State have increased from Rs.10781.48 crore in 2014-15 (RE) to Rs.11934.94 crore in 2015-16(BE) showing a increase of 10.70% due to increase in net market loans. Net market loans increased from Rs. 7684.60 crore in 2014-15(RE) to Rs.10449.01 crore in 2015-16(BE). (**Annexure Table 6.3**)

Expenditure

6.5 The Capital Expenditure including loans and advances during 2014-15(RE) was Rs.4275.17 crore. This is likely to be Rs.5592.32 crore as per 2015-16(BE) showing an increase of 30.81 % over the previous year due to increase in capital outlay and loans and advances. (**Annexure Table 6.4**)

III. OVERALL BUDGETARY POSITION

6.6 The overall budgetary position reveals an increase or decrease in cash balance. The deficit in Revenue Account is likely to Rs.(-)6510.38 crore in 2014-15(RE) to Rs.(-) 6393.95 crore in 2015-16(BE). The difference between Capital Account Receipts and Expenditure was Rs.6506.31 crore in 2014-15(RE) and is Rs.6342.59 crore as per 2015-16(BE). The overall/cash balance was Rs.(-)4.07 crore during 2014-15(RE) and is Rs.(-) 51.36 crore in 2015-16(BE). (**Annexure Table 6.5**)

IV. PUBLIC DEBT

6.7 The outstanding public debt of the state including Reserve Fund is continuously increasing since 2011-12 year by year. It was Rs.102234 crore as per accounts of 2013-14. It increased to Rs.112366 crore as per revised estimate of 2014-15(PA) and is likely to further increase to Rs.124471 crore as per the budget estimates of 2015-16(BE). Although the debt of State is continuously increasing yet the DEBT/GSDP ratio of State has declined from 31.17% in 2011-12 to 30.45% in 2015-16(BE). (**Box:40**)

Box: 40 - Public Debt of the State Government

(Rs. in crore)

Year	Outstanding Debt including Reserve Fund	Outstanding Debt as percentage to GSDP
2011-12	83099	31.17
2012-13	92282	30.99
2013-14	102234	30.54
2014-15 (PA)	112366	30.53
2015-16 (BE)	124471	30.45

V. NET TRANSFER OF RESOURCES

6.8 Flow of resources from the Centre to the State is in the form of (a) share of central taxes and duties; (b) plan and non-plan grants; and (c) plan and non-plan loans. There is a return flow from the State to Centre as interest payments and repayment of accumulated loans from the Centre. The net flow of resources from the Centre was of the order of Rs.11443.58 crore in 2014-15(RE) and it is estimated to be Rs.13276.32 crore during 2015-16(BE) showing an increase of 16.02%. (**Annexure Table 6.6**)

VI. TAX RATIO

6.9 The State Tax to Gross State Domestic Product ratio at current prices was 7.59% in 2012-13 (A) and 7.19% in 2013-14(A). As per quick estimates of Gross State Domestic Product at current prices, this ratio is 7.76% during 2014-15(RE) (Table 6.7). Net Per Capita tax realization during 2014-15 worked out to Rs.9781.02.

VII. SMALL SAVINGS COLLECTION

6.10 Small Savings under various schemes have played a vital role in financing the State Annual Plan. The collections from Small Savings were Rs. 1078.15 crore in 2013-14 which decreased to Rs.91.10 crore in 2014-15. These Small Savings decreased due to the decrease in post office Saving deposits from Rs.229.29 crore to Rs.14.60 crore, National Saving Certificate (VIII& IX issue) from Rs.484.06 crore and Rs.132.44 crore to Rs. 51.83 crore and Rs. 12.33 crore , Public Provident Funds from Rs.559.55 crore to Rs.59.21 crore, Time Deposits scheme from Rs. 587.83 crore to Rs. 79.72 crore. (**Annexure Table 6.8**)

VIII. BANKING AND CREDIT

6.11 The total number of Banks working in the State which was 10165 as on 31st December, 2013 has increased to 10642 on 31st December, 2014. Number of Commercial Banks has increased significantly from 5413 to 5887 during the same period. Number of Indian Commercial Banks, Foreign Banks, Cooperative Banks, Primary Agriculture Development Banks and Post Office Saving Banks during 2014 was 5887, 8, 802, 89 and 3856 respectively. (**Annexure table 6.9**)

6.12 The credit deposit ratio (CD Ratio) reveals the entrepreneurial nature of the people which plays a vital role in the Economic Development of a State. This ratio in Punjab is low as compared to all India. On 31st December, 2014, it was 74.18% for Punjab as compared to 76.36% at all India level. (**Table 6.10**)

6.13 Scheduled Commercial Banks are advancing direct and indirect loans to the agriculture sector. The amount of these advances (outstanding) as on the last Friday of the March 2014 was Rs.50108.80 crore. (**Table 6.11**)

IX. ANNUAL PLAN 2015-16

There has been significant improvement in size of Annual Plan of the State and its implementation since 2006-07. The approved Annual Plan outlay during 2006-07 was Rs. 4,000 crore which increased to Rs. 21,174 crore in 2015-16. The realisation of the Eleventh Five Year Plan during 2007-12 was 81%. The achievement during 2013-14 & 2014-15 was 73% & 75 % respectively. The approved Plan outlay of the State for 2015-16 was Rs. 21174 crore, achievement is likely to be 80% till March, 2016. Sector- wise outlay and percentage share of Annual Plan 2015-16 is given in **box 41** .

Box:41 Sector-wise Outlay & Percentage share of Annual Plan 2015-16

(Rs. in crore)

SN	Sector	Annual Plan 2015-16	
		Outlay	Percentage Share
1	2	3	4
1	Agriculture & Allied Activities	1430.39	6.75
2	Rural Development	334.86	1.58
3	Irrigation & Flood Control	1005.31	4.75
4	Energy	7.20	0.03
5	Industry & Minerals	111.00	0.52
6	Transport	1435.05	6.78
7	Science, Technology & Environment	44.88	0.21
8	General Economic Services	1246.61	5.89
9	Social Services	6004.33	28.36
10	General Services	177.05	0.84
11	Extra Budgetary	9377.22	44.29
	Total	21173.90	100.00

SOCIAL SERVICES

Education and Health are most important goals among the total 17 goals set by United Nations Development Programme (UNDP) in September 2015. These are global targets applicable to all countries. In Education these are related to provision of Quality Education i.e. Universal Primary Education, Gender Equality & Empowerment of women. Similarly in health sector these goals relate to reducing child mortality, improving maternal health, combating HIV/AIDS, malaria & other diseases etc.

EDUCATION

7.1 Education is the cornerstone of economic, social, cultural and human development of a country. It has emerged as the most important single input in promoting human resource development in achieving rapid economic development and technological progress. An appropriate education system cultivates knowledge, better skills, positive values and attitudes among the people. Major thrust areas are as under:

- i) To bring qualitative improvement in the field of school education.
- ii) To achieve 100% Gross Enrolment Ratio (GER), 100 % Net Enrolment Ratio (NER), Zero drop out and 100% retention.
- iii) To implement Right to Free and Compulsory Education Act in letter and spirit.
- iv) To fill all vacant post.

7.2 The State Govt. has notified RTE rules under which every habitation has to be served with a primary school within one km radius and upper primary school within 3km radius. As per school mapping done in 2011-12, there are 65 villages which require access to primary school within one km radius & 57 villages which need access to upper primary school (UPS) within 3km radius.

Literacy Rate

7.3 Literacy has improved considerably in the State during the last decade. Out of the total population, 69.7 % people were literate in 2001 which increased to 75.8% in 2011. According to 2011 census the literacy rate in urban areas was 83.2 % as against 71.4 % in rural areas (**Box 42**). In census 2001 rural and urban gap in literacy rate was 14.38 % which came down to 11.8 % in 2011 Census. Male literacy at 80.4 % is higher than female literacy at 70.7 % (**Annexure, table7.2**). Among the Districts, Hoshiarpur has the highest literacy rate of 84.6 %, whereas Mansa with 61.8% is the least literate district of the State.

Box:42 Literacy rate-2011

(percent)

	No. of Literates			Literacy Rate		
	Male	Female	Person	Male	Female	Person
Rural	6158807	4838850	10997657	76.6	65.7	71.4
Urban	4277249	3432231	7709480	86.7	79.2	83.2
Total	10436056	8271081	18707137	80.4	70.7	75.8

Source: Director Census Operation, Punjab

SCHOOL EDUCATION

Enrolment in Schools

7.4 The enrolment of students in Schools (1st to 12th class) which was 55.38 lacs in 2013 has increased to 55.93 lacs in 2014. The number of students of SC community enrolled has also increased from 20.13 lacs in 2013 to 20.29 lacs in 2014.(Annexure, Table7.5)

Pupil-Teacher Ratio in Schools

7.5 During 2014, the pupil-teacher ratio was 29:1 at the Primary Stage, 22:1 at Middle level and 24:1 at High/Senior Secondary stage as compared to 27:1 at Primary Stage, 20:1 at Middle level and 23:1 at High/Senior stage during 2013.(Annexure, Table7.9)

Sarva Shiksha Abhiyan

7.6 Sarva Shiksha Abhiyan (SSA) was started on 2000-01 with the funding pattern of 75:25 to obtain universalization of elementary education. The sharing pattern had under gone change and it was 50:50 since 2010 -11 onwards. However, with the implementation of Right to Free and Compulsory Education (RTE) Act, 2009 from 1st April,2010 the funding pattern of SSA programme has been revised to 65:35 from 2010-11 to 2014-15 . The funding pattern for the Financial Year 2015-16 is 60:40. An amount of Rs.98473 lacs is approved by Project Approval Board for SSA for the FY 2015-16. An amount of Rs.16932 lacs was released by Govt of India to State Govt, out of which State Govt has released an amount of Rs. 15485 lacs to State Implementing Society. State Govt. has released an amount of Rs. 20455 lacs to Sarva Shiksha Abhiyan (including backlog) ,Total amount for implementation of different activities approved under PAB is Rs 35905 lacs till date. Under Sarva Shiksha Abhiyan 256 new primary schools, 858 new upper primary schools and 26107 additional classrooms have been completed.

PERVESH (Primary Vidya Sudhar) Project

7.7 To carry forward the agenda of quality elementary education in Punjab, it was strongly felt that a program like “Parho Punjab” should be in place. So, PERVESH (Primary Vidya Sudhar) project was initiated for the quality enhancement in primary education of Punjab. This program attempts to build a strong base among children in learning basic language skills (reading, writing, comprehension, communication) and arithmetic (number recognition, tables, addition-subtraction, and multiplication-division) and desired curriculum through Creative Learning Model (CLM) of education. It designs the class room activities as per the main guidelines of Right to Education (RTE) and Continuous and Comprehensive Evaluation (CCE). Early Reading Writing and Mathematics Program-an initiative is being taken by the state to develop basic language and mathematics skills in students of class I and II. A mini library called 'Reading Corner' has been established in all the schools to develop reading habits in children and hence improving the learning in language. 'Bal Sabha' (Pupils' Gathering) is a regular feature in primary schools every Saturday. Special activities are designed for these Bal Sabhas to develop a child's potential on various fronts. Various Competitions at cluster, block, district and state level are organised in the

form of sports, cultural and educational competitions, social and other important issues oriented painting competitions, math tables and handwriting competitions, Rhymes competitions, etc. to provide exposure to the hidden talent in primary school children.

Mid- Day Meal Scheme

7.8 Mid-Day-Meal Scheme is being implemented effectively w.e.f. 1/4/2006. Students studying in all the Government Primary Schools (1-5 classes) /Aided/EGS/AIE and PRIs had provided Mid-Day-Meal for 240 days in a year. Under this scheme, 19466 Government Primary Schools had been covered and about 12 lac students are provided cooked Mid-Day-Meal. Government of India has extended the Nutritional Programme of Mid-Day-Meal in schools to the upper primary stage of education (Classes VI-VIII) w.e.f 1/10/2007 in 21 Educationally Backward Blocks falling in seven districts. This scheme has further been extended to all the students in upper primary schools w.e.f 2008-09. Under this Scheme 1755350 students were covered during 2014-15 and 1803350 students are being covered during FY 2015-16.(**Annexure, table7.10**)

Universalization of Secondary Education under Rashtriya Madhyamik Shiksha Abhiyan (RMSA)

7.9 The objective of the scheme is to ensure universal access of secondary education by 2017 by improving quality of secondary education intellectual, social and cultural learning and providing a secondary school within a radius of 5KM by 2020. Under this scheme 304 schools were upgraded from middle to high during 2009-2016. 293 schools were strengthened during the year 2014-15 and 98 schools were upgraded during the year 2015-16. 106554 secondary teachers were trained from 2009-14. Edusat libraries have been established in 1789 Government high and senior secondary schools which are also being shared by ICT project for providing computer education to the students. During the year 2014-15, GoI approved 6 trades in vocational education for 100 schools. During the year 2015-16, GoI approved 9 trades for 300 more new schools in vocational education from class 9th to 12th. From the approved 9 trades 2 trades are allotted to every school. MHRD has started this scheme under NSQF from 9th class and 25 students are enrolled in every trade. In these schools, 800 teachers have been appointed on the contract basis by Vocational Training partners and 20000 students have got vocational education till now.

Girls Education

Girls Enrolment

7.10 Out of the total enrolment in schools, girls accounted for 44.68 percent in 2014 as compared to 44.55 % in the year 2013. Class-wise composition of girl students enrolled for the year 2014 was 45.33 % in the Primary classes, 44.22 % in the Middle classes and 44.02 % in the High/Senior Secondary classes. Enrolment of SC girls in the Primary classes was 38.75%, Middle classes were 39.66 % and Senior Secondary classes were 35.55 % during the year 2014.

7.11 Under RMSA 21 Girls Hostels were opened in Educationally Backward Blocks of seven Districts. 21 Model Schools of English medium affiliated to CBSE are also opened in Educationally Backward Blocks on Kendriya Vidyalaya pattern. Free education is being provided to students and 50% seats are reserved for girls in these schools.

Mai Bhago Vidya (Edu.) Scheme

7.12 Free Bicycles to all girls student studying in class 9th to 12th are provided under this scheme. The State Government has started Mai Bhago Vidhya Scheme during the year 2011-12 for all the girl students studying in class 9th to 12th in Government Schools for helping them to continue further study and to reduce the school dropout rate. For 2015-16 , approved outlay is Rs. 4428.91 lacs against which a sum of Rs. 2725.91 lacs has been spent up to 31.12.2015

BETI BACHAO BETI PADHAO

7.13 Centrally Sponsored, Beti Bachao Beti Padhao Scheme is intended to improve the Child Sex Ratio across the country. The objective of the scheme is:-

- To prevent gender biased sex selective elimination.
- To ensure survival and protection of the girl child.
- To ensure education and participation of the girl child.

Beti Bachao Beti Padhao scheme has been implemented in 11 districts of Punjab namely Amritsar, Barnala, Fatehgarh Sahib, Ferozpur, Gurdaspur, Mansa, Sri Mukatsar Sahib, Patiala, Sangrur, S.A.S. Nagar, and Tarntaran. Ministry of Women and Child Development, Government of India has released grant in aid of Rs 250.97 lacs for the implementation of BBBP Scheme during 2015-16 which has been already spent. Further, Government of India has sanctioned more grant of Rs 118.87 lacs.

Higher Education

7.14 There are 48 government colleges and 136 private aided colleges and three Universities in the state. In order to promote private investment in the higher education,, the state has notified Punjab Private Universities Policy, 2010 for setting up of self-financed private universities. The government has set up 14 Private Universities so far which are providing quality and affordable education mainly in the rural areas. These Universities have provided access to higher education to about 30,000 students. Gross enrolment ratio in Department of Higher Education in Punjab has increased from 19.4% to 26.0% during 2014-15, whereas the National GER is 23%.

7.15 Following special initiatives have been taken to rejuvenate higher education:-

- i) State Government is setting up 11 new Government Degree Colleges, which are at various stages of construction. Admissions in these colleges will be made from the next academic year (2016-17).
- ii) Ministry of Human Resource and Development, Government of India has sanctioned Indian Institute of Management (IIM) to be set up at Amritsar. The State Government has identified land for the said purpose and the Government of India has started making

- admissions to this institute from the year 2015-16 running from the temporary campus at Amritsar.
- iii) An amount of Rs.691.22 crore has been provided in the State budget for promoting higher education in 48 Government Colleges, 136 Private Aided Colleges and three Universities of the State.
  - iv) Under Rashtriya Uchchattar Shiksha Abhiyan (RUSA), a Centrally Sponsored Scheme (60:40) for rejuvenating the higher education in the State of Punjab, Rs.229 crore have been allocated for the 12th five year plan (2012-17) and Rs.111.29 crore have been sanctioned during 2015-16. Under this scheme Rs.92 crore have been provided for strengthening of infrastructure in 42 Government Colleges of the State. Similarly for upgrading infrastructure in Punjabi University, Patiala and Guru Nanak Dev University, Amritsar Rs. 20 crore each have been provided. Two new professional colleges i.e. Aeronautical Engineering College at Patiala and Sports College at Jalandhar each costing Rs. 26 crore are being set up.
  - v) Under Finishing School Scheme Students are Imparted Special training to develop their personality and art of interview to help them get employment especially in private sector. Finishing Schools are being set up in 39 Government Colleges in a phased manner each costing Rs.38 lacs.

TECHNICAL EDUCATION

7.16 Technical education is being provided through 270 Degree, 193 Diploma and 18 high level Institutes. Out of 18 high level institutes 13 are Punjab institutes of Technology (PIT) and remaining 5 are Teachers Institute of Training & Research (TITR), Punjab Institutes of Technical Teachers Training (PITTT), Institute of Food Technology and Research(IFTR), Colleges of Professional Studies (CPS) and Punjab Institute of Management (PIM) one each which have been setup/upgraded by the Punjab Technical University Jalandhar. At present eleven PITs are functional and remaining technical Institute will be made operational very soon. Under Technical Education Quality Improvement Programme -II (TEQIP) project, 8 engineering Institutes have been covered with financial assistance of Rs 83.90 crore to improve learning outcomes and employability of graduate as well scaling up post Graduate Education and demand driven research and development innovation. Punjab is the only State amongst Northern States to get centre of excellence at Thapar University, Patiala with additional funding of Rs 5.00 crore. For more involvement of girls, 50 bedded girls hostels are being constructed in six Government Polytechnic colleges with the financial assistance of Rs. 575.49 lacs. To improve the infrastructure of the polytechnics, financial assistance upto Rs. 2606.50 lacs was approved for 17 polytechnics for purchase of modern equipments and replacement of obsolete equipments, under the scheme Up-gradation of Existing Polytechnics. Free training is being imparted to the students with preference to under privileged people of society under community development through Polytechnics Scheme.

Health

Government Initiatives/ Schemes

Integrated Disease Surveillance Programme

7.17 IDSP was launched in Punjab State on 12th June, 2007, for early reporting of communicable diseases, outbreaks identification and effective timely response. The State has State Surveillance Unit and District Surveillance Units in all 22 districts with identified 2972 sub centres (S-Form), 1634 units in medical institutions (P-Form) and 527 laboratories (L-Form) as reporting units for disease surveillance. State Referral Lab Network is established and functional in GMC Amritsar, Faridkot, Patiala, CMC Ludhiana & District Priority Lab Mohali to provide access to diagnostic facilities for epidemic prone diseases during outbreaks to the linked districts.

18 District Microbiology Labs (Barnala, Fatehgarh sahib, Ferozepur, Gurdaspur, Jalandhar, Kapurthala, Mansa, Mukatsar, Nawan Shahar, Ropar, Bathinda, Sangrur, Hoshiarpur, Fazilka, Moga, Tarn Taran & Pathankot) has already been upgraded to provide facility for disease identification at district level and more will be upgraded.

Mata Kaushalaya Kalyan Scheme

7.18 Mata Kaushalaya Kalyan Scheme of the state Government has played an important role in improving government institutional deliveries. State was given an incentive of Rs. 10671 lacs during 2012-13, Rs.10932 lacs during 2013-14 and Rs. 16684 lacs during 2014-15 for reduction in IMR. This amount is being utilized to further strengthen the mother and child health care services.

Mukh Mantri Punjab Cancer Raahat Kosh

7.19 The State Government has started the Mukh Mantri Punjab Cancer Raahat Kosh Scheme in which every resident of Punjab will get cashless treatment for cancer upto Rs. 1.50 lac per patient in 18 empanelled hospitals. 120 cancer drugs have been brought under Rate Contract and will be provided at cheaper rates. A financial assistance of Rs. 34600 lacs has been sanctioned for 27920 cancer patients during 2015-16. All Medical Colleges & Hospitals in the State have been provided with State of Art equipment in the Department of Radiotherapy.

Free Medicines & treatment

7.20 i) Free essential drugs and consumables are being provided in all Govt. Health Institutions including Medical Colleges from 1st January 2013. For this purpose rate contract of 205 medicines and 70 consumables has been operationalised. A girl child upto 5 years will receive free treatment in all Government Hospitals. Under Janani Shishu Suraksha Karyakram free drugs, diagnostics, consumables, blood, diet and transportation are being provided to all the pregnant women and infants up to one year in all the Government Hospitals of Punjab. Free emergency treatment for the first 24 hrs including diagnostics and medication is being provided at all the government medical institutions in Punjab w.e.f. 15-8-2015.

ii) Cashless health insurance scheme for medical treatment to Punjab Government Employees and Pensioners has been introduced w.e.f.1.1.2016 by State govt. It will benefit all State Govt Employees and Pensioners and their dependent family members. An amount of Rs. 56 crore has been earmarked for the calendar year 2016.

Rashtriya Bal Swasthya Karyakaram

7.21 Rashtriya Bal Swasthya Karyakaram (RBSK) aims at early identification and early intervention for children from birth to 18 years to cover 4 'Ds' i.e. Defects at birth, Deficiencies, Diseases, Development delays including disability for 30 diseases. Screening of children studying in Government and Government Aided schools and children registered in Angagwari Centres is being done by mobile health teams. About 30.27 lac and 24.73 lac children were examined during the year 2014-15 and 2015-16 (upto January 2016) respectively and children suffering from minor ailments were treated and with major diseases were referred to higher medical institutions for free treatment.

Bhagat Puran Singh Sehat Bima Yojana

7.22 Bhagat Puran Singh Sehat Bima Yojana has been introduced for providing health insurance cover of Rs. 50000/- per annum per family plus Rs. 5 lacs cover for accidental death and complete disability for head of family to the 28 lacs blue card holders families, 11 lacs marginal farming families, 2 lacs small traders and 2 lacs construction workers. State has earmarked Rs. 50 crore for this purpose during this year 2015-16.

National Urban Health Mission

7.23 National Urban Health Mission has been launched on 1st November 2014, 93 Urban PHCs have been made functional in 40 Cities of State to provide effective and affordable Health care services to urban population with special focus on urban poor and vulnerable population. Service Package for UPHCs includes services as prescribed under RMNCH+A to address health related problems of mother, new-born, child and adolescents simultaneously at different stages of life. Through 'continuum of care' 40 Cities of the State having population more than 50,000 (including District Headquarter SBS Nagar where population is 46,024) are being covered. With the launch of NUHM, 77.83 lakh population (76% of total urban population) of the State including 35.96 lakh slum population and other vulnerable groups i.e. rag pickers, rickshaw puller, homeless and street children will be benefited in the State.

Special Campaign against Drug Menace

7.24 Under Special Campaign against Drug Menace 8369 licensed / unlicensed premises were inspected under the provisions of Drugs and Cosmetics Act 1940 in the year 2015 in the state, out of which 931 premises were inspected jointly by constituting teams of Drug Inspectors, resulting in the seizures of drugs worth Rs 687 lac from 275 premises. The licenses of 13 shops of chemists were cancelled and licenses of 717 chemists were suspended in the year 2015, out of which 32

licenses pertain to the sale of habit forming drugs for the purpose of intoxication by the public. Apart from that cases against 88 persons contravening the provisions of Drugs & Cosmetics Act (mostly stocking drugs without licenses) have been launched in the various courts of Magistrates in the State of Punjab.

Drug de-addiction and Rehabilitation

7.25 The Punjab State Board for De-addiction and Rehabilitation has been constituted under the chairmanship of the Hon'ble Chief Minister which will oversee the work relating to drug de-addiction and rehabilitation in the state. The Board includes eminent medical professionals and prominent civil society representatives are also being associated. Similarly, in each district, a drug de-addiction and rehabilitation society has been constituted under the Deputy Commissioner to supervise these efforts which includes Civil Surgeons, SSPs, DSSOs and Psychiatrists as its members.

- OPD and In patients of De-addiction centres in the state since 2012 are as follows:

Year	OPD	IPD
2012	13680	3841
2013	24031	6624
2014	202756	6328
2015	114482	11019

SOCIAL SECURITY

7.26 The state government is conscious of its responsibility towards the weaker sections of the society especially for welfare of women, children, old age and handicapped. Department of Social Security and Women & Child Development, Punjab is providing Social Security to the Old Persons, Widows, Destitute Women, Orphans, Dependent Children and Disabled Persons. Children below 6 years of age, expectant and nursing mothers are provided supplementary nutrition and other health services like immunization, health check-up and referral service. The total budget (Plan and Non-Plan) of the Department for the year 2014-15, was Rs. 144028.75 lacs, out of which Rs 119524.63 lacs were spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 160900.30 lacs, against which a sum of Rs. 95558.94 lacs has been spent upto 31.12.2015. The Revised Budget for 2015-16 (Plan and Non-Plan) is Rs. 163359.73 lacs. The important schemes and their progress is as under:-

Old Age Pension Scheme

7.27 Under this scheme, Rs. 36000.00 lacs were spent to cover 1414801 beneficiaries in 2014-15. For the year 2015-16, the approved outlay is Rs. 49500.00 lacs against which a sum of Rs. 31994.74 lacs has been spent upto 31.12.2015 and 1156109 beneficiaries were covered during this period.

Financial Assistance to Widow and Destitute Women

7.28 Under this scheme, the budget provision for the year 2014-15 was Rs. 9000.00 lacs against which a sum of Rs. 8129.29 lacs was spent covering 305557 beneficiaries. For the year 2015-16, the approved outlay is Rs.10500.00 lacs against which a sum of Rs. 8901.57 lacs has been spent upto 31.12.2015 covering 311817 beneficiaries.

Financial Assistance to Dependent Children

7.29 Under this scheme, the revised outlay for 2014-15 was Rs. 3500.00 lacs against which a sum of Rs. 3157.89 lacs was spent to cover 126226 beneficiaries. For the year 2015-16, the approved outlay is Rs. 4200.00 lacs against which a sum of Rs. 3323.08 lacs has been spent upto 31.12.2015 to cover 115695 beneficiaries.

Financial Assistance to Disabled Persons

7.30 Under this scheme, the budget provision for the year 2014-15 was Rs. 3800.00 lacs which has been was spent to cover 149535 beneficiaries. For the year 2015-16, the approved outlay is Rs. 4950.00 lacs against which a sum of Rs. 4182.18 lacs has been spent upto 31.12.2015 covering 146118 beneficiaries.

National Social Assistance Programme

7.31 Following 4 Schemes are also in operation which are financed by Govt. of India.

- i) Indira Gandhi National Old Age Pension,
- ii) Indira Gandhi National Widow Pension Scheme
- iii) Indira Gandhi National Disabled Pension Scheme
- iv) National Family Benefit Scheme .

The budget provision for the year 2014-15 was Rs. 10634.00 lacs against which a sum of Rs. 4809.76 lac was spent covering 157276 beneficiaries. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 7000.00 lacs against which a sum of Rs. 2824.87 lacs has been spent up to 31.12.2015 covering 158050 beneficiaries.

Facilities to Senior Citizens

7.32 Under the scheme identity cards are issued to Senior Citizens in the age of 60 years and above. Following concessions are admissible to the card holders:-

- i) Three seats per bus will be reserved in Punjab Roadways/P.R.T.C. buses,
- ii) Separate queues for Sr. Citizen in all the OPD,s in civil Hospitals,
- iii) Separate queues for Sr. Citizen for payment of electricity/water bills,

- iv) Any other benefits extended to Sr. citizen by the Punjab Government from time to time

Drug Abuse Intoxicants in the State

7.33 In order to combat this serious menace during 2014-15, the revised outlay was Rs. 41.50 lacs against which a sum of Rs. 35.00 lacs was spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 100.00 lacs against which a sum of Rs. 30.84 lacs has been spent upto 31.12.2015.

Integrated Child Development Services Scheme

7.34 A scheme of Integrated Child Development Services scheme was launched in 1975 with holistic approach to provide integrated services for the development of children. Under this scheme, 26656 Anganwadi Centres are being run in 155 ICDS blocks (146 Rural and 9 Urban) of the State. A budget provision of Rs. 29129.00 lac was made for the year 2014-15, out of which Rs. 21263.77 lacs were spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 38600.00 lacs against which a sum of Rs. 17996.50 lacs has been spent upto 31.12.2015.

Nutrition (Supplementary Nutrition Programme)

7.35 Under this scheme Supplementary Nutrition is provided by the State Government to the children in the age group of 6 months to 6 years, pregnant women and lactating mothers and adolescent girls. A revised budget provision of Rs. 15000.00 lacs was made for the financial year 2014-15 out of which Rs. 14153.97 lacs were spent to cover 1286433 beneficiaries. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 16000.00 lacs against which a sum of Rs. 12155.87 lacs has been spent upto 31.12.2015 to cover 1192778 beneficiaries.

Improvement of Nutritional and Health status of girls

7.36 To improve the Nutritional and Health status of girls from age group of 11-18 years two schemes namely “ Kishori Shakti Yojana” and “Rajiv Gandhi Scheme for Empowerment of Adolescent Girls” (SABLA) are being implemented in the State. Kishori Shakti Yojana scheme is being implemented in the 100 (ICDS) blocks and Rajiv Gandhi Scheme for Empowerment of Adolescent Girls (SABLA) is operational in remaining 54 (ICDS) blocks of state.

i) Kishori Shakti Yojana

A budget provision of Rs. 174.00 lacs was made for the financial year 2014-15, out of which Rs. 160.20 lacs have been spent to cover 31160 beneficiaries. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 200.00 lacs against which a sum of Rs. 60.21 lacs has been spent upto 31.12.2015 and covering 41136 beneficiaries.

ii) Rajiv Gandhi Scheme for Empowerment of Adolescent Girls (SABLA)

This scheme was introduced in November 2010. A budget provision of Rs 1115.00 lac has been made for the financial year 2014-15, out of which Rs. 927.90 lac were spent and 205460 beneficiaries are covered under this scheme.

Concessional Travel Facility to Women above the age of 60 years in the State

7.37 In order to increase the mobility among women above 60 years of age, the concessional travelling facility in Punjab Roadways and PRTC buses have been provided on half fare. Under this scheme a budget provision of Rs 110.00 lac has been made for the financial year 2014-15, out of which Rs. 23.43 lac were spent to cover 544754 beneficiaries. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 120.00 lacs against which a sum of Rs. 21.41 lacs has been spent up to 31.12.2015.

Indira Gandhi Matritav Sehyog Yojana

7.38 This scheme is centrally sponsored and is being implemented in two districts, Amritsar and Kapurthala as a pilot project. The main objective of the Scheme is to uplift the nutritional and health status of pregnant ladies and nursing mothers and infants. A budget provision of Rs. 1511.94 lacs has been made for the financial year 2014-2015, out of which Rs. 529.18 lacs were spent to cover 34158 beneficiaries. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 1590.00 lacs.

Bebe Nanki Laadli Beti Kalyan Scheme

7.39 To improve sex ratio, Bebe Nanki Laadli Beti Kalyan Scheme has been implemented in the State from 2011-12 under 13th Finance Commission grant. The main objective of the scheme is to curb female feticide and to provide better education to girls. In addition to it financial assistance will be provided to the families from time to time so that they are not burdened with the birth of the girl child. As tenure of 13th FC upto 31st March, 2015 funds are not available from GoI from 1st April, 2015. Therefore, Bebe Nanki Ladli Beti Kalyan Scheme has been transferred to State Plan and budget amounting to Rs 1500 lacs has been allocated for the financial year 2015-16.

CHILD PROTECTION

Integrated Child Protection Scheme

7.40 This Government of India scheme is meant to bring existing 15 homes under the Juvenile Justice (Care & Protection of Children) Act, 2000 and Child Protection Programmers under one umbrella and make new interventions. A budget provision of Rs. 568.00 lacs has been made for the financial year 2014-2015, out of which Rs. 548.09 lacs were spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 2423.00 lacs against which a sum of Rs. 1073.00 lacs has been spent up to 31.12.2015.

Assistant to various homes /Institutions run by Social Security Department

7.41 Government has decided to merge 3 schemes namely (i) Setting up of 3 Beggary Homes and Rehabilitation cum vocational Centres for 50 beggars. (ii) Setting up of community homes for mentally ill persons and (iii) Establishment of Shelter homes in three Districts into one scheme viz Assistance to Various Homes/Institutions run by Social Security Department. A budget provision of Rs. 600.00 lacs has been made for the financial year 2014-2015, out of which Rs. 210.00 lacs were spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 600.00 lacs out which a sum of Rs. 363.32 lacs has been spent up to 31.12.2015.

Disability Sector

7.42 The Persons with Disabilities Act, 1995 (P.W.D. Act) is being implemented by the State Government Under the Act, State Coordination Committee and State Executive Committee have been constituted and under Section 33 of the Act, 3% posts have been reserved for the persons with disabilities. 4714 disabled persons and 151 blind persons have been provided employment so far by the State Government. The Government has given relaxation of 10 years in upper age at the time of entry into Government Service. The age of superannuation has been fixed as 60 years in the case of blind persons. Scholarship to the disabled students @ Rs.200/- p.m. upto middle and Rs.300/- p.m. for education from 9th standard onward is being given.

Travelling Facility to Blinds and Handicapped Persons

7.43 Blind persons have been provided free travelling facility and handicapped persons have been provided concessional travel facility in the Punjab Roadways and P.R.T.C. Buses. Under this scheme a revised budget provision of Rs.1000.00 lac has been made for the year 2014-15 out of which Rs. 759.07 lacs were spent. For the year 2015-16 the approved outlay is Rs. 1000.00 lacs out of which an expenditure of Rs.194.56 lac was incurred up to 31.12.2015.

ਅੰਕੜਾ ਸਾਰਣੀਆਂ
STATISTICAL TABLES

ਸਾਰਣੀ 1.1.1- ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਤੇ ਸਥਿਰ
(2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.1— Gross State Domestic Product and Net State Domestic Product at Current and Constant (2011-12) Prices

ਸਾਲ Year	ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) Gross State Domestic Product (Rs. Crore)		ਨਿਰੋਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) Net State Domestic Product (Rs. Crore)		ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਨਿਰੋਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ (ਰੁਪਏ) Per Capita Net State Domestic Product (Rs.)	
	ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At Current Prices	2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At 2011-12 Prices	ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At Current Prices	2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At 2011-12 Prices	ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At Current Prices	2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ At 2011-12 Prices
0	1	2	3	4	5	6
2011-12(P)	266628.29	266628.29	239226.95	239226.95	85577	85577
2012-13(P)	297733.82	280822.85	267116.49	251812.59	94318	88915
2013-14(P)	334714.29	298581.31	301672.96	268422.88	105143	93555
2014-15(Q)	368010.89	313275.92	332998.72	280901.74	114561	96638
2015-16(A)	408814.59	331939.69	371228.05	298889.77	126063	101498

ਸਾਧਨ - ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Economic and Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.1.2- ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.2 - Growth Rate of GSVA at Constant (2011-12) Prices

ਲੜੀ ਸੈਕਟਰ/ਸਬ-ਸੈਕਟਰ						
ਨੰ:						
Sr. No	Sector/Sub Sector	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
0		1	2	3	4	5
	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ					
	Primary	-	0.87	3.71	(-3.40)	5.22
1	ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਉਤਪਾਦਨ Agriculture, Forestry & Fishing	-	0.90	3.63	(-3.41)	5.22
1.1	ਖੇਤੀਬਾੜੀ (ਪਰਾਪਰ) Agriculture (Proper)	-	0.12	3.70	(-6.43)	6.91
1.2	ਪਸ਼ੂ ਧਨ Livestock	-	3.70	5.29	2.93	3.83
1.3	ਜੰਗਲਾਤ ਉਤਪਾਦਨ Forestry & logging	-	(-1.73)	(-1.88)	(-2.22)	(-2.15)
1.4	ਮੱਛੀ ਪਾਲਣਾ Fishing	-	1.56	4.92	10.34	3.68
2.	ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਕੱਢਣਾ Mining & Quarrying	-	(-46.01)	284.89	7.95	7.60
	ਸੈਕੰਡਰੀ					
	Secondary	-	2.23	3.67	3.59	3.14
3.	ਉਦਯੋਗ Manufacturing	-	3.78	4.63	4.63	4.19

ਸਾਰਣੀ 1.1.2. (ਚਲਦਾ) ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-12)
ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.2 (Contd.) Growth Rate of GSVA at Constant (2011-12) Prices

ਲੜੀ ਸੈਕਟਰ/ਸਬ-ਸੈਕਟਰ						
ਨੰ:						
Sr. No	Sector/Sub Sector	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
0		1	2	3	4	5
4.	ਬਿਜਲੀ, ਗੈਸ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Electricity, Gas Water Supply & Other Utility Services	-	5.32	3.79	6.18	3.10
5.	ਉਸਾਰੀ Construction	-	(-1.84)	1.69	0.43	0.90
	ਟਰਸਰੀ Tertiary	-	8.56	6.94	8.94	6.29
6.	ਵਪਾਰ, ਮਰੰਮਤ, ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ Trade, Repair, Hotels & Restaurants	-	8.91	9.02	10.96	6.00
6.1	Trade and repair services	-	4.53	4.64	4.79	3.31
6.2	ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਮਰੰਮਤ ਸੇਵਾਵਾਂ Hotel and Restaurant ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ	-	9.21	9.31	11.34	6.16
7.	ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਸਟੋਰੇਜ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ Transport, Storage & Communication	-	10.77	5.51	7.26	4.64
7.1	ਰੇਲਵੇ Railway	-	20.17	(-5.81)	0.46	(-2.26)
-						

ਸਾਰਣੀ 1.1.2 (ਚਲਦਾ) ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-12) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.2 (Contd.) Growth Rate of GSVA at Constant (2011-12) Prices

ਲੜੀ ਸੈਕਟਰ/ਸਬ-ਸੈਕਟਰ						
ਨੰ:						
Sr. No	Sector/Sub Sector	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
0		1	2	3	4	5
7.2	ਸੜਕ ਯਾਤਾਯਾਤ Road Transport	-	6.98	8.84	8.61	4.44
7.3	ਜਲ ਯਾਤਾਯਾਤ Water Transport	-	-	-	-	-
7.4	ਹਵਾਈ ਯਾਤਾਯਾਤ Air Transport	-	76.27	(-)18.98	8.62	4.42
7.5	ਯਾਤਾਯਾਤ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ Services incidental to Transport	-	8.22	8.86	8.61	4.44
7.6	ਸਟੋਰੇਜ Storage	-	79.01	(-)31.09	7.96	6.47
7.7	ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸਬੰਧੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Communication & Services related to broadcasting	-	4.23	13.44	8.01	7.50
8.	ਵਿੱਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Financial Services	-	6.03	5.82	6.53	5.07

ਸਾਰਣੀ 1.1.2. (ਸਮਾਪਤ) ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਸਥਿਰ (2011-12)
ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.2 (Conld.) Growth Rate of GSV at Constant (2011-12) Prices

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸੈਕਟਰ/ਸਬ-ਸੈਕਟਰ	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
0		1	2	3	4	5
9.	ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਪਤੀ, ਘਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Real estate, ownership of Dwellings & professional Services	-	7.62	5.66	7.64	3.81
10.	ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ Public Administration	-	9.98	3.72	7.41	7.53
11.	ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ Other Services	-	8.64	9.26	11.20	9.95
	ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਬੇਸਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Growth Rate at basic prices	-	4.58	5.17	4.02	5.23
	ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਮਾਰਕੀਟ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ Growth Rate at market prices	-	5.32	6.32	4.92	5.96

ਸਾਧਨ- ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Economic and Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.1.3- ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ
Table 1.1.3— Percentage Distribution of Gross State Value Added by Economic Activity at 2011-12 Prices

ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ Economic Activity No	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) (Percentage)				
	2011-12 (P)	2012-13 (P)	2013-14 (P)	2014-15 (Q)	2015-16 (A)
0	1	2	3	4	5
1 ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਜੰਗਲਾਤ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਉਤਪਾਦਨ Agriculture, Forestry & Fishing	30.81	29.71	29.28	27.19	27.19
1.1 ਖੇਤੀਬਾੜੀ (ਪਰਾਪਰ) Agriculture (Proper)	19.73	18.89	18.63	16.76	17.03
1.2 ਪਸ਼ੂ ਧਨ Livestock	8.02	7.95	7.96	7.88	7.77
1.3 ਜੰਗਲਾਤ ਉਤਪਾਦਨ Forestry & logging	2.82	2.65	2.47	2.32	2.16
1.4 ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ Fishing	0.23	0.22	0.22	0.23	0.23
2. ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਕੱਢਣਾ Mining & Quarrying	0.01	0.01	0.03	0.03	0.03
ਉਪ ਜੋੜ : ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ Sub-Total : Primary	30.81	29.72	29.31	27.22	27.22

ਸਾਰਣੀ 1.1.3- (ਚਲਦਾ)ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ
 Table 1.1.3— (Contd.)Percentage Distribution of Gross State Value Added by
 Economic Activity at 2011-12 Prices

		(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) (Percentage)				
ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ Economic Activity	2011- 2012 (P)	2012 2013 (P)	2013- 2014 (P)	2014- 2015 (Q)	2015- 2016 (A)	
0	1	2	3	4	5	
3 ਉਦਯੋਗ Manufacturing	14.78	14.67	14.59	14.68	14.53	
4. ਬਿਜਲੀ, ਗੈਸ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Electricity, Gas Water Supply & Other Utility Services	2.82	2.84	2.80	2.86	2.80	
5. ਉਸਾਰੀ Construction	7.80	7.32	7.08	6.84	6.55	
ਉਪ-ਜੋੜ: ਸੈਕੰਡਰੀ Sub-Total : Secondary	25.40	24.83	24.47	24.38	23.88	

ਸਾਰਣੀ 1.1.3- (ਚਲਦਾ) ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ
Table 1.1.3— (Contd.) Percentage Distribution of Gross State Value Added by
Economic Activity at 2011-12 Prices

ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ Economic Activity	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) (Percentage)				
	2011- 2012 (P)	2012 2013 (P)	2013- 2014 (P)	2014- 2015 (Q)	2015- 2016 (A)
0	1	2	3	4	5
6. ਵਪਾਰ, ਮਰੰਮਤ, ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ Trade, Repair, Hotels & Restaurants	9.98	10.39	10.77	11.49	11.57
6.1 Trade & repair Services	0.63	0.63	0.63	0.63	0.62
6.2 ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਮਰੰਮਤ ਸੇਵਾਵਾਂ Hotel and Restaurants ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ	9.35	9.76	10.14	10.86	10.95
7. ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਸਟੋਰੇਜ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ Transport, Storage & Communication	5.21	5.51	5.53	5.70	5.66
7.1 ਰੇਲਵੇ Railway	0.75	0.86	0.77	0.75	0.69
7.2 ਸੜਕ ਯਾਤਾਯਾਤ Road Transport	2.46	2.52	2.61	2.72	2.70
7.3 ਜਲ ਯਾਤਾਯਾਤ Water Transport	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
7.4 ਹਵਾਈ ਯਾਤਾਯਾਤ Air Transport	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01
7.5 ਯਾਤਾਯਾਤ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ Services incidental to Transport	0.13	0.13	0.14	0.14	0.14

ਸਾਰਣੀ 1.1.3-(ਸਮਾਪਤ) ਆਰਥਿਕ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ 2011-12 ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ
Table 1.1.3— (Conld.)Percentage Distribution of Gross State Value Added by
Economic Activity at 2011-12 Prices

ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ Economic Activity	(ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) (Percentage)				
	2011- 2012 (P)	2012 2013 (P)	2013- 2014 (P)	2014- 2015 (Q)	2015- 2016 (A)
0	1	2	3	4	5
7.6 ਸਟੋਰੇਜ Storage	0.19	0.32	0.21	0.22	0.22
7.7 ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸਬੰਧੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Communication & Services related to broadcasting	1.67	1.66	1.79	1.86	1.90
8. ਵਿੱਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Financial Services	5.77	5.85	5.89	6.03	6.02
9. ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੰਪਤੀ, ਘਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Real estate, ownership of Dwellings & professional Services	8.96	9.22	9.27	9.59	9.46
10. ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ Public Administration	5.00	5.26	5.19	5.36	5.47
11. ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ Other Services	8.87	9.22	9.57	10.23	10.72
ਉਪ-ਜੋੜ: ਟਰਸਰੀ Sub-Total : Tertiary	43.79	45.45	46.22	48.40	48.90
ਜੋੜ : ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ Total : GSVA	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ਸਾਧਨ :—ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ।
Source :—Economic and Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.1.4—ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਥਿਰ (2004-05) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ*
Table 1.1.4—Per Capita Income of Selected States in India at Constant (2004-2005)
Prices *

(Rs.)(ਰੁਪਏ)

ਰਾਜ /State	2004- 2005	2009- 2010	2010- 2011	2011- 2012(R)	2012- 2013(P)	2013- 2014(Q)
0	1	2	3	4	5	6
1. ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼. Andhra Pradesh	25959	35677	37708	38556	39645	42170
2. ਆਸਾਮ Assam	16782	20406	21146	21741	22273	23392
3. ਬਿਹਾਰ Bihar	7914	10635	12090	13149	14356	15506
4. ਦਿੱਲੀ Delhi	63877	97525	103619	106677	112441	118411
5. ਗੋਆ Goa	76968	95320	110306	129397	132220	137401
6. ਗੁਜਰਾਤ Gujarat	32021	49168	53813	56634	59157	63168
7. ਹਰਿਆਣਾ Haryana	37972	55044	57797	61716	64052	67260
8. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼. Himachal Pradesh	33348	43492	46682	49203	51730	54494
9. ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ Jammu & Kashmir	21734	26518	27666	28790	30035	31448
10. ਕਰਨਾਟਕਾ Karnataka	26882	37294	40699	41492	43266	46012
11. ਕੇਰਲਾ Kerala	32351	47360	50146	52808	55643	58961
12. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼. Madhya Pradesh	15442	20959	21706	23272	24867	26853
13. ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ Maharashtra	36077	54246	59587	61276	65095	69097
14. ਉਡੀਸਾ Odisha	17650	22846	23968	24542	25163	24929

ਸਾਰਣੀ 1.1.4—(ਸਮਾਪਤ) ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਆਮਦਨ ਸਥਿਰ

(2004-05) ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ

Table 1.1.4—(Concl'd.) Per Capita Income of Selected States in India at Constant

(2004-2005) Prices

(Rs.) (ਰੁਪਏ)

ਰਾਜ/State	2004- 2005	2009- 2010	2010- 2011	2011- 2012(R)	2012- 2013(P)	2013- 2014(Q)
0	1	2	3	4	5	6
15. ਪੰਜਾਬ						
Punjab	33103	42831	44769	46325	47854	49529
16. ਰਾਜਸਥਾਨ						
Rajasthan	18565	24304	27502	29612	30839	31836
17. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ						
Tamil Nadu	30062	47394	53507	57093	58360	62361
18. ਉਤਰਪ੍ਰਦੇਸ਼						
Uttar Pradesh	12950	16390	17388	18014	18635	19233
19. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ						
West Bengal	22649	29799	31314	32164	34177	36293
ਸਰਵ ਭਾਰਤ						
All India	24143	33901	36202	38048	38856	39904

ਸਾਧਨ—(i) ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ।

(ii) ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ।

(iii) *31-7-15 ਤੱਕ

Source :—(i) Economic and Statistical Organisation, Punjab.

(ii) Central Statistical Organisation, Govt. of India.

(iii) *As on 31-7-15

ਸਾਰਣੀ 1.1—ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

Table 1.1—Gross Area under Crops

ਮੱਦ Item	(000 ਹੈਕਟੇਅਰ) (000 hectare)							
	1990- 1991	2009- 2010	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)	2015- 2016 (E)	
	0	1	2	3	4	5	6	7
ਚਾਵਲ								
Rice	2015	2802	2826	2849	2849	2894	2655	
ਬਾਜਰਾ								
Bajra	12	3	3	3	1	-	5	
ਮੱਕੀ								
Maize	188	139	133	131	131	126	200	
ਕਕਣ								
Wheat	3273	3522	3510	3517	3510	3505	3490	
ਜੌਂ								
Barley	37	14	12	13	12	11	17	
ਜਵਾਰ								
Jowar	(a)	(a)	-	-	-	-	-	
ਹੋਰ ਸੀਰੀਅਲ								
Other Cereals	(a)	-	-	-	-	-	-	
ਕੁੱਲ ਸੀਰੀਅਲ								
Total Cereals	5525	6480	6484	6513	6503	6536	6367	
ਛੋਲੇ								
Gram	60	3	3	2	2	2	5	
ਹੋਰ ਦਾਲਾਂ								
Other Pulses	83	15	17	18	17	11	33	
ਕੁੱਲ ਦਾਲਾਂ								
Total Pulses	143	18	20	20	19	13	38	
ਕੁੱਲ ਅਨਾਜ								
Total Foodgrains	5668	6498	6504	6533	6522	6549	6405	

ਸਾਰਣੀ 1.1— (ਸਮਾਪਤ) ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

Table 1.1—(Concl.)Gross Area under Crops

ਮੱਦ Item	(000 ਹੈਕਟੇਅਰ) (000 hectare)						
	1990- 1991	2009- 2010	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014- (R)	2014- 2015 (P)	2015- 2016 (E)
0	1	2	3	4	5	6	7
ਮੂੰਗਫਲੀ							
Groundnut	11	3	2	2	1	1	3
ਹੋਰ ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ							
Other Oil seeds	93	59	54	55	46	45	73
ਕੁੱਲ ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ							
Total Oil seeds	104	62	56	57	47	46	80
ਗੰਨਾ							
Sugarcane	101	60	70	82	89	94	95
ਕਪਾਹ							
Cotton	701	511	483	481	445	420	398
(i) ਅਮਰੀਕਨ							
American	637	497	470	472	437	413	388
(ii) ਦੇਸੀ							
Desi	64	14	13	9	8	7	10
ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ							
All Other Crops	927	745	769	717	745	791	922
ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ							
Gross Area Sown	7501	7876	7882	7870	7848	7900	7900

ਸਾਧਨ : (i) ਡਾਇਰੈਕਟਰ , ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ , ਪੰਜਾਬ ।

(ii) ਡਾਇਰੈਕਟਰ , ਖੇਤੀਬਾੜੀ , ਪੰਜਾਬ ।

Source : (i) Director, Land Records, Punjab.

(ii) Director, Agriculture, Punjab.

(a) 500 ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ।

(a) Less than 500 hectare.

ਸਾਰਣੀ 1.2 — ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

Table 1.2—Production of Principal Crops

	(000 ਟਨ) (000 tonne)						
ਮੱਦ Item	1990- 1991	2009- 2010	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)	2015- 2016 (E)
0	1	2	3	4	5	6	7
ਚਾਵਲ Rice	6506	11236	10819	11390	11259	11107	10620
ਬਾਜਰਾ Bajra	13	4	3	3	1	0	5
ਮੱਕੀ Maize	333	475	491	482	510	460	780
ਕਣਕ Wheat	12159	15169	16472	16614	17610	15088	17100
ਜੌਂ Barley	101	47	44	50	46	39	62
ਜਵਾਰ Jowar	1	-	-	-	-	-	-
ਹੋਰ ਸੀਰੀਅਲ Other Cereals	(b)	-	-	-	-	-	-
ਕੁੱਲ ਸੀਰੀਅਲ Total Cereals	19113	26931	27829	28539	29426	26694	28567
ਛੋਲੇ Gram	45	3	3	3	3	2	7
ਹੋਰ ਦਾਲਾਂ Other Pulses	60	13	14	9	14	7	31
ਕੁੱਲ ਦਾਲਾਂ Total Pulses	105	16	17	12	17	9	38
ਕੁੱਲ ਅਨਾਜ Total Foodgrains	19218	26947	27846	28551	29443	26703	28605

ਸਾਰਣੀ 1.2— (ਸਮਾਪਤ)—ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

Table 1.2— (Concl.)—Production of Principal Crops

(000 ਟਨ) (000 tonne)							
ਮੱਦ Item	1990- 1991	2009- 2010	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)	2015- 2016 (E)
0	1	2	3	4	5	6	7
ਮੂੰਗਫਲੀ							
Groundnut	9	3	4	3	2	3	5
ਹੋਰ ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ							
Other Oil seeds	84	81	69	67	62	55	104
ਕੁੱਲ ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ							
Total Oil seeds	93	84	73	70	64	58	109
ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)							
Sugarcane (Gur)	601	370	417	483	552	581	663
ਕਪਾਹ*							
Cotton*	1909	2006	1822	1627	1491	1342	522
(i) ਅਮਰੀਕਨ							
American	1802	1968	1786	1603	1470	1326	511
(ii) ਦੇਸੀ							
Desi	107	38	36	24	21	16	11

ਸਾਧਨ: (i) ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌ ਰਿਕਾਰਡ , ਪੰਜਾਬ।
(ii) ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।
Source : (i) Director, Land Records, Punjab.
(ii) Director, Agriculture, Punjab.

*170 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਸਾਫ ਕੀਤੀਆਂ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰ ਗੰਢਾਂ।

*000 Bales of 170 Kg. each of Cleaned Cotton.

(b) 500 ਮੀ. ਟਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ।

(b) Less than 500 M. tonne.

ਨੋਟ: ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਛਿਲਕੇ ਸਮੇਤ ਗਿਰੀ ਹੈ ।

Note : Production of Groundnut is in terms of Nuts in Shell.

ਸਾਰਣੀ 1.3—ਜਗਇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

Table 1.3—Index of Agriculture Production

(ਅਧਾਰ : 1969-70 ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਤਰ੍ਹਿਆਲਾ = 100)

(Base : Triennium ending 1969-70 = 100)

ਗਰੁੱਪ Group	ਭਾਰ Weight	1980- 1981	1990- 1991	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6	
1. ਅਨਾਜ							
Foodgrains	64.19	196.74	324.06	482.44	496.65	507.39	484.48
(i) ਸੀਰੀਅਲ							
Cereals	49.94	239.71	410.08	619.32	637.74	652.22	622.64
(ii) ਦਾਲਾਂ							
Pulses	14.25	46.17	22.61	2.91	2.38	2.96	1.50
2. ਗੈਰ- ਅਨਾਜੀ							
Non-Foodgrains	35.81	126.31	171.75	173.33	183.34	160.62	172.72
(i) ਤੇਲ ਦੇ ਬੀਜ							
Oilseeds	5.68	105.23	105.10	47.14	36.18	32.95	31.76
(ii) ਰੇਸ਼ੇਦਾਰ ਫਸਲਾਂ							
Fibres	16.98	146.09	239.12	228.85	204.52	187.94	168.83
(iii) ਫੁੱਟਕਲ							
Misc.	13.15	109.87	113.39	155.44	224.03	217.97	247.54
ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ							
All Commodities	100.00	171.52	269.55	371.92	381.30	388.84	374.54

ਸਾਧਨ : ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ।
Source : Economic and Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.4—ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਝਾੜ

Table 1.4—Yield of Principal Crops

ਫਸਲ Crops	(ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ) (kg per hectare)				
	1990-91	2010-11	2012-13	2013-14	2014-15 (P)
0	1	2	3	4	5
ਕਣਕ					
Wheat	3715	4693	4724	5017	4304
ਚਾਵਲ					
Rice	3229	3828	3998	3952	3838
ਮੱਕੀ					
Maize	1784	3693	3680	3898	3652
ਜੌਂ					
Barley	2759	3652	3863	3836	3580
ਛੋਲੇ					
Gram	743	1300	1413	1245	1085
ਬਾਜਰਾ					
Bajra	1090	900	895	975	-
ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)					
Sugarcane (Gur)	5941	5952	5888	6197	6186
ਅਮਰੀਕਨ ਕਪਾਹ					
Cotton (American)	481	646	577	572	546
ਦੇਸੀ ਕਪਾਹ					
Cotton (Desi)	285	472	458	451	397
ਤੋਰੀਆ, ਰਾਈ ਅਤੇ ਸਰਸੌਂ					
Rapeseed and Mustard	1014	1307	1284	1306	1257
ਮੂੰਗਫਲੀ					
Groundnut	818	1825	1739	1850	1860
ਸੂਰਜ ਮੁੱਖੀ					
Sunflower	1610	1620	1878	1745	1770

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ

Source : Director, Agriculture, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.5—ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਨਪੁਟਸ

Table 1.5—Principal Inputs in Agriculture

ਮੱਦ Item	ਇਕਾਈ Unit	1990- 1991	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6
1. ਸਿੰਚਾਈ Irrigation						
(i) ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ Gross Area Sown	000 ਹੈਕਟੇਅਰ 000 hect.	7501	7882	7870	7848	7900
(ii) ਕੁੱਲ ਸਿੰਚਿਆ ਰਕਬਾ Gross Area Irrigated	„	7055	7724	7744	7728	7800
(ii) ਦਾ (i) ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ . Ratio of (ii) to (i)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Percent	94.1	98.0	98.4	98.5	98.7
(iii) ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ Net Area Sown	000 ਹੈਕਟੇਅਰ 000 hect.	4218	4158	4150	4145	4135
(iv) ਨਿਰੋਲ ਸਿੰਚਿਆ ਰਕਬਾ Net Area Irrigated	„	3909	4070	4115	4141	4094
(iv) ਦਾ (iii) ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ Ratio of (iv) to (iii)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Percent	92.7	98.8	99.2	99.9	99.0
2. ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਖਪਤ Consumption of Chemical Fertilizers						
(i) ਕੁੱਲ ਐਨ.ਪੀ.ਕੇ. Total NPK	000 ਨਿਊਟਰੀਐਂਟ ਟਨ 000 Nutrient tonne	1220	1911	1972	1713	1677
ਐਨ N	„	877	1403	1486	1364	1321
ਪੀ P	„	328	435	462	325	326
ਕੇ K	„	15	73	24	24	30

ਸਾਰਣੀ 1.5—(ਚਲਦਾ)—ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖਪਤ ਵਸਤਾਂ

Table 1.5—(Contd.)—Principal Inputs in Agriculture

ਮੱਦ Item	ਇਕਾਈ Unit	1990- 1991	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014 (R)	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6
(ii) ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ						
ਰਕਬੇ ਪਿਛੇ ਐਨ.ਪੀ.ਕੇ Per Hect. of Gross area sown NPK	ਕਿਲੋਗਰਾਮ Kg	163	242	252	218	212
ਐਨ N	..	117	178	187	174	167
ਪੀ P	..	44	55	57	41	41
ਕੇ K	..	2	9	9	3	4
3. ਕੀੜੇ ਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਖਪਤ Pesticides Consumption	000 ਟਨ 000 tonne	6.1	5.80	5.73	5.73	5.69
4. ਵੱਧ ਝਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦਾ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ Ratio of area sown of high yielding varieties to total gross area sown under those crops						
ਕਣਕ Wheat	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Percent	100	100	100	100	100
ਚਾਵਲ Rice	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Percent	94	100	100	100	100
ਮੱਕੀ Maize	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Percent	89	97	96	96	96

ਸਾਰਣੀ 1.5— (ਸਮਾਪਤ)—ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖਪਤ ਵਸਤਾਂ ।

Table 1.5— (Concl.)—Principal Inputs in Agriculture

ਮੱਦ Item	ਇਕਾਈ Unit	1990- 1991	2010- 2011	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6
ਬਾਜਰਾ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ					
Bajra	Percent	100	100	100	100	-
5. ਖਾਰੀ ਭੌਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਰਕਬਾ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ					
Alkaline/Saline area Reclaimed (Additional)	000 hect.	26	4.0	1.7	-	-
6. ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਭੌਂ (ਵਾਧੂ) ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਰਕਬਾ	000 ਹੈਕਟੇਅਰ					
Soil Conservation Coverage of Agricultural Land (Additional)	000 hect.	15	24	45	34	36

ਸਾਧਨ:(i) ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪੰਜਾਬ ।

(ii) ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੌਂ ਰਿਕਾਰਡ , ਪੰਜਾਬ ।

(iii) ਮੁੱਖ ਭੂਮੀਪਾਲ , ਪੰਜਾਬ

Source : (i) Director, Agriculture, Punjab.

(ii) Director, Land Records, Punjab.

(iii) Chief Conservator of Soils, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 1.6—ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

Table 1.6—Contribution of Wheat and Rice to Central Pool.

ਸਾਲ	ਕਣਕ		ਚਾਵਲ	
Year	Wheat		Rice	
	ਕੁੱਲ ਯੋਗਦਾਨ (ਲੱਖ ਟਨ) Total Contri- bution (Lakh tonne)	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ Percentage share Contri-bution Pool	ਕੁੱਲ ਯੋਗਦਾਨ (ਲੱਖ ਟਨ) Total Contri- bution (Lakh tonne)	ਕੇਂਦਰੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ Percentage Share to the Central Pool
0	1	2	3	4
1990-1991	67.4	60.9	48.2	41.0
2001-2002	105.6	51.2	72.8	32.9
2009-2010	107.3	42.2	92.8	28.9
2010-2011	102.1	45.4	86.3	25.3
2011-2012	109.6	38.7	77.3	22.1
2012-2013	128.3	33.6	85.6	25.1
2013-2014	108.97	43.4	81.06	25.5
2014-2015	116.41	41.5	77.86	24.2

ਸਾਧਨ : ਉਪਭੋਗਤਾ ਮਾਮਲੇ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ।

Source : Ministry of Consumer Affairs, Govt. of India.

ਨੋਟ: ਫਸਲ ਕਣਕ ਲਈ ਅੰਕੜੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਸੀਜਨ ਅਨੁਸਾਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ।

Note :—Figures regarding Wheat has been taken as per marketing year.

ਸਾਰਣੀ 1.7—ਅਨਾਜ ਲਈ ਸਟੋਰੇਜ ਸਮਰੱਥਾ

Table 1.7—Storage Capacity for Foodgrains

(ਲੱਖ ਟਨ) (Lakh tonne)

31-3-2015 ਨੂੰ As on 31-3-2015								
ਏਜੰਸੀ Agency	ਕੁੱਲ Total (31-3-2014)	ਛੱਤ ਵਾਲੇ Covered			ਖੁੱਲੇ Open			ਕੁੱਲ ਜੋੜ Grand Total
		ਨਿੱਜੀ ਕਿਰਾਏ ਤੇ Owned	ਕਿਰਾਏ ਤੇ Hired	ਕੁੱਲ Total	ਨਿੱਜੀ ਕਿਰਾਏ ਤੇ Owned	ਕਿਰਾਏ ਤੇ Hired	ਕੁੱਲ Total	
0	1	2	3	4	5	6	7	8
ਫੂਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ								
Food Corporation of India	117.04	22.15	80.95	103.10	7.26	1.44	8.70	118.80
ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ								
Punjab State Warehousing Corporation	18.93	12.66	2.21	14.87	1.60	4.33	5.93	20.80
ਕੇਂਦਰੀ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ								
Central Warehousing Corporation	0.09	6.50	0.49	6.99	0.04	-	0.04	7.03
ਪਨਸਪ								
Punsup	31.56	1.31	2.92	4.23	0.11	26.45	26.56	30.79
ਮਾਰਕਫੈੱਡ								
Markfed	29.18	0.35	0.53	0.88	-	-	-	0.88
ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ								
State Government (ਪਨਗ੍ਰੇਨ)	25.66	0.82	9.01	9.83	0.63	18.86	19.49	29.32
ਪੰਜਾਬ ਮੰਡੀ ਬੋਰਡ								
Punjab Mandi Board	0.07	0.08	-	0.08	-	-	-	0.08
ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ								
Punjab Agro-Industries Corporation	23.31	0.00	2.37	2.37	0.00	17.88	17.88	20.25
ਕੁੱਲ								
Total	245.84	43.87	98.48	142.35	9.64	68.96	78.60	220.95
ਸਾਧਨ: (i)	ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ, ਪੰਜਾਬ।			(ii) ਫੂਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ				
(iii)	ਕੇਂਦਰੀ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ।			(iv) ਪੰਜਾਬ ਮੰਡੀ ਬੋਰਡ।				
Source: (i)	Director, Food and Supplies, Punjab.			(ii) Food Corporation of India.				
(iii)	Central Warehousing Corporation.			(iv) Punjab Mandi Board.				

Note: The storage capacity rented out by P.S.W.C., CWC, Punjab Mandi Board, PUNSUP, Markfed to FCI or other departments is excluded from their storage capacity

ਸਾਰਣੀ 2.1— ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟ ਸਮਰੱਥਾ

Table 2.1—Installed Plant Capacity for Electricity Supply

(ਮੈਗਾਵਾਟ)

(MW)

ਪਲਾਂਟ Plant	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013 2014	2014 2015 (P)	2015- 2016 (RE)
0	1	2	3	4	5	6
I. ਹਾਈਡਰੋ						
Hydro						
ਸ਼ਾਨਨ ਬਿਜਲੀ ਘਰ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਨਗਰ Shanan Power House, Joginder Nagar	110	110	110	110	110	110
ਯੂ.ਬੀ.ਡੀ.ਸੀ (ਸਟੇਜ I ਅਤੇ II) U.B.D.C. (Stage-I and II)	91	91	91	91	91	91
ਸਾਂਝੇ ਪੁਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ* Share in Common Pool Projects*	1161	1145	1145	1161	1161	1161
ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Anandpur Sahib Hydel Project	134	134	134	134	134	134
ਮੁਕੇਰੀਆ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Mukerian Hydel Project	207	207	207	207	207	207
ਮਾਈਕਰੋ ਹਾਈਡਲ ਸਕੀਮਾਂ Micro Hydel Schemes	6	6	6	6	6	6
ਰਣਜੀਤ ਸਾਗਰ ਡੈਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Ranjit Sagar Dam Project	600	600	600	600	600	600
ਜੋੜ Total	2309	2293	2293	2309	2309	2309

ਸਾਰਣੀ 2.1—(ਸਮਾਪਤ) — ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਪਲਾਂਟ ਸਮਰੱਥਾ
 Table 2.1—(Concl.)—Installed Plant Capacity for Electricity Supply

(ਮੈਗਾਵਾਟ)

(MW)	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013 2014	2014 2015 (P)	2015- 2016 (RE)
ਪਲਾਂਟ Plant	1	2	3	4	5	6
II. ਸਟੀਮ						
Steam						
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ, ਬਠਿੰਡਾ Guru Nanak Dev Thermal Plant, Bathinda	440	440	450	450	460	460
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ, ਰੋਪੜ Guru Gobind Singh Thermal Plant, Ropar	1260	1260	1260	1260	1260	1260
ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ, ਲਹਿਰਾ ਮੁਹੱਬਤ Guru Hargobind Thermal Plant, Lehra Muhabat	920	920	920	920	920	920
ਜੋੜ						
Total	2620	2620	2630	2630	2640	2640
ਕੁੱਲ ਜੋੜ (I) ਅਤੇ (II)						
Grand Total (I & II)	4929	4913	4923	4939	4949	4949

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ

Source :—Punjab State Power Corporation Ltd.

*ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਭਾਖੜਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗੰਗੂਵਾਲ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ, ਡੇਹਰ, ਪੋਂਗ ਡੈਮ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ।

*Punjab's share Bhakra complex, Ganguwal Power House, Dehar, Pong Dam Power House.

(RE)= Revised Estimates (P) Provisional

ਸਾਰਣੀ 2.2 — ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ/ਹਾਈਡਲ ਪਲਾਂਟਾਂ/ਸਾਂਝਾ ਪੂਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸਲਾਨਾ ਪਲਾਂਟ ਲੋਡ ਫੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਊਰਜਾ ਉਤਪਾਦਨ

Table 2.2— Annual Plant Load Factor Achieved by Thermal Plants/Hydel Plants/Common Pool Projects and Total Energy Generated

ਸਾਲ Year	ਥਰਮਲ Thermal	ਹਾਈਡਲ Hydel	ਸਾਂਝਾ ਪੂਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਐਸ.ਪੀ.ਸੀ.ਐਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ P.S.P.C.L.share in Common pool projects
	ਕੁੱਲ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ (ਮਿ.ਕਿ.) ਵਾਟ ਘੰਟੇ) Total Energy Generated (Mkwh)	ਪਲਾਂਟ ਲੋਡ ਫੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਵਾਟ ਘੰਟੇ) Plant Load Factor (Percent)	ਕੁੱਲ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ (ਮਿ.ਕਿ.) ਵਾਟ ਘੰਟੇ) Total Energy Generated (Mkwh)
0	1	2	3
2009-10	20295	88.43	4175
2010-11	18326	79.85	4568
2011-12	19068	83.08	4909
2012-13	18013	78.19	4253
2013-14	16306	70.78	4286
2014-15 (P)	11692	50.56	4426
2015-16 (RE)	12305	53.21	4645

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ।

Source :—Punjab State Power Corporation Ltd

(RE)=Revised Estimates , (P) =Provisional,

ਸਾਰਣੀ 2.3-ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ

Table 2.3— Electrical Energy Availability

	(ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ) (Mkwh)					
ਪਲਾਂਟ Plant	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013 2014	2014 2015 (P)	2015- 2016 (RE)
	0	1	2	3	4	5
I. ਹਾਈਡਰੋ						
Hydro						
ਸ਼ਾਨਨ ਬਿਜਲੀ ਘਰ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਨਗਰ Shanan Power House, Joginder Nagar	598	517	439	356	508	509
ਯੂ.ਬੀ.ਡੀ.ਸੀ (ਸਟੇਜ- I ਅਤੇ II) U.B.D.C. (Stage-I and II)	410	295	312	362	384	376
ਸਾਂਝੇ ਪੂਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ* Share in Common Pool Projects*	4694	5048	4145	4680	4167	4586
ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Anandpur Sahib Hydel Project	742	807	639	735	615	707
ਮੁਕੇਰੀਆ ਹਾਈਡਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Mukerian Hydel Project	1070	1358	1421	1247	1047	1041
ਮਾਈਕਰੋ ਹਾਈਡਲ ਸਕੀਮਾਂ Micro Hydel Schemes	10	4	8	11	7	6
ਰਣਜੀਤ ਸਾਗਰ ਡੈਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ Ranjit Sagar Dam Project	1738	1928	1428	1576	1865	2006
ਓਪਸੰਗਕਾਂ ਤੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਊਰਜਾ Less Auxillary	--	--	41	36	36	26
ਜੋੜ						
Total	9262	9957	8433	9003	8629	9257

(RE)=RevisedEstimates

(P) =Provisional

ਸਾਰਣੀ 2.3- (ਸਮਾਪਤ)- ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਤਾ

Table 2.3—(Concl.)—Electrical Energy Availability

(ਮਿਲੀਅਨ ਕਿਲੋਵਾਟ ਘੰਟੇ)
(Mkwh)

ਪਲਾਂਟ Plant	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013 2014	2014 2015 (P)	2015- 2016 (RE)
0	1	2	3	4	5	6
II. ਸਟੀਮ/Steam						
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ , ਬਠਿੰਡਾ Guru Nanak Dev Thermal Plant, Bathinda	1775	1883	1632	1635	1433	1583
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟ, ਰੋਪੜ Guru Gobind Singh Thermal Plant, Ropar	9718	9564	9167	8006	5751	6160
ਜੀ.ਐਚ.ਟੀ.ਪੀ. G.H.T.P.	6833	7621	7215	6665	4508	4562
ਜੋੜ Total	18326	19068	18014	16306	11692	12305
III. ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ						
Power Purchased	12087	10790	19161	21650	28906	29610
ਕੁੱਲ ਜੋੜ Grand Total	39675	39815	45608	46959	49227	51172

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ।
Source :—Punjab State Power Corporation Ltd

*ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਭਾਖੜਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗੰਗੂਵਾਲ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ, ਡੇਹਰ, ਪੋਂਗ ਡੈਮ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ
*Punjab's share Bhakra complex, Ganguwal Power House, Dehar, Pong Dam Power House

ਸਾਰਣੀ 2.4 - ਊਰਜਾ ਦੀ ਵਿਕਰੀ

Table 2.4— Energy Sold

ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ Category of consumer	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)	2015- 2016 (RE)
0	1	2	3	4	5	6
ਊਰਜਾ ਦੀ ਵਿਕਰੀ						
Energy Sold						
ਕੁੱਲ ਵੇਚ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ						
(As percentage of total sales)						
ਘਰੇਲੂ						
Domestic	24.40	25.19	25.89	27.87	28.10	29.27
ਵਿਉਪਾਰਕ						
Commercial	7.38	7.67	7.60	7.96	7.99	8.19
ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਟਿੰਗ						
Public Lighting	0.39	0.40	0.40	0.45	0.45	0.44
ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਡੀਵਾਟਰਿੰਗ (ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ)						
Irrigation and De-watering (Relating to Agriculture)	30.32	29.27	29.40	27.00	26.08	26.31
ਉਦਯੋਗ						
Industry	33.29	33.38	33.50	33.31	34.31	32.77
ਸਾਂਝਾ ਪੂਲ						
Common Pool	0.91	0.85	0.84	0.80	0.75	0.73
ਬਲਕ ਸਪਲਾਈ/ਗਰਿਡ ਸਪਲਾਈ						
Bulk Supply/Grid Supply	1.57	1.57	1.55	1.59	1.56	1.57
ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ						
Outside the State	1.31	1.27	0.44	0.64	0.38	0.34
ਰੇਲਵੇ ਟਰੇਕਸ਼ਨ						
Railway Traction	0.43	0.40	0.37	0.38	0.37	0.38
ਰੋਅਲਟੀ ਅਤੇ ਐਚ.ਪੀ. ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ						
Royalty and Share to H.P.	-	-	-	-	-	-
ਜੋੜ						
Total	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ।
Source :- Punjab State Power Corporation Ltd

(RE)=Revised Estimate (P)=Provisional

ਸਾਰਣੀ 2.5— ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਵੇਚ ਤੋਂ ਔਸਤ ਆਮਦਨ

Table 2.5- Average Revenue Realised Per unit sold

ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ Category of consumer	2010- 2011	2011 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014 2015	2015- 2016
0	1	2	3	4	5	6
ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਆਮਦਨ (ਪੈਸੇ)* Average Revenue Per Unit (Paise)*						
ਘਰੇਲੂ/Domestic	319	380	478	498	513	530
ਵਿਉਪਾਰਕ/Commercial	510	581	590	644	612	667
ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਟਿੰਗ Public Lighting	641	620	696	720	653	669
ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਡੀਵਾਟਰਿੰਗ (ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ) Irrigation and De-watering Relating to Agriculture)	--	--	428	375	461	458
ਉਦਯੋਗ/Industry	434	487	550	632	581	642
ਸਾਂਝਾ ਪੂਲ/ Common Pool	367	398	437	434	341	467
ਬਲਕ ਸਪਲਾਈ/ਗਰਡ ਸਪਲਾਈ Bulk Supply/Grid Supply	439	508	562	629	603	643
ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ Outside the State	200	164	104	182	98	--
ਰੇਲਵੇ ਟਰੇਕਸ਼ਨ Railway Traction	517	594	530	567	576	675
ਰੋਐਲਟੀ ਅਤੇ ਐਚ.ਪੀ. ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਔਸਤ Average	394	438	510	540	546	564

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ।

Source :-Punjab State Power Corporation Ltd. .

*ਬਿਜਲੀ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

* Excludes electricity duty

(RE) = Revised Estimate

(P)= Provisional

ਸਾਰਣੀ 2.6- ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ
 Table 2.6—Tubewells Energised Operated

		(ਗਿਣਤੀ) (No.)
ਸਾਲ	ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ	ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਊਬਵੈਲ/ ਪੰਪ ਸੈਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 31 ਮਾਰਚ ਤੱਕ
Year	During the year	Cummulative no. of Tubewells/ Pump sets operated by electricity as on 31st March
0	1	2
2008-09	51459	1032616
2009-10	72901	1105517
2010-11	37750	1143267
2011-12	20007	1163274
2012-13	28133	1191407
2013-14	33659	1225066
2014-15	10656	1235722

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਪਾਵਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਡ ।
 Source :—Punjab State Power Corporation Ltd

ਸਾਰਣੀ 2.7— ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਪਤ

Table 2.7—Consumption of Petroleum Products

	(ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ) (MT)				
ਵਸਤੂ Product	2010 - 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5
ਪੈਟਰੋਲ					
Petrol	589816	490594	578378	608611	662728
ਹਾਈ ਸਪੀਡ ਡੀਜ਼ਲ					
High Speed Diesel	2936445	3109249	3254678	3212694	3206822
ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ					
Kerosene Oil	223021	213148	74577	68657	71573
ਲਾਈਟ ਡੀਜ਼ਲ ਤੇਲ					
Light Diesel Oil	5363	847	2027	13461	7748
ਫਰਨੇਸ ਤੇਲ					
Furnace Oil/LSHS	761778	713339	519720	102805	93916
ਐਲ.ਪੀ.ਜੀ					
LPG	617678	349601	658584	661722	719609
31 ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਐਲ.ਪੀ.ਜੀ. ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ (000)					
LPG Connections issued as on 31-03-2015 (000)	5338	5543	6064	6568	6412

ਸਾਧਨ:- ਇੰਡੀਅਨ ਆਇਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ।

Source :—Indian Oil Corporation, Bharat Petroleum and Hindustan Petroleum

(P)=Provisional

ਸਾਰਣੀ 2.8- ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਾਇਓ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ

Table 2.8- Bio Gas Plants Installed

Year	ਡਾਇਰੈਕਟਰ,ਖੇਤੀਬਾੜੀ,ਪੰਜਾਬ Department of Agriculture Punjab		ਪੰਜਾਬ ਊਰਜਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ Punjab Energy Development Agency	
	ਟੀਚਾ Target	ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ Acheivement	ਟੀਚਾ Target	ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ Acheivement
0	1	2	3	4
2008-2009	—	147	8000	8000
2009-2010	—	117	10000	10000
2010-2011	—	25	16000	16000
2011-2012	—	—	18000	12123
2012-2013	—	—	10,000	10,005
2013-2014	—	—	8200	8200
2014-2015	—	—	9250	7304

ਸਾਧਨ:- 1. ਪੰਜਾਬ ਊਰਜਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ

Source :— 1. Punjab Energy Development Agency.

ਸਾਰਣੀ 2.9- ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸੋਲਰ ਥਰਮਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ

Table 2.9—Solar Thermal Systems Installed (ਗਿਣਤੀ)
(No.)

ਸਾਲ	ਡੋਮੈਸਟਿਕ ਸੋਲਰ ਵਾਟਰ ਹੀਟਰ	ਸੋਲਰ ਫੋਟੋਵੋਲਟਿਕ ਪੰਪ ਸੈੱਟ	ਸੋਲਰ ਕੁੱਕਰ	2 ਲਾਈਟ/ 1 ਲਾਈਟ ਡੋਮੈਸਟਿਕ ਹੋਮ ਲਾਈਟ ਸਿਸਟਮ	ਇਕ ਲਾਈਟ ਇਕ ਪੱਖਾ ਡੋਮੈਸਟਿਕ ਹੋਮ ਲਾਈਟ ਸਿਸਟਮ	ਸੋਲਰ ਸਟਰੀਟ ਲਾਈਟ
Year	Domestic Solar Water Heater	S.P.V. Pump set	Solar Cooker	2 Light/1 Light D.H.L.S.	1 Light 1 Fan D.H.L.S.	Solar Street Light
0	1	2	3	4	5	6
2008-2009	23	—	—	2600	—	500
2009-2010	—	—	—	—	—	1017
2010-2011	—	—	—	500	—	1016
2011-2012	1616	—	800	—	—	649
2012-2013	1504	—	800	—	—	2649
2013-2014	—	—	—	—	—	3444
2014-2015	—	—	—	—	—	2611

ਸਾਧਨ:- ਪੰਜਾਬ ਊਰਜਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ

Source :—Punjab Energy Development Agency

ਸਾਰਣੀ 3.1 - ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗ
Table 3.1—Large and Medium Scale Industries

ਮੱਦ Item	ਯੂਨਿਟ Unit	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015(P)	2015- 2016(proj)
0	1	2	3	4	5	6	7
ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੂਨਿਟ ਗਿਣਤੀ Working Units	ਕਿਸਮਤ No.	360	380	428	445	475	500
ਅਚੱਲ ਨਿਵੇਸ਼ Fixed Investment	ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ Rs. Crore	52870	50176	53705	55244	61750	67500
ਰੋਜਗਾਰ Employment	ਗਿਣਤੀ No.	210820	238589	240293	243820	266000	280000
ਉਤਪਾਦਨ Production	ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ Rs. Crore	72284	92393	77557	91130	124450	130500

ਸਾਧਨ:- ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉਦਯੋਗ, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Director Industries, Punjab.

P- ਅਨੁਮਾਣਿਤ (Provisional)

ਸਾਰਣੀ 3.2- ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਦਯੋਗ

Table No. 3.2—Small Scale Units

ਮੱਦ Item	ਯੂਨਿਟ Unit	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016 (P)	2016 (Proj)
0	1	2	3	4	5	6	7	
ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੂਨਿਟ ਗਿਣਤੀ Working Units	No.	152583	151977	154421	156518	158655		161400
ਅਚੱਲ ਨਿਵੇਸ਼ Fixed Investment	ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ Rs. Crore	8265	9815	11459	12961	14191		15700
ਰੋਜਗਾਰ Employment	ਗਿਣਤੀ No.	1002860	1033553	1077616	1112858	1139126		1148000
ਉਤਪਾਦਨ Production	ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ Rs. Crore	50963	56184	62971	74606	84630		93000

ਸਾਧਨ:- ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉਦਯੋਗ, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Director Industries, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 3.3 - ਰਾਜ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

Table 3.3—State Comparable Index Number of Industrial Production

(ਅਧਾਰ: 2004 -05= 100)

(Base : 2004 -05= 100)

ਉਦਯੋਗਿਕ ਗਰੁੱਪ	ਭਾਰ								ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ Percentage increase/decrease over the previous year
Industry Group	Weight Percentage	2005- 2006	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)		
0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ਜਨਰਲ ਸੂਚਕ ਅੰਕ General Index	1000.00	111.5	132.2	135.9	130.8	130.4	133.1	2.1	
ਬਿਜਲੀ Electricity	289.43	115.7	129.0	135.6	104.6	102.4	107.7	5.2	
ਖਣਿਜ Mining	3.45	118.1	100.6	102.7	43.7	-	-	-	
ਨਿਰਮਾਣ Manufacturing	707.12	109.7	133.7	137.1	140.7	142.5	144.2	1.2	
ਖੁਰਾਕ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਬੀਵੇਰੇਜਿਜ Food Products and Beverages	153.6	100.1	106.1	109.6	112.6	104.9	101.0	(-)3.7	
ਤੰਬਾਕੂ ਪਦਾਰਥ Tobacco Products	0.92	91.4	63.9	61.5	63.7	55.9	25.0	(-) 55.3	
ਸੂਤੀ ਕਪੜਾ Textiles Cotton	148.91	130.5	178.5	181.7	189.5	192.2	192.6	0.2	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ Manufacture of Wearing Apparel & children suits Cotton	0.92	100.6	105.0	108.7	112.7	112.8	114.6	10.5	
ਲੈਦਰ ਦੇ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਸਮਾਨ Dressing of Leather and Luggage	6.98	100.2	103.6	104.2	106.7	111.3	109.7	(-)1.4	
ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ Manufacture of Wood and Wood Products	1.74	95.8	108.8	110.0	111.4	87.4	90.0	2.6	
ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ Manufacture of Paper And Paper Products	24.42	103.9	111.5	113.1	116.6	118.8	117.1	(-)1.4	

ਸਾਰਣੀ 3.3 – (ਚਲਦਾ)–ਰਾਜ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

Table 3.3— (contd.)-State Comparable Index Number of Industrial Production

(ਅਧਾਰ: 2004 -05= 100)

(Base : 2004 -05= 100)

ਉਦਯੋਗਿਕ ਗਰੁੱਪ	ਭਾਰ							ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ
Industry Group	Weight	2005- 2006	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015(P)	Percentage increase/decrease over the previous year
0	1	2	3	4	5	6	7	8
ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਅਤੇ ਛਪਾਈ Publishing & Printing	3.28	113.7	101.4	102.5	105.1	111.2	122.7	10.3
ਕੋਕ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਰਿਫਾਈਨਡ ਪੈਟਰੋਲਿਅਮ ਪ੍ਰੋਡੈਕਟ ਅਤੇ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਫਿਊਲ Manufacture of Coke Refined Petroleum Products & Nuclear Fuel	0.15	102.3	101.3	102.9	101.0	75.3	68.0	(-) 9.7
ਰਸਾਇਣਕ ਉਪਜ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥ Chemical and Chemical Products	79.09	99.6	117.6	118.3	120.6	110.4	99.3	(-) 10.1
ਰਬੜ ਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਪਦਾਰਥ Rubber and plastic Products	15.63	108.0	102.5	103.2	105.9	108.0	95.3	(-) 11.8
ਨਾਨ ਮੈਟਾਲਿਕ ਮਿਨਰਲ ਪ੍ਰੋਡੈਕਟ Non Metallic Mineral Products	32.87	128.7	165.2	167.7	162.3	164.2	183.5	11.8
ਮੂਲ ਧਾਤ ਉਦਯੋਗ Basic Metal	58.16	101.9	103.1	105.0	113.2	115.6	112.7	(-) 2.5
ਫੈਬਰੀਕੇਟਡ ਮੈਟਲ ਪ੍ਰੋਡੈਕਟ Fabricated Metal Products	32.43	100.3	123.1	125.3	129.0	141.5	148.0	4.6
ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਸੰਦ Machinery and Equipments	56.44	110.2	173.8	189.2	192.7	226.9	259.6	14.4

ਸਾਰਣੀ 3.3 – (ਸਮਾਪਤ) ਰਾਜ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

Table 3.3—(concl.)-State Comparable Index Number of Industrial Production

(ਅਧਾਰ: 2004 -05= 100)

(Base : 2004 -05= 100)

ਉਦਯੋਗਿਕ ਗਰੁੱਪ	ਭਾਰ								ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ
Industry Group	Weight	2005- 2006	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015(P)	2014- 2015(P)	Percentage increase/ decrease over the previous year
0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ਅਕਾਊਂਟਿੰਗ ਅਤੇ ਕਪਿਊਟਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨਰੀ Accounting and Computing Machinery	0.77	101.2	101.0	102.3	106.0	106.6	96.4	(-) 9.6	
ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ Electrical Machinery & Equipment	7.26	123.2	158.5	160.9	165.0	164.2	149.5	(-) 9.0	
ਰੇਡੀਓ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ Radio, T.V. & Communication	2.06	113.3	153.6	158.1	45.4	42.8	27.4	(-) 36.0	
ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਐਨਕਾ ਦੇ ਔਜਾਰ ਅਤੇ ਘੜੀਆਂ Medical & Optical Instruments, Watch and Clocks	0.66	104.1	140.4	143.0	148.0	150.8	163.9	8.7	
ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਟ੍ਰੇਲਰ ਅਤੇ ਸੈਮੀ ਟ੍ਰੇਲਰ Motor Vehicle Trailer & Semi Trailer	30.19	101.4	128.7	131.7	132.5	136.3	145.3	6.6	
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ Manufacture of Transport Equipment	46.71	102.7	115.2	116.6	117.8	120.8	123.0	1.8	
ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ Manufacturing of Sports	5.38	117.7	108.2	109.0	114.0	117.1	121.8	4.0	

ਸਾਧਨ:- ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ।

Source :- Economic & Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 3.4- ਚੋਣਵੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ

Table 3.4—Industrial Production of Selected Items

ਮੱਦ Item	ਯੂਨਿਟ Unit	2005- 2006	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6	7
1. ਵਨਸਪਤੀ ਘੀ Vanaspati Ghee	ਟਨ tonne	1204	1950	1963	2299	2855	2447
2. ਮਿਲਕ ਐਂਡ ਫੂਡ ਪਾਊਡਰ ਟਨ Milk and Food Powder tonne	ਟਨ tonne	2951	2349	2382	2533	4280	3309
3. ਮਿਲਕ ਐਂਡ ਮਿਲਕ ਪਰੋਡੈਕਟ Milk and Milk Product	ਟਨ tonne	1466	2271	2342	2377	1136	929
4. ਚਾਵਲ(ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ) ਟਨ Rice all kind	ਟਨ tonne	3285	2962	3018	3100	2736	4982
5. ਪਸ਼ੂ ਫੀਡ Cattle Feed	ਟਨ tonne	256	315	318	163	151	177
6. ਖੰਡ Sugar	ਟਨ tonne	3438	2972	3061	3200	2047	668
7. ਰੈਕਟੀਫਾਈਡ ਸਪੀਰਿਟ Rectified Spirit	ਲਿਟਰ Litre	713	1064	1073	822	271	247
8. ਸਰਾਬ Liquor/Alcohol	ਲਿਟਰ Litre	130	112	262	104	167	156
9. ਤੰਬਾਕੂ Tobacco	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	91	64	61	1	1	1
10. ਸੂਤੀ ਧਾਗਾ Thread(Cotton)	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	376	419	428	440	474	496
11. ਉਨੀ ਧਾਗਾ Yarn Wollen	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	493	675	694	807	1122	968
12. ਸੂਤੀ ਤੋਲੀਆ Towel Cotton	ਨੰਬਰ No.	5540	8731	8871	8922	8763	9099
13. ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੁਣੇ ਹੋਏ ਕੰਬਲ Blanket Man-made	ਨੰਬਰ No.	383	415	422	498	320	263
14. ਗਰਮ ਹੌਜਰੀ ਸਾਲ Shawls/Wollen Hosiery	ਨੰਬਰ No.	2217	2439	2473	2599	1420	1668
15. ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਹੌਜਰੀ ਕਮੀਜਾਂ Readymade Shirt	ਨੰਬਰ	2491	3555	3627	3323	3231	3592

ਸਾਰਣੀ 3.4- (ਚਲਦਾ)-ਚੋਣਵੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ

Table 3.4—(Contd.)—Industrial Production of Selected Items

ਮੱਦ Item	ਯੂਨਿਟ Unit	2005- 2006	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)
		1	2	3	4	5	6
& Cotton Hosiery all kinds	No.						
16. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ Children Suit Cotton	ਨੰਬਰ Nos.	93	97	100	104	104	115
17. ਚਮੜਾ(ਟੈਡ) Leather, Tanned	ਵਰਗ ਮੀਟਰ Sq.Mt.	24	24	25	27	43	42
18. ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਬਨੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ Chappal, Rubber	ਜੋੜਾ Pair	331	311	311	318	316	310
19. ਪਲਾਈਵੁਡ ਬੋਰਡ Board/Plywood Board	ਵਰਗ ਮੀਟਰ Sq.Mt.	147	154	155	156	120	120
20. ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ Paper & Stationery	ਟਨ Tonne	2059	2375	2407	2452	1605	1474
21. ਕਿਤਾਬਾਂ Books	ਹ. ਨੰਬਰ T.No.	63	66	67	70	24	91
22. ਅਖਬਾਰ News Paper	ਹ. ਨੰਬਰ T.No.	195	78	79	83	95	114
23. ਕਾਰਬਨ ਐਕਟਿਵੇਟਡ Carbon Activated.	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	15	15	15	15	11	10
24. ਕਾਸਟਿਕ ਸੋਡਾ Caustic Soda	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	646	530	537	522	664	619
25. ਯੂਰਿਆ ਐਂਡ ਕੰਨਟੈਂਟ Urea & content	ਟਨ Tonne	5121	5528	5562	5588	5529	5532
26. ਪੇਂਟ, ਅਨੈਮਲ Paint, Enamels	ਲਿਟਰ Litre	826	380	382	446	135	516
27. ਅਮੋਕਸਲੀਨ Amoxicillin	ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ K.G.	287	157	162	110	110	52
28. ਸਾਈਕਲ/ਰਿਕਸ਼ਾ Tyre Cycle/Rickshaw	ਨੰਬਰ Nos.	971	950	958	883	907	819

ਸਾਰਣੀ 3.4-(ਸਮਾਪਤ)-ਚੋਣਵੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ

Table 3.4—(Concl.)—Industrial Production of Selected Items

ਮੱਦ Item	ਯੂਨਿਟ Unit	2005- 2006	2010- 2011	2011 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015 (P)
0	1	2	3	4	5	6	7
29. ਇਟਾਂ ਅਤੇ ਟਾਈਲਾਂ Bricks and Tiles	ਹ. ਨੰਬਰ T. Nos.	475	465	468	423	626	893
30. ਸੀਮੇਟ ਦੋਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ Cement both kinds	ਟਨ Tonne	3634	4830	4908	4821	4628	4972
31. ਇਨਗੋਟ, ਲੋਹਾ/ਸਟੀਲ Ingot, Iron/Steel	ਟਨ tonne	326	314	340	349	326	352
32. ਐਂਗਲ, ਚੈਨਲ ਸੈਕਸ਼ਨ Angle, Channel, Sections	ਟਨ tonne	536	451	460	486	342	374
33. ਜੋਇਸਟ ਆਫ ਆਇਰਨ/ ਸਟੀਲ Joist of Iron/Steel	ਟਨ tonne	279	242	248	248	774	980
34. ਪਾਈਪ ਟਯੂਬ ਅਤੇ ਪੋਲ Pipes, Tubes and poles	ਟਨ tonne	386	392	396	198	221	64
35. ਫੁਟਬਾਲ Football	ਨੰਬਰ Nos.	210	108	109	110	131	107
36. ਗੇਦਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ Balls all kinds	ਨੰਬਰ Nos.	125	104	106	110	154	185
37. ਸਟੈਪਲਰਸ Staplers	ਹ.ਨੰਬਰ T.Nos.	201	294	297	293	249	267

ਸਾਧਨ:-ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ

Source :—Economic & Statistical Organisation, Punjab.

ਨੋਟ: ਸਲਾਨਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ 2004-05 = 100 ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮਨ ਕੇ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਡੈਟਾ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Note : Production data has been estimated by taking the base year 2004-05 = 100 for the Compilation of Index of Industrial Production.

ਸਾਰਣੀ 3.5- ਨਵੇਂ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ਯੂਨਿਟ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਰੋਜ਼ਗਾਰ 2013-14
Table 3.5—New Units Registered and Employment Provided during 2013-2014

ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ	ਨਵੇਂ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ਯੂਨਿਟ(ਨੰ:) New Units Registered (Nos.)	ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਰੋਜ਼ਗਾਰ (ਵਿਅਕਤੀ ਨੰ:) Employment Provided (No. of persons)
0	1	2
1. ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਅਦਾਰੇ Small Scale Units		
(i) ਪੇਂਡੂ Rural	886	9766
(ii) ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	1251	16502
ਜੋੜ Total (i+ii)	2137	26268
2. ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਮੱਦ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਅਦਾਰੇ Large and Medium Units		
(i) ਪੇਂਡੂ Rural	5	383
(ii) ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	15	2175
ਜੋੜ Total (i+ii)	20	2558
3. ਪਿਛੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਉਦਯੋਗਿਕ ਯੂਨਿਟ Industrial Units set up in Backward Areas		
(ੜ) ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਅਦਾਰੇ Small Scale Units	ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਲਾਕਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪੱਖੋਂ ਪਛੜਿਆ ਘੋਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। Presently not any Industrial backward area declared by Centre/State Govt.	
(ੜੜ) ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਮੱਦ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਅਦਾਰੇ Large and Medium Units		

ਸਾਧਨ:- ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉਦਯੋਗ, ਪੰਜਾਬ।
 Source :-Director Industries, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 4.1—ਸੰਗਠਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ (ਪਬਲਿਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ)

Table 4.1—Employment in the Organised Sector (Public Sector and Private Sector)

ਸੈਕਟਰ Sector	1990	2011	2012	2013	2014
0	1	2	3	4	5
1 ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ Public Sector	566197	488077	493439	506515	489964
(i) ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ Central Government	69819	64194	63720	66743	63375
(ii) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ State Government	289787	253854	253741	264584	255810
(iii) ਨੀਮ ਸਰਕਾਰ Quasi Government	173104	143420	148417	145514	143252
(iv) ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ Local Government	33487	26609	27561	29674	27527
2. ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ Private Sector	220237	337035	366478	366455	371321
ਕੁੱਲ ਜੋੜ (1+2) Grand Total (1+2)	786434	825112	859917	872970	861285

ਸਾਧਨ :— ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਪਲਾਏਮੈਂਟ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ, ਪੰਜਾਬ

Source :—Department of Employment Generation and Training, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 4.2- ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰ ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

Table 4.2—Number of Job seekers on the Live Register of Employment Exchanges

ਸ਼੍ਰੇਣੀ Category	1990	2011	2012	2013	2014
0	1	2	3	4	5
1. ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ					
Educated	335456	253178	254863	288844	264181
(i) ਤਕਨੀਕੀ					
Technical	86959	57656	56791	62548	56138
ਗਰੈਜੂਏਟ ਇੰਜੀਨੀਅਰ					
Graduate Engineers	437	737	957	1107	1541
ਡਿਪਲੋਮਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ					
Diploma Engineers	5189	4002	4460	5838	6375
ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਅਤ ਦਸਤਕਾਰ					
I.T.I. Trained Craftsmen	28147	23811	24157	26302	21506
ਹੋਰ ਦਸਤਕਾਰ					
Other Craftsmen	5957	1590	1126	2341	1305
ਐਲੋਪੈਥਿਕ ਡਾਕਟਰ					
Allopathic Doctors	27	68	41	61	49
ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ					
Other Doctors	275	202	183	184	236
ਨੀਮ ਡਾਕਟਰ ਵਿਅਕਤੀ					
Para Medical Personnel	3887	3171	2922	3380	2434
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਾਹਰ					
Agricultural Experts	643	50	44	64	65

ਸਾਰਣੀ 4.2 (ਸਮਾਪਤ) ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰ ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

Table 4.2—(Concl'd.)—Number of Job seekers on the Live Register of Employment Exchanges

ਸ਼੍ਰੇਣੀ Category	1990	2011	2012	2013	2014
0	1	2	3	4	5
ਵੈਟਨਰੀ ਗਰੈਜੂਏਟ Veterinary Graduate	4	44	12	21	12
ਡੇਅਰੀ ਗਰੈਜੂਏਟ Dairy Graduate-	2	-	7	14	27
ਅਧਿਆਪਕ (ਬੀ.ਐਡ. ਅਤੇ ਐਮ. ਐਡ) Teachers (B.Ed. and M.Ed.)	23425	21680	20793	21053	20200
ਅਧਿਆਪਕ (ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ) Teachers (J.B.T.)	3083	1780	1578	1834	1788
ਅਧਿਆਪਕ (ਹੋਰ) Teachers (Others)	15885	521	511	349	600
(ii) ਗੈਰ ਤਕਨੀਕੀ ਨਵੇਂ Non-Technical (Freshers)	248497	195522	198072	226296	208043
ਗਰੈਜੂਏਟ Graduates	35934	20415	18734	19106	19019
ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ Post Graduates	10581	10764	11289	10433	9844
ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਅਤੇ ਅੰਡਰ ਗਰੈਜੂਏਟ Matriculates and under-Graduates	201982	164343	168049	196757	179180
II ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ All others	286806	108361	97792	102630	97118
ਕੁੱਲ ਚਾਲੂ ਰਜਿਸਟਰ (I+II) Total Live Register (I+II)	622262	361539	352655	391474	361299

ਸਾਧਨ :—ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਪਲਾਇਮੈਂਟ ਜਨਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪੰਜਾਬ
Source :—Department of Employment Generation and Training, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 4.3— ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 2011-12.
(ਡਾ ਸੀ ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿਧੀ)

Table 4.3— Percentage of Population below Poverty Line by Major States in India- 2011-12
(Dr. C Rangarajan Methodology)

	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਸਾਂਝਾ Combined
1 ਬਿਹਾਰ Bihar	40.1	50.8	41.3
2 ਛਤੀਸਗੜ Chattisgarh	49.2	43.7	47.9
3 ਝਾਰਖੰਡ Jharkhand	45.9	31.3	42.4
4 ਆਸਾਮ Assam	42.0	34.2	40.9
5 ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Uttar Pradesh	38.1	45.7	39.8
6 ਉਤਰਾਖੰਡ Uttarakhand	12.6	29.5	17.8
7 ਉੜੀਸਾ Odisha	47.8	36.3	45.9
8 ਮੱਧਿਆ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Madhya Pradesh	45.2	42.1	44.3

ਸਾਰਣੀ 4.3— (ਸਮਾਪਤ)-ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 2011-12.
(ਡਾ ਸੀ ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿਧੀ)

Table 4.3—(Concl.) Percentage of Population below Poverty Line by Major States in India- 2011-12

(Dr. C. Rangarajan Methodology)

	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਸਾਂਝਾ Combined
9 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ West Bengal	30.1	29.0	29.7
10 ਰਾਜਸਥਾਨ Rajasthan	21.4	22.5	21.7
11 ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ Maharashtra	22.5	17.0	20.0
12 ਕਰਨਾਟਕ Karnataka	19.8	25.1	21.9
13 ਗੁਜਰਾਤ Gujarat	31.4	22.2	27.4
14 ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Andhra Pradesh	12.7	15.6	13.7
15 ਹਰਿਆਣਾ Haryana	11.0	15.3	12.5
16 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ Tamilnadu	24.3	20.3	22.4
17 ਪੰਜਾਬ Punjab	7.4	17.6	11.3

ਸਾਰਣੀ 4.3— (ਸਮਾਪਤ)-ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 2011-12.
(ਡਾ ਸੀ ਰੰਗਾਰਾਜਨ ਵਿਧੀ)

Table 4.3—(Concl.) Percentage of Population below Poverty Line by Major States in India-2011-12

(Dr. C Rangarajan Methodology)

	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਸਾਂਝਾ Combined
18 ਦਿੱਲੀ Delhi	11.9	15.7	15.6
19 ਕੇਰਲਾ Kerala	7.3	15.3	11.3
20. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Himachal Pradesh	11.1	8.8	10.9
21 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ Jammu & Kashmir	12.6	21.6	15.1
ਸਰਵ ਭਾਰਤ All India	30.9	26.4	29.5

ਸਾਧਨ:—ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ।
Source :—Planning Commission, Government of India.

ਸਾਰਣੀ 4.4— ਦਿਹਾਤੀ/ਸ਼ਹਿਰੀ ਔਸਤਨ ਐਮ.ਪੀ.ਸੀ.ਈ*।

Table 4.4— Rural/Urban Average MPCE*

ਰਾਜ	ਦਿਹਾਤੀ	ਸ਼ਹਿਰੀ
State	Rural	Urban
	ਔਸਤਨ	ਔਸਤਨ
	Average	Average
	(Rs)	(Rs)
0	1	2
1 ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Andhra Pradesh	1754	2685
2 ਆਸਾਮ Assam	1219	2189
3 ਬਿਹਾਰ Bihar	1127	1507
4 ਛਤੀਸਗੜ Chattisgarh	1027	1868
5 ਗੁਜਰਾਤ Gujrat	1536	2581
6 ਹਰਿਆਣਾ Haryana	2176	3817
7 ਝਾਰਖੰਡ Jharkhand	1006	2018
8 ਕਰਨਾਟਕ Karnataka	1561	3026
9 ਕੇਰਲਾ Kerala	2669	3408
10 ਮੱਧਿਆ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ Madhya Pradesh	1152	2 058

ਸਾਰਣੀ 4.4— (ਸਮਾਪਤ)-ਦਿਹਾਤੀ/ਸਹਿਰੀ ਐਮ.ਪੀ.ਸੀ.ਈ*।

Table 4.4— (Concl'd.)-Rural/Urban Average MPCE*

ਰਾਜ	ਦਿਹਾਤੀ	ਸਹਿਰੀ
State	Rural	Urban
	ਔਸਤਨ	ਔਸਤਨ
	Average	Average
	(Rs)	(Rs)
0	1	2
11 ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ		
Maharashtra	1619	3189
12 ਉੜੀਸਾ		
Odisha	1003	1941
13 ਪੰਜਾਬ		
Punjab	2345	2794
14 ਰਾਜਸਥਾਨ		
Rajasthan	1598	2442
15 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ		
Tamilnadu	1693	2622
16 ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼		
Uttar Pradesh	1156	2051
17 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ		
West Bengal	1291	2591
ਸਰਵ ਭਾਰਤ All India	1430	2630

ਸਾਧਨ:— ਐਨ.ਐਸ.ਐਸ.ਰਿਪੋਰਟ 68 ਵਾਂ ਰਾਉਂਡ 2011-12
ਲੈਵਲ ਅਤੇ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਕਨਜ਼ੂਮਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ

Source :—NSS Report 68th Round 2011-12
Level and Pattern of consumer Expenditure

*ਔਸਤਨ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਖਰਚਾ

*Monthly per capita Expenditure

ਸਾਰਣੀ 4.5— ਪੀਲੇ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਲਾਭਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੰਡੀ ਰਕਮ

Table 4.5—Number of Yellow Card Holder Beneficiaries and Amount Disbursed by Different Agencies.

ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਨਾਂ Name of Agency	ਲਾਭਪਾਤਰ Beneficiaries (In Nos.)			ਵੰਡੀ ਰਕਮ(ਰੁਪਏ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ) Amount disbursed (Rs. In Lakh)		
	2013-14	2014-15	2015-16 up to (30-9-15)	2013-14	2014-15	2015-16 upto (30-9-15)
0	1	2	3	4	5	6
1 ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ Local Bodies						
(i) ਸਹਿਰੀ ਸਵੈ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ Urban Self-Employ- ment Programme						
(i) ਸਹਿਰੀ ਸਵੈ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ	73	0	56	27.80	0	0.78
	(43)	(0)	(40)	(15.50)	(0)	(0.56)
(ii) ਸਕਿਲ training ਫਾਰ ਇੰਪਲਾਇਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ Skill Trg Emp Prg	6088	0	0	582.79	0	0
	(4426)	(0)	(0)	(423.69)	(0)	(0)
2. ਪੰਜਾਬ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਭੌ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਨਿਗਮ Punjab Scheduled Castes Land Development and Finance Corporation	1086	0	0	525.60	0	0
	(1086)	(0)	(0)	(525.60)	(0)	(0)
੩. ਪੰਜਾਬ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਭੌ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਨਿਗਮ Punjab Backward Classes Land Development and Finance Corporation(sep15)	1194	1063	495	1187.60	1409.32	702.78
	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
4. ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀਆਂ Rural Development Agencies						
(i)Indira Awas yोजना	2814	4369	1300	758.03	3252.44	255.71
	(2118)	(2987)	(1062)	(580.79)	(2146.04)	(0)
(ii)NRLM(SRLM)	78	6486	1871	4.80	172.25	664.60
	(70)	(4263)	(-)	(-)	(-)	(-)
(iii)MGNREGA	NA	NA	746904	NA	NA	17031.00
			(579849)			(14023.80)
ਜੋੜ Total	11333 (7743)	11918 (7250)	750626 (580951)	3086.62 (1545.58)	4834.01 (2146.04)	18654.87 (14024.36)

ਸਾਧਨ—ਸਬੰਧਤ ਨਿਗਮ/ਏਜੰਸੀਆਂ।

Source :—Concerned Corporation/Agencies.

ਨੋਟ—ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।

Note.—Figures in Brackets Relate to Scheduled Castes. (P)=Provisional

ਸਾਰਣੀ 5.1 – ਜਰਾਇਤੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੌਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ

Table 5.1- Index Number of Wholesale Prices of Agriculture Commodities

ਸਾਲ/ਮਹੀਨਾ (1979-80 ਤੋਂ 1981-82=100)	ਪੰਜਾਬ ਅਧਾਰ (1979-80 to 1981-82 =100)	ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ	ਭਾਰਤ ਅਧਾਰ (2004-05=100)	ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ ਘਾਟਾ
Year/Month	Punjab Base (1979-80 to 1981-82 =100)	Percentage increase/decrease over previous Year	India Base (2004-2005=100)	Percentage increase/decrease over previous Year
0	1	2	3	4
2007-2008	684.1	15.1	123.9	8.4
2008-2009	760.0	11.1	137.5	10.9
2009-2010	854.5	12.4	154.9	12.7
2010-2011	937.3	9.7	182.4	17.8
2011-2012	1036.5	10.6	200.3	9.8
2012-2013	1124.5	8.5	220.0	9.8
2013-2014	1206.2	7.3	241.6	9.8
2014-2015(R)	1265.6	4.9	249.2	3.1
2015-2016(P)	1276.0	0.8	250.2	0.4

ਸਾਧਨ:- (i) ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ।

(ii) ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਬੁਲਿਟਨ ।

Source:- (i) Economic and Statistical Organisation, Punjab.

(ii) Reserve Bank of India Bulletin.

® - ਸੋਧੇ ਹੋਏ® - Revised

ਪੀ-ਆਰਜੀ (ਜੁਲਾਈ, 2015 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ, 2015)

P- Provisional (July, 2015 to December, 2015)

ਸਾਰਣੀ 5.2 - ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ
 Table 5.2 - Monthly Retail Prices of 23 Essential Commodities during 2015(Jan-Dec)

ਮੱਦ /ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ Item / Month Name	ਜਨਵਰੀ Jan.	ਫਰਵਰੀ Feb.	ਮਾਰਚ March	ਅਪ੍ਰੈਲ April	ਮਈ May	ਜੂਨ June	ਜੁਲਾਈ July	ਅਗਸਤ Aug.	ਸਤੰਬਰ Sept.	ਅਕਤੂਬਰ Oct.	ਨਵੰਬਰ Nov.	ਦਸੰਬਰ Dec.	ਔਸਤ Average
ਕਣਕ													
ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ) Wheat Per kg (Medium)	16.92	16.92	16.89	16.65	16.17	16.41	16.45	16.48	16.57	16.53	16.60	16.66	16.61
ਚਾਵਲ ਪਰਮਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ(ਮੀਡੀਅਮ)													
Rice Permal Per kg (Medium)	29.92	30.23	29.99	29.68	29.73	29.65	29.33	29.65	30.15	30.24	30.01	29.92	29.87
ਕਣਕ ਆਟਾ													
ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ) Wheat Atta Per kg (Medium)	20.15	20.24	20.23	20.20	19.98	20.30	20.22	20.25	20.36	20.36	20.41	20.47	20.26
ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ													
ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ) Gram Black Per kg (Medium)	50.49	50.70	50.63	51.67	57.68	61.98	61.83	62.03	65.23	71.24	72.82	72.51	60.73
ਸਾਬਤ ਮੂੰਗੀ													
ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ)													

ਸਾਰਣੀ 5.2 - (ਚਲਦਾ) ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ
Table 5.2 - (Contd.) Monthly Retail Prices of 23 Essential Commodities during 2015(Jan-Dec)

ਮੱਦ /ਸ਼ੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ Item / Month Name	ਜਨਵਰੀ Jan.	ਫਰਵਰੀ Feb.	ਮਾਰਚ March	ਅਪ੍ਰੈਲ April	ਮਈ May	ਜੂਨ June	ਜੁਲਾਈ July	ਅਗਸਤ Aug.	ਸਤੰਬਰ Sept.	ਅਕਤੂਬਰ Oct.	ਨਵੰਬਰ Nov.	ਦਸੰਬਰ Dec.	ਔਸਤ Average
Whole Moong Per kg (Medium) ਸ਼ਾਬਤ ਮਾਂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ (ਮੀਡੀਅਮ)	101.18	100.36	100.63	100.02	103.68	105.19	102.24	100.93	101.81	110.67	112.30	109.05	104.00
Whole Urd Per kg (Medium) ਚੀਨੀ (ਸਫੇਦ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ	80.82	81.32	82.03	84.05	95.65	101.19	101.56	102.30	106.06	136.35	143.32	140.65	104.61
Sugar (White) Per kg ਸੋਹਨਾ ਬਨਸਪਤੀ ਘੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ Sohna Vanaspati Ghee per litre	32.85	32.14	31.40	30.61	30.67	31.22	30.22	30.10	30.38	31.27	31.55	32.32	31.23
Mustard oil Per litre (Agmark) ਖੁੰਗਫਲੀ ਦਾ ਤੇਲ (ਗਿਨੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ	95.44	94.52	93.92	93.35	94.24	97.02	97.81	98.11	99.29	108.38	117.13	115.78	100.42
Ground Nut Oil (Ginni) Per litre	133.60	134.35	133.44	133.42	133.36	135.18	135.23	135.16	134.85	135.05	136.82	136.67	134.76

ਸਾਰਣੀ 5.2 - (ਚਲਦਾ) ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ -ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ
Table 5.2 - (contd.) Monthly Retail Prices of Essential Commodities during 2015(Jan.-Dec)

ਮੱਦ / ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ Item / Month Name	ਜਨਵਰੀ Jan.	ਫਰਵਰੀ Feb.	ਮਾਰਚ March	ਅਪ੍ਰੈਲ April	ਮਈ May	ਜੂਨ June	ਜੁਲਾਈ July	ਅਗਸਤ Aug.	ਸਤੰਬਰ Sept.	ਅਕਤੂਬਰ Oct.	ਨਵੰਬਰ Nov.	ਦਸੰਬਰ Dec.	ਔਸਤ Average
ਚਾਹ ਪੱਤੀ (ਰੈੱਡ ਲੇਬਲ) 250 ਗ੍ਰਾਮ Tea (Red label) 250 gm	85.69	85.60	85.52	86.61	88.14	88.53	88.81	88.75	88.64	88.76	87.86	87.61	87.54
ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ Kerosene oil (Per lt.)	17.09	17.09	16.82	16.69	16.72	16.91	16.99	17.07	17.02	16.93	16.84	16.92	16.92
ਨਮਕ (ਟਾਟਾ) ਆਇਓਡਾਈਜ਼ਡ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Salt (Tata) iodised Per kg	16.84	16.82	16.89	16.91	16.92	16.99	17.15	17.35	17.45	17.49	17.65	17.57	17.17
ਪਿਆਜ਼ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Onion (Medium) Per kg	24.23	24.76	25.08	22.15	19.83	23.74	28.21	51.58	57.05	47.19	38.52	24.05	32.20
ਆਲੂ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Potato (Medium) Per kg	10.26	10.03	10.04	10.00	10.00	10.25	11.00	12.30	11.52	13.25	14.70	11.52	11.24

ਸਾਰਣੀ 5.2 - (ਚਲਦਾ) ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ -ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ
Table 5.2 - (contd.) Monthly Retail Prices of Essential Commodities during 2015(Jan.-Dec)

ਮੱਦ /ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ Item / Month Name	ਜਨਵਰੀ Jan.	ਫਰਵਰੀ Feb.	ਮਾਰਚ March	ਅਪ੍ਰੈਲ April	ਮਈ May	ਜੂਨ June	ਜੁਲਾਈ July	ਅਗਸਤ Aug.	ਸਤੰਬਰ Sept.	ਅਕਤੂਬਰ Oct.	ਨਵੰਬਰ Nov.	ਦਸੰਬਰ Dec.	ਔਸਤ Average
ਟਮਾਟਰ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Tomato (Med. Per Kg	31.86	32.58	31.35	30.45	30.63	25.24	29.22	30.53	32.90	34.39	49.26	38.37	33.06
ਘੀਆ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Gourd (Medium) Per Kg	28.88	33.25	35.45	31.36	22.02	15.88	18.36	19.68	24.53	31.42	32.06	29.19	26.84
ਐਂਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਜਨ Egg Per dozen	55.28	52.22	48.80	45.16	44.11	44.72	45.98	46.10	46.77	47.94	51.09	53.89	48.51
ਕਪੜੇ ਧੋਣਵਾਲਾ ਸਾਬਣ (ਨਿਰੋਲ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ.ਗ੍ਰਾਮ Washing Soap (Nirol) Per kg	53.97	53.68	53.45	53.15	52.93	53.45	53.65	53.74	55.15	55.16	55.56	55.89	54.15
ਦੁੱਧ (ਮੀਡੀਅਮ) ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ Milk (Medium) Per litre	40.99	41.00	40.98	41.06	41.32	41.93	42.02	42.33	42.50	42.52	42.61	42.55	41.82
ਬ੍ਰਿੱਕਟਾਂ (ਗ੍ਰੇਡ ਏ) ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ Bricks (Grade A) Per Thousand	4713.52	4702.61	4741.48	4754.55	4868.75	4895.57	4896.82	4895.00	4857.14	4817.39	4773.64	4735.18	4804.30

ਸਾਰਣੀ 5.2 - (ਸਮਾਪਤ) ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ -ਦਸੰਬਰ) 23 ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਪ੍ਰਚੂਨ ਕੀਮਤਾਂ

Table 5.2 - (concl.) Monthly Retail Prices of Essential Commodities during 2015(Jan.-Dec)

ਮੱਦ /ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਂ Item / Month Name	ਜਨਵਰੀ Jan.	ਫਰਵਰੀ Feb.	ਮਾਰਚ March	ਅਪ੍ਰੈਲ April	ਮਈ May	ਜੂਨ June	ਜੁਲਾਈ July	ਅਗਸਤ Aug.	ਸਤੰਬਰ Sept.	ਅਕਤੂਬਰ Oct.	ਨਵੰਬਰ Nov.	ਦਸੰਬਰ Dec.	ਔਸਤ Average
ਸੀਮਿੰਟ (ਜੇ ਕੇ)													
ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਗ Cement (JK) Per bag	291.74	290.40	290.17	290.77	287.52	282.02	275.96	274.11	285.91	296.65	294.83	280.91	286.75
ਸਰੀਆ (ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ) Round Iron (Per Qtl)	4519.66	4475.91	4429.32	4390.91	4354.37	4339.66	4265.59	4189.20	4378.18	4378.18	4378.18	4378.18	4373.11

ਸਾਧਨ:- (i) ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ।

Source:- (i) Economic and Statistical Organisation, Punjab

ਸਾਰਣੀ 5.3 – ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) ਚੋਣਵੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਸਲਾਨਾ
ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ

Table 5.3- District wise Annual Average Prices of Selected Essential Commodities during 2015(Jan-Dec)

ਲੜੀ ਨੰ:	ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ	ਕਣਕ	ਚਾਵਲ	ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ	ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ		ਦੁੱਧ
					ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਟਰ	Per Kg Per Litre	
S.No	Distt Name	Wheat	Rice	Gram Black	Onion	Potato	Milk
	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ						
1	Amritsar	16.97	26.89	58.36	21.97	18.47	44.92
	ਬਠਿੰਡਾ						
2	Bathinda	16.68	26.81	61.08	23.93	20.50	46.22
	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ						
3	Fathegarh Sahib	16.52	26.43	62.30	22.49	19.03	46.25
	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ						
4	Ferozpur	17.00	26.13	61.88	22.97	18.25	44.43
	ਫਰੀਦਕੋਟ						
5	Faridkot	16.86	26.83	58.55	21.15	19.46	48.47
	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ						
6	Gurdaspur	17.00	24.57	60.45	23.71	21.90	46.67
	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ						
7	Hoshiarpur	17.13	27.21	62.83	22.38	20.75	48.88
	ਜਲੰਧਰ						
8	Jalandhar	16.02	27.96	62.63	21.98	18.37	45.44
	ਕਪੂਰਥਲਾ						
9	Kapurthala	16.38	26.67	61.69	21.03	19.13	46.74
	ਲੁਧਿਆਣਾ						
10	Ludhiana	17.08	26.67	60.19	21.72	18.07	46.71
	ਮਾਨਸਾ						
11	Mansa	15.90	29.25	59.75	22.17	20.93	47.46
	ਮੋਗਾ						
12	Moga	17.17	26.66	62.06	22.25	19.23	45.25
	ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ						
13	Sri Muktsar Sahib	16.72	26.80	62.57	23.23	18.95	46.50

ਸਾਰਣੀ 5.3 - (ਸਮਾਪਤ)ਸਾਲ 2015 ਦੌਰਾਨ (ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ) ਚੋਣਵੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾਵਾਰ
ਸਲਾਨਾ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ

Table 5.3- (concl.)District wise Annual Average Prices of Selected Essential
Commodities during 2015(Jan-Dec)

ਲੜੀ ਨੰ:	ਜਿਲ੍ਹੇਦਾ ਨਾਂ	ਕਣਕ	ਚਾਵਲ	ਕਾਲੇ ਛੋਲੇ	ਪਿਆਜ	ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ	ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਟਰ
						Per Kg	Per Litre
S.No	Distt Name	Wheat	Rice	Gram Black	Onion	Potato	Milk
	ਐਸ ਬੀ ਐਸ ਨਗਰ						
14	S B S Nagar	16.02	28.40	61.56	23.64	20.32	48.53
	ਪਟਿਆਲਾ						
15	Patiala	17.15	26.88	62.49	23.21	20.37	46.67
	ਸੰਗਰੂਰ						
16	Sangrur	16.33	25.66	59.72	22.14	17.64	42.81
	ਰੂਪਨਗਰ						
17	Roopnagar	17.00	26.27	55.63	21.83	18.34	45.96
	ਬਰਨਾਲਾ						
18	Barnala	16.02	26.67	60.05	21.98	19.37	47.08
	ਐਸ ਏ ਐਸ ਨਗਰ						
19	SAS Nagar	16.02	27.27	58.75	21.90	19.89	46.83
	ਤਰਨਤਾਰਨ						
20	Tarn Taran	15.90	26.37	62.55	21.45	19.75	43.02
	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ						
21	Fazilka	16.86	24.07	60.45	21.72	17.86	44.18
	ਪਠਾਨਕੋਟ						
22	Pathankot	17.00	25.91	58.90	22.35	19.96	44.97
	ਔਸਤ	16.62	26.65	60.69	22.33	19.39	46.09
	Average						

ਸਾਧਨ:- (i) ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ।

Source:- (i) Economic and Statistical Organisation, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 5.4 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਰਾਇਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਜਰਤਾਂ

Table 5.4 - Minimum Wages for Agricultural and skilled Labour fixed by the state Government.

ਇੱਕ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿੱਤੀ
As on 1st September
(ਰੁਪਏ)
(Rupees)

ਸਾਲ	ਜਰਾਇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ	ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ	ਕਾਰੀਗਰ ਮਜ਼ਦੂਰ	ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਾਧਾ/ਘਾਟਾ
Year	Agricultural Labour.	Percentage increase/decrease Over previous Year/Month	Skilled Labour	Percentage increase/decrease Over previous Year/Month
0	1	2	3	4
2002	86.45	3.05	132.95	2.04
2003	89.30	3.30	135.80	2.14
2004	91.39	2.34	137.89	1.54
2005	94.24	3.12	140.74	2.07
2006	98.61	4.64	145.11	3.11
2007	102.41	3.85	148.91	2.62
2008	129.20	26.16	203.60	36.73
2009	136.79	5.87	211.19	3.73
2010	148.06	8.24	222.46	5.34
2011	160.48	8.39	234.88	5.58
2012	210.00	30.86	264.50	12.61
2013	250.64	19.35	305.14	15.36
2014 (R)	266.52	6.34	321.02	5.20
2015(P)	277.13	3.98	331.63	3.31

ਸਾਧਨ :- ਕਿਰਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਪੰਜਾਬ
Source :- Labour Commissioner, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 5.5—ਉਚਿਤ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੁਨ ਕੀਮਤਾਂ

Table 5.5—Retail Rates Charged by Fair Price Shops

		(ਰੁਪਏ) (Rs.)								
ਵਸਤੂ Commodity	ਇਕਾਈ Units	1990- 1991	2010- 2011	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015 2016		
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
ਟੀਚਾਬੱਧ ਲੋਕ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ										
Targeted Public Distribution System										
ਕਣਕ ਆਟਾ Wheat Atta	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	2.50	4.57* 8.06** (Per Bag. (9kg) 10kg)	4.57* 8.06**	4.57* 8.06** (9kg)	4.57* 8.06** (9kg)	-	-	-	-
ਲੈਵੀ ਸ਼ੂਗਰ Levy Sugar	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	5.25	13.50	13.50	13.50	-	-	-	-	-
ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ Kerosene Oil	ਲੀਟਰ Litre	2.51	12.55	15.00	15.00	16.25	16.25	16.25		
ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ										
Atta-Dal Scheme										
ਕਣਕ Wheat	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	-	4.00	4.00	4.00	4.00	-	-		
ਦਾਲ Dal	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	-	20.00	20.00	20.00	20.00	-	-		
ਨਵੀਂ ਆਟਾ ਦਾਲ ਸਕੀਮ										
New Atta-Dal Scheme										
ਕਣਕ Wheat	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	-	-	-	-	-	1.00	2.00		
ਦਾਲ Dal	ਕਿਲੋ ਗ੍ਰਾਮ kg	-	-	-	-	-	20.00	30.00		

ਸਾਧਨ :—ਖੁਰਾਕ, ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Department of Food, Civil Supplies & Consumer Affairs, Punjab.

* ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ * Below Poverty line ** ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ** Above Poverty line

Note: Distribution Wheat to BPL and APL Categories under TPDS has been stopped, w.e.f. December 2013 and since May 2013 Levy sugar allocation has not been received from GOI.

ਸਾਰਣੀ 6.1—ਰਾਜ ਬਜਟ-ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.1—State Budget-Receipts on Revenue Account

				(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)		
				(Rs. in Crore)		
				2013-14	2014-15	2015-16
ਸਾਧਨ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)			
Source	(A.)	(R.E.)	(B.E.)			
0	1	2	3			
I.	ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ					
	Share of Central Taxes (i+ii)	4431.47	5400.32	7998.35		
	(i) ਆਮਦਨ ਕਰ					
	Income Tax	981.34	1281.94	1960.73		
	(ii) ਕੇਂਦਰੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ*					
	Union Excise Duty*	3450.13	4118.38	6037.62		
II.	ਰਾਜ ਕਰ (ੳ+ਅ)					
	State Taxes (a+b)	24079.19	28560.57	29351.93		
	(ੳ)ਸਿੱਧੇ ਕਰ					
	(a) Direct Taxes	42.46	58.00	60.28		
	(1) ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ					
	Land Revenue	42.46	58.00	60.28		
	(ਅ)ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ					
	(b) Indirect Taxes (1 to 8)	24036.73	28502.57	29291.65		
	(1)ਰਾਜ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ					
	State Excise Duty	3764.72	4680.57	5100.00		
	(2)ਵਿਕਰੀ ਕਰ					
	Sale Tax (i+ii)	14846.70	17760.00	17850.96		
	(i) ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਕਰੀ ਕਰ					
	Central Sales Tax	525.01	567.71	568.72		
	(ii) ਆਮ ਵਿਕਰੀ ਕਰ					
	General Sales Tax	14321.69	17192.29	17282.24		

ਸਾਰਣੀ 6.1—(ਚਲਦਾ)—ਰਾਜ ਬਜਟ-ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.1—(Contd.)—State Budget-Receipts on Revenue Account

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)			
(Rs. in Crore)			
	2013-14	2014-15	2015-16
ਸਾਧਨ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Source	(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0	1	2	3
(3) ਸਟੈਂਪਸ			
Stamps	2029.82	2309.00	2250.00
(4) ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਫੀਸ			
Registration Fees	469.68	451.00	450.00
(5) ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ			
Tax on Vehicles	1145.70	1350.00	1500.00
(6) ਬਿਜਲੀ ਕਰ			
Electricity Duty	1710.46	1860.00	2050.40
(7) ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰ			
Entertainment Tax	27.15	68.00	39.05
(8) ਹੋਰ ਕਰ			
Other Taxes and Duties on Commodities and Services	42.50	24.00	51.24
III. ਗੈਰ ਕਰ ਆਮਦਨ			
Non-Tax Revenue (1 to 6)	3191.49	2973.05	3803.51
(1) ਵਿਆਜ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ			
Interest Receipts	174.68	179.93	179.92
(2) ਲਾਭਾਂਸ ਅਤੇ ਲਾਭ			
Dividends and Profits	1.46	1.66	1.82
(3) ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ			
General Services	1939.71	1621.48	2368.09
(4) ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ			
Social Services	485.44	564.75	594.60

ਸਾਰਣੀ 6.1—(ਸਮਾਪਤ)—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.1—(Concl'd.)—State Budget-Receipts on Revenue Account

				(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
				(Rs. in Crore)
ਸਾਧਨ Source	2013-14 (ਲੇਖੇ) (A.)	2014-15 (ਸੋਧੇ) (R.E.)	2015-16 (ਬਜਟ) (B.E.)	
0	1	2	3	
(5) ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Economic Services	590.20	605.23	659.08	
(6) ਹੋਰ ਮਾਲੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Other Fiscal Services	0.00	0.00	0.00	
IV. ਕੇਂਦਰ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ Grants from the Centre (1 to 4)	3401.38	5808.42	5075.45	
(1) ਨਾਨ-ਪਲੈਨ ਗਰਾਂਟਸ Non-Plan Grants	3030.41	589.02	1003.40	
(2) ਰਾਜ ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ For State Plan Schemes	352.43	5154.04	3960.80	
(3) ਕੇਂਦਰੀ ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ For Central Plan Schemes	6.01	52.42	79.37	
(4) ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਕ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ For Centrally Sponsored Schemes	12.53	12.94	31.88	
V. ਵਾਧੂ ਸਾਧਨ ਜੁਟਾਉਣਾ Additional Resources Mobilization	0.01	0.00	0.01	
ਕੁੱਲ ਮਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ Total Receipts (I to V) on Revenue Account	35103.54	42742.36	46229.25	

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Source :—Punjab Budget Documents.

ਨੋਟ:—*ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਟੈਕਸ, ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰ, ਸੰਪਤੀ ਤੇ ਕਰ, ਸੀਮਾ ਸ਼ੁਲਕ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

Note :—*Includes Corporate Tax, other tax on Income and Expenditure, taxes on Wealth, Custom and Services tax.

ਸਾਰਣੀ 6.2—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਖਰਚ

Table 6.2—State Budget—Expenditure on Revenue Account

ਖਰਚੇ ਦੀ ਕਿਸਮ Type of Expenditure	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) (Rs. in Crore)		
	2013-14 (ਲੇਖੇ) (A.)	2014-15 (ਸੋਧੇ) (R.E.)	2015-16 (ਬਜਟ) (B.E.)
0	1	2	3
I. ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ General Services (1 to 5)	20192.19	22781.76	24397.68
1. ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗ Organs of State	515.59	738.89	749.08
2. ਮਾਲੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Fiscal Services	379.35	509.58	482.16
3. ਵਿਆਜ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਰਿਣ ਸੇਵਾਵਾਂ Interest Payment and Servicing of Debt	7820.21	8882.72	9900.14
4. ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੇਵਾਵਾਂ Administrative Services	5152.56	5822.25	6018.62
5. ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ Pension and Miscellaneous General Services	6324.48	6828.32	7247.68
II. ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Social Services (1 to 8)	11319.09	15659.68	16891.79
1. ਸਿੱਖਿਆ, ਖੇਡਾਂ, ਕਲਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ Education, Sports, Art and Culture	6422.93	8188.69	9094.90
2. ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ Health and Family Welfare	1886.51	2644.36	3003.96
3. ਜਲ ਸਪਲਾਈ, ਸਫਾਈ, ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਤੇ ਸਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	562.98	1339.86	1013.64
4. ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ Information and Broadcasting	39.80	45.95	66.68
5. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes	675.19	1002.41	1047.16

ਸਾਰਣੀ 6.2—(ਸਮਾਪਤ)—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਮਾਲ ਲੇਖਾ ਖਰਚ

Table 6.2—(Concl'd.)—State Budget—Expenditure on Revenue Account

		(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) (Rs. in Crore)		
		2013-14	2014-15	2015-16
ਖਰਚੇ ਦੀ ਕਿਸਮ		(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Type of Expenditure		(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0		1	2	3
6.	ਕਿਰਤ ਤੇ ਕਿਰਤ ਭਲਾਈ Labour and Labour Welfare	157.52	190.93	208.37
7.	ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਤੇ ਪੋਸਟਿਕ ਅਹਾਰ Social Welfare and Nutrition	1551.69	2219.65	2427.42
8.	ਹੋਰ Others	22.47	27.83	29.66
III.	ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ Economic Services (1 to 9)	9599.73	10073.55	10452.13
1.	ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਰਗਰਮੀਆਂ Agriculture and Allied Activities	1422.91	4365.91	4302.71
2.	ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ Rural Development	704.52	889.78	446.93
3.	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ Special Area Programmes	0.00	0.00	0.00
4.	ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ Irrigation and Flood Control	1341.90	1294.44	1328.96
5.	ਸਕਤੀ Energy	4815.78	2505.79	2985.72
6.	ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਖਣਿਜ ਪਦਾਰਥ Industry and Minerals	57.81	141.78	246.59
7.	ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ Transport	671.73	519.68	492.94
8.	ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ Science, Technology and Environment	6.53	6.27	6.46
9.	ਆਮ ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ General Economic Services	578.55	349.90	641.82
IV.	ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਐਂਸਦਾਨ Grants-in-Aid and Contributions	529.66	467.75	881.60
ਕੁੱਲ ਮਾਲ ਖਰਚਾ Total Expenditure on Revenue		41640.67	48982.74	52623.20
Account (I to IV)				

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।
Source :—Punjab Budget Documents.

ਸਾਰਣੀ 6.3—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.3—State Budget—Receipts on Capital Account

				(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
				(Rs. in Crore)
	2013-14	2014-15	2015-16	
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)	
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)	
0	1	2	3	
I. ਮਾਰਕਿਟ ਕਰਜੇ (ਨਿਰੋਲ)				
Market Loans (net)	7255.16	7684.60	10449.01	
II. ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਬੱਚਤਾਂ ਲਈ ਕਰਜੇ				
Small Saving Loans from the Centre	(-)1039.61	(-)3233.14	(-)952.84	
III. ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ (ਨਿਰੋਲ)*				
Provident Funds (net)*	1964.03	1994.62	1777.33	
IV. ਕਰਜੇ ਤੇ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਸੂਲੀਆਂ				
Recoveries of Loans and Advances	112.30	118.39	91.12	
V. ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰਜੇ (ਨਿਰੋਲ) (ੳ-ਅ)				
Loans from the Centre (net) (a—b)	121.24	417.96	483.51	
(ੳ) ਕੁੱਲ ਕਰਜੇ				
(a) Gross Loan (1 to 5)	377.96	660.00	730.00	
(1) ਨਾਲ ਪਲੈਨ**				
Non-Plan**	1.80	-	-	
(2) ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ				
State Plan Schemes	376.16	660.00	730.00	
(3) ਕੇਂਦਰੀ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ				
Central Plan Schemes	-	0.00	0.00	
(4) ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਯੋਜਕ ਸਕੀਮਾਂ				
Central Sponsored Schemes	0.00	0.00	0.00	
(5) ਐਡਵਾਂਸ ਲੈਣ ਦੇ ਸਾਧਨ				
Ways and Means of Advances	0.00	0.00	0.00	
(ਅ) ਮੁੜ ਅਦਾਇਗੀਆਂ				
(b) Repayments	256.72	242.04	246.49	
VI. ਐਸ.ਬੀ.ਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜੇ (ਨਿਰੋਲ)				
Loans from S.B.I. and other Banks (net)	-	-	-	

ਸਾਰਣੀ 6.3—(ਸਮਾਪਤ)—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.3—(Concl.)—State Budget—Receipts on Capital Account

				(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
				(Rs. in Crore)
ਮੱਦ	2013-14	2014-15	2015-16	
Heads	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)	
0	1	2	3	
A.	R.E.	B.E.		
VII. ਵਿੱਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ (ਨਿਰੋਲ)***				
Financial Loans from Institutions (net)***	(-)13.92	(-)146.20	(-)513.39	
VIII. ਰਾਖਵੇਂ ਫੰਡ (ਨਿਰੋਲ)				
Reserve Funds (net)	339.27	390.89	545.81	
IX. ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਇਗੀਆਂ (ਨਿਰੋਲ)				
Deposits and Advances (net)	191.55	54.36	54.36	
X. ਉਚਿੱਤ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ (ਨਿਰੋਲ)				
Suspense and Miscellaneous (net)	240.87	-	-	
XI. ਰਮਿਟੈਂਸ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਬੰਦੋਬਸਤ (ਨਿਰੋਲ)				
Remittances and Inter State Settlement (net)	109.45	-	-	
XII. ਅਚੰਚਤਾ ਫੰਡ (ਨਿਰੋਲ)				
Contingency Fund (net)	0.00	0.00	0.00	
XIII. ਆਰ.ਬੀ.ਆਈ ਤੋਂ ਐਡਵਾਂਸ ਲੈਣ ਦੇ ਸਾਧਨ (ਨਿਰੋਲ)				
Ways and Means of Advances from R.B.I. (net)	434.56	3500.00	-	
ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ				
Total Receipts on Capital Account (I to XIII)	9714.90	10781.48	11934.91	

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Source :—Punjab Budget Documents.

* ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਇੰਸੂਰੈਂਸ ਫੰਡ

*State Provident Funds and General Insurance Fund.

** ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਦਾ ਰਿਣ ਛੱਡ ਕੇ

**Excluding Small Saving Loans from the Centre.

*** ਆਰ.ਬੀ.ਆਈ., ਐਨ.ਏ.ਬੀ.ਏ.ਆਰ.ਡੀ., ਐਲ.ਆਈ.ਸੀ., ਜੀ.ਆਈ.ਸੀ. ਅਤੇ ਐਨ.ਸੀ.ਡੀ.ਸੀ. ***RBI; NABARD; LIC; GIC; and NDC.

ਸਾਰਣੀ 6.4—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਖਰਚ

Table 6.4—State Budget—Expenditure on Capital Account

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)			
(Rs. in Crore)			
	2013-14	2014-15	2015-16
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0	1	2	3
I—ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਲਾਗਤ			
Capital Outlay (1 to 3)	2200.61	3948.28	4856.82
(1) ਆਮ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ			
Capital Account of General Services	218.36	364.98	242.41
(2) ਸਮਾਜ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ			
Capital Account of Social Services	930.33	1092.25	1042.88
(3) ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ			
Capital Account of Economic Services (i to ix)	1051.92	2491.05	3571.53
(i) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਰਗਰਮੀਆਂ			
Agriculture and Allied Activities	88.26	95.18	118.85
(ii) ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ			
Rural Development	129.88	171.32	125.18
(iii) ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ			
Other Special Area Programmes	0.00	0.00	0.00
(iv) ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ			
Irrigation and Flood Control	360.50	771.26	1069.01
(v) ਊਰਜਾ			
Energy	0.00	0.00	6.50
(vi) ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਖਣਿਜ			
Industry and Minerals	-	15.98	11.00

ਸਾਰਣੀ 6.4—(ਸਮਾਪਤ)—ਰਾਜ ਬਜਟ—ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਖਰਚ

Table 6.4—(Concl'd.)—State Budget—Expenditure on Capital Account

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)			
(Rs. in Crore)			
	2013-14	2014-15	2015-16
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0	1	2	3
(vii) ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ			
Transport	383.48	1106.65	1439.07
(viii) ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ			
Science, Technology and Environment	-	1.98	0.01
(ix) ਆਮ ਆਰਥਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ			
General Economic Services	89.80	328.68	801.91
II—ਕਰਜੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ			
Loans and Advances	165.13	326.89	735.50
(1) ਊਰਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ			
Power Projects	10.00	-	-
(2) ਹੋਰ			
Other	155.13	326.89	735.50
ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ ਖਰਚਾ			
Total Expenditure on Capital Account (I + II)	2365.74	4275.17	5592.32

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Source :—Punjab Budget Documents.

ਸਾਰਣੀ 6.5—ਰਾਜ ਬਜਟ-ਬਜਟ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ

Table 6.5—State Budget—Overall Budgetary Position

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)			
(Rs. in Crore)			
	2013-14	2014-15	2015-16
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0	1	2	3
I—ਮਾਲ ਲੇਖਾ			
Revenue Account			
(1) ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ			
Receipts	35103.54	42472.36	46229.25
(2) ਖਰਚਾ			
Expenditure	41640.67	48982.74	52623.20
(3) ਬਕਾਇਆ			
Balance (1-2)	(-)6537.13	(-)6510.38	(-)6393.95
II—ਪੂੰਜੀਗਤ ਲੇਖਾ			
Capital Account			
(1) ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ			
Receipts	9714.90	10781.48	11934.91
(2) ਖਰਚਾ (ਸਮੇਤ ਲੋਨ)			
Expenditure (including loan)	2365.74	4275.17	5592.32
(3) ਬਕਾਇਆ			
Balance (1-2)	7349.16	6506.31	6342.59
ਸਮੁੱਚਾ ਬਕਾਇਆ (I+II) ਜਾਂ			
ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਜਾਂ ਘਾਟਾ			
Overall Balance (I+II) or			
Increase or Decrease in Cash			
Balance	812.03	(-)4.07	(-)51.36
1. ਮੁੱਢਲਾ ਬਕਾਇਆ			
Opening Balance	(-)881.21	(-)69.18	(-)73.25
2. ਅੰਤਮ ਬਕਾਇਆ			
Closing Balance	(-)69.18	(-)73.25	(-)124.61

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Source :—Punjab Budget Documents.

ਸਾਰਣੀ 6.6—ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ

Table 6.6—Net Transfer of Resources from Centre to the State

	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)		
	(Rs. in Crore)		
	2013-14	2014-15	2015-16
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)
0	1	2	3
I—ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ			
Share of Central Taxes and Duties (1+2)	4431.47	5400.32	7998.35
(1) ਆਮਦਨ ਕਰ			
Taxes on Income	981.34	1281.94	1960.73
(2) ਕੇਂਦਰੀ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ			
Union Excise Duties	3450.13	4118.38	6037.62
II—ਗਰਾਂਟ			
Grants (1 to 4)	3401.38	5808.42	5075.45
(1) ਨਾਲ ਪਲੈਨ ਗਰਾਂਟਸ			
Non-Plan Grants	3030.41	589.04	1003.40
(2) ਰਾਜ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ			
State Plan Schemes	352.43	5154.02	3960.80
(3) ਕੇਂਦਰੀ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ			
Central Plan Schemes	6.01	52.42	79.37
(4) ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਕ ਸਕੀਮਾਂ			
Centrally Sponsored Schemes	12.53	12.94	31.88

ਸਾਰਣੀ 6.6—(ਸਮਾਪਤ)—ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ

Table 6.6—(Concl'd.)—Net Transfer of Resources from Centre to the State

				(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
				(Rs. in Crore)
	2013-14	2014-15	2015-16	
ਮੱਦ	(ਲੇਖੇ)	(ਸੋਧੇ)	(ਬਜਟ)	
Heads	(A.)	(R.E.)	(B.E.)	
0	1	2	3	
III—ਰਿਣ ਨਿਰੋਲ ਓ—(ਅ+ੲ)				
Loans Net a-(b+c)	(-)56.87	234.84	202.52	
(ੳ) ਕੁਲ ਰਿਣ				
(a) Gross Loans(1to 5)	377.96	660.00	730.00	
(1) ਨਾਲ ਪਲੈਨ				
Non-Plan	1.80	0.00	0.00	
(2) ਰਾਜ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ				
State Plan Schemes	376.16	660.00	730.00	
(3) ਕੇਂਦਰੀ ਪਲੈਨ ਸਕੀਮਾਂ				
Central Plan Schemes	-	-	-	
(4) ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਕ ਸਕੀਮਾਂ				
Centrally Sponsored Schemes	-	-	-	
(5) ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਲੈਣ ਦੇ ਸਾਧਨ				
Ways and Means of advances	-	-	-	
(ਅ) ਕਰਜੇ ਮੋੜਨਾ				
(b) Repayment of Loans	256.72	242.04	246.49	
(ੲ) ਵਿਆਜ ਅਦਾਇਗੀਆਂ				
(c) Interest payments	178.11	183.12	280.99	
ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਤਬਦੀਲੀ (ਨਿਰੋਲ)				
Total Transfer of Resources (Net) (I to III)	7775.98	11443.58	13276.32	

ਸਾਧਨ:-ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Source :—Punjab Budget Documents.

ਸਾਰਣੀ 6.7—ਰਾਜ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਅਨੁਪਾਤ
Table 6.7—Ratio of State Taxes to Gross State Domestic Product at Current Price

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)

(Rs. in Crore)

	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
ਮੱਦ Item	(ਲੇਖੇ) (A)	(ਲੇਖੇ) (A)	(ਲੇਖੇ) (A)	(ਸੋਧੇ) (R.E.)
0	1	2	3	4
1. ਰਾਜ ਦੇ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ Revenue from State Taxes	18841.00	22587.57	24079.19	28560.57
2. ਕੁੱਲ ਰਾਜ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਮਤ ਤੇ Gross State Domestic Product at Current Prices	266628.29 (P)	297733.82 (P)	334714.29 (P)	368010.89 (Q)
3. ਅਨੁਪਾਤ (1) ਦੀ (2) ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ Ratio of (1) to 2 (Per cent)	7.07	7.59	7.19	7.76

ਸਾਧਨ:—ਪੰਜਾਬ ਬਜਟ ਦਸਤਾਵੇਜ਼।

Sources :—Punjab Budget Documents.

ਸਾਰਣੀ 6.8—ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.8— Net Collections from Small Savings

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)					
(Rs. in Crore)					
ਸਕੀਮ	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
Scheme	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5
1. ਡਾਕਘਰ ਬਚਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Post Office Saving Deposits	201.99	131.56	131.34	229.29	14.60
2. ਦਸ ਸਾਲਾ ਸੰਚਿਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Ten Year Commulative Time Deposits	0.00	0.00	0.00	0.00	(-) 0.58
3. ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਅਵਾਰਤਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Five year Recurring Deposits	91.99	78.51	213.99	249.75	N.A
4. ਡਾਕਘਰ ਮਿਆਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Post Office Time Deposits	0.00	0.00	0.00	0.00	N.A
5. ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ					
(2 ਤੋਂ 5ਵਾਂ ਅੰਕ)					
National saving Certificate (II to V Issue)	0.00	(-)18.82	0.00	0.00	0.00
6. ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ					
(6ਵਾਂ ਅਤੇ 7ਵਾਂ ਅੰਕ)					
National Saving Certificate (VI and VII Issue)	0.15	(-)0.75	(-)2.52	(-)6.35	(-)0.16
7. (i) ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ					
(8ਵਾਂ ਅੰਕ)					
National Saving Certificate (VIII Issue)	(-)90.09	9.23	378.99	484.06	51.83
(ii) ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ					
(9ਵਾਂ ਅੰਕ)					
National Saving Certificate (IX Issue)	-	-	80.14	132.44	12.33
9. ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ *					
Public Provident Fund *	374.74	382.18	185.02	569.55	59.21

ਸਾਰਣੀ 6.8—(ਸਮਾਪਤ)—ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

Table 6.8—(Concl.d.)—Small Savings Net Collections

(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)

(Rs. in Crore)

ਸਕੀਮ	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
Scheme	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5
10. ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ					
Social Security and Old Certificate	0.02	0.13	0.02	0.00	0.00
11. ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ					
Indira Vikas Patra	11.69	(-)8.08	(-) 0.08	(-)0.21	(-)0.02
12. ਮਹਾਂਵਾਰ ਆਮਦਨ ਸਕੀਮ					
Monthly Income Scheme	485.89	(-)755.83	(-) 229.21	(-)74.97	(-)24.02
13.i) ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਕੀਮ 1987					
National Saving Schemes 1987	(-)29.86	(-)7.72	(-)10.51	0.32	(-)0.21
ii) ਕੌਮੀ ਬਚਤ ਸਕੀਮਾਂ 1992					
National Saving Scheme 1992	(-)0.19	(-)5.04	(-)0.11	6.01	(-)0.03
14. ਕਿਸਾਨ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ					
Kisan Vikas Patra	(-)163.66	(-)379.34	(-)1266.62	(-)1005.83	(-)85.85
15. ਮਿਆਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Time Deposits	(-)684.07	(-)288.70	447.01	587.83	79.72
16. ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਸੰਚਿਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ					
Five Year Commulative Deposits	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
17. ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਬਚਤ ਸਕੀਮਾਂ					
Sr. Citizens Saving Schemes	363.45	(-)152.29	(-)105.60	(-)89.55	(-)17.21
18. ਮਨਰੋਗਾ					
MGNREGA	-	-	(-)7.12	(-)4.19	1.49
ਜੋੜ					
Total	562.05	(-)1014.96	(-)185.28	1078.15	91.10

ਸਾਧਨ:—ਰਿਜਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੇਵਿੰਗਜ਼ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ (ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ), ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

Source :—Regional Director, National Savings Organisation (Government of India), Punjab, Chandigarh.

* ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਪੀ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੀ ਰਕਮ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

*P.P.F. in Bank Deposits are not included.

ਸਾਰਣੀ 6.9—ਬੈਂਕ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
Table 6.9—Number of Bank offices

ਬੈਂਕ	31 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ				
	As on 31st December				
Bank	2010	2011	2012	2013	2014
0	1	2	3	4	5
1. ਭਾਰਤੀ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ Indian Commercial Banks	3823	4231	4726	5413	5887
2. ਵਿਦੇਸੀ ਬੈਂਕ Foreign Banks	8	8	8	8	8
3. ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕ Co-operative Banks	804	804	802	802	802
4. ਮੁੱਢਲੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬੈਂਕ@ Primary Agriculture Development Banks@	89	89	89	89	89
5. ਡਾਕਘਰ ਬਚਤ ਬੈਂਕ Post office Saving Banks	3853	3849	3850	3853	3856
ਜੋੜ Total	8577	8981	9475	10165	10642

ਸਾਧਨ:—(i) ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ।

(ii) ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ

@30 ਜੂਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ
Relates to 30th June

Source :—(i) Reserve Bank of India.

(ii) Registrar, Co-operative Societies, Punjab

ਸਾਰਣੀ 6.10—ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
(31 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ)

Table 6.10—Year-wise Deposits and Advances Percentage of Scheduled Commercial Banks in Punjab (upto 31st December)

(ਰੁਪਏ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ)

(Rs. in Crore)

ਮੱਦ	2010	2011	2012	2013	2014
Items	1	2	3	4	5
0	1	2	3	4	5
1. ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ Deposits	153737	172622	190376	219663	246351
2. ਅਦਾਇਗੀਆਂ Advances	118906	138347	150300	169657	182740
3. ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (ਪੰਜਾਬ) Percentage of advances to deposits (Punjab)	77.34	80.14	78.95	77.24	74.18
4. ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਦੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ (ਭਾਰਤ) Percentage of advances to deposits (India)	75.17	77.12	77.71	76.89	76.36

ਸਾਧਨ:—ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ।

Source :—Reserve Bank of India.

ਸਾਰਣੀ 6.11- ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਵਲੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ (ਮਾਰਚ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ)

Table 6.11—Advances to Agriculture by Schedule Commercial Banks (amount Outstanding as on last Friday of March)

(ਰੁਪਏ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ)

(Rs. in crores)

ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ		2010	2011	2012	2013	2014
Nature of Advances		2010	2011	2012	2013	2014
0		1	2	3	4	5
1.	ਖਾਦ ਦੇ ਹੋਰ ਖਪਤ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ For Distribution of Fertilizers and other inputs	-	-	-	-	-
2.	ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਦੇ ਬਿਜਲੀ-ਕਰਣ ਲਈ ਰਾਜ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ To State Electricity Board for Energisation of Tubewells	-	-	-	-	-
3.	ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਅਸਿੱਧਾ ਵਿੱਤ Indirect Finance to Agriculture	8364.67	8064.67	9457.44	4464.97	7001.18
4.	ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਵਿੱਤ Direct Finance to farmers	18440.60	21612.84	26861.63	34235.06	43107.62
ਜੋੜ		26805.27	29677.51	36319.07	38700.03	50108.80

ਸਾਧਨ:-ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ।

Source :—Reserve Bank of India

ਸਾਰਣੀ 7.1—ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤਰਵਾਰ 2001 ਅਤੇ 2011 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ।

Table 7.1—Population of Punjab Classified by sex, and Area 2001 and 2011

ਜਾਤੀਆਂ /ਲਿੰਗ Castes/Sex	2001			2011		
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total
0	1	2	3	4	5	6
ਪੁਰਸ਼ Male	8516596	4468449	12985045	9093476	5545989	14639465
ਇਸਤਰੀ Female	7579892	3794062	11373954	8250716	4853157	13103873
ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ Total Population	16096488	8262511	24358999	17344192	10399146	27743338

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੈਂਸਜ਼ ਓਪਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ

Source :—Director, Census Operations, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.2— ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤਰਵਾਰ 2001 ਅਤੇ 2011 ਦੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ।

Table 7.2— Literacy rate in Punjab by Sex and Area 2001 and 2011

ਸਾਲ Year	ਦਿਹਾਤੀ Rural			ਸ਼ਹਿਰੀ Urban			ਕੁੱਲ Total		
	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female	ਕੁੱਲ Total	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female	ਕੁੱਲ Total	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female	ਕੁੱਲ Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2001	71.0	57.7	64.7	83.0	74.5	79.1	75.2	63.4	69.7
2011	76.62	65.74	71.42	86.67	79.21	83.18	80.44	70.73	75.84

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੈਂਸਜ਼ ਓਪਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ

Source :—Director, Census Operations, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.3—ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇਵਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ।

Table 7.3—District-wise Literacy rate in Punjab, 2011 census.

2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ-ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ Percentage of Literacy Census 2011			
ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਮ Name of District	ਜੋੜ Total	ਪੁਰਸ਼ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female
0	1	2	3
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ Hoshiarpur	84.6	88.8	80.3
ਪਠਾਨ ਕੋਟ Pathankot	84.6	89.2	79.3
ਐਸ.ਏ.ਐਸ. ਨਗਰ SAS Nagar	83.8	87.9	79.2
ਜਲੰਧਰ Jalandhar	82.5	86.1	78.5
ਰੂਪ ਨਗਰ Roop Nagar	82.2	87.5	76.4
ਲੁਧਿਆਣਾ Ludhiana	82.2	86.0	77.9
ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ Shahid Bhagat SinghNagar	79.8	85.4	73.9
ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ Fatehgarh Sahib	79.4	83.3	74.8
ਕਪੂਰਥਲਾ Kapurthala	79.1	83.2	74.6
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ Gurdaspur	78.0	82.6	73.0
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ Amritsar	76.3	80.2	71.9
ਪਟਿਆਲਾ Patiala	75.3	80.2	69.8
ਮੋਗਾ Moga	70.7	74.4	66.5
ਫਰੀਦਕੋਟ Faridkot	69.6	74.6	63.9

ਸਾਰਣੀ 7.3—(ਸਮਾਪਤ)ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 2011 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇਵਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ।
Table 7.3—(Conld) District-wise Literacy rate in Punjab, 2011 census.

ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ Ferozpur	68.9	74.5	62.7
ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ Fazilka	68.9	76.3	60.7
ਬਠਿੰਡਾ Bathinda	68.3	73.8	61.9
ਸੰਗਰੂਰ Sangrur	68.0	73.2	62.2
ਤਰਨਤਾਰਨ Tarn Tarn	67.8	73.2	61.9
ਬਰਨਾਲਾ Barnala	67.8	71.6	63.6
ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ Sri Muktsar Sahib	65.8	71.8	59.2
ਮਾਨਸਾ Mansa	61.8	67.3	55.7

ਸਾਧਨ :—ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸੈਂਸਜ਼ ਓਪਰੇਸ਼ਨਜ਼, ਪੰਜਾਬ।

Source :—Director, Census Operations, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.5—ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

Table 7.5—Enrolment in Schools (As on 30th September)

(ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)

(in lakh)

ਉਮਰ ਗਰੁੱਪ/ਸਾਲ Age Group / Year	ਕੁੱਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ Total Students			ਗੈਰ-ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ Non-Scheduled Castes			ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ Scheduled Castes		
	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6—11									
2012	14.34	11.70	26.04	9.00	7.00	16.00	5.34	4.70	10.04
2013	14.05	11.57	25.62	8.93	7.03	15.96	5.12	4.54	9.66
2014	14.04	11.64	25.68	9.00	7.14	16.14	5.04	4.50	9.54
11—14									
2012	8.08	6.31	14.39	5.16	3.82	8.98	2.92	2.49	5.41
2013	8.02	6.30	14.32	5.11	3.82	8.93	2.91	2.48	5.39
2014	8.10	6.43	14.53	5.13	3.88	9.01	2.97	2.55	5.52
14—18									
2012	8.33	6.76	15.09	5.86	4.52	10.38	2.47	2.24	4.71
2013	8.64	6.80	15.44	5.92	4.44	10.36	2.72	2.36	5.08
2014	8.80	6.92	15.72	6.03	4.46	10.49	2.77	2.46	5.23
ਜੋੜ Total									
2012	30.75	24.77	55.52	20.02	15.34	35.36	10.73	9.43	20.16
2013	30.71	24.67	55.38	19.96	15.29	35.25	10.75	9.38	20.13
2014	30.94	24.99	55.93	20.16	15.48	35.64	10.78	9.51	20.29

ਸਾਧਨ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸੈਕੰਡਰੀ) ਪੰਜਾਬ ।
Source :—Director Public Instruction Schools (SE) Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.6—ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

Table 7.6—Number of Colleges (As on 30th September)

(ਗਿਣਤੀ)(Number)

ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਿਸਮ	2012			2013			2014		
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਸਮੇਤ ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਕਾਮਰਸ ਦੇ	104	137	241	112	128	240	116	134	250
Art and Science includ- ing Home Science and Commerce									
ਅਧਿਆਪਕ ਟਰੇਨਿੰਗ	122	50	172	109	78	187	144	43	187
Teacher Training(B-ed)									
ਖੇਤੀਬਾੜੀ	—	2	2	—	2	2	—	2	2
Agriculture									
ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਾ	..	..	..	—	1	1	—	1	1
Veterinary									
ਉਰੀਐਂਟਲ	..	..	..	—	2	2	—	2	2
Oriental									
ਮੈਡੀਕਲ	..	..	..	..	..	..	3	7	10
Medical(MBBS)									
ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Engineering									
ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ	..	..	..	..	..	..	10	4	14
Physical Education									
Total ਜੋੜ	226	189	415	221	211	432	273	193	466

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸੈਕੰਡਰੀ),ਪੰਜਾਬ ।

Source :—Director Public Instruction Schools (SE) Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.7—ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

Table 7.7—Enrolment in Colleges (As on 30th September)

(ਗਿਣਤੀ)
(Number)

ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਿਸਮ Category of College	2012			2013			2014		
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਕੁੱਲ Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਸਮੇਤ ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਕਾਮਰਸ ਦੇ	79933	192848	272781	69511	219811	289322	90864	282014	372878
Arts and Science includ- ing Home Science and Commerce									
ਅਧਿਆਪਕ ਟਰੇਨਿੰਗ									
Teacher Training(B-ed)	..	..	..	10616	6979	17595	17942	6744	24686
ਖੇਤੀਬਾੜੀ									
Agriculture	..	..	..	..	1465	1465	..	2397	2397
ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਾ									
Veterinary	..	..	..	..	448	448	..	448	448
ਉਰੀਐਂਟਲ									
Oriental /Fine Arts	..	..	..	..	2550	2550	..	2550	2550
ਮੈਡੀਕਲ									
Medical (MBBS)	..	..	..	..	..	..	391	2050	2441
ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ									
Engineering	..	..	..	..	..	..	..	..	..
ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ									
Physical Education	..	..	..	..	..	..	1086	826	1912
ਜੋੜ									
Total	79933	192848	272781	80127	231253	311380	110283	297029	407312

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸੈਕੰਡਰੀ), ਪੰਜਾਬ ।

Source :—Director Public Instruction Schools (SE) Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.8—ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ (30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

Table 7.8—Enrolment of Students of Scheduled Castes in Colleges(As on 30th, September)

(ਗਿਣਤੀ)

(Number)

ਕਾਲਜ ਦੀ ਕਿਸਮ	2012			2013			2014		
Category of College	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total	ਲੜਕੇ Boys	ਲੜਕੀਆਂ Girls	ਕੁੱਲ Total
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਸਮੇਤ ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਕਾਮਰਸ ਦੇ	17156	22961	40117	18872	25183	44055	30512	38798	69310
ਅਧਿਆਪਕ ਟਰੇਨਿੰਗ									
Teacher Training (B-ed)	..	..	..	..	..	..	812	3199	4011
ਖੇਤੀਬਾੜੀ									
Agriculture	..	..	..	..	..	..	164	166	330
ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਸਾ									
Veterinary	..	..	..	..	..	..	57	92	149
ਓਰੀਐਂਟਲ									
Oriental /Fine Arts	..	..	..	..	..	..	57	27	84
ਮੈਡੀਕਲ									
Medical (MBBS)	..	..	..	..	..	..	157	224	381
ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ									
Engineering	..	..	..	..	..	..	..	..	..
ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ									
Physical Education	..	..	..	..	..	..	284	131	415
ਜੋੜ Total	17156	22961	40117	18872	25183	44055	32043	42637	74680

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸੈਕੰਡਰੀ), ਪੰਜਾਬ
Source :—Director Public Instruction Schools (SE) Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.9—ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਟੇਜਵਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ

Table 7.9—Stage-wise Pupil-Teacher Ratio in Schools

(30 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ)

(As on 30th, September)

ਸਟੇਜ/ Stage	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0	1	2	3	4	5	6	7	8
I—V	42	37	34	26	38	39	27	29
VI—VIII	32	33	23	23	29	32	20	22
IX—ਅਤੇ ਉਪਰ								
IX and above	23	24	30	23	34	34	23	24

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸੈਕੰਡਰੀ), ਪੰਜਾਬ ।

Source :—Director Public Instruction (SE) Punjab.

ਸਰਾਣੀ ਨੰ: 7H10 ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੰਮ ।

Table 7.10- Work done under Sarva Shiksha Abhiyan.

ਲੜੀ ਨੰ: Sr. No.	ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਂ Name of the Scheme	ਲਾਭਪਾਤਰ (ਨੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ) Beneficiaries (In Nos.)			ਵੰਡੀ ਰਕਮ (ਰੁਪਏ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ) Amount Disbursed (Rs. In Lakh)		
		2013-14	2014-15	2015-16	2013-14	2014-15	2015-16
1	ਸਿੱਖਿਆ ਗਰੰਟੀ ਸਕੀਮ (ਈ.ਜੀ.ਐਸ.) ਹੁਣ ਏ.ਆਈ.ਈ Education gurantee scheme (EGS/now AIE)	7355	5293	7614	169.84	89.97	3000.00
2	ਕਸਤੂਰਬਾ ਗਾਂਧੀ ਬਾਲਿਕਾ ਵਿਦਿਆਲਿਆ (ਕੇ.ਜੀ.ਬੀ.ਵੀ.) Kasturba Gandhi Balika Vidayala (KGBV)	1462	1628	1601	406.15	424.83	182.17
3	ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਸਕੀਮ (ਐਮ.ਡੀ.ਐਮ.) Mid Day Meal Scheme (i) No of Students	1871649	1755350	1803350	26943.76	26738.85	15883.33
ਜੋੜ\$Total		1880466	17622711	1812565	27519.75	27253.65	19065.50

ਸਾਰਣੀ 7.11 ਜਨਮ ਦਰ, ਮੌਤ ਦਰ ਅਤੇ ਸਿਸੂ ਮੌਤ ਦਰ

Table 7.11—Birth Rate, Death Rate and Infant Mortality Rate

(ਪ੍ਰਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਸਲਾਨਾ)

(Per Thousand per annum)

ਸਾਲ Year	ਜਨਮ ਦਰ Birth Rate			ਮੌਤ ਦਰ Death Rate			ਸਿਸੂ ਮੌਤ ਦਰ Infant Mortality Rate		
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਦੋਨੋ Com- bined	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਦੋਨੋ Com- bined	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਦੋਨੋ Com- bined
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2000	22.7	18.6	21.6	7.9	5.9	7.4	56.0	38.0	52.0
2010	17.2	15.6	16.6	7.7	5.8	7.0	37.0	28.0	34.0
2011	16.8	15.2	16.2	7.5	5.6	6.8	33.0	25.0	30.0
2012	16.5	14.8	15.9	7.5	5.5	6.8	30.0	24.0	28.0
2013	16.5	14.8	15.9	7.5	5.5	6.8	30.0	24.0	28.0
2014	16.3	14.7	15.7	7.5	5.4	6.7	28.0	23.0	26.0

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ।
Source :—Director, Health Services, Punjab

ਸਾਰਣੀ 7.12 - ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

Table 7.12—Number of Medical Institutions.

ਸਾਲ Year	ਇਲਾਕਾ Area	ਹਸਪਤਾਲ Hospital	ਸੀ.ਐਚ.ਸੀ. C.H.C.	ਸੀ.ਐਚ.ਸੀ. P.H.C	ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ/ ਸਬ-ਸਿਡਰੀ ਸਿਹਤ ਕਲੀਨਿਕ Dispen- sary/ Sub- sidiary Health centre/Clinic	ਜੋੜ Total
0	1	2	3	4	5	6
2012-13						
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	6	90	412	1205	1713
	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	92	60	15	233	400
	ਜੋੜ Total	98	150	427	1438	2113
2013-14						
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	6	90	412	1205	1713
	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	92	60	15	235	402
	ਜੋੜ Total	98	150	427	1440	2115
2014-15						
	ਦਿਹਾਤੀ Rural	6	90	412	1205	1713
	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	92	60	15	235	402
	ਜੋੜ Total	98	150	427	1440	2115

ਸਾਧਨ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬ
Source :—Director, Health Services, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.13 ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

Table 7 .13- Number of Bed in Medical Institutions

ਸਾਲ Year	ਦਿਹਾਤੀ Rural	ਸ਼ਹਿਰੀ Urban	ਜੋੜ Total
0	1	2	3
1990-1991	10702	13477	24179
2000-2001	10832	14522	25354
2010-2011	10031	11589	21620
2011-2012	10728	11706	22434
2012-2013	10604	12616	23220
2013-2014	10604	12616	23220
2014-2015	10604	12616	23220

ਸਾਧਨ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ।
Source :—Director, Health Services, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.14 ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਸਥਾ, ਬੈਡ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਪਿਛੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ

Table 7.14—Population Served per Institution, Bed and Doctor

ਸਾਲ Year	ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਆਬਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀ Population Served Per			ਪ੍ਰਤੀ(000) ਆਬਾਦੀ ਪਿਛੇ ਬੈਡ Bed per (‘000’) Population
	ਸੰਸਥਾ Institution	ਬੈਡ Bed	ਡਾਕਟਰ Doctor	
0	1	2	3	4
1990-1991	9245	844	1561	1.2
2000-2001	10896	958	1470	0.7
2010-2011	13339	1281	1250	0.76
2011-2012	13512	1251	1170	0.76
2012-2013	13505	1222	1120	0.81
2013-2014	13435	1222	1124	0.81
2014-2015	13505	1222	1083	0.81

ਸਾਧਨ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ
Source :—Director, Health Services, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.15 ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ।

Table 7.15—Number of Patients treated in Medical Institutions

(ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ)
(In thousand)

ਸਾਲ Year	ਦਾਖਲ ਮਰੀਜ਼ Indoor-Patients			ਆਊਟ ਡੋਰ ਮਰੀਜ਼ Outdoor-Patients		
	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female	ਜੋੜ Total	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀਆਂ Female	ਜੋੜ Total
0	1	2	3	4	5	6
1990	222	229	451	5935	5783	11718
2000	211	231	442	5320	5881	11201
2010	284	337	621	6950	8719	15669
2011	296	377	673	7043	7996	15039
2012	340	430	770	7142	8082	15224
2013	399	482	881	7664	8583	16247

ਸਾਧਨ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ ।

Source :—Director, Health Services, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.16 ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਂਝਪਨ ਓਪਰੇਸ਼ਨ

Table 7.16—Voluntary Sterilisation Operations

ਸਾਲ Year	ਨਸਬੰਦੀ Vasectomy	ਨਲਬੰਦੀ Tubectomy	(ਨੰਬਰ) (Number)
			ਕੁੱਲ ਉਪਰੇਸ਼ਨ Total Operation
0	1	2	3
1990-1991	6472	85549	92021
2000-2001	1399	112799	114198
2010-2011	16871 -	76982 -	93853
2011-2012	7856	69106	76962
2012-2013	5724	59656	65830
2013-2014	3978	59494	63472
2014-2015	3302	55097	58399

ਸਾਧਨ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ

Source :—Director, Health Services, Punjab.

ਸਾਰਣੀ 7.17 - ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਲਿੰਗਵਾਰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਜੀਵਨ ਆਸ
Table 7.17—Expectation of Life at Birth by Sex

(ਸਾਲ)

(Year)

ਸਾਲ	ਪੰਜਾਬ		ਭਾਰਤ	
Year	Punjab		India	
	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀ Female	ਪੁਰਸ Male	ਇਸਤਰੀ Female
0	1	2	3	4
1999-2003	67.6	69.6	61.8	63.5
2000-2004	67.8	69.8	62.1	63.7
2001-2005	68.1	70.1	62.3	63.9
2002-2006	68.4	70.4	62.6	64.2
2006—2010	67.4	71.6	64.6	67.7
2011-2015	69.7	72.8	67.3	69.6
2016-2020(P)	70.8	73.8	68.8	71.1

ਸਾਧਨ:— (i) ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬ।

(ii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ 2010-ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ।

Source :— (i) Director, Health Services, Punjab.

(ii) National Health profile 2010, Govt. of India.

(P) ਪਰੋਜੈਕਟਡ / Projected

